



T.C.
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AFYONKARAHİSAR MASALLARINDA ŞAMANİZM İZLERİ

MELEK CEYLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ARDAHAN-2017



T.C.
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AFYONKARAHİSAR MASALLARINDA ŞAMANİZM İZLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Melek CEYLAN

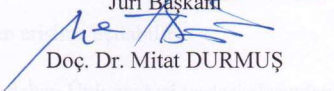
Doç. Dr. Ahmet Ali ASLAN

Ardahan-2017

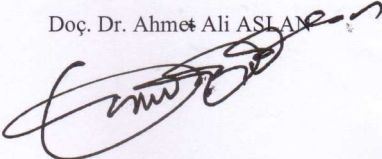
KABUL VE ONAY

Melek CEYLAN, tarafından hazırlanan "Afyonkarahisar Masallarında Şamanizm İzleri" başlıklı bu çalışma, 28.09.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından OY BİRLİĞİ/ ~~AYÇORLUĞU~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

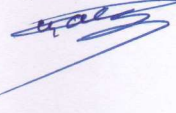
Jüri Başkanı


Doç. Dr. Mitat DURMUŞ

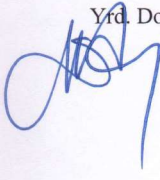
Danışman


Doç. Dr. Ahmet Ali ASLAN

Jüri Üyesi


Prof. Dr. Şüreddin MEHMEDLİ

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. 28.09.2017


Yrd. Doç. Dr. Zafer AYKANAT

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim Raporum sadece Ardahan Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

28.09.2017

Melek CEYLAN



ÖZET

AFYONKARAHİSAR MASALLARINDA ŞAMANİZM İZLERİ

Melek CEYLAN

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eylül 2017, X+224 sayfa

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Ali ASLAN

Türklerin İslâm öncesi kültürünü oluşturan öğelerden en önemlisi Şamanizm inancıdır. Türk milletinin tarihine şöyle bir baktığımızda belki de dünyada en fazla din değiştiren milletlerden biri olduğu görülür. Fakat edebî hayatın her alanına intişar eden din ya da inancı, resmen başka bir din veya inanç ile değiştirilse de gayri resmî olarak; sanatta, edebiyatta, folklor de gücü dâhilinde daha uzun yıllar yaşamını sürdürmüştür. Bu çerçevede Şaman olma, Şamanın görevleri, ölüp-dirilme, şekil değiştirme vb. Şamanizm'e ait birçok öge başta masallar olmak üzere halka ait yaratmalar içerisine aktarılma yoluyla yerleştirilerek korunmuştur.

Şamanizm ile sözlü nesir anlatılardan olan masal arasındaki ilişki, Şamanın dinî ayinler esnasında, masal türündeki anlatıların icracısı olmasına kadar uzanmaktadır. Bu da Şamanın doğrudan veya dolaylı olarak masala dâhil olmasını kaçınılmaz hale getirmektedir. Bu çalışmamızda Masal-Şamanizm bağlantısı üzerinde durularak: derlediğimiz 31 masalı taşıdıkları “Şamanistik Unsurlar” açısından analiz edilmiştir. Tezde, Şamanizm inancının tamamen yok olmadığı ve bu inançların Afyonkarahisar masallarında varlığını sürdürdüğü sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şaman, Folklor, Şamanizm, Masal

ABSTRACT**TRACES OF SHAMANISM IN AFYONKARAHISAR TALES****Melek CEYLAN****Master's Thesis, The Turkish Language and Literature Department****September 2017, X+224 page****Supervisor: Doç. Dr. Ahmet Ali ASLAN**

Shamanism is the most important thing that constitutes the pre-Islamic cult of the Turks. When we look at the history of the Turkish nation, perhaps it is seen that it is one of the nations that changed the religion the most in the world. But if the religion or belief which intrudes into every field of literary life is officially changed by another religion or belief, in art, literature, and folklore, he continued his life for many years. In this frame, being a shaman, a shaman's duties, killing, reshaping, etc. Many elements belonging to shamanism are preserved by transferring them into public creations, especially to the masters.

The relationship between shamanism and the fairy tale of verbal prose narratives extends to the shaman as a performer of the stories in the fairy tale during religious rituals. This inevitably makes the shaman's involvement, directly or indirectly, into the table. In this work, we have analyzed the "Masters of Shamanistic" that we have compiled 31 stories that we have compiled, focusing on the connection of fairy-shamanism. In the thesis, the belief in shamanism has not completely disappeared and it has come to the conclusion that these beliefs persisted in Afyonkarahisar tales.

Keywords: Shaman, Folklore, Shamanism, Fairy Tales

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
ÖN SÖZ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	4
1.1. Afyonkarahisar'ın Coğrafi, Sosyal, Ekonomik Durumu.....	4
1.2. İlin Adının Kaynağı.....	9
1.3. Afyonkarahisar'ın Tarihi.....	11

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞAMANİZM HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	14
2.1. Şamanizm Nedir?	14
2.2. Şaman	16
2.3. Türkiye'deki Masal Çalışmalarında Şamanizm.....	22

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AFYONKARAHİSAR MASALLARINA YANSİYAN ŞAMANİZM UNSURLARI.....	26
---	----

3.1. TABİATÜSTÜ MOTİFLER.....	26
3.1.1. Kahramanın Yolculuğu.....	26
3.1.2. Yardımcı Ruhlar.....	33
3.1.2.1. Kuşlar.....	35
3.1.2.2. Diğer Yardımcı Öğeler.....	37
3.1.2.3. Ak sakallı derviş ve Arap.....	39
3.1.2.4. Periler, Cinler.....	41
3.1.3. Ayna.....	42
3.1.4. Gizli Dil (Tabiatın Dili).....	43
3.2.MİTOLOJİK MOTİFLER.....	44
3.2.1. Gökyüzü- Yeryüzü- Yer altı.....	44
3.2.2. Kötü Ruhlar.....	49
3.2.2.1. Cadı karı.....	49
3.2.2.2. Dev.....	50
3.3. DİNİ MOTİFLER.....	51
3.3.1. Şaman.....	51
3.3.1.1. Çocuksuzluğu Gidermek.....	51
3.3.1.2. Kahramana Olağanüstü Nitelikler Bolluk ve Bereket Kazandırma	52
3.3.2. Yer- Su kültleri.....	53
3.3.2.1. Dağ Kültü.....	53
3.3.2.2 .Su Kültü.....	54

3.4. BÜYÜ- SİHİR	55
3.4.1. Fal.....	55
3.4.2. Şekil (Don Değişirme).....	57
3.5. SOSYAL HAYATLA İLGİLİ MOTİFLER	60
3.5.1. Ölüp Dirilme.....	60
3.5.2. Av.....	61
3.5.3. Taş.....	62
3.5.4. Yılan.....	62
3.5.5. Geyik	63
3.5.6. Süt	63
3.5.7. Ağaç.....	64
3.5.8. Sayılar.....	65
3.5.9. Üzerlik.....	66

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. AFYONKARAHİSAR MASALLARININ TİP YAPISI	67
4.1.Genel Bilgiler.....	67
4.2. Masalların Tip Numaraları Ve Motif Sıraları.....	69

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. AFYONKARAHİSAR MASALLARINDA ORTAK UNSURLAR	96
5.1. KAHRAMANLAR	96
5.1.1. İNSANLAR	96

5. 1.1.1 Saray ve idare adamları.....	96
5.1. 2. Din Adamları.....	98
5.1. 3. Halk Tabasına Mensup olanlar.....	99
5.2 GERÇEKÜSTÜ VARLIKLAR.....	102
5.3 HAYVANLAR	104
5.3.1. Ehli Hayvanlar.....	104
5.3.2. Orman Hayvanları.....	106
5.3.3. Kuşlar.....	107
5.3.4.Diğerleri.....	108
5.4. MASALLARDA ÇEVRE.....	108
5.4. 1. Dar Mekanlar	109
5.4.2 Dar-Kapalı Mekanlar.....	111
5.5. EŞYA.....	113

ALTINCI BÖLÜM

6. METİNLER	121
1. ŞAH ISMAYIL.....	121
2. HOPDA YÂRİM.....	123
3. İKİ EMMİ UŞAGI.....	125
4. MUUTARINAN YILAN.....	127
5. KEL MISTIK.....	133
6. DERVİŞ BUBA.....	137

7. NAR DANESİ.....	139
8. DANGAZ İLE DİNGOZ.....	141
9. ÜÇ GARDEŞ VE ALMALARI	144
10. OH DEDE.....	146
11. NOHOT SABI.....	152
12. DÖĞÜMLÜK DAŞI	153
13 GÜLCÜ BUBA	155
14. GEÇİ GIZI	156
15. FATMAYNAN YUSUF.....	158
16. YAPIŞAK.....	163
17 DÖRT RENK SU.....	165
18. KOSKOS ŞEHZADE	167
19. HURŞUT'UNAN MAHİ.....	169
20. KELOĞLANINAN HAMAMCI	173
21. ALTUN DİREK.....	176
22. ÜÇ GİZ GARDEŞ.....	180
23. MAVİ BONCUK	185
24. ÇOBAN İBRÂİM	189
25. ALİ CENGİZ OYUNU.....	192

26. YEDİ GAPI.....	194
27. BUBADAN GALMA MÜHÜR	201
28. EYİLİĞE GARŞILIK Bİ ARMAĞAN.....	204
29. SARI LİRA.....	206
30. TILSIMLI GUŞ.....	208
31. ALİ NAZAR YETMİŞ İKİ CANI BİRDEN EZER.....	210
SONUÇ	212
KAYNAK ŞAHISLAR HAKKINDA BİLGİLER	214
BİBLİYOGRAFYA	223
ÖZ GEÇMİŞ	229

ÖN SÖZ

Halk anlatmaları adını verdiğimiz türlerin içerisinde en eskisi hiç şüphesiz masallardır. Masal gibi sözlü anonim kültürel değerlerimiz teknolojinin yaygınlaşması ile beraber unutulup gitmektedir. Köy odalarında ya da uzun Kış gecelerinde soba etrafına toplanıp anlatılan ve nefes bile almadan dinlenen masallar yerine televizyona, Pembe dizilere, şiddet içeren filmlere bırakmıştır. Çocukluğumuzda anlatılan masal kahramanları kendimiz olarak görür, sabaha kadar masal kahramanı olmanın sevinciyle bir vakit uyuyamazdık. Usta masalcılar boşuna söylememiş: “Masal deyip geçmeyin; kökleri vardır geçmişte, dayanır durur dağ gibi... Dalları vardır üstümüzde; yeşerir gider bağ gibi” derler. Bu yüzden Masal, bir milletin aynasıdır. Bu aynada bir milletin folklorunu, kültürünü, inancını, hoşgörüsünü, maddi kültürünü bulabiliriz. Bu yüzden çok uzun bir geçmişi olan masallar, Şamanizm’e ait inançların bugün de var olduğunu araştıranlara hayli zengin malzeme sunmaktadır. Kaybolmakta olan bu iki öge bünyesinde birbirlerini barındırarak geleceğe ışık tutmaya çalışmaktadır.

Bu nedenle; Zengin Türk kültürünün eriyip gitmemesi ve dünya sanatındaki yerini koruyabilmesi adına önem arz ettiği düşünülmüştür. Bu bağlamda “Afyonkarahisar Masallarında Şamanizm izleri” adlı yüksek lisans tezinde Masal-Şamanizm bağlantısı üzerinde durularak derlediğimiz 31 masalı “Şamanik Unsurlar” açısından analiz edilecektir.

Yüksek lisans eğitimim boyunca bana danışmanlık ederek gösterdiği büyük emek, sabır ve desteklerinden dolayı danışmanım saygıdeğer hocam Doç. Dr. Ahmet Ali ASLAN’A, çalışmam boyunca kaynak şahıs bulmamda yardımcı olan Ali İhsan MURATOĞLU hocama ve hayatımın her döneminde varlıklarıyla daima yüzümü güldürdükleri gibi tez çalışmam boyunca da her zaman yanımda olan benle üzülp benle gülen AİLEME SONSUZ TEŞEKKÜR EDERİM.

Ardahan- 29 Eylül 2017

Melek CEYLAN

KISALTMALAR LİSTESİ

Aath: Antti Aarne- Stith Thompson'un **The Types of the Folktale** adlı eseri

age. : Adı geçen eser.

bk.: Bakınız.

C. : Cilt.

Çev. : Çeviren.

EB: Wolfran Eberhard- Pertev Neaili Boratav'ın **Typen Türkischer Volksmarchen** adlı eseri

Hzl.: Hazırlayan

M.ö. : Millattan önce

S. : Sayı.

s. : Sayfa.

s.s. : Sayfa sayısı.

t.y. : Tarih yok.

TTV: Typen Türkischer Volksmarchen

vb.: ve benzeri

vs.: vesaire

yay. y. : Yayımcı yok.

y.y. : Yayımlı yeri yok.

GİRİŞ

Türklerin İslâmiyet’i kabulünden bu yana on asır geçmiş olmasına rağmen, bugün günlük hayatımızdaki birçok kültürel öge İslam’dan önceki kültürün izlerini hala taşımaktadır. Dünyanın dört bir yanında bulabileceğimiz bu izler, örf, adet, gelenek ve göreneklerimiz içerisinde Şamanizm’den kalan unsurları görmek mümkündür. Dünyanın her tarafında Şamanizm’in çok farklı yönlerini araştıranlar bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar daha çok Şamanizm’in bir din olup olmadığı, diğer dinlerle münasebeti, kültürel hayat içinde icra ettiği rolün ne ve nasıl olduğuyla alakalıdır. Özellikle Türk toplumlarında yaygın olan Şaman inancında, Gök tanrı adı verilen tek bir tanrıya inanılır. Bu durum pek çok tarihçinin Şamanlığın zaman içerisinde dejenere olmuş ve özünden uzaklaşmış tek tanrılı inanç olduğunu düşünmesine sebep olmuştur. Ancak Şamanizm, içinde pek çok batıl inanış bulunan akla ve vicdana da uygun olmayan bir sistemdir. Bu batıl din, kam adı verilen Şaman rahiplerinin ruhlarla bağlantı kurdukları ve bu ruhlardan aldıkları sözde güçle geleceği bildirme, kötülükleri savma, hastalıkları iyileştirme, kötü ruhları çıkarma, ölümsüzlüğün yolunu bulma gibi kabiliyetlere sahip oldukları yönünde çarpık bir temel üzerine kuruludur. Şamanizm’in temelinde doğadaki cansız varlıkların sözde ruh ve kudret sahibi olduklarına dair inanç yatar. Örneğin, yağmurun, bulutların içindeki ruh tarafından yağdırıldığına veya ateşin kendi içindeki bir ruh tarafından yakıldığına inanılır.

Türkiye’de bu alanda müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak bazı makalelerde kısmen de yüzeysel olarak bu konuya dikkat çekilmiştir. Bahaeddin Ögel, “Keloğlan Masal Motifinin Eski Türk Kökenleri” isimli makalesinde Şamanizm’le ilgili unsurları araştırmaktan çok bu masalarda Şamanist öğelerin bulunabileceğinden söz eder (Ögel: 1976). Ayşe Yücel de “Masalarda Dev ve Yaratılış Destanındaki Benzerleri” adlı çalışmasında kimi masallarımızda yer alan “dev” motifini Şamanizm’deki yeraltı hükümdarı Erlik’le karşılaştırır (Yücel: 1998). Wolfram Eberhard ve Pertev Naili Boratav *Typen Türkscher Volksmärchen* adlı kitaplarının giriş bölümünde halk masallarımızın kökeninin eski inançlarımıza dayandığını belirtmişlerdir (Boratav, Eberhard 1953). En ciddi çalışma Magdalena Sodzawiczny’nin Türkiye Masallarında Şamanizm’in Öğeleri adlı yüksek lisans çalışmasıdır. (Sodzawiczny

2003). Türk Milletinin hayatına bu kadar tesir eden olgu üzerine de ister istemez araştırmacılar eğilmişler ve kendilerine göre neticeler çıkarmışlardır. Çalışmamızın amacı, geçmişten bugünümüze kadar gelebilen ve yöredeki varlığını değişik yansımaları ile sürdürebilen Eski Türk İnançlarından şamanizm izlerini ortaya çıkarmak ve masallardaki önemini belirlemektir. İncelememizde, 31 Afyonkarahisar masalı taşıdıkları şamanik unsurları analiz etmeye çalışacağız.

“Afyonkarahisar Masallarında şamanizm izleri” adlı tezimiz; masalların derlenmesi, yazıya geçirilmesi ve metinlerin bilimsel bir metotla incelenmesi esasına dayandırılarak oluşturulmuş olup, 31 masal metnini ihtiva etmektedir. Bu masallar Merkez, Bolvadin, ay, Emirdağ, şuhut, Sandıklı gibi ilçelerden toplam 26 kaynak şahıstan derlenerek bir araya getirilmiştir. Çalışmamızda yer alan 26 kaynak şahsın 22’si okur-yazar iken, 4’ünün okuryazarlığının olmadığı tespit edilmiştir. Kaynak şahısların 24’ kadın, 2’si ise erkektir.

Çalışmamız; zet, nsz ve Giriş’in dışında Altı Bölüm, Sonuç, Kaynak şahıslar Hakkında Bilgiler ve Bibliyografya kısmından oluşmaktadır

Birinci Bölümün de, Afyonkarahisarın Coğrafi ve Tarih özellikleri ile Sosyo ekonomik yapısı incelenmiştir.

İkinci Bölümde, Tezimizin temel konusu olan şamanizm/şaman Kavramlarının tanımı yapılarak, Türkiye’deki masal çalışmalarında yer alan şamanizm ögeleri ile ilgili yapılan araştırmalardan söz edilmiştir.

nc Bölümde, Derlediğimiz 31 masala yansıyan şamanizm unsurları incelenmiştir.

Dördüncü Bölümde, Afyonkarahisar masallarının tip/konu tasnifi yapılarak motif sırası verilmiştir. Mevcut masalların tip ve konu tasnifleri sıralanarak Aarne-Thompson ve Eberhard-Boratav kataloglarındaki numaraları ile motif sıraları incelenmiştir.

Beşinci bölümde, Afyonkarahisar Masallarında Ortak Unsurlar incelenmiştir.

Altıncı bölümde, 31 masalın yer aldığı metinlerden oluşmaktadır. Yre halkından, sözlü kaynaklar aracılığıyla derlenen masallar yazıya aktarılmıştır. Kaynak şahıslardan derlenen bu masaların yazıya aktarılması sırasında metinlerin özellikle

manzum kısımları ve bazı biçimsel yapılarının bozulduğu görülmüşse de; genel hatlarıyla kaynak şahısların anlatım özelliklerine bağlı kalınmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise yapmış olduğumuz çalışmayı kısaca özetlemeye çalıştık.

Derleme çalışmalarında metinleri anlatan şahıslarla ilgili bilgiler; **Kaynak Şahıslar Hakkında Bilgiler** başlığı altında; tezimizin hazırlanması esnasında yararlanılan yazılı kaynaklar ise **Bibliyografya** başlığı altında çalışmamızın son kısmında verilmiştir.



BİRİNCİ BÖLÜM

1. ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1.1. AFYONKARAHİSAR'IN COĞRAFİ, SOSYAL, EKONOMİK DURUMU

Afyonkarahisar, Akarçay'ın geçtiği ovanın batı kısmında, yüksekliği 1500 metreyi aşan dağların doğu yamacında kurulmuştur. Yerleşim, üzerinde Afyonkarahisar Kalesi'nin bulunduğu tepe ile Cerit ve Orta Sivri Kayası adlı kayalık tepelerin ortasında ve Taşpınar Deresi boyunca oluşmuştur. Şehirde ilk yerleşim yerleri M.Ö.400 yıllarından, Taş ve Maden çağlarından itibaren görülmektedir.¹ Yüzölçümü 14570 Km² olan Afyonkarahisar ilinin büyük bir bölümü Ege Bölgesinin iç batı olarak adlandırılan kesiminde bulunur. İlin doğusunda kalan topraklar İç Anadolu Bölgesinin özelliklerini gösterir. Güneybatıda kalan çok küçük bir parçada Akdeniz karakteristiğini görmek mümkündür. Afyonkarahisar ili, kuzeyden güneye doğru uzanarak, Batı Anadolu ile İç Anadolu Bölgelerini birleştiren yüksek alanın güney parçasını oluşturmaktadır. Bu doğal konumu ile Kuzeybatı Anadolu'ya bağlayan önemli bir merkezdir. Merkez ilçe Afyonkarahisar'la birlikte toplam 18 ilçe, 107 Belediye ve 388 köylük bir il merkezidir. Afyonkarahisar 2017 nüfusu, verilere göre 714.523'dir. Afyonkarahisar nüfusu bir önceki yıla göre 5.508 artmıştır.²

Afyonkarahisar ili, ortalama yüksekliği 1000-1500 metre olan ve tektonik hareketlerin oluşturduğu vadilerle yarılmış bir yayla görünümündedir. İl dağları bu yaylalar üzerinde sürekli olmayan sıralar biçiminde yükselir ve iki yönde uzar giderler. Güneydoğudan kuzeybatıya uzanan Sultan dağları Çay yöresinde ulaştıkları 2581 metre ile ilin en yüksek noktasını oluştururlar. Bu dağların hemen kuzeyinde yükseltisi 2241 metreye ulaşan Emirdağ vardır. İlin batı yarısındaki Sandıklı dağlarında yükseklik 2250 metredir. Afyonkarahisar'ın en ilginç yüzey şekli, üzerinde bir de kale bulunan kentin içindeki Sivritepe'dir. Yüksekliği 1200 metre olan Sivritepe, ovadaki volkanik oluşum sonucu ortaya çıkmış kaya kütesidir.

¹ Naci Şahin, Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılın Sonlarında (1875-1900) Karahisâr-ı Sâhib Sancağı, s.32-33

² http://www.die.gov.tr/nüfus_sayimi/sosyal_yapı, 2016 (06.02.2017)

Afyonkarahisar, Çay ve Bolvadin ovaları ilin kuzeybatısından, güneydoğusuna uzanır. Kuzeyden başlayarak birbirini takip eden Sincanlı, Sandıklı, Şuhut, Dinar ovaları, Acıgöl çukurunda ilin en güney kesimini oluştururlar.

Akarsuların, çevre illere su taşıdığı gibi, il sınırları içinde kalan küçük gölcükleri de beslerler. Akarçay sularını Eber gölüne boşaltır. Sular yükselip göl çukuru dolduğu zamanlar, bu göl de fazlasını Akşehir gölüne akıtır. Kaynağı Kocatepe'deki, Kali Çayının suları da Ebere akar. Emirdağ yöresinin suları, Sakarya'yı ilin batı kesiminden çıkan akarsular Küçük menderes'i beslerler. Afyonkarahisar, denizden çok yüksekte olmasına rağmen, suyu bol bir ildir. Akşehir gölünün yarısı Afyonkarahisar'dadır. Denizden yüksekliği 990 metreyi bulan bu gölün hemen batısında ve tamamı il sınırları içinde kalan Eber gölü vardır. Güneybatıda Çapalı gölü, Karamık gölü ve Denizli ile paylaştığı Acıgöl diğer önemli göllerdir. Dazkırı'nın güneyine düşen Acıgöl'ün denizden yüksekliği 635 metredir.

İç Anadolu'nun tüm yörelerinde olduğu gibi Afyonkarahisar ilinde de kara iklimi hüküm sürer. Kara iklimi özelliklerinin görüldüğü Afyonkarahisar'da gece-gündüz ısı farkı büyüktür. Gecelerin serin, gündüzlerin sıcak olduğu şehirde Temmuz, Ağustos ayları en sıcak, Aralık, Ocak, Şubat ayları ise en soğuk aylardır. Ocak, Şubat, Mart, Nisan, Kasım ve Aralık aylarında yağışlar kar şeklinde olur. Kar kalınlığı 80 cm.yi bulur³. Ancak bu kara ikliminin yanı sıra Ege Denizi'nden gelen ve iklime az da olsa yumuşatan hava akımlarının etkisi altındadır. Afyonkarahisar iklimi yazları sıcak ve kurak, baharları ılık ve yağışlı, kışları soğuk ve kar yağışlı olarak tanımlanır. 1015 metre yüksekte kurulu Afyonkarahisar kentinin yıllık ortalama ısısı 11,2 derecedir. En soğuk ay ortalaması 0,3 derece olan ilin en sıcak ay ortalaması 22,1 derecedir. Kaydedilen en düşük ısı 30 Aralık 1948'deki 27,2 derecedir. 14 Ağustos 1953 gününde ulaşılan 37,8 derece de, ilin rekor sıcaklığıdır. Baharların yağmur, kışların kar yağışlı geçtiği Afyonkarahisar ilinin yıllık yağış ortalaması 461 mm.dir. Yazın, özellikle Ağustos ayında görülen yağışlar, sağanak biçimde olup, il'e yarar değil, zarar verir. Bu özellik dışında yazlar kurak ve sıcak geçer.

Afyon'un Tabii bitki örtüsü kara ikliminin elverdiği kuru orman topluluklarıdır. Dağlık alanlarda varlığını sürdürmekte olan bu ormanlar düzlükler tamamen ortadan

³ Yılmaz Özer, Afyon ve Çevresinin İklim Özellikleri, Afyon 1999, s.86.

kaldırılmıştır. Ormanların yok edilmesi sonucunu ilin ovalık alanları bozkır görünümünü almıştır. Afyon çevresinin bitki örtüsü daha çok step özellikleri gösterir. İl yüzölçümünün %15'i orman ve fundalık olup, plato ve yaylalar bozkır bitkileri ile kaplıdır.⁴ İlin kuzey ve batısındaki yüksek dağlık kesimler karaçam, akçam, meşe, kızıl meşe, palamut ve ardıç ağaçlarıyla kaplıdır ve 9.850 hektar orman teşkil etmektedir. Bayat yaylası, Sultan dağları, Emirdağ, Hamatlıdağ, Ahırdağı ve Kumalar Dağı gibi ekilmeyen alanlarda geniş otlaklıklar bulunur. Ormanın üst sınırı 1800-1900 metrelere erişir. Burada Ovalar tamamen açıktır. Ovalarda akarsu boylarında söğüt ve kavak ağaçlarına, durgun su kıyılarında ise kamışlara rastlanır. Ülkemizde doğal olarak yetişen 18 meşe türünden 9'u, 8 ardıç türünden 4'ü, 5 çam türünden 3'ü ve Toros Sediri Afyonkarahisar'da yaygın olarak yetişmektedir.⁵

Afyon'da tarım tarla ürünlerine ve hayvancılığa dayanır. En çok tahıl, haşhaş ve baklagiller ekilir. Haşhaş ekimi bir ara yasaklandıysa da 1973'te yeniden ekimine başlandı. Afyon ili hayvancılık alanında Türkiye'de beşinci sırayı alır. İki milyona yaklaşan hayvan sayısının yarısından fazlası koyundur (1 130 000); sonra keçi (103 000 kıl keçi, 125 000 tiftik keçi) ve sığır (203 000) gelmektedir.⁶

Afyonkarahisar haşhaş, buğday, arpa, şekerpancarı, patates, kiraz, vişne ve daha birçok tarımsal ürün çeşitleriyle birlikte büyükbaş, küçükbaş, kanatlı varlığı, et, süt, kaymak, yumurta ve su ürünleri gibi hayvansal üretimde ise bölgesinde lider konumundadır. Türkiye genelinde özellikle yumurta fiyatları Başmakçı ilçesindeki yumurta borsasında belirlenmekle birlikte Afyonkarahisar'ın merkezinde yumurta pazarlamayı hedefleyen işletmeler kurulmuştur. Afyonkarahisar'da bulunan göl ve göletlerde, sazan ve turna üretilmektedir. Ayrıca bazı su kaynaklarının uygun bölgelerinde alabalık çiftlikleri kurulmuştur. Afyonkarahisar'da öne çıkan ürünler, haşhaş, manda kaymağı, kiraz, vişne, patates, şeker pancarı, yağlık ayçiçeği ve yumurtadır.

⁴ T.C.TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI AFYON İL MÜDÜRLÜĞÜ, PROJE VE İSTATİSTİK ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ, 2003 Yılı Brifing Raporu, Afyon 2004, s.2.

⁵ HÜSEYİNOĞLU, Yusuf, "Afyon'da Biyolojik Zenginlik", T.C.Afyon Valiliği Yayın No:21, Afyon 2004, s.34

⁶ "Afyon", Türkiye 1923-1973 Ansiklopedisi, C:1, Kaynak Kitaplar Basım, s.53-54.

1910'lu yılların başında Karahisar-ı Sahip Sancağı'nda küçük sanayi oldukça gelişmiş durumdaydı. Özellikle şarapçılık, boyacılık (dokumalarda kullanılan cehri adı verilen bitki boyası), silah imalatı, marangozluk, dokumacılık, dericilik ayakkabıcılık, meyve kurutmacılığı önemliydi. Ancak gerek işgal yıllarında yerli halkın ve gerekse Kurtuluş Savaşı sonrasında gayri Müslimlerin yöreyi terk etmeleri sonucunda, küçük sanayi oldukça gerilemiştir.⁷ Ticarete sanayi gibi, oldukça canlıydı. Özellikle Afyonkarahisar şehri, yörenin Ticaret merkeziydi. Yöreden makarna üretiminde kullanılmak üzere İtalya'ya buğday, bira yapımında kullanılmak üzere Almanya'ya arpa satılmaktaydı. Yörede imal edilen ayakkabı, dokuma tiftik ve yapağı, başta İngiltere olmak üzere diğer Avrupa ülkelerine gönderilmekteydi. Sancak merkezinde 1910 yıllarında kurulan Terakki-i Servet Bankası, yöre ticaretinin canlı olmasında katkısı büyüktü. Ancak Kurtuluş Savaşı yıllarında ve sonrasında ticarete, sanayi gibi canlılığını kaybetti. Ancak Cumhuriyet sonrası alınan tedbirlerle Sanayi canlanmaya başladı.

İlimiz, binlerce yıllık medeniyetlerin kültür ve sanatını yansıtan arkeolojik kalıntılarıyla, asırlık yapılarıyla, milyonlarca yılda oluşmuş mağaralarıyla, termal zenginlik ve tabiat güzellikleriyle, ören yerleriyle yüzyıllardır alın teri ve göz nuru ile süre gelen el sanatlarıyla, peri bacalarıyla, açık hava tapınaklarıyla ve mutfağıyla turizm potansiyeli fazla olan bir yöremizdir. Özellikle demiryolları ve karayollarının kesişme noktasında olduğundan konaklama turizminin geliştiği şehir, ulaşım bakımından da kongre turizmine en uygun yerdedir. Ayrıca zengin termal kaynakları ve tesisleriyle termal turizmde ülkemizin önde gelen illerindendir. Özellikle gazlı göl kaplıcasının suyu tedavi edici bir özelliğe sahiptir. Termal sular bakımından Türkiye'nin en şanslı termal ili olan Afyonkarahisar'ın yine termal su ve kaplıca açısından en şanslı bölgesi. Yurt içi ve yurt dışından binlerce vatandaşın ziyaret ettiği ve şifalı sularında derman aradığı Gazlıgöl'ün meşhur birde hikâyesi vardır.

Kral Midas her şeye sahip olmasına rağmen hiç çocuğu olmayan bir kralmış. Kral bu duruma çok üzülduğünden gece gündüz Tanrıya yalvarıp yakarırmış bir çocuğu olması için. Nihayet Kral Midas'ın dünyalar güzeli bir kızı olmuş. Kralın Kızı Suna, genç kızlığa adım attığı yıllarda illet bir hastalığa yakalanmış. Bu güzel kızın

⁷ VI. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (10-11 Ekim 2002), Hzl: Mehmet Sarlık, Afyon Belediyesi Yayınları:10, Afyon, s.49.

vücudunda çıbanlar çıkmış. Bu sulu çıbanları hiçbir Hekim iyileştirememiş. Ağrısına ve sızısına ve bir türlü iyileşmeyen bu yaraların üzüntüsüne dayanamayan güzel kız Suna yollara düşmüş. Dağ tepe demeden gezip dolaşır olmuş. Kral Midas, kızını kollanmaları için peşinden gözcü yollamış. Kralın toprakları içindeki Afyon yakınlarına kadar gelmiş güzel kız. Tam yaz aylarında olduğu için susana çok susamış. Biraz su içebilmek için su aramış. Şu an Gazlı göl kaplıcasının bulunduğu yerlerde yeşilliklerle çevrili bir su görmüş. Susuzluktan kavrulan kızcağız çevresindeki bataklığa aldırmandan koşmuş suya. Eğilerek o sudan kana kana içmiş. Bir de bakmış, suyun değdiği yerlerde bir tatlı gıcıklanma, bir sancı kesilme, bir huzur oluşmuş. Güzel kız atmış kendini suyun içine. Ağrıları yavaşlamış. Sudan çıkıp günlerdir uykusuz ve yorgun olduğundan uzanıvermiş oraya ve derin uykuya dalmış. Suna uyandığında ağrılarının kalmadığını, çıbanların kurumaya başladığını görmüş. O suyun yanında bir hafta kalmış. Bir hafta sonra çıbanları, yaraları tamamen geçmiş. Suların aksinde eski güzelliğine kavuştuğunu gören güzel suna, sevincinden deliye dönmüş. İleriden onu gözleyen gözcüler, kızın iyileştiğini anlayınca yanına gelmişler. Suna başına gelenleri bir bir anlatmış. Sonra saraya dönmüşler. Kızını merak edip gece gündüz yas tutan Kral Midas, kızının bu iyileşmiş halini görünce çok sevinmiş. Kızına “Seni hangi hekim iyileştirdi, söyle hekimbaşı yapayım?” demiş. Sunada “Beni hekim değil, ülkende çıkan sıcak su iyileştirdi, baba” diye cevap vermiş. Bunun üzerine Kral, “Tez oraya bir hamam yapılınsın, gelen geçen dertliye derman dağıtır.” diye ferman vermiş. Bu kaplıcanın Frigyalılar zamanından beri kullandığı sanılmaktadır.⁸ Gazlıgöl, o gün bu gündür insanlara şifa dağıtır.

İlimizin, sınırları içerisinde bulunan 4 termal turizm merkeziyle Termal ve Sağlık Turizminden, Frig Vadisi ve Kentsel Sit ile Kültür Turizminden, Tarihi camileri ve kültür varlıkları ile İnanç Turizminden, Akdağ Tabiat Parkı, Başkomutan Tarihi Milli Parkı, yaylaları ve gölleri ile Doğa Turizminden kendisine düşen payı alması gerekmektedir.

⁸ [http://www.cinartermal.com.tr/gazligol-tarihi/\(17.02.2017\)](http://www.cinartermal.com.tr/gazligol-tarihi/(17.02.2017))

1.2. İLİN ADININ KAYNAĞI

Adını dünyanın oluşumunun dördüncü zaman diliminde bir yanardağ ağzında meydana gelen sarp kayalar üzerinde kurulan kaleden (Karahisar) ve ilk defa “**Synnada**” antik kenti sikkelerinde karşımıza çıkan haşhaş (Opium-Afyon)’dan alan Afyonkarahisar M. Ö. 2000 yıllarına kadar uzanan bir tarih şeridi yaşatır. Latince Opium; özsu anlamındadır ve zamanla konuşma dilinde Opium (Cannabis sativum), Ofium, Afium, Afion ve Afyon şekline dönüşmüştür.⁹ Daima yüksek (226 m.), ulaşılması zor olan kaleler ve bunların çevresindeki köy, kasaba, şehir gibi yerleşim yerlerine Karahisar adı verilmekteydi ve Anadolu’da pek çok yerde Karahisarlılara rastlanmaktaydı.

İlk yerleşim izine, **II. Mursil’in** Arzava seferinde kullanıldığından bahsedilen ve **Hasanova** (Yüksektepe) olarak adlandırılan kalede rastlamaktayız. Günümüze kadar ulaşan Hitit sur parçalarından da burasının Hititlerce ilk defa kullanıldığını öğrenmiş oluyoruz. Hititlerden sonra Anadolu’da uygarlık kurmuş olan Frigler’in izlerine, sarp kayalık üzerinde tespit ettiğimiz Frig basamaklı sunağı gibi kayalığın zirvesinde bulunan Frig kaya tapınağında rastlamaktayız. Frikyalılar bu şehre “Sineda” ismini vermişlerdir. Sarp kayalık üzerinde günümüze kadar korunarak gelmiş dini amaçlı yapılanmadan, burasının Frigler döneminde dini bir merkez olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Roma ve Bizans döneminde Asya ve Anadolu eyaletine bağlı bir yerleşim yeri olan İlimizin adı, **Akronium** (yüksek tepeler)’dir. Bu dönemde, kaplıcaları, Frigya Salutaris (Şifalı Frigya) adıyla ün yapmıştır¹⁰. Afyon asıl önemini “**Selçuklular**” döneminde kavuşmuştur. Miladi 1147-1157 yıllar arasında Sultan I. Mesut’un emri ile “**Karahisar**” adı ile tanınan kalenin eteklerinde, bir Türk boyu olan **Karaşar**’lar yerleştirdiler. Selçuklular döneminde Selçuklu hazinesinin kalede saklanması ile “Karahisar-ı Devle” sonra Selçuklu veziri Sahip Ata Fahreddin Ali’nin buraya sığınması ile “Karahisar-ı Sahip” adını aldı.¹¹ Bazı Osmanlı kaynaklarında şehre Sâhib’ün Karahisarı denildiği gibi C. Zeno da buradan Saibcarascar şeklinde bahseder.

⁹ İbrahim Yüksel, “Şehrimizin Adı Nereden Geliyor?”, Beldemiz, Sayı:1, Ocak-Şubat-Mart 1985, s.12.

¹⁰ Afyonkarahisar İl Yıllığı 2001, Neşriyat yayını, Ankara 2001, s. 16.

¹¹ IV. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu bildirimleri, Afyon belediyesi yayınları, 7. Baskı, Afyon 1995, s.17.

Afyonkarahisar, Osmanlı idaresine geçtikten sonra Karahisar, Karahisâr-ı Devle, Karahisâr-ı Sahib adıyla anılmıştır. Tahrir defterlerinde Karahisar-ı Sahibî şeklinde geçen şehir, II. Beyazıd döneminde Karahisâr olarak anılmış, Kânuni devrinde ise Karahisâr-ı Sâhib denilmiştir.¹²

1671’de şehre gelen Evliya Çelebi de ilden Afyon Karahisar diye bahsetmiş ve şehrin Karahisar Sahip olarak adlandırıldığını belirtmiştir.¹³ Sonraları şöhret bulan Afyon adı ise bu bölgede eskiden beri geniş ölçüde yapılan haşhaş ekimine dayanır. Seyyah Tavernier şehrin ismini Aphiom Carassar, diğer bazı Avrupalı seyyahlar Afiun şeklinde zikrederler.¹⁴

Battal Gazi'nin, Bizans'a yenilip ölünce buraya Bizanslılar tarafından Nikopolis (Zafer kenti) denildiği sanılıyor. Afyon'un Anadolu Selçuklu Devletine katılmasıyla buraya Karaşar Türkmenlerinin yerleştirildiği, Karahisar adının bu Türkmenlerden geldiği veya şehrin ortasında yükselen Siyah Hasar’a atfen Karahisar dendiği söylenir. Cumhuriyet dönemine kadar kayıtlara geçen Karahisarı sahip adı, Anadolu'nun Moğollar tarafından İstilalarıyla yıkılan Anadolu Selçuklu Devletinin yerinde kurulmuş olan beyliklerden gelmektedir. Sahip Ata Fahrettin Ali Bey'in kurduğu sahip ata oğulları Beyliği zamanında Karahisar-ı sahip olmuştur. Ayrıca Karahisar Anadolu'da ulaşılması güç Yüksek yerleşim merkezi olan Karahisar’dan bahsetmektedir. Cumhuriyet döneminde Afyonkarahisar olarak birleştirilmiş ve tüm sancaklarla birlikte Afyonkarahisar da ile dönüşmüş ve merkez ilçe seçilmiştir.

¹² Latif Daşdemir ,“Tahrir Defterlerine Göre XVI. Asırda Karahisar-ı Sâhib Kazası”, Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (Yayına Hzl: Mehmet Sarlık), Afyon Belediyesi Yayınları:9, Afyonkarahisar, 2000, s.308.

¹³ Evliya Çelebi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C:9, (Çev: Zuhuri Danışman), Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1971,s.53

¹⁴ Besim Darkot, “Karahisar”, İslam Ansiklopedisi, C:1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1988, s. 443

1.3. AFYONKARAHİSAR'IN TARİHİ

Afyonkarahisar'ın bilinen tarihi M.Ö. 4000 yıllarına kadar uzanır. 1935 yıllarında Sandıklı İlçesi Kusura köyündeki höyükte yapılan kazılarda elde edilen bilgilerden ilk yerleşim yerlerinin Kalkolitik (Taş ve Maden) devrinde olduğu tespit edilmiştir. Kusura höyüğünden elde edilen belgeler aynı zamanda Anadolu, Trakya ve Mezopotamya tarihini ve kültürünü açıklamaktadır.¹⁵

Afyon'un ilk sahipleri Hititlerdir. Pek çok höyüklerde Hititlere ait tarihi zenginlikler ortaya çıkarılmıştır. Hititlerden sonra Sakarya boylarında hüküm süren Frikler (Frikyalılar) Afyon'a sahip oldular.

Frikyalılardan sonra Lidlar (Lidyalılar) bu bölgeye sahip oldular. M. Ö. altıncı asırda Perslerin eline geçti. M.S. 4. asırda Makedonya Kralı Büyük İskender'in istilasına uğradı. Bunun ölümünden sonra Selevkosların, sonra da Bergama Krallığının eline geçti. M.S. 2. asırda Bergama Krallığı ile birlikte Roma İmparatorluğuna katıldı. Roma İmparatorluğu M.S. 395 senesinde ikiye ayrılınca burası Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğunun elinde kaldı. Müslüman Araplar ve İranlı Sasaniler Afyon'a kadar geldiler. Müslümanların meşhur kahramanlarından Battal Gazi'nin Afyon'da Bizanslılarla savaşırken 739 senesinde şehit olduğu rivayet edilmektedir.

1071 Malazgirt Savaşından sonra Anadolu Fatih ve Anadolu'daki Türk devletinin kurucusu Kutalmışoğlu Süleyman Şah bütün Anadolu gibi Afyon'u da fethetti.

Bizans Kralı Aleksi Comnenos büyük bir ordu ile sefere çıktı. Sefere kız kardeşi tarihçi Anna Comneus'da katılmıştır. Amacı Konya'yı alıp, Türklerin Anadolu'daki hâkimiyetine son vermektir¹⁶. Bizans ordusu Santabaris (Kulapa)-Han-Bayat yolu ile Bolvadin Kalesi önlerine geldi. Türk orduları komutanı Emir Menkülek bir gece baskını ile Bolvadin Kalesi önünde, Bizans ordusunu bozdu. O sırada Melikşah yardıma geldi. Bizans ordusu Dişli Özburun- Bedrem taraflarına çekildi. Türk komutanlarından Emir Menkülek "Emirdağlana", Melikşah'ta "Sultandağlana" çekildiler. Bir daha saldırmaya cesaret edemeyen Alexi Comneus 1116 tarihinde "Bolvadin Antlaşmasını" yapmak

¹⁵ İlimiz Afyon, Özgül Yayınları, Isparta, s.20

¹⁶ Anna Comneus, "Alexia" s. 188

zorunda kaldı¹⁷. Bu olay Bolvadin ve civarının hızla Türkleşmesini sağlamıştır, ilk gelip yerleşen Türk aşiretleri: Yazır, Avşar (köy), Karkın (köy) ve Çepni (köy)dir¹⁸.

Oğuz boylarının kollarından; Kayıhan - Afyon- Emirdağ, Bayatçık – Afyon (Merkez), Döğer - Afyon-İhsaniye Dodurga -Afyon-Sandıklı, Afşar - Afyon- Dinar- Dombayova, Kızık - Afyon-Sandıklı, Kargın - Afyon-Sandıklı, Çepni ve Çavuldur - Afyon-Sandıklı-Hocalar, Eskieğmir - Afyon-İhsaniye, Yüreğil - Afyon-Dazkırı, Yüreğil - Afyon-Emirdağ, Kınık - Afyon-Dinar-Haydarlı, Kınık - Afyon-Sandıklı-Karadirek, Kınık - Afyon-Sinanpaşa (Sincanlı), Peçene- Emirdağ, Sabır neslinden gelenlere Eymir, Alayuntlu, Kınık neslinden gelenlere Sandıklı, Dinar merkez ve köylerinde rastlamaktayız. Birçok Köye de Oğuz boylarının isimleri verilmiştir. Bunlardan Keçili Akkeçele, Kızılkeçili, Alakeçili sozan, doğanlar, Çoban, Kırka, Güney Sorkum Afyon köylerine verilmiş adlar, mensup oldukları boy ve oymak adlarıdır.¹⁹

Birinci Haçlı Seferinde haçlı orduları Afyon'u geri aldılar. Afyon şehri civarında Türklerle Bizanslılar arasında büyük ve kanlı savaşlar oldu. Selçuklular, Afyon'u Bizanslılardan yeniden aldılar. Selçuklu sultanı Alâeddin, Afyon şehrini imar ettirdi. Devlet hazinesi burada saklandı. Bu sebepten Selçuklu devrinde, Afyon'un bir ismi de "Hisar-ı Devlet", Devlet hazinesinin saklandığı hisar olmuştur. Moğolların Anadolu genel valisi Timur taş, taht şehri Konya'yı işgalden sonra Afyon'u kuşatmış, fakat Selçuklu veziri Sahib Ata şehri teslim etmemiştir. On üçüncü asrın ikinci yarısında Sahib Ata Fahreddin Ali Bey, oğul ve torunları da asrın sonuna kadar Afyon valiliği yaptılar. Şehir sonra Germiyan Beyliğine geçti.

1390 senesinde Sultan Yıldırım Bayezid Han, Afyon'u Osmanlı Devletine kattı. 1402'de Timur Han burasını yeniden Germiyan Beyliğine verdi. Germiyanoglu Yakub Beyin ölümü ve vasiyeti üzerine Afyon, Osmanlı toprağı oldu. 1451'de Kütahya'da bulunan Anadolu Beylerbeyliği'ne (eyaletine) bağlanarak, Karahisar-ı Sahib Sancağı ismini almıştır. 1685'te Hüdavendigâr (Bursa) vilayetine bağlı sancak, Tazimattan sonra Kütahya'ya bağlı bir ilçe olmuştur. 1914'te bağımsız sancak olan Afyon, Cumhuriyet

¹⁷ Osman Turan, "Türkiye Tarihi" s. 157

¹⁸ Faruk Sümer, "Oğuzlar", Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s.308,311.

¹⁹ İlimiz Afyon, Özgül Yayınları, Isparta, s.23-24.

devrinde Afyonkarahisar ismiyle il olmuştur. Osmanlı devrinde yolların birleştiği ve ikmallerin yapıldığı bir üs olarak kullanılmıştır.

On yedinci asırda Celali isyanları, on dokuzuncu asırda Anadolu'nun an'a nevi sanayinin yıkılışı ile Afyon geriledi. 1833'te Kavalalı Mehmet Ali Paşanın birkaç ay işgalinde kaldı. 28 Mart 1921'de şehri Yunanlılar işgal etti. Sonra 7 Nisan 1921'de geri çekilip 13 Temmuz 1921'de yeniden aldılar. 26 Ağustos 1922 günü, saat 05.30 'da top ateşiyle aydınlanan Kocatepe'den fırlayan ordumuz, sıra sıra tel örgülü, makinalı tüfek ve top yuvalarıyla pekiştirilmiş Yunan mevzilerine, büyük bir insanüstü güçle atılarak saldırıya geçmiş, makasla, dipçikle hatta elleriyle, bedenleriyle parçaladıkları tel örgüleri aşip, mevzileri bir bir ele geçirerek Kurtuluş Savaşı destanını yazdırmıştır.

Afyonkarahisarlılar Milli Mücadele'ye her türlü yardımı yapmışlar, ordunun ihtiyacı olan zahire, kağıt, araba vb. şeyleri karşılıksız olarak vermişler, geceleri demiryollarını tamir etmişler ve eli silah tutan herkes Milli Mücadele'ye katılmıştır. Yaşlı, genç, kadın, erkek Afyonkarahisarlılardan oluşan kağıt kolu cepheye cepheye taşımıştır.²⁰ Başkomutanımızın önderliğinde, Milletimizin bütün insanların büyük çaba ve destekleri ile yurdumuz içinde bir tek düşman eri bırakılmayınca dek bu taarruz harekâtımız sürdürülmüş ve İzmir'de noktalanmıştır. 27 Ağustos 1922'de, Afyon yeniden hakiki sahipleri olan Türklerin eline geçti. Yunanlılar 1 sene 25 gün süren işgallerinde Afyon'u aşırı derecede tahrib ettiler. 27 Ağustos'ta Afyon'un kurtuluş törenleri, 30 Ağustos Zafer Bayramında ise Dumlupınar'da törenler yapılır.

²⁰ Mehmet Sadettin Aygen, TUNCA, Ahmet, SARLIK, Ahmet, Büyük Zafere Doğru, Türkeli Yayınları:13, Türkeli Matbaası, Afyon 1984, s.26.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞAMANİZM HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. ŞAMANİZM NEDİR?

İnsanlığın var olduğu günden bugüne kadar olan tarihi boyunca çeşitli inanışlar ortaya çıkmıştır. Tamamı dine bağdaştırılan bu inançlardan, halen faaliyet göstermekte olanlar arasında sayılan Şamanizm anaerkil düzende ortaya çıktığı tahmin edilen dinlerden bir tanesidir. Türklerin ve çevrelerindeki toplulukların, İç Asya ve Orta Asya’da yaşadıkları bölgelerde milattan önceki yıllardan bu yana uyguladıkları “Şaman” ya da “Kam” olarak isimlendirilen din adamları aracılığı ile gerçekleştirdikleri bir inanç ve uygulamalar bütünüdür. Bazı bilim insanları bu sözcüğün köken olarak, Türkçedeki karşılığı olan "Kam" sözcüğü ile fonetik bakımdan aynı olduğunu ileri sürmüşlerdir²¹. Şaman anlamı bakımından büyücü rahip demektir. Bu bakımdan Şamanizm’in bir din olmadığı ileri sürülmüştür.

Şamanizm bazı kaynakların ve kişilerin kasıtlı olarak iddia ettikleri gibi, herhangi bir “din” değildir. Kendi başına bir “mezhep” ya da “tarikat” hiç değildir. Şaman kültürü ve kamlık inanç ve prensipleri açısından bakıldığında, Orta Asya Türk Kültür mirasımızın orta direğidir. Şaman kültürünü bu felsefeyle ve maksatla ele alırsak daha az yanılığa düşer ve daha az yanlış yapmış oluruz.²²

Şamanizm bir din değildir. Aslında bir inancın din olabilmesi için;

- 1- Din kurucusu, Peygamberi veya dini teşkilatı,
 - 2- Dini esasları ihtiva eden ve kutsal sayılan din kitabı veya kitapları, itikat ve iman esasları olması,
 - 3- O itikat veya ibadetin bir topluluk tarafından benimsenmesi ve yapılması gerekir.
- Şamanizm’de ise bu şartlar görülmemektedir. Onun için Şamanizm, bir çeşit sihribazlık

²¹ Aybars Pamir, **Türkler’in Geleneksel Dini Şamanizm’in Orta Asya Eski Türk Kamu Hukuku'na Etkisi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2003,C.52, s.157.

²² Ahmet Ali Aslan, **Orta Asya Türk ve Amerika Kızılderili Şamanların Giysileri**, Yaşayan Eski Türk İnançları Bilgi Şöleni: Bildiriler, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 2007, s.203.

ve büyücülük şeklinde, yaygın bir tarzda ortaya çıkan ve pek çok yerde görülen sihri bir olay olarak görülmek de istenmiştir.²³

Şamanizm’le ilgili çeşitli tanımlar yapılmış ve hâlen yapılmaya devam edilmektedir.

Ahmet Ali Aslan’a göre Şamanizm tek tanrılı dinlerde görüldüğü gibi bir inanç sistemi ve kesin kuralları olan bir inanç sistemi değildir. Şamanizm, Orta Asya ve Sibiryâ bölgesini çevreleyen dinlerden, çeşitli yollarla etkilenmiş ve zamanla kendi kültür kimliğini oluşturmuş bağımsız bir “kültür ocağı” denilebilir.²⁴

Mircea Eliade göre Şamanizm en eski vecd tekniklerinden birisi, hatta ilkidir.²⁵ Eliade’ın tespitine göre Orta Asya Şamanizm’i komşu birçok kültürün etkisi altında kalmış olmasına rağmen temel yapısını hiçbir şekilde kaybetmemiştir. Ziya Gökalp Şamanizm’i daha önce maderi totemizm devrinde bir ‘din’ olduğunu, “Toyunizm”den sonra sihir mahiyetine girerek “kehanetin ve ruhani Tababetin” ismi olduğunu ve Türklerin dini değil sihri bir sistem olduğunu belirtmektedir.²⁶

Fransız antropolog Roberte Hamayon’a göre Şamanizm Yontma Taş devrinde ortaya çıkmış bir harekettir ve esası av ile avcı arasındaki ruhsal ilişkiyi sağlamaktan ibarettir.

13. yüzyılda Avrupalı gezginlerin Mançu-Tunguz halklarından duydukları Şaman kelimesi daha sonra Sibiryâ sihirbazlarına verilen bir isim olarak yaygınlaşmıştır. Şamanizm ise genellikle Sibiryâ kavimlerinin din inançlarını ve bu inançlara bağlı olarak dini merasimlerini ifade eden bir terim olup, Kuzey Asya halkları arasında yaygın olan Şaman kelimesi etrafında kurulan, çoğunlukla dini karaktere sahip inançları ve bir takım faaliyetleri ifade için kullanılır. Çok geniş bir alana yayılan Şamanlık, Türk Moğol eski kültür tarihinde önemli yer tutar. M.Ö. II. yüzyılda Çin vakanüvisleri tarafından Hunlarda varlığı tespit edilen "Gök Tanrı", "Güneş", "Ay", "Yer-Su", "Ata"

²³ Türk Ansiklopedisi, Şamanizm, Cilt 30, s.203.

²⁴ Ahmet Ali Aslan, “Şamanizmin Kaynağına doğru, s.58.

²⁵ Mircea Eliade, *Le Chamanisme Et Les Techniques Archaïques De L’extase*, Paris, Payot, 1951, s.14.

²⁶ Ziya Gökalp, *Türk Medeniyeti Tarihi*, (Hzl. İsmail Aka-Kazım Yaşar Koprıman,) Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, s. 40

ve "Ölüler" gibi Şamanizm'e ait çeşitli kültlerin bir kısmının bugün bile sürdürüldüğü görülmektedir. Bunlara özellikle çağdaş Altaylılar ve Yakutlarda rastlanılmaktadır.²⁷

Şamanizm'de Güneş, Ay, Yıldız, Yıldırım, Fırtına vb. ile ilgili inançlar hep Gök Tanrı kültüyle bağlantılıdır. Altaylı Şamanistler Güneş üzerine ant içerlerdi. Altaylılara göre Güneş "Ana", Ay ise "Ata" sayılmıştır. Güneş'i yeryüzünde "Ateş" temsil eder. Yakut masallarına göre büyük kahramanlar hep Güneş ve Ay'ın himayesi altındadır. Şaman inancına göre kötü ruhlar Güneş ve Ay ile sürekli mücadele halindedirler, bazen onları yakalayıp karanlık dünyasına sürüklerler. Güneş ve Ay tutulmalarının sebebi budur. Güneş ya da Ay tutulduğu zaman, Şamanistler onları kötü ruhların esaretinden kurtarmak için bağırıp çağırırlar, davul çalarlar. Onlara göre bu gürültüler kötü ruhları korkutmak içindir.²⁸

Şamanizm de törenler genel olarak ikiye ayrılmaktadır; belirli günlerde yapılanlar veya önceden belirlenmemiş törenler. Bu törenlerde, çeşitli halkların inanç, gelenek ve göreneklerine göre farklılıklar olmakla birlikte mutlaka kurban âdeti vardır. At ve koyun dışında kan akıtılarak sunulan kanlı kurban bilinmemektedir. Kutsal sayılan bir yere bir değere bir şey sunmak, eşya adamak, şamanın davuluna, kutsal ağaçlara bez bağlama; çeşitli maddelerden yapılan tanrı tasvirlerine (töz, ongon, tangara, eren) yemek sunma, ateşe içki dökme ya da atma kansız kurbandır. Kansız kurbanların bir başka biçimi de ruhlara adanıp kırlara salıverilen hayvanlardır. Şamanlıkta kurbandsız tören de, törensiz kurban da yoktur.

2.2. ŞAMAN

"Şaman" sözcüğünün kökeni konusunda dil bilginleri arasında görüş birliği bulunmamaktadır. Bazı bilginler bu sözcüğün kökeni olarak, Türkçedeki karşılığı olan "Kam" sözcüğü ile fonetik bakımdan aynı olduğunu ileri sürmüşler, bu görüşe karşı çıkan diğer bazı bilginler ise, Hint- Avrupa dillerinden biri olan Pali dilinde yer alan "Samana" ve Sogdca'da bulunan "Smn" sözcüklerinin varlığı sebebiyle, onun aslında Hint kökenli olduğunu savunmuşlardır.²⁹ Türklerin, kam kelimesi, Kutadgu Bilig,

²⁷ Abdülkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara, 1995, s. 1.

²⁸ İnan; a.g.e. s. 29.

²⁹ Geniş bilgi için bkz.; Dinler Tarihi Ansiklopedisi; Sabah Dış Ticaret ve Pazarlama A.Ş., İstanbul. 1999, s. 28-29.

Divan-ü Lügat'it Türk vb. eski metinlerde geçmektedir.³⁰ Şaman kelimesinin aslen Mançuca ya da Moğolca olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi, Sanskritçe'den geldiğini de kabul edenler vardır. Türk kavimleri Şamanlara genellikle Kam demektirler. Kalmuklar erkek Şamanlara Bö ya da Böge, Kırgız-Kazaklar ise Baksi ya da Bakşı derler.

Şaman kelimesi Rusya'nın Baykal gölü civarındaki Tungus Ren geyiğinden gelir³¹. Şaman, insanların başlarına gelen talihsizliklerin nedenlerini açıklamakla, bu sıkıntıların önüne geçmekle ya da acılarını yatıştırmakla yükümlüdür.³² Şaman ismi verilen din adamları sayesinde üç farklı âleme inanan Şamanistler, bölgesel Şamanizm farklılıklarına rağmen büyük topluluklar halinde yaşamaya devam etmektedirler. Şamanlık geleneğinin, oluşum süreci açısından Mezopotamya ve Sümerlerden 20.000 ilâ 25.000 yıl öncesine dayandığı varsayılmaktadır. Herhangi bir kurucusu veya kutsal kitabı bulunmamaktadır.³³ İçerisinde animizm, totemizm, fetişizm ve büyü ile ilgili birçok unsuru barındıran Yaşam; gök, yer ve yeraltı olarak üç kademeli düşünülmüştür.

Şamanlar “Ak Şaman” ve “Kara Şaman” olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. İlk şamanlar Ak Şamanlardı ve Kara Şamanlar İran'ın etkisiyle sonradan ortaya çıkmıştı. Bu ayrım Türk inancındaki gök ve yer Tanrı ikiliğine dayanmıştır. Ak Şaman'ın rengi açısından Ülgen'in rengini taşıması Kara Şaman'dan daha kutsal sayılmasına gerekçe teşkil etmektedir.³⁴ Gökyüzünde iyilikler, iyi ruhlar; yeraltında kötülükler, kötü ruhlar bulunur. Yeryüzünde ise insanlar vardır. İyi ruhların tanrısına, gökyüzü tanrısına **Ülgen** denir. Yeraltındaki kötü ruhların tansına **Erlik** adı verilir. Bu bir nevi şeytandır. Her iki tanrının da eşleri çocukları, akrabaları, yardımcıları vs. vardır. Yeryüzünde yaşayan insanlar ise bu iki dünya arasında bir denge oluşturmak zorundadırlar. İşte bu dengeyi kuran şamanlardır. Şamanın en temel özelliği ruhlarla temas sağlayabilme yeteneğidir. Bunu da o toplumdaki herkes yapamaz. Bunu ancak belirli kabiliyete sahip ve kendine özgü özelliği olan kişiler yapabilir. Bu nedenle belli bir eğitim gören herkes şaman olamaz. Şamanlık genetik özelliğe sahip kişilerin kaçınılmaz kaderidir. Ayrıca;

³⁰ Saadettin Buluç, Şamanizm, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırma Merkezi, turkoloji.cu.edu.tr.

³¹ Rutherford Leo, Şamanik Yolun Çalışma Kitabı, Ruh ve Madde Yayıncılık ve Sağlık Hizmetleri A. Ş, İstanbul, Mart 2014, s.11

³² Michel Perrin, Şamanizm, İletişim yayınları, Çev. Bülent Arıbaş, 1. Baskı, İstanbul, 2001, s. 11

³³ M. Kurtoğlu, Altaylardan Anadolu'ya Şamanizm Tefekkürü, 2006

³⁴ Ali Faik, Demir- Nebahat Akgün, Çomak, Şaman ve Türk Dünyası, Bağlam yayınevi, İstanbul 2010,s.11.

şamanlığın genetik olup babadan oğla ve seyrek olarak da babadan kıza geçtiğine inanılır. Hatta soyun babadan evlada değil, akrabadan akrabaya geçtiği de gözlenmiştir.

Şamanın çok sayıda gücü, erginlenme deneyimlerinin sonucudur. Şaman adayı, erginlenme sürecinde geçtiği sınavlar sayesinde insan ruhunun ne denli savunmasız olduğunu ölçer ve onu koruma yollarını öğrenir; aynı şekilde farklı hastalıkların yarattığı acıları tecrübeyle tanır ve bunların sorumlularını tanımlamayı öğrenir; ritüel bir ölüm yaşar, ölümler diyarına iner ve kimi zaman göğe çıkar. Kısacası şamanın tüm güçleri deneyimlerine ve “manevi” nitelikteki bilgilerine bağlıdır; tüm ruhlarla yakınlaşmayı başarır: Yaşayanların ve ölümlerin ruhları, tanrılar ve cinler, üç kozmik bölgeyi dolduran ve insanların geri kalanının gözüne görünmeyen sayısız figür.³⁵

Şamanistlerin inancına göre Şaman, tanrılar ve ruhlarla insanlar arasında aracılık yapma kudretine sahip kişilerdir. Kam, kendisinin tanrılar tarafından tayin edildiğine ve ruhların hizmetinde bulunduğu inanır. Ayin sırasında kama gaipten haber veren en kuvvetli ruhlar, ona baba ya da anne tarafından büyük ata olan kamların ruhlarıdır. Bu ruhlara “Töz” adı verilir. Kam bu ruhlarla cemaat arasında sadece bir aracıdır.³⁶ Şamanist ayinler genellikle gece ya da gün doğumundan önceki vakitlerde yapılır. Öteki dünyaya ait ruhlar genellikle gece vakitlerini sever, kendilerini ve hünelerini karanlıkta sergilemeyi tercih ederler. Türk şamanlarının törenlerinde ritüeller bazen kurban vererek, bazen de kurbandsız gerçekleştirilir. Herhangi bir sunu olmadan, bir tören gerçekleştirilmez. Kurban verilmeden yapılan ritüellere ‘saçı’ denir. Saçı içki, kıymız, süt, yiyecekler gibi sunuların, mistik alanlara bırakılması yahut da saçılmasıyla gerçekleştirilir. Ritüellerde tanrılara sunulan kurban genellikle atlardır. Çünkü şaman, atın ruhuna gökte kılavuzluk ederek Bay Ülgen’e ulaşacaktır. Kurban için, attan sonra gelen diğer hayvanlar ise koyun, geyik, koç gibi hayvanlardır.³⁷

Şamanlar bu faaliyetlerde bulunurken özel kıyafet giyerler. Şaman giysisinin özel bir görevi vardı. Geleneksel Şamanizm’de şaman kıyafeti eski önemini yitirmiş olmakla birlikte genelde cübbe veya hırkaya benzer bir üstlük (manyak), hayvan derisinden yapılmış bir göğüslük, çeşitli kuş (puhu, ağaçkakan vb.) tüylerinin takıldığı kırmızı renkli bir başlık, eldiven ve yüksek konçlu ayakkabıdan oluşur. Ayrıca şamanın

³⁵ Eliade, a.g.e., s.20

³⁶ Kamların hayatlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; İnan; a.g.e. s. 75 vd.

³⁷ Mircea Eliade, Şamanizm. Çev: İsmet Birkan, İmge yayınevi, 3. Baskı, 1999, s. 48.

belinde kırmızı renkli bir kuşak, kuşağa bağlı olarak ay ve güneşi sembolize eden iki demir levha ile yılanları sembolize eden mavi boncuklar yer alır.³⁸ Bu giysi bir kült aracı gibi kullanılmaktadır. Sözelimi, bir Şamanın giysisi üzerinde kuş resminin bulunması, Şamanın bu kuş resmi yardımıyla öte dünyaya uçabileceği şeklinde yorumlanmaktadır. Şaman giysisi diğer kültürler gibi kutsaldır. Bu nedenle de herkesin görebileceği ve dokunabileceği yerlere konulmaz. Özellikle kadınların ve küçük çocukların dokunmasının onların güçlerini azaltacağına inanılmaktadır. Yakutlarda erkek şamanlar özel cübbeleri bulunmadığı zamanlarda kadın entarisi giyerek ayin yaparlar. Şamanların çoğunun saçlarını uzatma nedenlerinden biri de budur.³⁹

Şamanlar için cübbeden sonra en önemli parça “Şaman Davulu”dur. Şaman cübbesini olduğu gibi davulunu da kendi isteğine uygun olarak değil, hizmetinde bulunduğu ruhun istemleri doğrultusunda yaptırır. Davul kayın veya sedir ağacının temiz ve zedelenmemiş, hiçbir insan eli değmemiş ve hiçbir hayvanın yaklaşmadığı düşünülen dallarından yapılır. Şaman öldüğünde davulu parçalanarak bir ağacın dalına asılır. Şaman da bu ağacın dibine gömülür. Amerikan Kızılderili Şamanizm’i İle Orta Asya–Sibirya Türk Şamanizm’inin benzerlikleri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma adıyla yayınlayan Ahmet Ali ASLAN, davulun Şaman için ne kadar önemli olduğunu vurgular.

*“Yakut Şaman’ı, öbür dünyaya veya yeraltı dünyasına herhangi bir sebeple seyahat ederse, elinde çaldığı davulla kendisine yön tayin eder. Bazen Şaman’ın yardımcılığını yapan başka bir şahıs, Şaman’a yol göstermek için devamlı olarak davul çalar. Davulun sesini takip eden Yakut Şaman’ı öbür dünyadan veya yeraltı dünyasından yeniden ışıklı dünyaya geri döner. Davulun sesi kesilirse, Şaman öbür dünyadayken yolunu şaşırır ve yeraltında kalabilir.”*⁴⁰

Bazı bölgelerde Şamanların yeraltına veya gökyüzüne yaptıkları yolculuklarda bir binek hayvan gibi davul ve tokmağı kullandıklarına inanılmaktadır. Davulun derisinin üzerinde birtakım kozmik resimler bulunmaktadır. Bu resimlerin dinsel ve

³⁸ Harun Güngör, Şamanizm, İslâm Ansiklopedisi, C.38, s. 327.

³⁹ İsa Sarı, Şaman Türkleri, Net Medya Yayıncılık, I. Baskı, Antalya, 2016, s. 3

⁴⁰ Ahmet Ali Aslan, Kızılderili Şamanizm’i İle Orta Asya–Sibirya Türk Şamanizm’inin Benzerlikleri Üzerine Karşılaştırmalı bir çalışma, Sosyal Bilimler dergisi, S. 15, 2006, s.29

büyüsel anlamları vardır. Davul üzerindeki ağaç motifi “Dünya Ağacını”, merdiven gökyüzüne tırmanmayı, atlar uzun mesafeleri aşmada yardımcı olmayı sembolize etmektedirler. A. İnan’a göre her şaman ayin yaparken yanında kayın ağacı bulundururdu. Kamlar (şamanlar) ağacı, gökyüzüne ulaşmak için bir merdiven olarak kullanılıyorlardı.⁴¹

Şaman davulu kayın ağacından yapıldığı için Eski Türklerde kayın ve ardıç ağaçları kutsal sayılır. Özkul Çobanoğlu, kayın ağacının kökleriyle “yeraltına”, gövdesiyle “yeryüzüne” ve dal ve yapraklarıyla da “Gökyüzü”ne olan bağlantısından bahseder.

*Bu ‘üçlü’ algı, Türk mitolojik sistemindeki gök, yer, yer altı algısı ile birleşir. Yaşam sembolü olan ve kutsalı belirleyen merkezi oluşturan Axis Mundi olarak bir “Hayat Ağacı” şeklinde algılanan “Kayın Ağacı”nın öneminden bahseder.*⁴²

Yakut ve Altay Türklerinde yaşam ağacına ‘dünya ağacı’ da denir. Altay’lı şamanlar Umay Ana ile birlikte kayın ağacının gökten yere indiğine, insanın bu ağaçlardan türediğine inanmaktadır.⁴³

Eski Türk geleneğine göre, Dünya’yı ortasından (göbeğinden) öte-âleme ve Demir-Kazık Yıldızı’na bağlayan, dalları vasıtasıyla şamanlara yeryüzünden yüksek âlemlere yolculuk yapma olanağı sağlayan bir ağaçtır. Buna Demir Ağaç da denir. Şaman geleneğine göre Dünya, ‘**Gögün göbeği**’ ile bu ağaç sayesinde irtibat halinde olup, bu ağaç ile beslenir. Anne rahmindeki bir bebek için göbek kordonunun anne ile ilişkisi gibi bu göbek de bir bağlantı noktasıdır. Dünya Ağacı, bu bağlamda yerin ekseni ve Axis olup bağlantı noktasını oluşturan kozmik bir ağaçtır. Bu durumda kayın ağacından yapılan şaman davulunun arkasında bulunan tutanak ve davulun üzerindeki semboller Axis Mundi’yi temsil etmekte, şaman Axis Mundi üzerine geçerek aşağı ya da yukarı seyahat edebilmektedir. Kayın ağacı ile Dünya ağacı (Hayat ağacı) arasında simgesel bir bağ bulunur. M. Eliade de bu bağı şu şekilde açıklamaktadır:

⁴¹ Abdülkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar) Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995, s. 78.

⁴² Özkul Çobanoğlu, ‘Kayın Ağacının Türk Mitolojisindeki Yeri’ 2010, s.211

⁴³ Abdülkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar) Ankara; Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995, s.64

Hayat ağacı gök ile yer arasında bir bağıdır. Kam da ayinlerinde ya göğe, ya yer altına inmektedir. Davulun kasnağı evren ağacından yapılmış olduğu için Kam davulu çalmaya başladığı zaman sihirli bir şekilde bu ağacın yanına, yani dünya merkezine fırlamış olur. Bu sayede göğe çıkabilir.⁴⁴

Şamanların kullandığı araçlardan bir tanesi de “Yada” taşıdır. Yada taşı şamanın yağmur yağdırmasına, kar yağdırmasına, şamanın dolu yağdırmasına, hatta şamanın bir anda fırtına çıkarmasına yarayan, Türklere Tanrı Tarafından gönderildiğine inanılan ve şamanların güçlerini pekiştiren parlak siyah renkli, üzeri ince damarlı, tutulduğunda çok soğuk, kimi zaman yumruk büyüklüğünde olan kutsal bir taşıdır. Yada taşı kulağa yaklaştırılıp sallandığında içinden sesler gelir. Yada taşını üzerinde taşıyan şamana yıldırım düşmez onu ateş yakmaz denir. Şamanlar Yada taşını bir beze sarıp ateşe attıklarında bezin yanmadığı hayretle gözlemlenmiştir. Susayan şamanlar Yada taşını ağızlarının içine yerleştirdiklerinde susuzluk çekmezler denir. Şamanlar Yada taşını kullanmadıkları zamanlar suyun içinde muhafaza ederler. Şamanların dediklerine göre Yada taşları kullanıldıktan üç yıl kadar sonra güçlerini kaybetmeye başlar. Bu yüzden şamanlar Yada taşını hayvan ciğerine sararak yeniden gücüne kavuşturur adeta şarj eder. Yada taşını şamanlar kullanır, kimileri bu şamanlara Yadacı der. Şamanların Yada taşı aracılığıyla bir köyün yarısına yağmur yağdırdıkları diğer yarısınaysa günlük güneşlik olduğunu şamanların bu olağan üstü gösterisini seyredip bizzat gözleriyle görenler anlatmışlardır. Yine Yada taşı sayesinde savaşlarda şamanların düşman ordusu üzerine dolu yağdırdığı da yazılı kaynaklarda mevcuttur.

Abdülkadir İnan "Eski Türk Dini Tarihi" adlı kitabında "El-Lügat'ün Neviyye" isimli eski bir lügatta "Yada Taşı" hakkında şöyle bir açıklamanın yapılmış olduğunu belirtir:

Yağmur boncuğu derler bir nesnedir ki, ona kurban kanı sürülmekle yağmur yağar.⁴⁵

Bunlar aslında günlük hayatta sık kullanılan eşyalar olmalarına rağmen Şaman gibi toplum tarafından kutsal bakılan insanlar tarafından kullanıldıkları için toplumca kült haline getirilmişlerdir. Aynı zamanda Şamanlar da bu eşyalara başka insanların

⁴⁴ Mircea Eliade, Şamanizm. Çev: İsmet Birkan, İmge yayınevi, 3. Baskı, 1999, s. 200.

⁴⁵ Abdülkadir İnan, Eski Türk Dini Tarihi, Milli Eğitim Basım evi, İstanbul, 1976, s. 252.

dokunmasının bu eşyaların güçlerini azaltacağına inanmışlardır. Şaman maddesel dünya ile ruhsal dünya arasında bir köprüdür. Şamanizm metotları anlatmakla pek anlaşılamaz, uygulamak lazımdır. Deneylemek, bizzat yaşamak gerekir.

2. 3. TÜRKİYE’DEKİ MASAL ÇALIŞMALARINDA ŞAMANİZM

Halk edebiyatının anlatmaya dayalı türlerinden biri olan ve sözlü gelenek yoluyla nesilden nesile aktararak günümüze kadar gelmeyi başarabilen masal, önemli bir kültür hazinesidir. Bu kültür hazinesinin farkına varan kişiler tarafından halkbilimin ve edebiyat araştırmalarının konusu olmuştur.

Türk masal biliminin en önemli adımı Eberhard - Boratav çalışması ile atılmıştır. 2500 masal incelenmiş ve 378 tip saptanarak “Türk Masal Tiplerinin Katalogu” yapılmıştır. W. Radloffun Türk halk edebiyatından yaptığı derlemeleri içeren on ciltlik “Türk Kavimlerinin Halk Edebiyatından Örnekler” adlı yapıtıyla Macar Türkolog Ignacz Kunos'un masal kitaplarında da Anadolu ve Rumeli'den derlenmiş çok sayıda masal bulunmaktadır. Ignacz Kunos'tan bu yana önemli gelişmeler göstermiştir. Pertev Naili Boratav'ın, Wolfram Eberhard'ın çalışmalarından sonra Saim Sakaoglu'nun *Gümüştane Masalları, Metin Toplama ve Tahlil* (Sakaoglu 1973), yine aynı nesle dâhil edebileceğimiz Bilge Seyidoğlu'nun *Erzurum Masalları* (Seyidoğlu 1975), Umay Günay'ın *Elazığ Masalları: İnceleme* (Günay 1975) gibi ufuk açıcı çalışmalar gelir. Günay, PROPP yöntemini, Sakaoglu ve Seyidoğlu ise S. THOMPSON'un Motif Index yöntemini kullanırlar. Bu yöntemi daha sonra Ali Berat Alptekin *Taşeli Masalları*'na uygulamıştır. Yakın dönemlerde Anadolu masalları üzerine yapılan derleme ve incelemeler, Antti Aarne Stith Thompson ve V. Propp gibi ünlü araştırmacıların yöntemlerini Türk masallarına uygulamaları açısından da önemlidir.

1980 yılında tamamlana doktora çalışmasında Ahmet Ali Aslan, 30 Kars masalını Kuzey britanya Masalları ile formel ve ortak motifler açısından mukayese etmiştir.⁴⁶

1982 yılında Ali Berat Alptekin tarafından tamamlanan doktora çalışmasında 70 bölge masalı incelemiştir.⁴⁷

⁴⁶ Ahmet Ali Aslan, **Kuzey Doğu Anadolu (Kars) Türk Britanya Halk Edebiyatında Masallar**, Erzurum1980, (Yayınlanmamış doktora tezi)

1982 yılında Ziya Abdülmecit Akkoyunlu tamamladığı **Binbir Gece Masallarının Türk Masallarına Tesiri** adlı doktora çalışmasında, Türk masalları ile binbir gece masalları arasındaki benzer motifleri incelemiştir.⁴⁸

1990'da tamamlanan **Yukarıçukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması** (ŞİMŞEK, 1990) adlı doktora tezi, masal sahasında yapılan bilimsel çalışmalar arasındaki yerini alır. Ali Berat ALPTEKİN'in danışmanlığında hazırlanarak Esmâ ŞİMŞEK tarafından 2001'de yayımlanan kitapta 70 masal metni bulunmaktadır. Metinlerin tamamı, Kadirli, Ceyhan, Osmaniye ve Kozan'dan ses cihazıyla derlenerek yazıya aktarılmıştır. Mehmet TUĞRUL, Malatya'dan derlediği masalları, **Malatya'dan Derlenmiş Masallar** adıyla yayımlar. Masallar üzerine epeyce emek harcayan araştırmacılardan biri olan Eflatun Cem GÜNEY ise derlediği masalları şu adlarla yayımlar: **En güzel Türk Masalları** (GÜNEY, 1948); **Bir Varmış Bir Yokmuş** (1956), **Evvel Zaman İçinde** (1957); **Gökten Üç Elma Düştü** (1960); **Az Gittim Uz Gittim** (1961).

Afyonkarahisar masalları üzerine kitap halinde yayınlanan tek çalışma **Afyonkarahisar Masalları**⁴⁹ adlı çalışmadır. 24'ü asıl halk masalı, 8'i hayvan masalı olmak üzere toplam 32 masal vardır.

Naki Tezel, derginin onuncu cildinde “ Anadolu Masalları” başlığı altında iki Afyonkarahisar masalını neşretmiştir.⁵⁰ Masalların Dinarın dikici köyünden 27 yaşındaki İbrahim Tuncerden derlendiği de kaydedilmiştir.

Tezin odağından uzaklaşmamak için, Şamanizm'den yalnızca masallara yansıyan yönleri üzerinde durulan çalışmalardan bahsetmek yerinde olacaktır. 30 yılı aşkın bir süredir masal incelemesi alanında çalışmalar yapan Sakaoğlu (1999), yaptığı çalışmalara dayanarak masalların kaynakları ile ilgili olarak şunları söyler:

Masalların kaynağı olarak hiçbir coğrafyayı, kültürü ve dini temel olarak ele almamak gerekir. Masalların bir bütün olarak değil de tek tek ele alınması halinde

⁴⁷ Ali Berat Alptekin, Taşeli Platosu Masallarında Motif Ve Tip Araştırması, Erzurum 1982.(Doktora Tezi).

⁴⁸ Ziya Abdülmecit Akkoyunlu, Binbir Gece Masallarının Türk Masallarına Tesiri, Ankara 1982. (Doktora Tezi).

⁴⁹Dr. Mehmet s. Aygen- Süleyman Bozok- Hüseyin Genç, Afyonkarahisar Masalları, Afyon 1983.

⁵⁰ Naki Tezel, “Anadolu Masalları” Halk Bilgisi Haberleri, İstanbul 1941, C.10, s.115.

*belki bazılarını belirli coğrafyaya, kültüre veya dine bağlayabiliriz. Örneklerde görülen değişme, ne kadar büyük boyutta olursa olsun her masalda aslından gelen bir iz, bir kalıntı mutlaka bulunacaktır.*⁵¹

Saim Sakaoğlunun da dediği gibi her masal aslından gelen birtakım izler bırakmıştır. Bu izlerde Şamanizmin masallara tutunduğunu görmekteyiz. Kaybolmaya yüz tutan iki önemli öge birbirine sıkıca bağlanmıştır. Bu konuda çeşitli çalışmalar yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Bu çalışmalara kısaca değinirsek; Dünyanın her tarafında Şamanizm'in çok farklı yönlerini araştıranlar bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar daha çok Şamanizm'in bir din olup olmadığı, diğer dinlerle münasebeti, kültürel hayat içinde etki ettiği rolün ne ve nasıl olduğuyla alakalıdır.

Bu konuda en kapsamlı çalışmayı Magdalena Sodzawiczny'nin Türkiye Masallarında Şamanizm'in Öğeleri adlı yüksek lisans çalışmasıdır. (Sodzawiczny 2003).

Ayşe Yücel "Masalarda Dev ve Yaratılış Destanındaki Benzerleri" adlı çalışmasında kimi masallarımızda yer alan "dev" motifini Şamanizm'deki yeraltı hükümdarı Erlik'le karşılaştırır (Yücel: 1998).

Bahaeddin Ögel, "Keloğlan Masal Motifinin Eski Türk Kökenleri" isimli makalesinde Şamanizm'le ilgili unsurları araştırmaktan çok bu masalarda Şamanist öğelerin bulunabileceğinden söz eder (Ögel: 1976).

Wolfram Eberhard ve Pertev Naili Boratav *Typen Türkscher Volksmärchen* adlı kitaplarının giriş bölümünde halk masallarımızın kökeninin eski inançlarımıza dayandığını belirtmişlerdir (Boratav, Eberhard 1953).

Şamanizm hakkında ayrıntılı çalışmalar yapan Abdülkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm adlı eseriyle Türklerde Şamanizm kalıntılarından söz eder.

Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri başlıklı çalışmasında konuyu daha kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Fakat bu çalışma

⁵¹ Saim Sakaoğlu, Masal Araştırmaları, Ankara, Akçağ Yayınları, 1999, s. 9

Anadolu’da yaşıyan gelenek ve törenlerin incelenmesiyle sınırlıdır. Bu konuda sınırlı sayıda makaleler yapılmıştır. Bu makalelere kısaca değinmek gerekirse;

Alace Yen “*Shamanism as Reflected in the Folktale*” adlı makalesi konuyu doğrudan ele alan önemli çalışmaların başında gelmektedir. (Yen:1980)

Ali Duymaz, “*Tekerlemelerin Kökeninde Şamanizm Unsurları*”adlı makalesinde konudan kısaca söz etmektedir.

Türk âşıklarıyla Orta Asya Şamanlarının mesleğe giriş törenlerini karşılaştıran İlhan Başgözün“*Türk Halk Hikâyelerinde Düş Motifi Zinciri*”makalesinde Şamanizmin sadece bir ögesi ve hikâye türüyle sınırlıdır.

Pauline Greenhill’in “*Trace of Shamanism in Norwegian Folktales and popular Legends, Religious Beliefs Transmuted into Narrative Motif*”adlı makalesi var. (Greenhill: 1975)

Ahmet Ali Aslan’ın “*Türk Şamanizminin Kaynağına Doğru*” adlı makalesi Batı ve Doğu Sibiry ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Şamanlık kültürünün başlangıç noktasına yaptığı saha araştırmasına ait notlarını içermektedir.

Radloff’un çalışmalarından sonra Eski Türklerin dinî kabul edilen Şamanizm, bugün artık din değil bir büyü sistemi olarak kabul edilmektedir. Atalar kültü, tabiat kültleri ve Gök Tanrı kültü inanç ve merasimlerinin uygulanış biçimiyle bizzat Şamanizm zannedilmiştir. Şamanizm Türklerin İslâmîyet’i kabulüne kadar yaşamış hatta bazı izlerini daha sonrada devam ettirmiştir.

Eski Türklerin dini konusunda çeşitli tezler ortaya atılmıştır. Şamanizm, bu tezlerden biridir. Ancak, Şamanizm bir din değil, Gök-Tanrı Dini içindeki bir inanç sistemidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AFYONKARAHİSAR MASALLARINA YANSIYAN ŞAMANİZM

UNSURLARI

MASAL KAHRAMANLARI

Halk anlatmaları adını verdiğimiz türlerin içerisinde en eskisi hiç şüphesiz masallardır. Masal dünyası, renkli ve sihirli bir dünyadır. Bu gizemli dünyanın kahramanları aslında insanlardır ama hiçbirinin adı sanı yoktur. Bunlar ya Padişah, Vezir, Beyoğlu, Keloğlan, zenginler, hırsız, haydut olarak karşımıza çıkarlar. Çoğu kez bu kahramanlar, Cin, Peri, Dev anası, Ejderha, Zümrüdüanka gibi hayalî yaratıklar bazen de kurtlar, kuşlar, taşlar, ağaçlar olarak yer alırlar. Akla hayale sığmayan işler yapan masal kahramanlarının yenemeyeceği güçlük yoktur. Sihirli kişilikleriyle amaçlarına ulaşırlar.

Tezimiz de yer alan 31 masal, Tabiatüstü Motifler, Mitolojik Motifler, Dini Motifler, Büyü- Sihir ve Sosyal Hayatla İlgili Motifler olmak üzere beş ana başlık ve birçok alt başlığa ayrılarak örnekler ve araştırmacıların görüşlerinden de yararlanılarak, incelenecektir.

3.1. TABİATÜSTÜ MOTİFLER

3.1.1. Kahramanın Yolculuğu

Şamanizm'in özü "Esimeğe" vecde gelmeğe dayanır. Vecde gelmek "Esimek" töreninin her zaman var olan bir parçasıdır. Özellikle trans durumunda gökyüzüne, yeraltına, ya da ölümler katına (dünyasına) yolculuk etmek için ruh, bedenden ayrılır. Şamanın bedeninden ayrılan ruhun yolculuğu sırasındaki gözlemleri, eski söylenceleri, destanları çok etkilemiş ve zenginleştirmiştir. Şamanizm gibi şamanik yolculuk da dünya üzerindeki pek çok kültürde bulunur. Bu da, şamanik yolculuğa ilişkin pek çok farklı anlayış ve yaklaşım bulunduğu anlamına gelir. Bu yüzden ister destan isterse masal kahramanı olsun yaptığı yolculuk sıradan bir yolculuk değildir. Bu yolculuk, bir bakıma kahraman için bir geçiş ritüeline dönüşür. Şamanın gökyüzüne ve yeraltına

yaptığı yolculukla masal kahramanının yaptığı yolculuk arasında bazı benzerlikler görülür.

Masalarda kahramanın yola çıkış nedenleri, yolculuğu sırasında başından geçenler, Şamanın ayin sırasında yaptığı yolculuk hatta eğitim süreci arasında bazı benzerliklerin olduğu görülmüştür. Yaptığı yolculuğu bahsetmeden önce şaman bu yolculuğa çıkmadan önce aldığı eğitim sürecine değinmemiz daha yerinde olacaktır.

Genç Şaman, değişik ayinlere ait bilgileri oymağın tecrübeli ihtiyari arından ve kudretli bir Şaman'dan ders alarak öğrenir. Ondan sonra, çeşitli ayinleri nasıl yapacağını, okunacak dua ve efsunian öğrenerek görünmez kuvvetlerle ilişki kurar. Şaman olma yaşının daha çok cinsel olgunlaşma dönemine rastladığı söylenir. Nioradze ise, şamanlık için gerekli belirtilerin çocukluktan ergenliğe geçiş sırasında kendini gösterdiğinden söz ediyor ve şöyle anlatıyor:

“Cin, peri, dev görme, baş dönmeleri, bayılmalar, gelecekte haber verme yeteneği gibi özellikler gösteren şaman olacak kişiler şaman olana dek ruhsal ve bedensel acılar içinde kıvranırlar. Çoğu zaman yemeden içmeden kesilirler. İnsanlar arasına katılmazlar. Sinirli ve streslidirler. Evlerinden ormanlara ve kırlara kaçarak, karlar üstünde yatarlar. Tek başlarına yaşadıkları yerlerde ruhlarla ve cinlerle konuşurlar.”⁵²

Şaman olma yaşı genel olarak 6 ila 50 yaş arasındadır. Ama esas olarak 20 yaşta Şaman olmak isteyenler çoğunluğu oluştururlar. Olağandışı durumlarda daha büyük yaşlarda görülebilir. Öğretim ve eğitim süreleri yörelere göre değişiktir. Bu üyesi bulunduğu toplumun gelenekleri, şaman adayının ve ustasının yeteneği v.b. gibi nedenlere bağlıdır. Bu süre ortalama 3-5 yıldır. Hatta zaman zaman bu eğitim, süresinin 10 yılı bulduğu da olur. Şaman adayı hocasından, cinlerin çeşitlerini, dillerini, transa geçme yeteneğini, düşman büyülerini uzaklaştırma tekniklerini, davulun ve diğer törenlerde kullanılan rituel araçların kullanımını v.s. öğrenir. Törenle şamanlığı onaylanan adaya verilen en önemli iki araç şaman davulu ve şaman giysisidir. Hazırlık ve deneme safhasını başarıyla tamamlayanlar, bir giriş töreniyle bu mesleğe kabul edilmiş sayılırlar.⁵³ Hoca çırağına her şeyi öğretir. Ama onun asıl ustası kendisinde

⁵² Prof.Dr. Fuat, Bozkurt Türklerin Dini, Cem Yayın Evi, 1. Baskı, 1995, s.33

⁵³ H. Güngör,- Günay, Ü. Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003, S. 125

varlığına inanılan koruyucu cinidir. Şamanizm de adayın, Şaman olma yolunda geçtiği pek çok sınav ve aşama vardır. Sır-ra-er-me süreci, bazı topluluklarda ufak tefek farklılıklar da içerebilir. M. Eliade'nin naklettiği üzere:

Adayın ustasından hastalık ve sağaltım yollarını öğrenirken, ustanın gücünü ve bilgisini çırağa geçirebilmesi için ağızına tükürmesi ve çırağında bunu yutması gerekir: Usta çırağın ruhunu yanına alıp uzun bir esrimeli yolculuğa çıkar... Usta çırağa vücudun çeşitli yerlerine musallat olan hastalıkları tanılama ve sağaltma yollarını açıklar. Her vücut kısmının adını söyledikçe adayın ağızına tükürür; "Yeraltı belalarının yollarını öğrenmek için" aday bu tükürüğü yutmak zorundadır. Son olarak Şaman çömezini yukarı dünyaya, göksel ruhların yanına götürür. Çömez artık şamandır, "kutsanmış bir vücudu" vardır ve Şamanlık yapabilir.⁵⁴

Şaman ustasından şamanlık yolunda her şeyi öğretmek zorundadır. Bu bağlamda şamanın yolculuğunun anlamını ve sembolik dilini bilmek önemlidir. Kahramana sihir yoluyla şekil değiştirme yetisi kazandırılması, Şaman adayının ustası tarafından eğitilip Şamanlığa hazırlanması ile belli noktalarda uyuşur. Bu Şamancıl motif "**Oh Dede ve Ali Cengiz Oyunu**" adlı masalarda karşımıza çıkmaktadır.

Oh dede adlı masalda: Bir karı ve koca çocuklarını okutmak için hocaya götürürken yorulup kayanın üstüne oturunca kaya yarıp yeraltından şeytan hocası çıkar. Adam oğlunu 3-6 aylığına şeytan hocasına verip evine döner. Şeytan hocasının kızı da bu delikanlıya âşık olur. Öğrendiğini belli edersen cinlilerin hocası babam seni öldürür der. Bunun üzerine aradan 3 sene geçer. Çocuk bir şey öğrenemez. Adam oğlunu alıp götürür. Çocuk sonra öğrendiklerini uygulamaya başlar. Sırasıyla tazı, at, kahveci ve sonra tekrar at olur. Çocuk tılsımlar ve şekil değiştirme sayesinde babasına bolca miktarda para kazandırır. Şeytan hocası bu çocuğun öğrendiğini anlayınca atı satın alıp öldürecekken kızı salıverir çocuğu. Çocuk daha sonra elma olup kaybolur. Fakat şeytan hocası tekrar bulur. Çocuk darı olur, şeytan hocası da tavuk olup darıları yemeye çalışırken çocuk tilki olup tavukları yer. (Masal 10: 146)

Bu masalda göreceğimiz üzerine şamanlık kişinin gayreti üzerine kuruludur. Şamanın eğitim süresi ortalama 3-5 yıldır. Hatta bu eğitim, süresinin 10 yılı bulduğu da

⁵⁴ Mircea Eliade, Şamanizm. Çev: İsmet Birkan. Ankara: İmge Kitabevi. 1999, s. 143

olur. Masal kahramanımızın da eğitim süresi 3 yılı bulmuştur. Şaman adayı nasıl hocasından, cinlerin çeşitlerini, dillerini, transa geçme yeteneğini, düşman büyülerini uzaklaştırma tekniklerini, davulun ve diğer törenlerde kullanılan rituel araçların kullanımını öğrendiyse masalımızın başkarakteri de Şeytan hocasından çeşitli şekillere girebilme ve nasıl eski haline dönebilmeyi öğrenmiştir. Bu masalda; Şamanın hayvan şekline girmesi ile masal kahramanın hayvan şeklini alması arasında benzerlikler olduğu için daha detaylı olarak Şekil (Don) değiştirme kısmında değinilecektir.

Ali Cengiz Oyunu adlı masalda; fakir babanın oğlu kanadı kırılan leylek yavrusunu iyileştirir. Bu iyiliğine karşılık leylek çocuğa çekirdek verir. Çocuk bu çekirdeği bahçeye eker zengin olur. Zengin olunca padişahın kızıyla evlenmek ister. Fakat padişahın kızı olağanüstü bir iş yapmadıkça evlenmeyeceğini belirtince baba-oğul yollara düşer. Yolda bir dudağı yerde bir dudağı gökte Arapla karşılaşır. Olanları anlatırlar. Arap olağanüstü şeyler öğreteceğini söyler. Arap çocuğun gözlerini kapatıp yeraltına indirir. Çocuk sarayı dolaşırken ağlama sesine gidince orda bulunan kız öğrendiğini belli etmemesini yoksa öldüreceğini belirtir. Çocukta, Arap bir şeyler söyledikçe çocuk yanlış cevap verirmiş. Aradan bir hafta geçmiş öğrenemeyince Arap döverek teslim etmiş ailesine. Daha sonra çocuk at, koç, kuş, elma, darı, sansar ve en sonunda da kendi kılığına girerek padişah kızıyla evlenir. (Masal 25: 192)

Bu iki masalda çıkarabileceğimiz önemli nokta; Şamanların bir okulu yoktur. Tecrübeli bir ihtiyardan şamanlığa dair her şeyi öğrenir. Masal kahramanları da kayadan çıkan hocalar tarafından çeşitli tılsımları öğrenmiştir. Diyebiliriz ki; bu iki masalda bulunan “Arap ve Şeytan hocası” masal kahramanlarının eğitici rolündedir. Bu bakımdan bu iki masal Şaman (eğitici)- Çırac (şamanlığa aday öğrenci) bakımından benzeşir.

Şamanik yolculuk, rasyonel bilişimizin, zaman mekân anlayışımızın ötesindeki dünyaya bir geçiş kapısıdır. Şamanik uygulama yardımcı ruhlar ve kendi yüksek benliğimiz ile doğrudan bağlantınızı sağlar. Yaşamımızdaki ruhsal güçlerle bağlantı kurmamızı ve bize sunulan bilgelik, içgörü ve şifa enerjilerine ve kendi gücünüze güven duygusu geliştirmemizi sağlar. Ve bunların tümü, ruhsal dünyaya uyanmada köşetaşı olan şamanik yolculuk uygulaması ile başlar. Herkes rüya gördüğü ve hayal kurabildiği gibi, şamanik yolculuk da yapabilir. Masal kahramanlarının birçoğu da şamanın yolculuğuna benzer özellikler taşıdığı dikkat çekmektedir. Başta son derece sırdan

insanlar olan masal kahramanları, şamanlar gibi ergenlik döneminde ya da hemen sonra gördükleri bir rüya, karşılaştıkları bir olay veya durum sonrasında yola çıkmakta, pek çok olaylar atlatırlar. Mircea Eliade'nin Şamanizm adlı kitabında şamanın yolculuğundan şu şekilde bahsetmiştir:

Şamanın sağaltıcı ve ruh-taşıyıcı olması, esrime tekniklerini bilmesi sayesinde; yani onun ruhu hiç zarar görmeden bedenini terk edip çok uzak yerlere yolculuk yapılabilir. Yeraltı dünyasına gidebilir, Göğe çıkabilir. Kendi esrime yaşantısı sayesinde dünya-dışı bölgelerdeki yolları öğrenmiştir. Gerektiğinde Yeraltına inip Göğe çıkabilir, çünkü daha önce de dolaşmıştır oralarda... Bu insana yasak bölgelerde kaybolma tehlikesi her zaman vardır gerçi, ama sırta ermesiyle kutsallık kazanan ve yardımcı ruhlarını yanına alan şaman, bu tehlikeyi göğüsleyebilecek ve böyle gizemli bir coğrafyada serüvene atılabilecek tek insandır.⁵⁵

Abdülkadir İnan da Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar isimli eserinde şamanların yolculuklarına dair önemli bilgiler verir. (İnan 1995: 73 vd)

Hurşut'unan Mahi adlı masalda, Hurşit nişanlısı göçebe yaşayan Mahi'yi konakladıkları yerde bulamaz. Mahi tarafından bırakılan “mektup” çağrı niteliğindedir. Bu çağrıyı alan Hurşit Mahi'sini bulmak için yolculuğa çıkar. Hurşit yolda çeşitli engellere takılır. Gül Mehri güzelliğiyle yolundan döndürmek ister. Şaman ise gördüğü rüya onun için bir çağrıdır. Şamanda yolda çeşitli kötü ruhlar yolundan etmeye çalışır. (Masal 19: 169)

Buna en güzel örnek; **Üç Gardeş ve Almaları** adlı masal kahramanı buna benzer bir yolculuğa çıkar.

Bir adamın bahçesinde her yıl sadece üç elma veren bir ağaç vardır. Bir dev de gelir o elmayı çalar. Padişahın üç oğlundan ilk ikisi sırasıyla nöbet beklerler. Fakat korktuklarından başarılı olamazlar. Sonunda küçük oğlu uyumamak serçe parmağını keser. Devi izler ve sonunda bir kuyuya indiğini görür. Ağabeyleri kuyuya belinde ipe sarkıtırlar; fakat ateş yakınca korkup çıkarlar. Küçük oğlan yanmasına rağmen kuyuya iner. Bu kuyunun içinde meğerse bir köymüş. Bu köyde bir koca karının evine misafir

⁵⁵ Eliade, a.g.e., s. 214

olur. Kadından su ister. Suyun tuzlu olduğunu söyleyince koca karı suyun devin altında olduğunu ayda bir kız verip, suyu aldıklarını söyler. Bunun üzerine küçük çocuk çeşmenin yanına gider. Padişahın kızını yiyeceği zaman okunu çıkarıp öldürmüş. Bunun üzerine padişah üç kızını da oğlana ve kardeşlerine vermiş. Kuyudan önce üç kızı yukarı gönderir, kardeşleri küçük şehzadenin kendisine beğendiği kızı görünce kıskanıp ipi keserek onu kuyunun dibinde bırakırlar. Yer altı dünyasında bir gün gezerken bir kuşun yavrularını bir ejderhadan kurtarır. Bunun karşılığı olarak kuş küçük oğlana yedi kat yeryüzüne çıkarır. (Masal 9: 144)

Üç gardeş ve almalarının kahramanı devin karşısına çıkması, onun peşinden yer altına inip padişahın kızını kurtarması, yer altı dünyasında suyun başını tutan devi öldürmesi, kuş tarafından yeryüzüne çıkarılması gibi olağanüstülükler şaman özellikleriyle benzeşmektedir. Ayrıca; Üç gardeş ve almaları adlı masal, şamanın yolculuğuyla hemen hemen bütün ayrıntıları bulundurmaktadır.

Yine benzer bir şekilde **Dört Renk Su** adlı masalda görmekteyiz. Üvey annesi ve üvey kız kardeşinden kurtulmak için yollara düşen kızın yolculuğu anlatılır. (Masal 17: 165) **Yedi Kapı** adlı masalda, Carullah av esnasında ceylanın peşine düşer. (Masal 26: 194) **İki Emmi Uşağı** adlı masalda, ekmeğe yaptırıp iş aramak için yola çıkarlar. (Masal 3: 125)

Bu üç masalda kahramana yardımcı kişiler yardım ederek amaçlarına ulaşırlar. Şaman ise, dünyalar arasında seyahat ederken yolda hem onu engelleyen hem de yardım eden “varlıklarla” karşı karşıya gelmektedir. Bununla birlikte, yolculuğu sırasında şamanın birçok yetenek ve özelliğe sahip olması gerekmektedir. Bu da masal kahramanın yolculuğu şamanın yolculuk sırasında ona eşlik eden “yardımcı ruhla” benzeşir. Aynı zamanda Masal kahramanları karşılıklarına çıkan engellerden hiçbir korku emaresi göstermez. Tam tersine zorda kalınca kazandığı özellikler vardır. Örneğin; yedi kapıda bitkilerle, yollarla konuşmayı öğrenmesi, dört renk su da kahramanın ise çay, at, tilkiyle konuşması gibi özelliklerdir. Bütün bunlar şamanın yolculuğuna benzer. Şaman yolculuğa çıkmadan önce tabiatın dilini bilmek zorundadır. Roux bunu şu şekilde dile getirir:

Evrenin yollarını kat etmeye çağrılan şaman yolunu kaybetmemek için bu yolları mümkün olan en iyi şekilde tanımalıdır; kendisini izleyen varlıklarla

*devamlı olarak karşı karşıya gelme olasılığı nedeniyle onların geleneklerini, dillerini ve adetlerini öğrenmiş olması gerekir.*⁵⁶

Muutarman Yılan adlı masalda, Ümmügülsüm annesinin verdiği çorbayı ninesine götürmek için yola çıkar. Masal kahramanı yeryüzünde yaptığı yolculuk sırasında karşılaştığı yılan dile gelip onu kandırıp bazı bilgileri öğrenir. Yılan ninesini yutup onun kılığına girer. Ve yatağa yatar. Ümmügülsüm eve gelince onunla ninesiymiş gibi konuşur. Daha sonra Ümmügülsümü de yutar. Daha sonra muhtar tarafından öldürülür.(Masal 4: 127)

Bu masalda yılan kötü rolde olduğu için Şamanizm de “Erlikle” özdeşmektedir. Aynı zamanda yılanın konuşması, insan- hayvan, hayvan- insan kılığına girmeside şamanın özellikleri arasındadır. Fakat bu konuya Şekil (Don değiştirme) başlığı altında değinileceğinden bahsetmekle yetinmekteyiz. Altay efsanesine göre;

*Yeraltı dünyasının padişahı Erlik, Bekçi Yılan'ın ağzına girip yasak meyveyi yemiştir. Buna ceza olarak Ülgen, yılanı “şimdi sen Körmös (şeytan) oldun. Kişiler sana düşman olsun, vursun öldürsün” der. Ayrıca, yılan Erlik'in yarattığı hayvanlardan biridir.*⁵⁷

Fatmaynan Yusuf adlı masalda, karısının göğsünü çocuklarının karnından kesip çıkarmayı düşünen babadan kaçan Fatma ile Yusuf yeryüzünde bir nevi yolculuğa çıkar. Üvey annesi tarafından verilen sabun, bıçak, tarak gibi sihirli eşyaları alıp kaçarlar. Babası arkalarından yetişir. Onlarda kurtulmak için sabun, bıçak ve tarağı atarlar her yer bıçak ve tarakla dolar. Babası takılır bu engellere yetişemez. Ormanda ilerlerken Yusuf çok susadığı için geyik izinden su içip geyiğe dönüşür. Fatma çeşme başındaki ağacın tepesine tırmanır. Yusuf'ta etrafta yayılır dururmuş. Beyoğlu Fatma'yı görüp aşık olur. Fatma'yı indirmeye çalışır fakat indiremez. Kavak ağacını kesmeye başlar akşam oldu diye bırakır. Geyikte yalaya yalaya kesilen yeri birleştirir. Beyoğlu cadı karıdan yardım alıp Fatma'yı ağacın tepesinden indirir. Kız başından geçenleri anlatır. Geyik kardeşini de alıp beyoğluyla evlenir. Beyoğlu'nun iki karısı hamile kalmazlarmış. Fatma da hamile kalınca onu çekememeye başlarlar. Gezmeye gidelim diye Fatma'yı alıp denize götürürler. Fatma'yı da denize atınca balık Fatma'yı yutar. Geyik her şeyi bilir. Ama bir

⁵⁶ Jean-Paul Roux, Türklerin ve Moğolların Eski Dini, Çev. Aykut Kazancıgil. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002, s.64

⁵⁷ Abdulkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar. 4.baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995, s. 15-16-18

şey yapamaz. İki kadın eve gelip Fatma'yı sorunca keyiği kesince geleceğini söylerler. Geyiği keseceklerken geyik kaçıp Fatma'nın atıldığı yere gidip Fatmayla konuşur. Fatma da çocuğuyla beraber balığın içinden konuşur. Beyoğluda geyiği takip ettiğinden olanları anlar Fatma'yı kurtarır. Diğer iki kadını da cezalandırır. (Masal 15: 158)

Geyik, ceylan ya da ceyran izinden su içip adı geçen hayvana dönüşme, Türk dünyası masallarında en çok tekrarlanan motiflerdendir. Bu konuyu ilerleyen kısımlarda daha ayrıntılı bir şekilde değinilecektir. Masal kahramanları üvey annelerinin verdiği sihirli eşyalar sayesinde yolu ve onu bekleyecek engelleri nasıl aşmak zorunda olduğunu öğrenmektedir. Boratav'ın yaptığı "iyi" ve "kötü" ayrımının yanı sıra "yeryüzü" ve "yeraltı" ayrımıyla da tanımlanabilirler. İstisnaları olmakla beraber, yeryüzünde yaşayan karakterlerin çoğu "iyi", yeraltında yaşayanların çoğu ise "kötü" olarak nitelenebilir. Kimi karakterler, kahramana yardımcı olurken, kimileri de kahramanın yolculuğunu zorlaştırmaya çalışırlar. Buda şamanın yolculuğu sırasında karşılaştığı durumlarla benzeşmektedir. Fatma ve Yusuf da kötülere karşı mücadele etmektedir. Şamanda yeraltındaki erikle mücadele etmektedir. Yusuf başta normal bir çocukken geyiğe dönüşmesiyle olağanüstü yeteneklere sahip olmuştur. Çünkü masalda Beyoğlu Fatma'nın çıktığı ağacı kesince Yusuf yalayarak eski haline getirmiştir. Bu durumu tam uyuşmasa da şamanın tedavi edici özelliğiyle bağdaştırabiliriz. Aynı zamanda Fatma'nın kavak ağacının tepesine çıkıp saklanması yeni bir yolculuğun habercisidir. Çünkü bu ağaç sayesinde Beyoğluya yeni bir hayata adım atmıştır. Bu durum Şamanizm de,

Göğün dayanağı ve direği olarak kabul edilen ağaç, Şamanizm'de büyük rol oynamaktadır.⁵⁸

3.1.2. Yardımcı Ruhlar

Şamanist dünya görüşünün en önemli unsurlarından birini, ayinin başlangıcında Şamanın kendi yardımcı ruhlarını çağırması oluşturur. Gerçek Şamanizm'in hüküm sürdüğü yerlerde en önemli rolü oynayan bu yardımcı ruhlardır. Denildiğine göre, en güçlü Şaman, en güçlü yardımcı ruha sahip olabilir. Ohlmarks'a göre, yardımcı ruh;

⁵⁸ Jean-Paul Roux, Türklerin ve Moğolların Eski Dini, Çev. Aykut Kazancıgil. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002, s.155

Ayin sırasında Şamanın içine girerek onun benliğine sahip olup kişiliğini değiştirir. Başka bir deyimle Şaman yardımcı ruha dönüşmüş olarak kişiliği de o ruhun içinde görünmeye başlar. Nitekim kimi Şamanların kurt, boğa, ayı ya da karabatak şekline girerek ruhsal geziler yapmaları, bu fikri pekiştirmektedir.⁵⁹

Aynı yazara göre, kimilerinin sandığı gibi, Şamanın yalnızca kendi gücüne güvenerek böyle bir geziye çıkması olanaksızdır. Yaratılış ve bilgiden başlayarak yetersiz olan Şamanın bu güç işi başarabilmesi, ancak yardımcı ruhlar korumasında olasıdır. Bunlar ya ayı, kurt, sığır, geyik, tavşan gibi hayvan türünden ya da kaz, karga, kartal, baykuş gibi kuş türündendirler. Ayrıca ölülerin, ataların ve son olarak ocak, orman, Yer-su ruhları vardır. Anohin'e göre,

Altaylılarda ölmüş kamların ruhları başta olmak üzere, ölü ruhlarından ibaret olan tözler (yardımcı ya da koruyucu ruhlar) çoğalınca, boy ya da oymağın büyük atasının ruhu bunların başına geçer. Ruhlar Şamana yol gösterir, güç verirler. Kuş şeklinde tasarlanan yardımcı ruhlar, göklere çıkan Şamana yoldaş olurlar. Yeraltındaki kötü ruhlara giden Şamanın rehberi bir karabataktır. Büyük kamların 10, küçük kamların ise 1 ya da 2 yardımcı ruhu bulunur. Güçlü bir kam başkasına ait olan ruhu ele geçirebilir.⁶⁰

Yakutlarda yardımcı ruhların başında iye kıl “ana hayvan” gelir. Ölen bir Şamana ait olduğu söylenen bu ruhun diğer bir adı da emegettir. Denildiğine göre, iye kıl ya da emeget Şamanın ruhunun eşi ya da onun hayvanda bedenleşen canıdır. Şaman ayin sırasında iye kılın yardımı ile görür ve işitir. Şaman ile iye kılın yaşamı birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. İye kıl ölürse, Şamanın da yaşamı sona erer. Teleütlerde Şamanın özel ruhuna tın bura denir.

⁵⁹ Sadettin Buluç, “Şaman”, İslam Ansiklopedisi C. 11, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970, s. 310-320.

⁶⁰ A. V. Anohin, “Altay Şamanlığına Ait Maddeler”. Çev. Abdülkadir İnan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1987, s. 29

3.1.2.1.Kuşlar

Kuş, Türklerde Gök Tanrı'nın idaresindeki bir varlıktır ve kutsaldır. Bundan dolayı da kuş, insan için uğurlu bir canlıdır ve insana iyilik sağlayan bir yanı vardır. Diğer yandan kuş, Şamanizm inancı içerisinde ölen birinin ruhu olarak değerlendirilir, “Ölen kişilerin ruhlarının bir kuş olarak göğe uçmaları, Türklerde oldukça yaygın bir düşüncedir. Şamanizm inancında yansımasını bulan pek çok kuş, şamanların elbiselerinde arma olarak yer aldığı gibi, bayrakta veya hakanın çeşitli tasvirlerinde de yer almıştır. Şamanizm’de kuşların önemli bir yeri vardır. Sözelimi, ‘Yakut Türkleri göğün direği sayılan sııklar üzerine ağaçtan yapılmış çift başlı kartallar koyarlar ve bu sııkların üzerine merdiven gibi enlemesine ağaçlar çakarlardı. Bu ağaçların sayısı göğün katlarını simgelemek üzere 7 ve 9 olurdu. Yine şaman, doğmadan önce kuş biçiminde hayat ağacının dallarında olurdu ya da kuşlar şamana gezisi sırasında eşlik ederlerdi.

Masalların büyük kısmında belli bir kuş türü değil, sadece bir “kuş” olarak geçmektedir. Masalarda bir “kuş”un yanı sıra güvercin, kartal ve Zümrüt-ü Anka kuşu da bulunmaktadır. Kuşların önemli bir rol taşıması, Şamanizm’de de yer almaktadır.

Dögümlük Daş, adlı masalda, fakir bir kız bahçede halı dokurken bir kuş gelip taşın üzerine konup senin başına bir hal gelecek gençliğinde mi ihtiyarlığında mı diyip gidermiş. Birkaç günde aynı şeyleri söyleyince annesine söyler. Annesi telaşlanıp gençliğinde gelsin demesini söyler. Kuş yine gelip aynı şeyi sorar. Kız gençliğimde cevabını verince kuş kızın elbisesinden tutup ormanın içindeki binaya bırakır. Kız odanın içinde yatan ölüyü görünce korkar. Bunun üzerine kuş kırk gün başında bekleyeceksin hiç yanından ayrılma diye tembih edip gider. Çeşitli olaylardan sonra kız kırk gün başını beklediği kişiyle evlenir.(Masal 12: 153)

Bu masaldaki kuş, haber verici bir “ruh” olarak yorumlanabilir. Kahraman, kuş tarafından götürüldüğü yerde kendi “alın yazısını” gerçekleştirmektedir. Bu durumu Eliade şu şekilde dile getirir:

Şamanlar kuşa dönüşe bildikleri için yani "ruh" durumunu edinebilmeleri dolayısıyla Evren Ağacına kadar uçup oradan "kuş-ruhları" getirebilirler.⁶¹

Üç Gardeş Almaları adlı masalda kuşun yavrularını ejderhadan kurtaran küçük oğlanı kırk kova su karşılığında kuş yedi kat yeryüzüne çıkarır. (Masal 9: 144)

Bu masalda kuş masal kahramanının yerin yedi kat altından yeryüzüne yapması gereken yolculukta en büyük yardımcı roldedir. Kuşun konuşuyor olması da ayrı bir meseledir. Bu yüzden şamanın doğanın dilini bilmesi özellikle vurgulanır. Eliade ise bunu yani şamanın yer altından yeryüzüne çıkararak kuşu, bir kaz olarak vermiştir.“ şaman ata değil de bir kaza binmiş olarak, sevinçle yeryüzüne döner.”⁶² Kısaca diyebiliriz ki kuşun rolü ne olursa olsun şaman için önemli bir yer teşkil etmektedir. Kahraman, kuşun yardımıyla karanlıklar ülkesinden yani Erklük’in dünyasından yeryüzüne çıkmıştır. Bu yönüyle kuş iki dünya arasında aracıdır. ROUX, kuşun bu özelliğinden hareketle:

“Birçok çağdaş öyküde ruhun vücut bulmadan önce gökte kuş görünümünde yaşamakta olduğunun anlatılması ve bunun oldukça yaygın şekilde düşünülür olması nedeniyle insan ruhunun kuş yapısında olması olasılığı çok yüksektir. Ancak elimizdeki hiçbir eski belge, ruhun doğuştan önce kuş şeklinde olduğunu kesin olarak kanıtlamaya olanak vermemektedir.”⁶³ İfadelerini kullanır.

Şah İsmayıl adlı masalda şah İsmail, babası tarafından gözleri oydurulup bir yere atılır. Nerden geldiği bilinmeyen bir kuş Şah İsmail’in gözlerini diziyile yerine sokar. (Masal 1: 121)

Nerden geldiği bilinmeyen Kuş, bu masalda Şah İsmail’in gözlerini yerine koyarak yardımcı roldedir. Kuş tarafından gözlerinin yerine konulması kahramanın

⁶¹ Mircea Eliade, **Şamanizm**. Çev: İsmet Birkan. Ankara: İmge Kitabevi. 1999, s. 45

⁶² Eliade, a.g.e. s. 235.

⁶³ Jean-Paul Roux, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, Çev. Aykut Kazancıgil. İstanbul: Kabcı Yayınevi, 2002, s.166

yeniden doğuşu olarak yorumlanabilir. Aynı şekilde, hayata dönüş olarak, düşünülebilir.

Keloğlanınan Hamamcı adlı masalda keloğlanın ekinlerini kargalar alıp gider. Bunun üzerine keloğlan eline bir sopa alıp kargaların yuvasını dağıtmaya gider. Kargalar ise yuvalarını dağıtmaması için kargalarla konuşurlar. Kargalar keloğlana eşek, sofrta, tokmak verirler. Eşekten altınlar, sofradan türlü türlü yemekler, tokmak vurmaya başlama gibi marifetleri vardır. (Masal 20: 173)

Bu masalda kargalar ne kadar da başta masal kahramanı için kötülük yapmış olsalar da daha sonra verdiği sihirli eşyalarla keloğlana yardım etmişlerdir. Kargalar bir alıp bin vermişlerdir. Keloğlan eşeği ve sofrayı kurnaz hamamcıya kaptırır. Ve yine son çare olarak kargalara gider. Açık seçik belirtilmese de Şamanizm de yardımına müracaat edilen kimse olarak belirtilebilir. Çünkü keloğlan farkına varmasa da verdiği şeyler hayatında yer edecek türde eşyalardır. Kargaların en son verdiği tokmak, hamamcı için başlı başına bir cezadır. Tabi ki Şamanizm de en önemli araçlar davul ve tokmaktır.

3.1.2.2. Diğer Yardımcı Öğeler

Şamanlara yardımcı hayvan olarak kuş daha çok ön plandadır. Diğer hayvanların rolü de azımsanmayacak kadar önemlidir. Hoppal'a göre:

Şamanlara yardım eden yedi tane yardımcı hayvan ruhu vardır. Bunlar bölgelerine göre genellikle, ayı, geyik, kurt, at, yılan, balık veya kuş şeklinde görünür. Kuzeye doğru gidildikçe, kuş şeklindeki ruhlar, kartal ve baykuş şeklinde kendilerini gösterirler.⁶⁴

Altun Direk adlı masalda, babası tarafından terk edilen kız yolda yürürken tilkiye rastlar. Tilki ayağındaki dikenini çıkarması karşılığında karnını doyurur. Yeryüzündeki yolculuğuna devam eder. Yine aynı masalda yolculuğuna devam ederken karşısına çıkan at yularını düzeltmesi karşılığında çaya kadar götürür. En son koca karıyla karşılaşır bu kocasının verdiği nasihat üzerine mutluluğa kavuşur. (Masal 21: 176)

⁶⁴ Mihaly Hoppal, "Avrasya'da Şamanlar" (Çev. Bülent Bayram- H.Ş. Çağatay Çapraz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 8

Bu masalda kahramanın yolculuğunu tamamlayabilmesi için tilki ve at yön gösterici niteliğindedir. İlk önce tilkiyle karşılaşan masal kahramanı tilki tarafından atın bulunduğu yöne sevk eder. Atta sırtına alarak yolu koca karıya yönlendirir. Yani tilki, at yardımcı ruha ulaşma da basamak niteliğindedir. Bu da şamanın yolculuğunda yardımcı ruhuyla benzeşir.

Mavi boncuk adlı masalda, çoban Ahmet boncuğunu Yahudi'ye kaptırır. Boncuğu kaybedince sultan kızı ve sarayı da kaybeder. Bu duruma çok üzülür. Çoban Ahmed'in kedisi ve köpeği de üzülmesine dayanamayıp Yahudi'ye yaptıkları oyunla boncuğu alırlar. Avcı Ahmed'i sevindirip eski ihtişamlı hayatına döndürürler. (Masal 23: 185)

Bu masalda da masal kahramanı yardımcı ruhları sayesinde mutluluğa erer.

Ali Cengiz oyunu adlı masalda, fakir bir oğlan kanadı kırılan leyleği iyileştir. Leylekte ona bir tane çekirdek verir. Oğlan bu çekirdeği eker. Ürün üstüne ürün toplar ve zenginleşir.(Masal 25: 192)

Masalda kahraman, hayvanın bilgisi sayesinde amacına ulaşır. Leylek getirdiği çekirdeğin bolluk bereket getireceğini biliyordu. Kahraman da çekirdeği ekip zengin olur. Kahramanın leyleğin hayatını kurtarması aslında farkında olmadan kendi hayatını kurtarması demektir. Leyleğin getirdiği çekirdek yolculuğa çıkararak bir çağrıdır. Bu durumda Şamanın yardımcı ruhun yardımıyla görevini tamamlaması gibi tanımlanabilir. Abdülkadir İnan'ın, Tarihte ve Bugün Şamanizm adlı çalışmasında belirttiği gibi;

“Tıpkı masal kahramanı gibi, “her kam kendisinin özel bir ruhu veya ruhları olduğuna inanır. [...] Şaman kendi canının bir hayvanda, kurtta, ayda tecessüm ettiğine inanır [...]. Bu hayvanın hayatıyla şamanın hayatı bağlıdır.”⁶⁵

Yedi Gapi adlı masalda, ceylanın peşine takılan Carullah kendini gökyüzüne yolculukta bulur. Ceylan yavrularının üstüne binerek gökyüzüne doğru görevine uçar.(Masal 26: 194)

⁶⁵ Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar**. 4.baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995, s.81

Bu masalda yardımcı ruh olan ceylan masal kahramanını Göğe çıkarır, gerektiğinde de yere indirir. Masal da rastlanan kahramanın yolculuğu boyunca yardım eden ceylan, şamanın yolculuğu sırasındaki yardımcı ruhlarına da benzetmek yanlış olmayacaktır. Eliade, “Şamanizm” adlı kitabında “yardımcı ruhların çoğunun hayvan biçimleri taşıdığını”⁶⁶ belirtmektedir. Bununla birlikte Eliade, esrimeli yolculukları sırasında şamanı savunan bir “baş ruhu”nun varlığından söz etmektedir.

3.1.2.3. Ak Sakallı Derviş ve Arap

Masalarda Aksakallı derviş masal kahramanı için yol gösterici bir niteliktedir. Masalarda genellikle aksakallı derviş olarak değil de “dede, yaşlı bir ihtiyar, Hızır peyda oldu” diyerek geçmektedir. Bazen bunlarda olmayıp Arap diyerek geçmektedir. Genellikle Türk dünyasının bütün destanlarında, masallarında kahramana yardım eden, ona isim koyan, yol gösteren vb. özellikleriyle metnin akışını etkileyen “Aksakallı ihtiyar” Şamanın da yol gösterici rehberidir.

Derviş, masal kahramanının yolculuğu sırasında yardım eden karakterlerden biridir. Dervişin öğütleri sayesinde kahramanlar, verilen görevleri yerine getirebilmek için gereken bilgi ya da yeteneği kazanırlar.

İki Emmi Uşağı adlı masalda; Emmioğlu tarafından ekmeği için gözleri çıkarılıp bırakılıp gidilen adam ağlaya ağlaya tarlanın başına kadar çıkınca karşısına bir dede peydah olur. Ve oğlana şunları yapmasını söyler: Kaba ağaç dalına yatacağın, o ağaca üç güvercin gelir. O üç güvercin üç tüy düşürür. Kaba ağaç dalından da iki yaprak düşer. Eskisinden daha iyi olursun der. Oğlan dedenin dediklerini yaptıktan sonra iyileşir. Ve ağacın altında yatarken ağacın tepesinde konuşan cinlerin konuşmasını dinleyip susuz köye su getirip orda hayatını kuruyor.(Masal 3: 125)

Bu masalda da görüldüğü gibi Dedenin öğütleri sayesinde kahraman sağlığına kavuşmakla birlikte kalmayıp geleceğini de garantiler.

Üç Gız Gardeş adlı masalda; Teyzeleri tarafından kandırılan kız, abisi eve gelince çeşitli şeyler ister. Teyzeleri onu cadı kadının yaşadığı yere götürtürüp öldürmek niyetindeymiş. Çocuk kız kardeşini kıramayıp yola düşer. Abdestini almak için durduğu çeşmede bir derviş peydah olur. Ve ona nasihat eder: atını bağla,

⁶⁶ Mircea Eliade, **Şamanizm**. Çev: İsmet Birkan. Ankara: İmge Kitabevi. 1999, s. 116

bismillah deyip hücum et. Çalı eline gelirse geç gelmezse de geç arkana dönme sakın diye nasihat eder. Çocuk dervişin dediklerini yaptıktan sonra sağ salim amacına ulaşır. (Masal 22: 180)

Dervişin öğütleri sayesinde kahraman, verilen görevi sapasağlam yerine getir. Masal kahramanı hiçbir şeyin farkında olmasa da kötülere karşı mücadele etmektedir. Derviş bu masalda yardımcı ruh rolündedir.

Yedi Kapı adlı masaldaysa Carullah kırk yiğidiyle beraber ava gittiği zaman Ceylan'ın kara gözlerine vurulup peşine düşer. Ceylan mağaradan geçirip gökyüzü yolculuğuna çıkarır. Yorgunluktan düşüp kalır fakat ceylanda yorgunluğun damlası yoktur. Tam o an birden dedem korkutun sesi işitilip ona söyle der: Oğul ceylan seni yedi kapıya getirdi. Kader sana hangi kapılar aralayacak bilinmez. Azmini kudretinle sabrını bile Allah yar ve yardımcın olsun diyerek öğüt verip kaybolur. Dedem korkutun dediklerine kulak asıp yedi kapıyı başarılı bir şekilde geçer.(Masal 26: 194)

Bu masalda Dedem Korkut, yeraltındaki dünyada bekleyen, masal kahramanının yolunu zorlaştırabilecek bir “engel” hakkında bilgi vermektedir. Burada dedem korkutun, Şamana yolculuğu sırasında yardım eden “yardımcı ruh”un rolünü üstlenerek masal kahramanına yardım ettiği görülmektedir.

Yine incelediğimiz masalarda Arap, taşıdığı özellikler dikkate alındığında Şaman yardımcısı olarak görev yapmaktadır. Umay Günay da makalesinde Arap'tan yardımcı bir karakter olarak bahseder:

*“Bize dudağı yerde bir dudağı gökte Arap, siyah derili ve korkunç olarak anlatılan bu karakter, masalarda isimsiz tipler için öldürücü bir düşman olduğu halde bizim masal kahramanlarımızın zekâları sayesinde onların yardımcısıdır”.*⁶⁷

Mavi Boncuk masalda yılanlar sultanından aldığı mavi boncuktan bir dudağı yerde bir dudağı gökte bir Arap çıkar. Çoban Ahmed'in istediklerini yapar. Padişahın kızıyla evlenir. (Masal 23: 185)

Bu masalda görüldüğü gibi Araplar, masalarda bir çeşit şaman asistanı işlevi görür.

⁶⁷ Umay Günay, “**Türk Masallarında Geleneksel ve Efsanevi Yaratıklar**”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 1, 33

3.1.2.4. Periler, Cinler

Asıl kahraman, yolculuğu sırasında “ihtiyar derviş”in yanı sıra diğer masal karakterlerine de rastlamaktadır. Bunlar, periler, peri kızlarıdır. Bu konuda Boratav, “Masal: Olağanüstü ile Gerçeği Birleştiren Sanat” adlı makalesinde şu görüşe yer vermektedir:

*Devler, canavarlar, cinler, periler, yırtıcılıkları, abartılmış boyları bosları, sık sık şekil değiştirme yeteneklerinin dışında, insancıl bir düzeye indirgenmişlerdir. İnsanlar gibi, iki ahlaksal kategori gösterir: İyi ve kötü. İnsanlarla olan ilişkilerinde de her şey insan toplumlarındaki gibidir. Hepsi insan dilinden konuşur.*⁶⁸

Kimi karakterler, kahramana yardımcı olurken, kimileri de kahramanın yolculuğunu zorlaştırmaya çalışırlar. Bu karakterlerin bir kısmının Şamanizm inançlarına bağlanabilen bazı nitelikler taşırlar. Davranış noktasında düşünüldüğünde Erlik’in kızları ile masalarda kahramanın karşılaştığı peri kızları arasında benzerlikler daha çoktur.

*Erlik’in dokuz kızı vardır, bunların belli bir amaçları yoktur. Zamanlarının çoğunu oyunla geçirmektedirler. Şaman gökyolculuğuna çıkarken bu kızlar onun yoluna çıkar, türlü oyun ve cilvelerle şamanı kendi yolundan alıkoymaya gayret gösterirler. Şaman bunlara aldanırsa diğer ruhlar tarafından cezalandırılır.*⁶⁹

Bu Şamanik motif **Üç Gız Gardeş** masasında karşımıza çıkmaktadır. Teyzeleri öldürsün diye kız kardeşini kandırırlar. Oğlan da peri kızının parmağındaki yüzüğü kardeşine getireceğine söz verir. Peri kızının parmağından alıp giderken Peri kızı bu oğlana âşık olur. Daha sonra peri kızı bu çocukla evlenir. (Masal 22: 180)

Bu masalda peri kızlarının insanlarla evlenebileceği görülmektedir. Bu da şamanın sır-ra-erme sürecinde “ayami” olarak da adlandırılan peri eşler şamanı

⁶⁸Pertev Naili Boratav, Folklor ve Edebiyat, C. 2, İstanbul: Adam Yayınları, 1991. s.277

⁶⁹ Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar**. 4.baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995, s. 40

kendileriyle evlenmeye zorlayarak ona, hem doğüstülük kazandırması hem de rehberlik etmesiyle benzeşir.

Yukarda bahsettiğimiz aksine iyi olan perilerin yanı sıra kötü olan periler de vardır.

Tılsımlı Guş adlı masalda, Murat Şah perilerin ağına düşüp tılsımlarından kurtulamaz. Tılsım onu seven bir insan eli değinceye kadar bozulmayacaktır. Sultan kızda ona sevgiyle sarılınca bu tılsım bozulur.(Masal 30: 208)

Bu masalda Murat şahın yapmış olduğu bir şeyden dolayı tıslımladığını düşünürüz. Periler Şamanı kendi yolundan alıkoymaya gayret eder. Şaman buna aldanıp diğer ruhlar tarafından cezalandırılmasıyla benzerlik gösterir.

3.1.3. Ayna

Şamanlar da davuldan sonra en önemli araç aynadır. Şamanlar, aynaya bakarak fal açarlar. Şamanlar da ayna toli'dir. Şaman fırsat bulabilirse kıyafetine birçok toli takar, ama göğsü üzerinde bir toli önemlidir. Çünkü Şeytani ruhlardan korunmak amacıyla kalkan olarak kullanılan ayna şaman giysisinin üzerine bağlanır. Aynı zamanda aynadan şimdiki zamanı ve geleceği belirlemek için de yararlanır. İnanışa göre tüm insan yaşamı aynaya yansırılmış.

Nar danesi adlı masalda da üvey kızının güzelliğini kıskanan üvey anne kocasına nar danesini kaybet der dururmuş. Babası kızını kümeşe saklar. Hanımına da kaybettiğini söyler. Kimse yokken aynasının karşısına geçip söyle der: Ayna ayna ben mi güzelim sen mi çirkinsin diye sorar. Bunun üzerine ayna kümeşteki nar tanesi hanım güzel der. Üvey annenin kızmasıyla babası kızını ormana bırakıp gelir. Kız yolda yürürken ebeye rastlar. Ebenin evini temizler. Kadının da kırk oğlu olduğu için bir şey yaparlar diye kızı saklar. Oğlanların bir şey yapmayacağını anlayınca ortaya çıkarır yaşar giderler. Üvey annesi de yine ayna karşısına geçip sorar. Ayna da kırk hırsızların evindeki nar tanesi hanım güzel deyince kılık değiştirip kırk hırsızların evine gider. Kıza şerbetin içine yüzük atıp içirir. Nar danesi boğazına takılan yüzük yüzünden yere yığılır. (Masal 7: 138)

Bu masalda üvey anne, nar tanesinin durumu yani yeri hakkında bilgi alır. Şamanlar ise kötü ruhun yerini belirlemek amacıyla kullanırlar. Bu bakımdan benzerlik arz etmektedir. Eliade: Aynanın şamanın dünyayı görmesine [...] ruhların yerlerini belirlemesine ya da insanların ihtiyaçları üzerine düşünmesine vb. yaradığı söylenir.⁷⁰

3.1.4. Gizli Dil (Tabiatın Dili)

Masalarda kahramanın, at, kuş, yılan, çiçek, tilki, elma ağacı, dere, horoz, aslan gibi şeylerin insanlarla konuştuğu gözlenir. Bu aynı zamanda animizmin de göstergesidir. Eliade şamanlarda dil öğrenmeyi şu şekilde vurgular:

*Şaman hayvanların en başta da kuşların, dilini öğrenmek dünyanın her yerinde doğanın gizlerini bilmek ve dolayısıyla gelecekte haber verme yeteneğine sahip olmak demektir.*⁷¹

Şaman doğa ile kurduğu özel iletişim sonucu, doğanın ona bir çeşit yardımcı ruh gibi hizmet etmesiyle, yolculuğu esnasında karşılaştığı güçlüklerin üstesinden gelir.

Sarı lira adlı masalda, yaşlı adamla yılan arasında her gün süt-altın arasında bir alışveriş olur. Yaşlı adamın oğlu tamahkârsızlığın sonucunda yılanın kuyruğunu kopardığı için oğlan yılan tarafından sokularak öldürülür. Yaşlı adam buna rağmen yilandan altını almak ister fakat yılan razı olmaz. Dile gelip ben deki bu kuyruk acısı sende ki bu evlat acısı, bizden dost olmaz diyip süzülüp gider. (Masal 29: 206)

Hurşut'unan Mahi adlı masalda, Hurşit Mahi'sini bulmak için yola düşer. Yola Mahisi'nin nerden geçtiğini sorar. Yolda cevap verir. Kendisinden geçtiğini söyleyerek yol gösterir. (Masal 19: 169)

Bu masalda yolun Hurşite engelleri aşmaya yardım etme yeteneği, masalların Şamanizm kökenli ögesi olarak yorumlanabilir.

Altun direk adlı masal da, babası tarafından bırakılan kız yolda "tilki"yle karşılaşır. Tilki ayağındaki diken çıkarması karşılığında karnını doyurur. Daha sonra karşısına "at" ile karşılaşır. At elbisesini düzeltmesi karşılığını ister. Ve onu çaya kadar götürür." Çay"(dere) da dile gelip konuşur. Taşları temizlemesini ister. Kızda yapınca

⁷⁰ Mircea Eliade, **Şamanizm**. Çev: İsmet Birkan. Ankara: İmge Kitabevi. 1999, s.184

⁷¹ Eliade, a.g.e., s. 125

karşıya geçirir. Yolda ilerlerken elma ağacıyla karşılaşır. Elma ağacında dile gelip; kuru dallarını kırpması karşılığında elma yedirir. (Masal 21: 176)

Bu masalda kadın şaman karşımıza çıkmaktadır. Kadın şaman için doğa adeta uyum içerisinde. Kadın şamana yardım etmek için karşına çıkıp bir yardımcı öğeden birine geçmesini sağlayıp görevini yerine getirmeye çalışmaktadırlar gibidir.

Yedi gapı adlı masalda, kapı bekçisi aslan dile gelip Carullah ile konuşmuştur. Menekşeler yine aynı şekilde Carullahla konuşmuştur. (Masal 26: 194)

Bütün bu konuşan Canlılar bir inancın yansımasıdır. Şaman doğa ile kurduğu iletişim sonucu yolculuğunu tamlayacaktır.

3.2. MİTOLOJİK MOTİFLER

3.2. 1. Gökyüzü- Yeryüzü- Yer altı

Orta Asya'da bugüne yansıyan görüntüsü ile Şamanist inanca göre dünya "Gök", "Yeryüzü" ve "Yeraltı" olmak üzere üç parçadan oluşmaktadır. Altay Türklerinde "Aydınlık Âlemi" olarak adlandırılan gökyüzünü "Tanrı Ülgen" ve ona bağlı iyi ruhlar temsil etmektedir. Yeryüzünde, yani "Orta Dünya"da insanlar bulunmaktadır. Yeraltı dünyasını yani "Aşağıdaki Dünyayı" "Tanrı Erlik" ve ona bağlı kötü ruhlar temsil etmektedir. İyiliğin, gücün ve güzelliğin sembolü olan Gök tanrı eski Türklerde en önemli tanrıdır. Tanrı veya en büyük ruh göğün en üst katında ve insan biçimindedir. Gökle yeraltı arasında yani güzellik ve kötülük arasında insanların yaşadığı yeryüzü bulunmaktadır. Yeryüzü iki zıtlık arasında yaşamın var olduğu bir yerdir. Siyahla beyazın, iyilik ile kötülüğün, güzellik ile çirkinliğin mücadelesi arasında kalan insanın kendi doğru yolunu ruhlarının yardımı ile bulmaya çalıştığına inanılırdı.

Masalarda evren üç bölgeden oluşmasına rağmen yeryüzü bu dağılımda önemli bir yer teşkil etmektedir. Bununla birlikte, yer altı yolculuğu gibi gökyüzü yolculuğu da masallar için önemli bir motiftir. M. ELİADE şunları söyler:

"Şamanın sağaltıcı ve ruh-taşıyıcı olması, esrime tekniklerini bilmesi sayesinde; yani onun ruhu hiç zarar görmeden bedenini terk edip çok uzak yerlere yolculuk yapabilir, Yer altı dünyasına girebilir, Göğe çıkabilir. Kendi

esrime yaşantısı sayesinde dünya-dışı bölgelerdeki yolları öğrenmiştir. Gerektiğinde Yeraltına inip Göğe çıkabilir, çünkü daha önce de dolaşmıştır oralarda... Bu insana yasak bölgelerde kaybolma tehlikesi her zaman vardır gerçi ama sırra-ermesiyle kutsallık kazanan ve yardımcı ruhlarını da yanına alan şaman bu tehlikeyi göğüsleyecek ve böyle gizemli bir coğrafyada serüvene atılabilecek tek insandır.”⁷²

Yeryüzünde yaşayan karakterlerin çoğu “iyi”, yeraltında yaşayanların çoğu ise “kötü” olarak nitelenebilir.

Bu özellikler **Üç Gardeş ve Almaları** adlı masalda karşımıza çıkmaktadır. Devlin arkasından kuyuya inen oğlan oradaki koca karıdan devlin yerini öğrenir: “Oğlum, bu memlekette suyumuzu bir dev zapt etmiştir, senede bir kız ister, kızı yerken biraz su akar bizde kapışırız der. Kadına oraya götürmesini ister. Tam da o sırada padişahın kızının sırasındır, padişahın kızını yiyecekken oğlan hemen okunu çeker, devi öldürür. Bu durumda padişah kızlarını oğlana ve kardeşlerine verir. Kuyudan önce kızları çıkarır. Kardeşleri kendine seçtiği kızı kıskanınca ipi keser. Oğlan yedi kat yer altında kalır. Oğlan kuşun yavrularını kurtarır. Bu yüzden de kuş oğlanı yedi kat yeryüzüne çıkarır.(Masal 9: 144)

Bu masalda “kuyu” Kahramanın yeraltına götüren giriş kapısıdır. Masaldaki devlin Erlik ile birlikte birçok ortak noktanın bulunduğu söylenebilir. Köy halkının suyu alabilmesi için kurban vermesi gerekmektedir. Erlikte çeşitli kötülük yapıp onlardan kurban ister. Abdülkadir İnan’ın, Tarihte ve Bugün Şamanizm adlı çalışmasında söz ettiği gibi, Şamanizm inançlarına göre;

“Erlik insanlara her türlü kötülüğü yapar; insanlara ve hayvanlara türlü türlü hastalıklar göndermek suretiyle kurbanlar ister. İsteddiği kurban verilmezse musallat olduğu obaya veya aileye ölüm ve felâket ruhlarını gönderir.”⁷³

⁷² Eliade, a.g.e., s. 214

⁷³ Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar**. 4.baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995, s.39

Masal kahramanı yeryüzüne yardımcı ruhu sayesinde çıkar. Şaman ise “gerçek” ve “yaşanılan” bir dünyadan “diğer dünyayı” temsil eden sembollerin ve ruhların yardımıyla söz konusu dünyaya girebilir ve çıkabilir. Bu konuda Öztürk, Türk Anonim Edebiyatı adlı eserinde:

*Kuyu motifi ve bu kuyudan yer altı dünyasına inme şekli, Şamanist anlayıştan kalmadır, yer altı dünyası da Şamanizm’de Kayran Hanın buyruk olduğu karanlık dünyadır.*⁷⁴

Ali Cengiz oyunu adlı masalda, padişahın kızıyla evlenebilmek için olağanüstü bir marifet öğrenmek için yola çıkar. Yolda karşısına çıkan Arap kendisiyle gelirse öğretebileceğini söyler. Oğlanı gözünü kapatıp yerin altındaki sarayına götürür. Orda bir kızla tanışır. Arabın kendisini 3 yıldır yeraltında tuttuğu söyler. Arap masal kahramanına çeşitli şekillere girme sanatını öğretmeye başlar. Üç hafta sonra öğrenemediğini söyleyince yeryüzüne tekrar çıkarır. Peşine düşen Arab’ı öldürdükten sonra yerin yedi kat altındaki kızı kurtarır. (Masal 25: 192)

Bu masalda kahraman bir şeyler öğrenmek isterken farkında olmadan yerin altına gider. Arap’ın Erlik’i hatırlatan özellikleri göze çarpar. Bu yüzden Masal kahramanın erlikle olan mücadelesi diyebiliriz. Eliade, Şamanizm adlı çalışmasında;

*Yakutlar’ın inançlarına göre, kötü ruhların şaman adayının ruhunu yeraltına götürüp arada üç yıl kapalı tuttuklarını söylemektedir.*⁷⁵

Yedi Gapi adlı masalda, masal kahramanı ceylanın peşine düşüp o dağ senin bu dağ benim dolaşırlar. Mağaranın içine girince çok güzel bir yerle karşılaşır. Bu yerde dedem korkutun öğüdünü aldıktan sonra “Laleli Ar kapısında” (Utanma duygusu olduğu yer) Carullah bu yerde işlediği günahlardan dolayı utanıp ağlar. Daha sonra “Zar kapısına” gelirler. Bu kapıda da bir takım görevi yaptıktan sonra “Karanfilli zar kapısına” gider. Daha sonra “nar kapısında” nöbetçi olan aslan Carullah’ı geçirmek için şifreyi söylemesini ister. Carullahta Dedem Korkud’un öğüdünü dinleyip kılıcıyla aslanı öldürüp kapıdan içeri girerler. Daha sonra nehirden kayıkla geçerek Sümbül süslü kapıya gelirler. Bu kapıda da sinek kartalı yerden yere çalıyormuş. Carullah’ta herkes

⁷⁴ Ali Öztürk, **Türk Anonim Edebiyatı**, Bayrak Yayıncılık, İstanbul, 1986, s. 135

⁷⁵ Mircea Eliade, **Şamanizm**. Çev: İsmet Birkan. Ankara: İmge Kitabevi. 1999, s. 59

haddini bilecek ki hayatın düzeni bozulmasın diyerek hadlerini bildirir. Sonra ceylanın sırtına binerek gökyüzüne uçar. Ve gül kapıya gelirler. Burada da pembe gül, sarı gül deresiyle konuşup ilerlerler. Carullah ve ceylan menekşe kokuları arasında mağaraya geçip yeraltına inerler. Girince menekşeler hoş geldiniz diyerek Carullahı karşılarlar. Menekşelerin başı yanına gelip sultan kızın kara zakkum ağacı tarafından sarıldığını öğrenir. Kızımı (Ceylan) sana gönderdim seni getirsin diye der. Kara zakkum ağacı Carullahı görünce korkar. Yaklaşmamasını söyler fakat Carullah çoktan kılıcını çekip ağacın dallarını budar sultan kızı kurtarır. (Masal 26: 194)

Masal kahramanı ceylanın peşinden giderken mağaranın içinden geçmesiyle yeryüzüne yolculuğu başlar. Yani Mağara yolculuğun başladığı yerdir diyebiliriz. Mağaradan sonra araladığı kapılar da mağara ile benzeşir. Şamanizm inancına göre:

*Yeraltı, yeryüzü ve gökyüzünden ibaret olan âlemde yeraltına inen kapı mağaradır.*⁷⁶

Bu yüzden mağara, hem gerçek manada hem de sembolik manada bir geçiş mekânı olarak düşünülebilir. Şamanizm inancına göre yer altı kutsal bir mekândır. Ancak bu mekâna kötü ruhlara gitmektedir. Sadece arınmış, temiz ruhlara oradan çıkmaktadır. Örneğin; Masal kahramanımızda “Laleli Ar Kapısı”nda günahlarından dolayı ağlar. Bu yüzden de ceylan ağla ağla ki için yıkansın der. Masal kahramanımızda günahlarından arınmak için ağlar. Buda Şamanizm ile örtüşür. Yine masalda Carullah ve ceylan menekşe kokuları arasından yine bir mağaradan geçerler. Burada da menekşeli kokulu yerde menekşelerle konuşur. Yine burada mağara bir yere giriş/iniş başka bir âleme geçişin işaretidir.

Masal kahramanını yolculuğa çıkararak aynı zamanda görevini tamamlamasında yardımcı olan ceylan, şamanın yardımcı ruhu niteliğindedir. Yardımcı ruh o yola önceden gittiği için şamana kılavuzluk eder. Ceylanda o yolları bildiğinden masal kahramanını sultan kızın bulunduğu yere götürür.

⁷⁶ Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi II/ (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar), Ankara: TTK Yayınları. 2002, s. 250

Yine masalda masal kahramanımızın menekşelerle, pembe ve sarı gül deresiyle, aslanla, kara zakkum ağacıyla konuşabilmesi şamanın özelliğiyle benzeşmektedir. Bu özelliği gizli dil (Tabiatın dili) kısmında detaylı şekilde değinilecektir.

Yine masal kahramanı Ceylanın sırtına çıkıp gökyüzüne yolculuk yapar. Ve Mağaradan geçerek yeryüzüne inen Carullah menekşelerin başıyla konuşur. Masal kahramanı yeryüzündeki kara zakkum ağacından sultan kızı kurtarır. Kara zakkum ağacı erliğe bağlı yardımcı ruhtur. Ağaç yer altındaki kökleriyle yaşama tutunur. Ağaç, köklerini toprağın derinliklerine kadar saldığı ve dallarıyla da göğe uzandığı için sınırsız olarak tasavvur edilir. O hâlde ağaç yeraltı ve göğü bir birine bağlayan bir yoldur. Şamanizm’de de Yer altının kötü ruhu Erlik de yardımcı kötü ruhları sayesinde yeryüzünde tutunuyor. Yani masaldaki Kara zakkum ağacında erliğin ruhudur diyebiliriz. Bu konuda Michael Harner Şamanın yolu adlı eserde şu şekildedir:

Bir yanda gökyüzünü mesken tutmuş iyilik tanrıları, bir yanda yer altının karanlığına gömülmüş kötülük tanrılarının ve ağaçta, taşta, dağda, suda, ateşte, ayda, güneşte uyuyan ruhların varlığına inanırlar.⁷⁷

Ali Nazar Yetmiş İki Canı Birden Ezer adlı masalda, Ali nazar karnı acıkınca pekmez küpüne kafasını sokup yer. Fakat kafasını küpün içinden çıkaramaz. Kılıcıyla küpü kırar. Karısından korktuğı için orman kaçar. Ormanda giderken mağara görür. Mağaradan girince 3 devle karşılaşır. Devler Ali nazarı öldürmeye çalışır. Kurnazlığı ve kendini daha güçlü göstermesi sayesinde kurtulur. Devlerin kapısının önünde koca bir taş varmış. Devlerde her gün antiraman yaparmış. Devler Ali nazara bu taşı kaldırmasını söyler. Ali nazar kurnazlık yapıp der ki; gökyüzündeki hangi buluta atayım deyince devler korkar. Ali nazar atmamak için devlerden hazine ister. Devlerde hazineyi verir. Altınları götürmeyeceğini anlayınca devden yardım ister. Altınları devin sırtına kendide debin sırtına binip köyüne döner. Karısı da zengin görünce araları iyi olmuş. (Masal 31: 209)

Bu masalda mağara yeraltına geçiş motifindedir. Fakat masal kahramanı yeraltına gittiğın farkında değildir. Yer altından da devin üzerinde çıkmıştır.

⁷⁷ Michael Harner, Şamanın yolu, Butik Yayınları, Çev Meral Bolak,1. Baskı, İstanbul, 2006, s. 52

Yani masal kahramanı yardımcı ruh tarafından yeryüzüne çıkmıştır. Bu da şamanın yeraltına iniş ve yeryüzüne çıkışta yardımcı ruhla örtüşür.

3.2. 2. Kötü Ruhlar

3.2.2.1. Cadı Karı

Masallardaki Cadı karı kötü ve kötülükleri kadınlara yönelmiş bir tip olup belli noktalarda albastı ile özdeşleşmektedir. Albastı kötü ruhlan temsil eden bir inançtan gelen varlıktır. Kam = Baksı = Şaman'lar, Albastı'yı genellikle keçi suretinde görürler. Bu inançla ilgili olarak yapılan törenlerde Albastı, ana ve çocuktan uzaklaştırılmağa çalışılır. Saptanmış böyle bir törende baksı bir yandan ilahi/afsun okur, öte yandan bir koyun ciğerini lohusanın ciğeri yerine Albastı'ya verir. Çünkü Albastı lohusanın ciğerini alıp kaçar ve suya atar. Ciğer suya düşerse lohusa ölür. Saptanan bu baksı ilahisi/afsunu şöyledir:

Ey şeytanlar, şeytanlar,

Bu ciğeri alın,

Buna kanaat edin,

Bu kadını öldürmeyin,

Zarar dokundurmayın,

Koyun ciğeri size yetmez mi?

Bu koyun ciğerini ciğer saymıyor musunuz?

Öyle ise elime kılıç alırım,

Hesapsız ruhlarımla,

Size saldırırım.⁷⁸

Albastı, bütün Türk boylarında ortak olarak inanılan bir kötü ruhtur. Albastı ve bu ruhla ilgili inançlar Türklerin çok eski devirlerinden günümüze dek gelen, hâlâ

⁷⁸ <http://www.golgelerkitabi.com/forum/index>. (16.09.2016)

Anadolu ve Anadolu dışı Türkler arasında yaşayan önemli bir mitolojik unsurdur. Bu bağlamda cadı karılar masalarda kötülük etme ya da onu öldürmek suretiyle gelirler.

Kel Mıstık adlı masalda Kel Mıstık ve kardeşleri yollarını kaybeder. Gördükleri ışığa doğru gidince Cadı kadının evini görürler. Cadı kadın çocukları kesip yemiş. Kel Mıstık perdenin arkasındaki çocuk kafalarını görünce işi anlar. Cadı kadın çocukları yemek için fırsat kollar fakat Kel Mıstık izin vermez. Kel Mıstık en sonunda kazdığı kuyuya kendisini düşür ve canından olur. (Masal 5: 133)

Fatma ile Yusuf adlı masalda; Fatma'yı kavak ağacından indirmek için bey oğlu cadı karı çağırır. Karşılığında bir kese altın aşır. Cadı karıda ekmek yaptığı tekneyi alıp gelir. Şepit yapmaya çalışır gibi yapar. Eğri koyar, Fatma da öyle olmaz der. Cadı karı da in kendin göster demesiyle Fatma aşağıya iner. Yine tam yukarı çıkacakken Beyoğlu kolundan tutar.(Masal 15: 158)

Bu kadınların kara şamanı hatırlatan özellikler göze çarpmaktadır. Aynı zamanda erliğin davranışsal özelliğini taşıdığını söyleyebiliriz.

3.2.2.2. Dev

Dev incelediğimiz masalarda sadece iki masalda karşımıza çıkmaktadır. Masaldaki devler: Kötülük ettiği için kahraman tarafından öldürülen ve masal kahramanına yardımcı olandır.

Üç gardeş ve almaları adlı masalda senede 3 elma veren ağaca dev musallat olur. Adamın üç oğlu sırasıyla nöbet tutar. Küçük oğlan devi takip ederek kuyunun başına gelir küçük oğlan kuyudan içeri girip devi öldürür. (Masal 9: 144)

Bu masala bakıldığında devin erlik veya kötü ruh olduğu söylenebilir. Ancak erlik ve dev genellikle kötülüğün temsilcisi olmalarına rağmen zaman zaman kendileri, çocukları veya kadınlarının yardımcı oldukları görülür. Devlin ve erliliğin ortak noktalarını şu şekilde belirtir:

Erlık ve dev, yer altında, karanlıkta yaşarlar. Yaratılışları gereği sadece kötülük yapmak istedikleri veya iyiliklere engel olmak istedikleri zamanlarda

yeryüzüne çıkarlar. Yeryüzündeki fonksiyonlarını tamamladıktan sonra yeniden yer altına gönderilirler, ya da öldürülmek suretiyle kuyuya atılırlar.⁷⁹

Ali Nazar Yetmiş İki Canı Birden Ezer adlı masalda; her ne kadar da başta Ali nazarı yemeye çalışsalar da yardımcı roldedir. Devler Ali nazara verdikleri hazineyi sırtlarına alırlar. Ali nazarda devin üstüne çıkıp yeraltından yeryüzüne çıkmada yardımcı olurlar. (Masal 31: 210) Masalda yeraltına inen şaman yardımcı ruh sayesinde yeryüzüne çıkmasıyla benzeşir.

Bu iki masalda da dev masal kahramanıyla konuşup insancıl davranış sergilemiştir. Borotav şu şekilde bahseder:

Devler insanlar gibi, iki ahlaksal kategori gösterirler: iyi ve kötü. İnsanlarla olan ilişkilerinde de her şey insan toplumlarındaki gibidir. Hepsi insanların dilinden konuşur.⁸⁰

3.3. DİNİ MOTİFLER

3.3.1. ŞAMAN

Şamanizm'de şamanın çok değişik görevleri vardır. Kehanette bulunmak, büyü ve efsün yapmak, kurban kesmek ve özellikle de ruhlarla temasa geçerek çözümü mümkün fakat zor olan işleri yapmak şamanın başlıca görevleridir. Ölünün ruhunu öbür dünyaya göndermek, av avlamakta şanssızlığı ortadan kaldırmak ve ağır hastalıkları tedavi etmek, çocuksuzluğu gidermek de onun görevleri arasında yer alır.

3.3.1.1. Çocuksuzluğu Gidermek

Şamanın verdiği öğütlerle kimi masal kahramanlarının kısırlık sorunu çözüme kavuşmaktadır. Şamanın görevleri arasında en önemlilerinden biri de hiç Şüphesiz kısırlığı giderip çocuk sahibi olmalarını sağlamaktır. Şenerin belirttiği üzere;

*Şamanın görevleri arasında kısırlık tedavisi de bulunmaktadır. “Yakutlar da bilhassa (erkek çocuk) istenirken Ak Şamana başvurulur. Ak şaman dua eder”.*⁸¹

⁷⁹ Ayşe Yücel, “Masalarda Dev ve Yaratılış Destanındaki Benzerleri”, 1998, s. 44

⁸⁰ Pertev Naili Boratav, **Folklor ve Edebiyat**, C. 2, İstanbul: Adam Yayınları, 1991. s. 377

Eyiliğe Karşılık bir Armağan adlı masalda annesi tarafından evden kovulan kız beyoğluyla evlenir. Fakat çocuğu olmaz. Çeşme başına gelen yaşlı bir kadın, bu kızın derdini önceden bilir. Kız ağlarken elmayı çıkarıp verir. Dediklerini yaptığı zaman da çocuğu olacağını söyler. Kız yaşlı kadının verdiği elmayı yiyip dediğini yapar. Ve sonun da çocuğu olur. (Masal 28: 204)

Masaldaki yaşlı kadın bize şamanı hatırlatır. Halk arasında “yozma” olarak bilinen elma, zürriyetin sembolüdür.⁸² Görüleceği üzere yaşlı kadının yardımı ve yol göstermesiyle çocuk sahibi olmuştur. Buda şamanla benzerlik gösterir.

Ahmet Ali Aslan, “Türk inanışları” adlı dersin de sınıfa getirdiği elmayı kesip içinde bulunan çekirdeğin “Ana Rahmine” benzediği ve bolluk ve bereketin simgesi olduğu söylemişti. Bu da demek oluyor ki en küçük detaylarda bile inanışların etkisi hala devam etmektedir.

3.3.1.2.Kahramana Olağan Üstü Nitelikler Bolluk ve Bereket Kazandırma

Eyiliğe Karşılık Bi Armağan adlı masalda, yaşlı kadına yarım etmesinden dolayı ona iyilik olarak; konuştuğu ağzından inciler dökülme yeteneği verir. Beyoğlu bu durumdan etkilenip kızla evlenir. (Masal 28: 204)

Bu masalda şaman kahramana üstün nitelik kazandırmıştır.

İki Emmi Uşağı adlı masalda, gözleri çıkarılan çocuk çaresiz şekilde çeşme başında beklerken dede gelip ona ne yapmasını söyler. Bunu yaparken de cinlerin sakladığı suyun yerini öğrenir. Köy halkı çocuğa para verir. Kahvehane açar. Zengin olur. (Masal 3: 125)

Dede bu masalda kör gözlerinin çaresini söylemekle kalmayıp oğlanın zengin olmasını sağlamıştır.

Dört Renk Su adlı masalda, karşısına çıkan koca karı, başında bit olup olmadığını sorar. Kız da tiksiniyemiyip kadının kafasına bakar. Kadında buna karşılık siyah, sarı renkte geçmemesini, mavi renkte geçip elindeki iğneyi kafasına batırmasını

⁸¹ Cemal Şener, **Şamanizm- Türklerin İslamiyetten Önceki Dini**, Ankara, Yol Yayınları, 2001,s.59

⁸² Metin Ergun - Gaynislam İBRAHİMOV (Akıyattar/ Masallar, **Baslangıçtan Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi** (Nazım-Nesir) 29, Baskurt Halk Edebiyatı, 2004, s. 243

ister. Kız dediklerini yapınca kadın kızı suya çalar. Kızın üstünden altınlar dökülür babasıyla mutlu yaşar. (Masal 17: 165)

Mavi boncuk adlı masalda çoban Ahmet karayılanın ak güzel yılanın peşinden geldiğini görünce ateş eder. Yanlışlıkla güzel yılanı vurur. Yılanlar padişahı da çoban Ahmet'i yeraltına alır. İşin aslını öğrenince yılan padişahı çobana sihirli boncuğu verir. Yaladığı zaman Arap çıkar. Araba her istediğini yaptır. Padişah kızıyla evlenir. (Masal 23: 185)

Altun Direk adlı masalda, kız koca karıya yardım eder. Koca karıda buna karşılık kızı altına gümüşe bular. (Masal 21: 176)

Bu masalarda görüldüğü üzere; masalarda yılanın verdiği boncuk, dedenin öğüdü, iyiliğinin karşılığı gibi nedenlerle masal kahramanın karşına çıkan yardımcı kuvvetler Şamanla benzeşmektedir.

3.3. 2. Yer- Su Kültleri

3.3.2.1. Dağ kültü

Türklerde dağ, önemli bir yere sahiptir. Dağların azametli görünüşleri insanları kendine hayran bırakmış, kolay ulaşılamaması dağlar üzerine birçok inancın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu inançlardan biri, dağların koruyucu ruh ve vatan olarak görülmesidir.⁸³

Türklerde ayrıca yüksek dağların zirvesinin Tanrı'ya ulaştığı kabul edilir ve bunun için de bazı yüksek dağlara kurban kesilirdi.⁸⁴

İnan'ın, "Tarihte ve Bugün Şamanizm" adlı kitabında yer verdiği şu sözler dağ-Şamanist inanç bağlamındadır:

*"Şaman dualarında açıkça anlaşılıyor ki Şamanistler dağ ruhları bulunduğunu tasavvur etmekle beraber doğrudan doğruya dağın kendisine de ibadet ediyorlar, onu canlı ve her şeyi duyan bir varlık tanrıları"*⁸⁵

⁸³ Abdulkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar. 4.baskı. Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1995, s. 48

⁸⁴ Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi I/ (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar), Ankara, TTK Yayınları. 1998, s. 278

⁸⁵İnan, a.g.e., s. 51

Gülcü buba adlı masalda, komşuları eve erkek alıyor diye kıza iftira eder. Ağabeyleri de dağa götürüp bırakıp giderler. (Masal 13: 155) **Altun direk** adlı masal da, baba kızını dağın başına bırakıp gitmiş. Kendi kızının Arap olup gelmesine kızan üvey anne kocası dağdan gelince etmediğini bırakmamıştır. **Fatmaynan Yusuf** masalında, babalarından kaçan iki kardeş dağa sığınır. (Masal 15: 158)

Yukarıdaki Masalarda, kahramanlar genellikle dağların dibinde diğer masal karakterleri tarafından bırakılır, dağların tepelerine çıkıp dağların ötesindeki bölgelere ulaşırlar. Dağ Masal kahramanları için bir sığınak, koruyucu ruhtur.

Şah İsmayıl adlı masalda, Padişah oğlunu dağa götürttürüp gözlerini oydurtmuştur. Dağda nerden geldiği bilinmeyen bir kuş tarafından yardım görmüştür. (Masal 1: 121) **Yedi Gapi** adlı masal da; Carullah ceylanın peşinden o dağ senin bu dağ benim koşup durmuş. En sonunda dağın arkasındaki mağaradan girince yeryüzüne yolculuğu başlar. (Masal 26: 194) **Eyiliğe Garşılık Bi Armağan** adlı masalda; Yaşlı kadın kıza verdiği elmayı yedikten sonra ülkenin en ucundaki dağın tepesindeki pınara gidip yıkanmasını ister. (Masal 28: 204) **Ali Nazar Yetmiş İki Canı Birden Ezer** adlı masalda; Ali nazar pekmez çanağını kırınca karısından korkup dağa kaçar. Dağın arkasındaki mağaraya girince yer altına yolculuk yapar. (Masal 31: 210)

Yukarıdaki masallar da; Dağın arkası perilerin ve diğer insan-dışı varlıkların oturdukları bölge olarak görülmektedir. Şaman da ise dağ, yeryüzü ile gökleri birleştiren ve sadece seçilmiş insanlar tarafından çıkılabilecek bir çeşit “deneme” olarak yorumlanabilir. Dağ masal kahramanı için yolculuğunu etkileme boyutuyla birlikte yansıtır. Bu da demek oluyor ki eski Türk inanç sistemindeki kutsal dağ motifi masallara da yansımıştır.

3.3.2.2. Su kültü

Su kültü, eski Türk inanç sisteminde önemli bir yere sahiptir ve pınarların, dere, ırmak, göl ve denizlerin kendi iyi ruhlarının olduğuna inanılmaktadır. Suyun şifa verici, arındırıcı gücüne inanç, Türk mit, efsane ve masallara da yansımıştır. Su, hangi inanç sistemi içerisinde karşımıza çıkarsa çıksın, hem saflaştırma hem de yeniden hayat verme özelliği ile günahları temizler; biçimleri çözer, biçimleri çözüp yok etme gücü sayesinde de en mükemmel öldürücüdür. M. Eliade’ye göre;

Doğal olan her su, “...” kökeninde şereflendirildiği eski ayrıcalığı sayesinde, bu amaçla Tanrıya yakarılması halinde kutsama özelliğine sahip kılınmıştır.”⁸⁶

Eyiliğe Garşılık Bir Armağan adlı masalda, çocuğu olmayan kızın karşısına yaşlı bir kadın çıkar. Bu kadın elma uzatır. Eşiyile birlikte dağın arkasındaki pınardan yıkanıp bu elmayı yiyeceğini söyler. Kız dediklerini yapar. Pınardaki suyla yıkanır. Çocukları olur. (Masal 28: 204)

Bu masalda Eliade'nin belirttiği üzere;

Su kozmolojide ana rahmidir yani dişi ve doğurgandır, gizli güçlerin toplamıdır. Aynı zamanda büyüsel işleve sahiptir, her derdin devası “suyun ilk örneği ‘hayat suyu’ sonsuz yaşam kaynağıdır.”⁸⁷

Şamanizm de ise; Aday Şaman, eğitimini tamamladıktan sonra düzenlenen törenle ant içer ve su ile yıkanıp, arınma işlemini gerçekleştirmek zorundadır. Şamanların bu işlemini yılda ya da ayda bir kez su ile yıkanarak arınma işlemini tekrarlamaları şarttır. Masal kahramanı da çocuğu olsun diyerek pınar suyunda yıkanıp arınmıştır. Bu yüzden şamanın arınmasıyla benzeşmektedir.

Fatmaynan Yusuf masalında, Beyoğlu'nun önceki iki eşi Fatma'yı denize atarlar. Atar atmaz balıklar Fatma'yı yutar. (Masal 15: 158)

Bu masalda; her şeyin sahibi olduğu gibi suyun da sahibi vardır. Fatma Suyun sahibi olarak düşündüğümüz balık tarafından yutulur. Bu konuda bayat;

“Su ısı (su sahibi) genelde insan bazen de balık şeklinde görüntülenir ve nehir, ırmak ve pınar gibi çeşitli gruplara ayrılır.”⁸⁸

3.4. BÜYÜ- SİHİR

3.4. 1. Fal

Büyü ya da sihir, masalların değişmez unsuru olarak aynı zamanda Şamanik güçlerdendir. Büyü, masallarda hem iyi, hem de kötü amaçlar için kullanılmakta ve dönüm noktası oluşturmaktadır. Ziya Gökalp; “Şamanizm Eski Türklerin dini sistemleri değil sihri sistemleridir.” İfadesini kullanmaktadır. Şener ise Şamanların iki çeşit görevinden söz eder:

⁸⁶ Mircea Eliade, **İmgeler ve Simgeler**, Çev: M. Ali Kılıçbay Ankara, Gece Yayınları, 1992, s. 184

⁸⁷ Mircea Eliade, **Dinler tarihine giriş**, Çev: Lale Arslan, İstanbul, kabalcı yayın evi, 2003, s. 200

⁸⁸ Fuzuli Bayat, **Türk Mitolojik Sistemi**, C. 2. İstanbul, Ötüken Yayınları, 2007, s. 248

Bunlardan birisi; hastalan iyileştirmek, onları tedavi etmek. İkincisi ise, ölenlerin ruhlarını öte dünyaya yolcu etmek. Bu genel iki özelliği dışında; şamanların büyü yapmak, yağmur yağdırmak, fala bakmak v.b. uğraşlarında söz edilmektedir.⁸⁹

Şah İsmail adlı masalda, Şah İsmail'in getirdiği İremilci kız, zar falına bakar. Zar falına bakınca gelecekle ilgili bilgiler verir. Hatta İremilci kız şah İsmail'in başına gelecekleri fal bakarak öğrenir. Şah İsmail'i de uyarır fakat şah İsmail dinlemez. En son yine zar atıp babası Şah İsmail'in kellesini uçuracağını öğrenir. Şah İsmail de ona göre önlemlerini alıp çıkar ve kazanır. (Masal 1: 121)

Gizli ve sihirli olduğu kabul edilen, esrarlı bir kuvvet taşıdığına inanılan ve üzerinde çeşitli şekil ve harfler yazılı olan varlıklardan biride tılsımdır. **Tılsımlı Guş** masasında Murat Şah periler tarafından tılsımlayarak kuş haline getirilir. Murat şah tılsımlardan sevdiği bir elin dokunmasıyla bozulmuştur. (Masal 30: 210)

Döğümlük daş adlı masal da, cadı kadın tılsımlayarak kırk gün boyunca uyutur. (Masal 12: 153)

Nohut Sabı adlı masalda, Kadın çocukları olmadığı için çok üzülür. Bir gün nohut ıslatıp dua eder. Nohutlar çocuk olur. Daha sonra yanlışlıkla nohut çocukları öldürür. Fakat daha sonra tekrar nohut ıslatıp çocuk sahibi olur. (Masal 11: 152)

Tıbbi olarak çaresiz olduğu sanılan hastalıklar ve hastalar üzerine ayet ve dualar okunarak yapılmaktadır. Buda Şamanizm de önemli bir yer etmektedir. Bu motif iki masala yansımıştır.

Çoban İbrahim adlı masalda, gelin alayı için sema'ya ellerini kaldırıp viran olsunlar diye dua eder. Daha sonra gelin alayı taş kesilir. (Masal 24: 189)

Yapışak adlı masalda, babası tarafından zorla evlendirmeye çalışan keloğlan evden kaçıp bir köyde hayvan bakıcılığı karşılığında evde kalır. O gecede o eve gelin gelmiş. Ahırda güveyi girdiğini görünce "Yapışak duası" okur. Gelinle damadı yapıştırır. Kimse bunları ayıramaz gelen giden yapışır. En son anlar ki marifet

⁸⁹ Cemal Şener, **Şamanizimler Dizisi 4**, Bds Yayınları, 1996, s. 24

keloğlan da ondan yardım isterler. Keloğlan da gelini kendisine vermeleri şartıyla yine duayı okuyup ayırır. Kızla evlenir. (Masal 16: 163)

3.4. 2. Şekil (Don Değişirme)

Masalarda çok sık karşılaştığımız Şekil değişirme; insanın çeşitli eşya, bitki ya da hayvanın şeklini ve aynı zamanda tüm özelliklerini alması anlamını taşır. Roux bu inançların Şamanizm ile alakalı olduğu kanaatindedir. Ona göre;

Şamanizm'in hâkim olduğu eski Orta Asya topraklarında hayvanların iktisadi hayattaki önemli rolü Şamanizm'e de yansımıştır. Şamanların yaptığı hemen her ayinde mutlaka hayvan yer almaktadır. Bir bakıma şaman, insan-hayvandır. Düşman ruhlara karşı hayvan kılığına girerek savaşır. Gökyüzüne seyahati hayvanlar aracılığıyla yapar.⁹⁰

Bu Şamanik unsur; **Oh dede** adlı masalda çocuk usta bir şaman gibi, şekil değişirme hayvan donlarına girebilme yeteneğine sahip olmuştur. Masal kahramanı ustası olan şeytan hocası tarafından değişik şekillere girmeyi öğrenir. Sırasıyla tavşan, at, kahveci, elma, darı, tilki kılığına girer. En son kendi kılığına girip hocanın kızıyla evlenir. (Masal 10: 146)

Kısaca; Kahramana sihir yoluyla şekil değişirme yetisi kazandırılması, Şaman adayının ustası tarafından eğitilip Şamanlığa hazırlaması ile belli noktalarda uyuşur diyebiliriz. Yine **Ali Cengiz oyunu** adlı masalda çocuk Araptan ders alarak; at, koç, alma, darı, sansar şekillerine girmiştir. Şamancıl şekil değişirmenin masallarla paralellik gösterdiği bir diğer nokta da masal kahramanlarının hayvan donuna girerek savaşmasıdır. Şamanların hayvan analarının zaman zaman çeşitli sebeplerle savaşı masallara doğrudan aksetmiş olup hayvan anası zarar gören Şamanın da aynı zarara uğradığına olan inanç, masallara aynıyla yansımıştır.

Hopda Yârim adlı masalda, oğlan kız kardeşlerinin ve karısının kavgalarına dayanamaz. Kuş olup uçup gider. Karısı doğurunca pencereye kuş şeklinde gelip çocuğunun halini sorup büyük halası hırlasın deyip gider. İkinci gün yine gelir. Yine çocuğunu sorar. Ortanca halası hırlasın der ve gün boyunca hırlar. Üçüncü gün yine

⁹⁰ Jean-Paul Roux, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, Çev. Aykut Kazancıgil. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002, s 210.

pencereye gelip büyük halası hırlasın der gider. Bu şekilde ailesine ders vermek için kuşa dönüşür. Yine pencereye geldiği zaman karısı tutar. Annesi de tartışmayacağız diye söz verir. Oğlan da silkinip eski haline döner. (Masal 2: 123)

Kuşlar, gökyüzüne çıkmak ya da yeraltına inmek için şekline girilen, koruyucu ruh olarak görülen ya da yardımına müracaat edilen hayvandır. J. P. Roux'a göre şekil değiştirmenin Türklerin kutsiyet anlayışının gereği olduğunu ve şekil değiştirmeyi sağlayan unsurlar arasında ayinde giyilen giysilerin önemli yer tuttuğuna ifade eder.⁹¹ Şamanın elbisesinde, davulunda kuş tüyleri vardır. Bu bakımdan “kuş” Şamanlar için önemli bir hayvan olduğunu görmekteyiz. Yine Roux'a göre:

“Ruh vücut bulmadan önce gökte kuş görünümünde yaşamakta olduğunun anlatılması ve bunun oldukça yaygın şekilde düşünülür olması nedeniyle insan ruhunun kuş yapısında olması olasılığı çok yüksektir.”⁹²

Bu da masal kahramanın tekrar eski haline dönmesi buna örnek teşkil etmektedir. Her canlının yardımcı ruhu olduğundan hayvan şekline girmesi normal bir şeydir. Bu da Şamanizm ile bazı noktalarda örtüşmektedir.

Dönüşümler, taş kesilme gibi kademeli olarak meydana gelebilir ya da şekil değiştirme dua, efsun, tokat, sopa, vb. bir hareketin neticesi olarak da ortaya çıkabilir.

Bu motife örnek olarak **Çoban İbrahim** adlı masal örnek verilebilir. Masalda padişahın kızına âşıktır. Padişah kızını çoban yamağına vermek istemez. Ayırmak için her şeyi yapar. Çoban İbrahim dağlara düşer. Padişahın kızı da dermansız derde düşer. Kızın haline üzülen baba evlendirirsem iyi olur diyerek piri beyliyle evlendirmeye karar verir. Gelin alayı giderken İbrahim dua edip gelin alayını taş keser. Bunun üzerine de çoban İbrahim kuş olup uçup gider. (Masal 24: 189)

Türk kültüründeki önemli hayvanlardan biri de geyiktir. Sembolizmde ebediliğin, ölümsüzlüğün, ilk saflık halinin, ruhsal rehberliğin, yenilenmenin, yol göstericiliğin ve dönüşümün sembolüdür. Geyik Şamanizm de gücü simgeleyen hayvanlardan biridir.

⁹¹ Kemal Yüce, “**Türk Masallarında Sekil Degistirme Üzerine**”, Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 1993, S. 7, s 121.

⁹² Jean-Paul Roux, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, Çev. Aykut Kazancıgil. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002, s 66.

Teleütler, her şamanın bir “İje Kıl”ı yani ikinci ruhu olduğunu ve bu ruhun geyikte muhafaza edildiğini düşünülür. Ögel; Şamanizm de geyiğin önemli olduğunu vurgular:

“Her Şamanın bir ren geyiği vardır. Bunun, geyik Şeklinde bir ruh olduğuna inanırlar... Şaman ile birlikte, kavga eder... Ancak geyik ölünce, Şaman da ölür...”⁹³

Fatmaynan Yusuf adlı masal da Yusuf Fatma’dan küçüktür. Yusuf susar. Yolda gördüğü sudan içip geyiğe dönüşür. (Masal 15: 158)

Halk masallarında sıkça karşılaşılan don değişme olayı farklı yöntem ve tekniklerle gerçekleşir. Masallarda insanın keçi tuluğu, kahveci kıyafeti, çoban kıyafeti ve insanın sihirli bir eşya sayesinde kılık değiştirebilme özellikleri vardır.

Geçi Gızı adlı masalda, adamın karısı ölünce kızına âşık olur. Kız ne kadar da olmaz dediyse de babasını ikna edemez. Bir gün keçi tuluğu giyip evden kaçar. Beyoğlu da yolda bu keçiyi alıp evde besler. Beyoğlu annesine düğüne gidip kız bulmasını ister. Keçi kızda tuluğu çıkarıp düğüne gidip annesiyle tanışır. Kadın kızını beğenir. Oğlan o kızını arar fakat bulamaz. Yine düğüne gidip aynı şeyler olur. Kız tekrar geçi tuluğu giyer. (Masal 14: 156)

Koskos Şehzade adlı masalda, bir kervanın kibirli ve cimri şehzadesi yaşlı bir dul kadına eziyet için oğlunu gözü önünde öldürür. Kadında bu eziyete dayanamayıp kervandan kaçar. Çoban kılığına girer. Oradakilerde eziyet edince oradan da kaçar. Kahveci kılığına girip kahveci olur. Kahveyle ün kazanır. (Masal 18: 167)

Derviş buba adlı masalda, kendisine kötülük eden derviş babayı öldürüp kemiklerini torbaya doldurup evine yollar. Derviş babanın eşi de intikam almak için kızını aramaya çıkar. Kızını bulunca oğluyla evlendirirler. Kızını katran kazanına oturtmak için bir yere kapatırlar. Yanına küçük bir kız gelir. Ona elbiseleri verip kaçar gider. (Masal 6: 137)

Bubadan galma mühür adlı masalda, padişahın oğlu sihirli yüzüğü sayesinde kılık değiştirir. (Masal 27: 201)

⁹³ Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi II/** (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar), Ankara: TTK Yayınları. 2002, s. 109

Bu durum Şamanizm görüşüne göre, hayvan postlarına bürünmüş olan şamanın esrime sırasında bedenini değil, yalnızca kostümünü terk ettiğini bile varsayabiliriz. Şurası nettir ki hayvan postları giyinmek, kült bağlantılı bir rolde hile Şamanizm'in evriminden önce gelmektedir. İlkel insanlar büyük ihtimalle hayvan maskeleri ve kıyafetlerini büyü törenlerinden öncede kullanmaktaydılar.

3.5. SOSYAL HAYATLA İLGİLİ MOTİFLER

3.5. 1. Ölüp Dirilme

Şamanın görevleri, ölüp-dirilme, şekil değiştirme vb. Şamanizm'e ait birçok öge başta masallar olmak üzere halka ait yaratmalar içerisine aktarılma yoluyla yerleştirilerek korunmuştur. Şaman hastalığı adı da verilen "mistik parçalanma" ise Şamanizm'de "ölme dirilme" şeklinde olmaktadır. Şaman adaylarının öğrenimleri sırasında olan transa geçme (kendini kaybetme) olarak görülen olgu mistik bir karakterde olup çoğu ilkel toplumlarda görülen geleneksel ve dinsel törenlerdir. Şaman adayının sembolik olarak ölüp dirilişi, yani vücudun parçalara ayrılıp tekrar birleştirilmesi, masallara bu şekliyle yansımaz. Bize ölümü çağrıştıran iki masalda durum daha farklıdır.

Gülcü Buba adlı masalda, padişahın oğlu gülcü babanın yanındaki kıza âşık olur. Oğlan kıza dünürçü yollar fakat kız kabul etmez. Oğlan bu duruma dayanamayıp ölür. Oğlanın öldüğü haberi kıza kadar ulaşıyor. Cemaat tabutu kızın köşkünün önünden geçirir. Kız pencereden gittiğini görünce tabutu bırakın diye bağırır. Kız tabutu açınca oğlan dirilir. Evlenip mutlu olurlar. (Masal 13: 155)

Dögümlük Daşı adlı masalda, Kuş tarafından götürülen kız kırk gün boyunca ölü bir adamı bekler. Otuz dokuzuncu günde sıkılıp kendine cariyeye alır. Cariyeyi oğlanın başında bekletip dolanmaya çıkar. Tam da o sırada ölü dirilir. Kırk gün başını bekleyenle evleneceğini söyler. (Masal 12: 153)

Her iki masalda da öldü zannedilen bir süre sonra dirilir. Kendini kurtardığı kişilerle evlenir. Her iki masaldaki ölüp dirilme şaman adayının ölüp- dirilme olayını tam olarak yansıtmaya da yüzeysel olarak benzer.

3.5. 2. Av

İnsanlar ilkçağlardan beri hayatta kalabilmek, yiyecek ve giyeceklerini sağlamak için yaptıkları basit aletlerle avlanmışlardır. Başlangıçta toplayıcılığa ve dolayısıyla kadın hâkimiyetine dayanan hayat tarzı, zaman içerisinde demir ve bakır işlenerek yapılan silahlar ve vahşi hayvanların avlanması suretiyle daha çok bir erkek etkinliği olarak öne çıkan avcılığa kaymıştır.

Av, Şamanizm içerisinde de oldukça önemli bir yere sahiptir. Zira av büyüsü, Şamanın görevleri arasında olup; bu büyü ile Şaman, av hayvanı ve doğa ruhlarıyla irtibata geçer. Av hayvanlarının kitleşmesi da Şamana başvurma nedenlerindedir. Ayrıca o, kara ve su olmak üzere avcılık ritüellerinin değişmez parçasıdır. Şamanın bu rolleri üslenmesinin nedeni, esrime ve ruhlarla ilişkiye girme yetisinin sonucudur. Eliade'nin belirttiğine göre;

O hava durumunun değişeceğini önceden kestirir, öngörü ve uzak-görü yetilerinden yararlanır (yani gizlenen avı bulabilir); üstelik hayvanlarla daha sıkı ve mitsel/ dinsel ilişkileri de vardır.”⁹⁴

Masalarda av önemli bir yer etmektedir. Bu da Şamanizm ile bağdaştırılabilir. **Geçi kızı** adlı masalda, padişahın oğlu keçi kızını ava çıktığı zaman bulur. (Masal 14: 155)

Üç Gız Gardeş adlı masalda, teyzeleri tarafından atılan oğlan küçük yaşta ava çıkar. Avdayken babasını bulur. (Masal 22: 180)

Mavi Boncuk adlı masal da, çoban Ahmet avdayken karayılanın güzel yılanı kovaladığını görünce ateş edip güzel yılanı vurur. Bunun üzerine masal şekillenir. (Masal 23: 185)

Yedi Gapı adlı masalda, Carullah kırk yiğidiyle ava çıkar. Bu avda yolculuğa çıkaracak olan ceylanla karşılaşır. Onun peşine düşer. (Masal 26: 194)

Aslında bu masallar için kahramanların ava gidişi olayların başlangıcıdır.

⁹⁴ Mircea Eliade, **Şamanizm**. Çev: İsmet Birkan. Ankara: İmge Kitabevi. 1999, s. 216

3.5.3. Taş

Abdülkadir İnan, Büyük Türk Tanrısının Türklere “yada” denilen sihirli bir taş armağan ettiğini, bununla yağmur, kar, dolu yağdırıldığını, fırtına çıkartıldığını ve bu taşın her çağda Türk Şamanlarının ve büyük Türk komutanlarının elinde bulunduğunu, Şamanistlere göre zamanımızda da büyük kamların ve yadacıların ellerinde bulunduğunu belirtiyor.

Moğolistan da, rüzgâr, yağmur, kar ve don getiren bir taşın varlığına inanılır, inanca göre bu taş; geyik, su kuşu, yılan gibi hayvanların başında bulunur. Bu taştan daha çok avcıların yararlandığını söylerler. Avcı hayvanın izini sürerken bununla kar yağdırabilir, ırmağın sularını dondurarak avını kolaylaştırabilir. Bu taşı elde eden yağmur da yağdırabilirmiş. Bu işi yapan Şamanlara; “yağmur yağdıran sihirbaz” denirmiş. Anadolu'da kurak geçen yıllarda yapılan yağmur duasının kaynağının da bu ve benzer kaynaklardan geldiği varsayılabilir. Masallarda yağmur yağdırma olmasa da kullanılan eşya olarak Şamanizm ile bağlayabiliriz.

Dögümlük Daş adlı masalda; kırk gün padişahın oğlunun bekleyen kız sıkılıp cariyeye alır. Biraz dışarı çıkmak ister. Tam da o vakit padişahın oğlu uyanır. Benim başımı bekleyenle evleneceğim der. Cariyeyle evlenmek için hazırlıklara başlar. Saray halkına hediyeler almak ister. Herkes mücevher ister. Başımı bekleyen kızda sabır taşı ister. Taşı getirir. Bütün olanları sabır taşına anlatıp kendini öldürecekken padişahın oğlu duyar. Cariye kızı cezalandırır.

Bu masalda sihirli taş sihirli olmasa da kızın derdini anlattığı aynı zamanda padişahın oğlunun durumu anlamasında yardımcı olan taşdır.

3.5.4.Yılan

Genel olarak şeytani varlıklar arasında yer alan yılan, masalarda hem olumlu hem de olumsuz yanlarıyla ortaya çıkar. Şamanizm açısından yeraltı ve onun ilahı Erlik ile ilgili bir sembol olup; Şaman dualarında, Erlik'in kamçısı olarak da nitelendirilir. Yılan, Şamanın yeraltı yolculuğu esnasında şekline büründüğü yardımcı ruhlardan biri olarak geçer. Eliade'ye göre;

Yılan cinsinden dev bir yaratığın içine girme, sırra-ermeyle eşdeğer bir eylemdir.⁹⁵

Muhtarınan yılan adlı masalda, başkahraman yılan, inan gibi konuşabilmektedir. Ümmügülsüm'ün ninesini daha sonra insan kılığına girip Ümmügülsümü yutar. (Masal 4: 127)

Sarı lira adlı masalda, yılan yiyecek karşılığında yaşlı adama altın verir. Kuyruğunu koparan oğlunu da zehirleyip öldürür. (Masal 29: 206)

3.5.5. Geyik

Diğer milletlerde olduğu gibi, Türk milletinin de kendince kutsal saydığı hayvanlar vardır. Bunlardan biri de geyiktir. Geyik, Şamanizm'de gücü sembolize eder ve Şamanlar güç kazanmak için geyik eti yerler.

Bubadan Gamla Mühür, adlı masal da padişahın iyileşmesi için kimse derdine çare bulamaz. Hekimler Geyiğin yüreğini yerse iyileşebileceğini söyler. Kır atlı beğendi de ava gidip geyiğin ağzından yüreğini çıkarıp padişaha yedirir. Padişah iyileşir. (Masal 17: 165)

Masalda da padişah geyik eti yiyerek eskisinden de sağlam olmuştur. Bu da şamanların güç kazanmak için yemeleriyle benzeşir.

3.5.6. Süt

Sütte kutsal özellik yüklenmiştir. Aynı şekilde Şamanizm'de de süt kutsal bir nesnedir. Sütle saç yapılır. A. İnan'a göre,

“Saçı her kavmin kendi emeğiyle kazandığı en kıymetli ve mübarek saydığı nimetlerden biri olur. Göçebe kavimlerde süt, kıımız, yağ...” ile yapılmaktadır.⁹⁶

Şamanizm'in iyi, yardımsever ruhlarından biri olan Umay Ana da süt gölünde yıkanmış.⁹⁷

⁹⁵ Eliade, a.g.e., s. 376

⁹⁶ Abdulkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar**. 4.baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995, s. 100

⁹⁷ Mehmet Yılmaz, **Bazı Türk Boylarında ve Manas Destanında Umay Ana Kültü**, Erciyes Dergisi, 1996, s. 6

Üç Gız Gardeş adlı masalda, teyzeleri tarafından atılan altın saçlı kızla sırma saçlı oğlan dağ başında bulduğu ineğin memesine yapışıp süt içip büyüyüp gelişirler. (Masal 22: 180)

3.5.7. Ağaç

Şamanist Türklerin en kutsal bildikleri ağaç, kayın ağacıdır. Kutsal sayıldığı için de “Bay Kayın” denilen bu ağaç, bütün şaman ayinlerinde yer alır. Ağaçların gökten indiğine inanıldığından kamların (şamanların) davulları üzerine ay ve yıldız resimlerinin yanı sıra kayın ağacı resmi yapmışlardır. Şaman inançlarına göre; hayat ağacı dünyanın eksenidir. Şaman Gökyüzü veya yeraltı seyahatinde ağaç merdiven veya yol vazifesi görür. Şaman ağacı da aslan, ejder yani yılan ve masal yaratıkları tarafından beklenir. Şaman geleneklerine göre; hayat ağacı dalları üzerinde bulunan kuşlar, doğmamış şaman ruhlarıdır. Kuş ve kartal figürünün bulunması, ebedî hayata doğan, yani diğer dünyaya göç eden ruhları taşıyan bir çeşit vasıtasıdır. Hayat Ağacı etrafında bulunan rozetler ise, ruhların gökyüzü yolculukları sonunda varılan gezegenleri simgeler. Orta-Asya Şaman geleneklerine göre; kâinat hayat ağacı, yer gök ve gezegenlerle temsil edilir. Hayat Ağacı gök ile yeri birbirine bağlayan bir vasıtaadır. Aslan ve ejder gibi motifler ise, insanı kötü ruhlardan koruyan bekçilerdir.

Roux’un da belirttiği gibi; Ağaç, köklerini toprağın derinliklerine kadar saldı ve dallarıyla da göğe uzandığı için sınırsız olarak tasavvur edilir. O hâlde ağaç yeraltı ve göğü bir birine bağlayan bir yoldur. Göğe erişen ağaç üst kısmıyla temsil ettiği göğün kendisidir. İşte bu nedenle şaman törenlerinde her zaman göğün yedi veya dokuz katını temsil eden yedi veya dokuz dallı bir ağaç, tercihen kayın ağacı seçilir.⁹⁸

Fatmaynan Yusuf adlı masalda, Fatma’nın çıktığı kavak ağacı onun için bir korunak, sığınaktır. Fatma için bu ağacın tepesi başka bir hayatın başlangıcıdır. Çünkü Beyoğlu Fatma’yı bu ağacın tepesinde görüp beğenmiş ve yeni hayatına dâhil etmiştir. (Masal 15: 158)

Kel Mıstık adlı masalda, Kel Mıstık ve kardeşleri cadı karıdan kurtulup kaçarlar. Kel Mıstık bıçağını unuttuğu için geri döner. Cadı karı onu yakalayıp çuvalın

⁹⁸ Jean Paul Roux, **Orta Asya’da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar** (Çev: Aykut Kazancıgil- Lale Arslan), İstanbul: Kabcacı Yayınları. 2005, s. 70

içine atıp tavana asar. Cadı kadın dişlerini bileylemeye gittiği zaman Kel Mıstık bıçağıyla çuvalı kesip ağacın tepesine saklanır. (Masal 5: 133)

Dangaz ve Dingöz adlı masalda da, masal kahramanları hırsızlar bizi öldürür diyerek ağacın tepesine çıkıp saklanırlar. (Masal 8: 141)

Altun Direk adlı masalda ise elma ağacı kızın yeryüzündeki yolculuğuna yardımcı olur. (Masal 21: 176)

Ağaçlar korucuyu sığınak, yardımcı ruh rolündedir.

3. 5. 8. Sayılar

Üç, yedi, dokuz, kırk gibi sayılar kutsiyet ifade eden sayılardır. Masalların büyük bir bölümünde insanlar, nesnelere ya da bazı kavramların bu sayılara bağlanılarak anlatılmaktadır.

Türk mitolojisinde de 3'lü sınıflandırmalar önemli yer tutar. Gök sözcüğünün Şamanizm'de 3 anlam içerecek şekilde kullanıldığı görülmektedir. Altay Şamanının, Tanrı Ülgen'e hitaben söylediği “ulaşılmaz mavi gök”, “erişilmez ak gök” ve “dönen yıldızlı gök” terimlerinin gökyüzünü ve uzayı ifade etmek üzere kullanıldığı ileri sürülür. H. Avni Yüksel, Şaman dininin esaslarına göre âlem; yeryüzü, yer altındaki karanlık dünya ve gökyüzü olmak üzere üç bölümden meydana geldiğinin benimsendiğini belirtir. Ziya Gökalp Şamanizm'de 3'ün kutsal sayılma gerekçelerini açıklar:

“Şamanizm, yukarıdaki semayı önce 3 kat olarak tasavvur etmiştir. Oğuzun sağ kolu 3 oktan oluştuğu için, yukarıdaki semanın 3 oktan olması tabii olarak kabul edilmektedir. Yakutlardaki ateşin üç çeşitten olmasının sebebi de, kâinatın üç bölümden meydana gelmesi yüzündendir.”⁹⁹

İki emmi uşağında dede ağaca konan güvercinlerden “üç tüy” düşeceğini söyler. Yine aynı masalda köylüye su bulduğu için 3 küp altın verirler. (Masal 3: 125)

Dangaz ile dingöz adlı masalda “üç kişi” öldürüp aynı mezara gömerler. (Masal 8: 141)

⁹⁹ Ziya Gökalp, Türk Töresi, İstanbul, 1963, s 19.

Üç gardeş ve almaları adlı masalda adamın ektiği ağaçtan sadece “üç elma” verir. Bu adamında “üç oğlu” vardır. Padişahta “üç kızını” üç oğlana verir. (Masal 9: 144)

Masalarda kırk gün ve kırk gece düğünler, kırk haremiler, kırk satır ve kırk katır çok geçer. Şaman inanışına göre ruh fizikî bedeni 40 gün sonra terk etmektedir.

Nar danesi kırk hırsızların bacısı olur. (Masal 7: 138) Kız kırk gün ölü şeklinde yatan padişahın başını bekler. (Masal 12: 153) Carullah kırk yiğidiyle ava çıkar. (Masal 26: 194)

Kuş küçük oğlanı yedi kat yeryüzüne çıkarmak için kırk kap su ister. (Masal 9: 144)

Kötüleri kırk katırın kuyruğuna bağlayıp köyüne yollarlar. (Masal 15: 158)

3. 5. 9. Üzerlik

Günümüzde üzerlik otu gerek yakılarak gerekse kaynatılıp solunarak bir takım şifa özellikleri aranmaktadır. Eski şamanların, üzerlik otunu yakarak dumanının solumalarının nedeninin, üzerlik dumanının dimetiltriptamin (DMT) adlı bir hormonu artırıcı özelliklerinin olması ve bu hormonun sodyumfloridin denen beyin için zararlı bir bileşiği dengelemesi ile yaşanan rahatlamadan kaynaklandığı düşünülmüştür. Geleneksel inanışlarda ise üzerlik tohumu yakılarak nazar, büyü vs. gibi inanışlarda koruyucu etkisinin olduğuna inanılmıştır. Ayrıca eski zamanlarda, ölen insanların cesetlerinin kokmaması için üzerlik tütsüsü kullanıldığı bilinmektedir. Bu durum masallara da yansımıştır.

Muhtarınan yılan masalında, Ümmügülsüm çok güzeldir. Annesi kızına nazar değmesin diye soba küreğinde üzerliği yapıp kızına tüttürür.(Masal 4: 127)

Eski inanışlarda, bu otun dumanının insanın üçüncü gözünü açtığı ve şamanları transa geçirdiğine inanılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.AFYONKARAHİSAR MASALLARININ TİP YAPISI

4.1.GENEL BİLGİLER

Masalda tip denildiği zaman kendi başına var olabilen bağımsız bir masal metni düşünülmelidir. Bir başka ifadeyle her masal metni bağımsız bir tiptir. Bununla beraber masal tipleri bağımsız olduğu gibi, zaman zaman birkaç tipin karışımıyla da oluşabilir. Thompson “Tip” konusunda şöyle demektedir: “Tip, varlığını bağımsız olarak koruyabilen geleneksel bir masaldır. O, bağımsız bir masal olarak anlatılabilir ve başka bir masala veya masallara gerek duymaz.”¹⁰⁰

Masalların tip tasnifi üzerine ilk çalışmayı Antti Arne 1910 yılında yapmıştır.¹⁰¹ Aarne, masalları üç grupta topladıktan sonra alt başlıklarını da vermek suretiyle 2000 masal tipini ihtiva edebilecek şekilde bir katalog hazırlamıştır. Katalogda 540 tip tespit edilmiştir. Diğer numaralar bulunacak yeni tipler için boş bırakılmıştır.

Aarneden 20 yıl sonra Stith Thompson, Aarne'nin katalogunu geliştirerek *The Types of the Folktale* adıyla yeniden yayınlamıştır.¹⁰² Thompson, katalogdaki tip sayısını 2500'e çıkararak, boşlukları çeşitli ülkelerin masalları ile takviye etmiştir. Bu eserin bizim için en önemli yanı, Türk masal katalogu TTV'nin de varyantlar bölümünde kullanılmış olmasıdır. Böylece dünya masalları ile Türk masallarının tip mukayesi, daha kolay olmaktadır.

İncelememize konu olan 31 metni Antti Aarne- Stith Thompson¹⁰³ tasnifi esas alınarak sınıflandırdığımızda ortaya çıkan tablo şöyledir:

1. Hayvan masalları:
2. Asıl halk masalları: 28 (1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31)

¹⁰⁰ SAKAOĞLU, S, “Masal araştırmaları”, Akçağ yayınları, Ankara 1999, s. 11

¹⁰¹ ANTTI AARNE, *Verzeichnisd der Marchen Typen Mit Hilfe Von Fachgenossen Ausgearbeitet*, Helsinki 1910

¹⁰² STİTH THOMPSON, *The Types of The Folktale*, Helsinki 1964

¹⁰³ Antti Aarne- Stith Thompson, *The Types of the Folktale*, Helsinki 1964. (Bu katalog çalışmamızda (AaTh) kısaltmasıyla gösterilmiştir.

3. Fıkralar:
4. Zincirlemeli masallar: 3 (6, 10, 22)
5. Sınıflandırmaya girmeyen masallar

Masallarımızın arasında 1. 3. ve 5. Maddenin örneklerine rastlanmamıştır. Bu iki maddeye bakıldığında görüleceği üzere ağırlık asıl halk masalları oluşturmaktadır. Bu da bize bölgemizin bu tür masallar yönünden ne kadar zengin olduğunu gösterir

Türk masallarının tasnifini Wolfram Eberhand ile Peter Naili Boratav birlikte yapmışlardır.¹⁰⁴ Eberhand-Boratav 2500 civarındaki Türk masalı üzerinde yaptıkları incelemeler sonucu tespit ettikleri 378 masal tipini 23 başlık altında tasnif etmişlerdir.

İncelediğimiz masalların Eberhard- Boratav¹⁰⁵ katalogundaki 23 başlığa göre dağılımı ise şöyledir:

- A. Hayvan masalları:
- B. Hayvan ve insan: 3 (4, 26, 29)
- C. Hayvan veya ruh bir insana yardım eder: 4 (3, 9, 22, 23)
- D. Tabiatüstü bir ruh veya hayvanla evlenme:
- E. İyi ruh ve evliyalarla yaşama:
- F. Kaderin hâkimiyeti: 3 (1, 17, 18)
- G. Rüya:
- H. Kötü ruhla yaşama:
- İ. Sihirbazlar:
- J. Bir kız sevgili bulur: 1 (30)
- K. Bir erkek sevgili bulur:
- L. Fakir kız zenginle evlenir: 5 (7, 12, 15, 21, 28)
- M. Kıskançlık ve iftira: 2 (13, 19)
- N. Hor görülen koca kahramandır: 2 (2, 31)
- O. Zina ve baştan çıkarma:

¹⁰⁴ Wolfram Eberhard- Peter Naili Boratav, **The Typen Türkischer Volkärchen**, Wiesbaden 1953. (Bu katalog çalışmamızda (EB) kısaltmasıyla gösterilmiştir.

- P. Acayip icraat ve olaylar: 3 (4, 10, 11)
- Q. Acayip davalar:
- R. Realist masallar:
- S. Acayip tesadüfler:
- T. Aptal ve tembel erkek ve kadınlar: 1 (8)
- U. Hırsız ve dedektif:
- V. Akıllı, hilekâr veya cimri kadın ve erkekler: 6 (5, 6, 16, 20, 25, 27)

3.2. MASALLARIN TİP NUMARALARI VE MOTİF SIRALARI

Bu bölümde, masallarla ilgili bilgiler dört madde halinde verilmiştir.

1. Masalın adı
2. Masalın EB ve AaTh kataloglarındaki tip numaraları
3. Masal anlatanın adı soyadı ve bulunduğu yer.
4. Masalın temi.
5. Masalın motif sırası.

BİRİNCİ MASAL

- 1.Şah İsmail
2. EB:127, AaTh: 410 A
3. Makbule Uşaklı, Bolvadin
4. Gelinine göz koyan ahlaksız padişahın hazin sonu
5. Motif sırası
 1. Padişah, oğlunun getirdiği Gülizara göz koyar.
 2. Şah İsmail Gülizarı kilitleyip gider. İki ay sonra büyücü kızını daha sonra da Arabı zenciye eve getirir.

3. Büyü yapan kız baban gözlerini oyduurtacak diye uyarır. Ama şah İsmail büyücü kızını dinlemez. Köy halkı da padişahın emriyle Şah İsmail'in gözlerini oyup giderler.

4. Nerden geldiği bilinmeyen bir kuş şah İsmail'in gözlerini diziyle içine sokar. Şah İsmail şaşkınlıkla eve gelir. Büyü yapan kız yine büyü yapıp öğrenmiş ne olacağını ne biteceğini. Karşılıklı cenk ederken babası kafasını uçurmayı planlıyormuş.

5. Arabı zenci kılık değiştirip Şah İsmail gibi meydana çıkar. Arabı zenci padişahın kafasını uçuruyor. Mutlu mesut yaşıyorlar.

İKİNCİ MASAL

1. Hopda yârim

2. EB: 256, AaTh: 710 A

3. Makbule Uşaklı, Bolvadin

4. Adamın kız kardeşlerini ve karısını cezalandırması.

5. Motif sırası:

1. Oğlan karısıyla üç kız kardeşinin tartışmalarına dayanamayıp kuş olup uçup gider. Karısı da üç ay sonra doğurur.

2. Oğlan kuş halinde pencereye gelip tık tık edip çocuğunu sorar. Kız kardeşlerine de hırlasın diyerek gider. Kardeşleri gece gündüz hırlamaya başlar.

3. En sonda bu kuşu tutarlar. Artık tartışmayacağız diyerek söz verirler. Kuşta silkinip delikanlı olur. Mutlu şekilde yaşarlar.

ÜÇÜNCÜ MASAL

1. İki Emmi Uşağı

2. EB: 60, AaTh: 1531

3. Güllizar Gökman, Bolvadin

4. İhanet edenin başına gelenler.

5. Motif sırası:

1. İki amca çocuğu ekmek yaptırıp iş aramak için yola çıkarlar. Büyük oğlan kurnazlık edip küçük oğlanın ekmeklerini gözünü çıkarmak şartıyla yer.

2. Büyük oğlan küçük oğlanı kör bir vaziyette bırakıp gider.

3. Kör olan oğlan ağlaya ağlaya tarlanın kıyısına çıkınca bir dede ortaya çıkar. Çocuk olanları dedeye anlatır. Dede, ağaç dalına konan güvercinlerin üç tüy düşüreceğini ve ağaç dalından da iki yaprak düşeceğini söyler. Bunları sürerse iyi olacağını söyler.

4. Oğlan dedenin dediğini yapmak için gittiği ağacın üstünde cinler konuşmuş. Cinler falan yerde falan köyde su var bulamıyorlar, su var küllüğün altında da üç kazan altın var, dediğini duyunca oğlan hemen o köye gider.

5. Oğlan karşılaştığı teyzeden kazma kürek alıp cinlerin konuştuğu yeri kazıp köy halkını suya kavuşturmuş. Köy halkı da ona üç kazan altını verip zengin olmuş.

6. Oğlanın açtığı kahveye kaçıp giden amcaoğlu gelir. Nasıl zengin olduğunu sorar, oğlan da dedenin dediklerini anlatır. Amcaoğlu da ağaç dalının altına yatmış, cinler de onu oracıkta yere serivermişler.

DÖRDÜNCÜ MASAL

1. Muhtar İle Yılan

2. EB: 24-282, AaTh:155

3. Müzeyyen Kumru, Emirdağ

4. Bencilce davranmanın getirdiği olumsuzluklar.

5. Motif sırası:

1. Ümmügülsüm'ün annesi yoğurt çorbasını ninesine götürmek için verir.
2. Muhtarın oğlu yolda bulduğu yılanı biri kaybetmiş diye fermuarlı cebine koymuş. Yılanla köyün kahvesine kadar gelir. Kahvede yılanla oynarken köylü kızınca cebine koyar ama fermuarı kapatmayı unuttur.
3. Yılan da Türkçeyi öğrenesiye kadar toprak yalayarak idare etmiş. Ne bulduysa midesine indirmiş. Ümmügülsüm de annem çorbanın üstüne nane koymayı unuttuysa diye yılanın bulunduğu yere gider.
4. Yılan Ümmügülsüm'ü görünce yuttuğu tavşan derisini kusup başına geçirir. Ümmügülsüm de konuşup nereye gittiğini öğrenir. Öğrenmesiyle ondan önce ninesinin evine gider, onu da yutup onun kılığına girer. Ümmügülsüm gelince onu da yutar.
5. Yılan yediklerinden sonra uyuya kalır. Muhtar gelip baksa yatakta bir yılan yatıyor. Başta korkup kaçar. Ama belediye başkanı olurum belki diyerek gelip yılanı öldürmek niyetindeymiş.
6. Yılan da rüyasında bir şeyler görürken muhtar sopayı indirmiş. Ve böylece yuttuğu kişileri çıkarmış. Yılanın koruma altındaki hayvanlara girmesinden korkan muhtar partiye üye olup dokunulmazlık almış.

BEŞİNCİ MASAL

1. Kel Mıstık

2. EB: 351, AaTh: 1530

3. Nazile Çengelci, Sandıklı

4. Başına gelen tüm aksiliklerden kurnazlığı sayesinde kurtulması.

5. Motif sırası:

1. Kel Mıstık ve kardeşleri ormanda mantar toplarken köyün yolunu bulamazlar. Akşam olunca uzakta gördükleri ışıklı eve giderler.

2. Cadı karı çocukları evinde misafir eder. Kel Mıstıkta çok şüpheli olduğundan perdeyi aralayıp bir sürü çocuk kafalarını görmüş ama kardeşlerine belli etmemiş. Gece olup herkes uyudu diye koca karı odaya girer. Kel Mıstık uyumaz. Börek hoşaf yiyip öyle uyurum deyince cadı karı dediklerini yapar. Bu olay üç kez tekrarlar.

3. Sabaha doğru Kel Mıstık ve kardeşleri kaçarlar. Kel Mıstık bıçağını kadının evinde düşürdüğü için geri döner. Kadın da ağlar dururmuş. Kadın Kel Mıstığı tuttuğu gibi çuvala koyup tavana asar. Dişlerini bilemeye gidince cebinden bıçağı çıkarıp çuvalı keser, içine de kadının düvesiyle horozunu koyar.

4. Kadın gelip çuvaldakini ısırır. Kadını çuvalı açıp bakınca gerçeği anlar. Kel Mıstığın bacağına bağladığı ip sayesinde ağacın tepesinde onu bulur.

5. Kel Mıstık cadı kadını yine kandırarak ümüğüne taş altına da bir kazık çaktırır. Koca karı ağaca tırmanırken tam Kel Mıstığı tutacakken Kel Mıstık bir tekme vurup yuvarlanıp ölür.

ALTINCI MASAL

1. Derviş Baba

2. EB: 352, AaTh: 1220

3. Ummuhan Karadana, Bolvadin

4. Ahlaksız bir kişinin cezalandırılması.

5. Motif sırası:

1. Annesi kızını erik toplamaya gideceği için komşuya bırakır. Komşunun kızıyla beraber su doldurmaya gider. Yemek yerlerken komşunun kızı marketin altındaki derviş babayı görüp korkup gider.

2. Derviş babayla kız yemeği yerler. Kız derviş babadan kaçmak için türlü türlü şeyler yapar ama kaçamaz.

3. Kız yüznumaraya gitmek ister. Derviş baba da kaçır diye beline ip bağlar, kız da ipi ibriğe bağlayıp taşın arkasına saklanır. Derviş baba en sonunda kızın kaçtığını anlar. Derviş baba kızını bulamayınca en sonunda evlerine gider.

4. Derviş baba kapının altını kazmaya başlayınca, başını uzatıp ölçer. Omzuna kadar gelince kız satıra kafasına indirip vücudunu parçalayıp eşeğine yükleyip göndermiş.

5. Derviş babanın karısı da bunu yapanı bulmak için yola çıkar. Diyar diyar dolaştıktan sonra bu kızın köyüne gelince çeşme başındaki kadınlarla konuşur. Çeşmedeki kadınlara kocamı öldürmüşler elleri cennet görsün deyince kadın kendi kızının öldürdüğünü söyler.

6. Kadın oğluna o kızını alır. Bir odaya kaparlar. Kızını katran kazanına oturtup öldüreceklermiş. Odasına gelen küçük kızın elbiselerini giyip kaçır.

YEDİNCİ MASAL

1. Nar Tanesi

2. EB: 223, AaTh: 1641

3. Habibe Akşahin, Bolvadin

4. Babası tarafından bırakıp gidilen bir kızın türlü felaketlerden sonra saadete ermesi.

5. Motif sırası:

1. Üvey annesi Nar Tanesini istemediği için kocasına bu kızını al götür dermiş. Adamda kızını dağda bırakıp kaçmış. Kız ihtiyar bir kadının kapısını çalmış. Evin her tarafını temizlemiş. Kırk hırsızların kardeşi olmuş.

2. Üvey annesi kızın yaşadığını öğrenince şerbetin içine yüzük atıp kıza içirmiş. Bunun üzerine öldü zannedip tabut yapıp kapıya asmışlar.

3. Beyoğlu da her gün o tarafa ava gittiği için tabutu görüp evine almış. Oradaki hizmetçiler acıyıp su çorba vermişler. Hizmetçinin biri kaşığı boğazına sokunca yüzük takılıp gelmiş.

4. Beyoğlu'nun yemeği azalınca kızmaya başlamış. Takip edip Nar Tanesini yemekleri yerken yakalamış. Olanları anlatmış evlenmişler. Üvey annesini de tepeden aşağıya atmışlar.

SEKİZİNCİ MASAL

1. Dangaz İle Dingöz

2. EB: 325, AaTh: 1680

3. Kadriye Seven, Sandıklı

4. Mal hırsının insanı felakete sürüklemesi.

5. Motif sırası:

1. Dangaz ile Dingöz adında iki kardeş varmış. Dangaz akıllı Dingöz deliymiş.

2. Dingöz evde kalıp annesini kaynayan kazanın içine atmış. Dangaz dönüp baksa anası ölmüş. Mezar kazalım diye yola çıkmışlar. Dingöz annesini sürüyüp giderken yolda biri laf edince onu da öldürür. Horozun ötüşünü de yanlış anlayınca onu da öldürüp üçünü de mezara gömerler.

3. Dingöz tarlayı kazarken bir küp altın bulup üstünü yarım yamalak kapatıp köye döner. Dangazla beraber altını ölçmek için komşudan tartıyı alırlar. Komşusu da altına katranı bulaştırmış. Katrana altın bulaştığını gören komşusu hükümet adamına haber vermiş.

4. Dingöz kapıyı da sırtına vurup hükümete gidip olanları anlatmış. Adam deli diye bırakmışlar. Yolda gördükleri hırsızlar bizi öldürür diye ağaca saklandıkları zaman altın bölüşüklerini görmüşler. İki de onları korkutup altınların sahibi olmuşlar.

DOKUZUNCU MASAL

1. Üç Kardeş ve Elmaları

2. EB: 70, AaTh: 350

3. Nütfiye Özkaran, Bolvadin

4. Padişah kızının hayatını kurtaran gencin padişaha damat olması.

5. Motif sırası:

1. Bir adam bir elma dalı dikmiş, bu elma dalı da üç elma verir. Dev de elmaları yer gider. Adamın üç oğlu da elmaları yiyen dev beklemeye başlarlar.

2. Büyük ve ortanca oğlu beklerken uyuya kaldıklarından bir şey yapamamışlar. Küçük oğlu da uyumayayım diye serçe parmağını kesip dev beklemeye başlar. Dev gelip elmayı alıp götürdüğünde oğlan da devin yerini öğrenir.

3. Küçük oğlan kuyunun içine girmiş, kuyunun içi de meğerse köymüş. Dev köyün suyunun üzerine oturduğu için köyün suyu tuzluymuş. Dev padişahın kızını yiyeceği sırada oğlan okla dev vurmuş.

4. Padişah kızını kurtardığı için üç kızını da üç kardeşe vermiş. Kardeşleri urganla kızı çekip kardeşini içerde bırakıp gitmişler.

5. Çocuk çaresiz ağacın altına yatmış. Ağacın tepesindeki kuş yuvasından yavruları ejderha yiyecekken okunu çıkartı ejderhayı vurur.

6. Kuş da ona mükâfat olarak yedi kat yeryüzüne çıkartmış, evine gidip evlenmiş.

ONUNCU MASAL

1. Oh Dede

2. EB: 283, AaTh: 711

3. Yeter İncebacak, Sandıklı

4. Fakir bir adamın oğlunun kurnazlığı sayesinde mutlu olması

5. Motif sırası:

1. Adam oğlu işe yaramaz biri diyerek hocaya okutayım diye götürür. Adam yorulup oh diye oturur. Kayadan bir kapı açılır. Kayadan da şeytan hocası çıkmış. Oğlanı okutayım diye almış.

2. Çocuk öğrenmesine rağmen, öğrenemedim dermiş. Üç ay geçmiş babası gelmiş. Öğrenemediğini görünce tekrar bırakıp gitmiş. Bu şekilde aradan üç sene geçmiş. En sonunda oğlanın babası almış oğlanı.

3. Babası oğlunu alıp giderken şeytan hocası da beygirin kuyruğuna saklanır, çocuğun öğrenip öğrenmediğini anlamak için. En sonunda öğrenemediğini anlayınca kaybolup gitmiş.

4. Çocuk önce tazı olmuş, sonra at, sonra da kahveci olur. Bunları çeşitli kişilere satarak yüklüce miktarda para kazanırlar. Oğlan at olup afyon pazarına giderken şeytan hocasının haberi olur. Şeytan hocası gidip bu atı babasından satın alıp evine götürür.

5. Şeytan hocası atı vuracakken kızı kaçmasına yardım eder. Çocuk bir elma olup bozamatın kızının koynuna girmiş. Şeytan hocası da oraya misafir olmuş. Bozamat elmayı hocaya verecekken darı olup saçılmış. Hoca da tavuk olup toplamaya başlar.

6. En sonun da oğlan tilki olup tavuğu yer. Hocanın kızıyla evlenir.

ON BİRİNCİ MASAL

1. Nohut Çocuk

2. EB: 284, AaTh:712

3. Behiye Çelikdaş, Bolvadin

4. Kadının ıslattığı nohutlar sayesinde çocuğa kavuşması.

5. Motif sırası:

1. Bir ülkede bir kadın ile bir kocanın hiç çocukları olmuyormuş. Allahtan hep çocuk istemişler.

2. Kocasını tarlaya gittiği vakit kadın nohut ıslatıp ekmek yapmaya başlamış. Nohutların hepsi çocuk olmuş. Kadın ekmekleri babanıza götürün diye verir.

3. Çocuklar ekmekleri yeğince kadın kızıp oklavayla çocukları öldürür. Bazı çocuklarsa saklanmış. Kadın ekmeği kim götürecekt diye ağlarken saklanan çocuklar ortaya çıkar.

4. Çocukları eşeğe bindirip tarlanın yolunu tutmuşlar. Çocuklar azıcık gittikten sonra eşeğin kulağına girip türkü söylemeye başlarlar.

5. Çocuklar tarlaya gelince babaları getirdikleri ekmeği yemeye başlar. Nohut çocuklar tarlayı sürdükten sonra öküzün pisliğini altında kalırlar. Adam ağlayıp eve gelmiş.

6. Bir vakit sonra yine nohut ıslatıp çocukları olmuş.

ON İKİNCİ MASAL

1. Sabır Taşı

2. EB: 224, AaTh: 221

3. Şerife Demirbaş, Bolvadin

4. Yapılan fedakârlığın er ya da geç iyi bir neticeye ulaşması.

5. Motif sırası:

1. Fakir bir anne kız geçimini halı dokumakla sağlarmış. Kız bahçede halı dokurken bir kuş gelip gençliğinde mi gelsin ihtiyarlığında mı gelsin diye sorup gidermiş. Kız üçüncü gün yine halı dokurken gelen kuşa gençliğimde gelsin diyerek cevap verir.

2. Kuş kızı ormanın içinde koca bir binanın içine bırakmış. İçinde de bir ölü yatıyormuş. Kuş kırk gün başında bekleyeceksin deyip kaybolmuş. Kız canı sıkılınca geçen kervandan bir cariye alıp dertleşmiş.

3. Kız dışarı çıkıp biraz dolanayım diye cariyeyi ölünün başında bekletmiş. Ölü uyanmış. Cariye de kırk gün seni bekledim aşağıda da cariyem var demiş. Delikanlı da başımı kırk gün bekleyen kızla evleneceğim demiş.

4. Delikanlı saraydakilere ne hediye alayım diye sorunca herkes mücevherler ister öteki kız da sabır taşı getirmesini söyler. Delikanlı sabır taşını kıza verince, başından bütün geçenleri sabır taşına anlatır, tam kendini öldürecekken delikanlı her şeyi anlar ve o kızla evlenir.

ON ÜÇÜNCÜ MASAL

1. Gülcü Baba

2. EB: 240, AaTh: 1642

3. Sevim Akşahin, Bolvadin

4. Kaderin önüne geçilmemesi.

5. Motif sırası:

1. Kız çok güzel olduğu için komşuları gece eve erkek alıyor diye iftira ederler. Ağabeyleri de bağa götürüp gelirler.

2. Kız sabah olunca dağın eteğinde kör bir adam gül toplarken görüp zorla onunla yaşamaya başlar. Kız güllerin en iyilerini toplar. Her şeye çeki düzen verir. Kızın düzenliliği sayesinde güller çok satılmaya başlar.

3. Padişahın oğlu bu kıızı görüp âşık olur. Annesini dünürcü yolladıkça kız olmaz diyormuş. Oğlan bir gün bunları duyunca ölmüş.

4. Tabutu cemaat kökün önünden geçirince kız gidip tabutu açar, çocuk canlanmış. Evlenmişler.

ON DÖRDÜNCÜ MASAL

1. Keçi Kızı

2. EB: - , AaTh: -

3. Emine Karakulak, Bolvadin

4. Evinden kaçan bir kızın felaketler sonucunda saadete ulaşması.

5. Motif sırası:

1. Adamın karısı ölünce kızına âşık olur. Kız hiç öyle şey olur mu demesine rağmen babası dinlememiş. Hemen keçi derisini giyip kaçıp gider.

2. Padişahın oğlu da ava çıktığı zaman uzaktan bunu görür. Keçiyi alıp saraya götürür. Annesi de katmer ederken keçi yanına sokulunca kıl döker diye bir oklava vurur.

3. Oğlan da annesine düğüne gidip kendisine kız beğenmesini ister. Keçi kızı da soyunup düğüne gider. Kadının yanına oturur. Kadın o kızı beğenir. Nereli olduğunu öğrendikten sonra evine gidip oğluna söyler. Ama öyle bir yer olmadığını öğrenirler. Bu şekilde iki kere tekrarlanır.

4. Annesi yine katmer ederken kız yüzüğünü hamurun içine saklar. Oğlan kızı aramaktan döndüğü zaman karnını doyurmak için katmer alır. Oğlan katmeri yiyecekken bir bakar ki yüzük.

5. Oğlan yüzüğü görünce nasibinin evde olduğunu anlayıp keçiyi yukarı alır götürür. Kız tuğluğunu sıyırır. Evlenirler.

ON BEŞİNCİ MASAL

1. Fatma İle Yusuf

2. EB: 236, AaTh: 571 A

3. Mihriban Çelik, Sandıklı

4. Evinden kaçan kardeşlerin sonunda saadete kavuşması

5. Motif sırası:

1. Adam karısı ölünce iki çocuğuyla ortada kalınca biriyle evlenir. Adam karısının ölümüne sebep olarak çocuklarını görüyormuş. Adam bir gün pişirmesi için keklük getirir. Kekliğin koksuna dayanamayan çocuklar keklüğün hepsini yerler. Karısı da çocukları döver diye göğsünü kesip pişirir.

2. Adam karısının göğsünün olmadığını fark eder. Kadın olanları anlatınca çocukları midesindekini alıp birleştirmek ister. Kadın Fatma ile Yusuf'a bıçak, sabun, tarak verir ve kaçarlar.

3. Yusuf çok susadığı için yerdeki sudan içince geyik olur. Fatma kavak ağacına çıkar. Beyoğlu'da çeşme başına getirdiği at Fatma'nın gölgesinden ürkünce bey oğlu Fatma'yı görür âşık olur. Beyoğlu türlü şeyler yapar ama Fatma'yı indiremez. En sonunda cadı kadın indirir.

4. Beyoğluna her şeyi anlatan Fatma, geyiği de alıp giderler. Beyoğlu'nun Fatma'dan önce iki karısının hiç çocuğu olmuyormuş. Fatma'nın hamile olmasını çekemeyen kadınlar Fatma'yı da alıp denize atarlar.

5. Karıları Fatma'nın geyiği kesince geleceğini Beyoğlu'na bildirirler. Tam geyiği keseceklerken geyik dile gelip bir yere gidip geleceğim ondan sonra kesersiniz der. Geyik Fatma'nın denize atıldığı yere gidip Fatma'yla konuşur. Beyoğlu da geyiği takip etmiştir.

6. Beyoğlu denize yağı döküp aydınlatmış. Fatma'yla bebeğini balığın karnından çıkarırlar. Öteki iki karısına da babalarının evine gönderip mutlu mesut yaşarlar.

ON ALTINCI MASAL

1. Yapışak

2. EB: 355, AaTh: 1535

3. Ummahan Keleş, Bolvadin

4. Keloğlan'ın okuduğu dua sayesinde gelini ellerinden alması.

5. Motif sırası:

1. Bir zengin ile bir fakir çok samimi arkadaşlarmış. Ava gittiklerinde denizin kıyısında bir sandığın kendilerine doğru geldiğini fark ederler. Fakir mal ise benim, zengin de can ise benim diye anlaşırlar.

2. Sandığın içinden oğlan çocuğu çıkınca zengin alıp büyütmüş. Evdeki besleme kızıyla evlendirmek isteyince oğlan başını alıp evden gider. Yolda bir köyün kapısını çalıp hayvanlarına bakması karşılığında o evde kalır.

3. Ahırda hayvanların yanında dururken gerdeğe girdiklerini anlamış. Oğlan da o anda yapışak duasını okuyarak gelinle damadı birbirine yapıştırır.

4. Damat yardım için bağırdığında çağırdığı bütün kişiler yapışmaya başlamış. Ahırdaki Keloğlan da kıymete binmiş. Keloğlan gitmiş hocayı çağırmış oda yapışmış.

5. Bakmışlar ki keramet Keloğlanda ondan yardım istemişler. Keloğlan da gelini kendisine vermeleri karşılığında onları ayırmış ve evin has ağası olarak yaşamış.

ON YEDİNCİ MASAL

1. Dört Renk Su

2. EB: 128, AaTh: 510 A

3. Sibel Uysal, Bolvadin

4. İyiliğe iyilikle mukabelede bulunma

5. Motif sırası:

1. Adam karısı ölünce tekrardan evlenmiş. Bu kadının da kötü kalpli bir kızı varmış. Adamın kızını kıskanır. Kızda kıskanmalarına dayanamayıp kendisini babasına uzaklara götürttürür.

2. Kız yolda ebeyle karşılaşır. Ebe başında bit olup olmadığını sorar. Kızda yok deyince ebe kadın önüne çeşme çıkacak ondan abdest al namaz kıl der. Daha sonra sarı da geçme, beyazda geçme, mavi de geç der.

3. Kız yoluna devam eder. Bu seferde karşısına fırıncı çıkar. Fırıncıda ekmek kırıntılarını toplaması karşılığında ekmek vereceğini söyler. Fırıncının dediklerini yaptıktan sonra yoluna devam eder. Ebe kadının dediği çeşme çıkınca kadının dediklerini yapar.

4. Karşısına dört renk su çıkar. Kadının dediği gibi mavi de geçer. Her yer kese kese altınla dolar. Hemen babasına götürür. Öteki kız kıskanır. Zorla kendini bırakır. Yoluna ebe çıkar. Saçında bit olup olmadığını sorunca kız kirli bir kadın olduğunu söyler.

5. Kadın çeşmede abdest alıp namaz kılmasını söyler. Daha sonra sarı renkte geçmesini söyler. Bu sefer de karşısına fırıncı çıkıp ekmek kırıntıları toplarsan ekmek vereceğini söyler. Kız ters cevap verir. Ve yoluna devam eder. Karşısına çeşme çıkar. Abdest alıp namaz kılar. Sonra karşısına dört renk su çıkar. Kız sarıda geçer.

6. Her yer altınla dolunca evine gider. Eve gelip keseleri açınca içinde yılanlar olduğunu görür. Hak ettiği cezayı çekerler. Kızla baba mutlu şekilde yaşarlar.

ON SEKİZİNCİ MASAL

1. Kibirli Şehzade

2. EB: 129, AaTh: 860

3. Fatma Aydoğmuş, Bolvadin

4. Kötülüğün sonu.

5. Motif sırası:

1. Çöldeki kervanın kibirli ve cimri bir şehzadesi vardır. Bu kervanda da yaşlı bir kadın ve üç çocuğu vardır. Kocasını savaşta şehit düşürdüğü için abisiyle ve babasıyla yaşar.

2. Yaşlı kadın bütün kervanın işlerini gördüğünden hasta düşüp işleri yapamaz hale gelir. Şehzadede bu işe çok kızar. Şehzade hayvanların altını temizlemesini söyler. Yaşlı kadın hastalandığı için kalkamaz. Şehzade kalkmazsa çocuklarını öldürmekle tehdit eder. Kadın kalkamaz çocuğunu gözünün önünde öldürür.

3. Kervanın ticaret yapmak için yola çıkar. Yaşlı kadın çeşme görünce şehzadeden izin ister. Abdest alıp ölen çocuğuna namaz kılmak ister. Şehzade kaçacağı endişesiyle beline ip bağlar. Kadın gidip ipi ağaca takar ve kaçır. Her yerde arar ama bulamaz.

4. Yaşlı kadın çoban kılığına girip koyunlara bakar. Fakat burada da kadına eziyet ettikleri için kaçır. Daha sonra kahveci kılığında kahvede çalışır. Kahvesiyle ün kazanır.

5. Daha sonra şehzade bu kahvehaneye arkadaşlarıyla gelir. Masal anlatırken yaşlı kadını da çağırırlar. Yaşlı kadın kendi başından geçen olayı anlatır. Şehzade yaşlı kadını hatırlayıp kaçmaya çalışınca halk şehzadeyi tahttan indirir.

ON DOKUZUNCU MASAL

1. Hurşit İle Mahi

2. EB: 241, AaTh: -

3. Fatma Aydoğmuş, Bolvadin

4. Bir gencin aşkı için mücadelesi

5. Motif sırası:

1. Hurşit göçebelerin içindeki Mahiyle nişanlanır. Bir müddet sonra cadı kadın Hurşit'i kötü diye anlatınca kızın ailesi giderler. Hurşit Mahi'yi göremeyince deli olur. Çardakta gördüğü mektubu bulup okuyunca gerçeği anlar.

2. Mahi'yi aramak için yollara düşer. Yolda çeşitli badireler atlatır. En sonunda Mahi'nin göçebe halinde giderken çobana verdiği altın tası alır. Çoban Hurşit'i eve misafir eder.

3. Çobanın annesinden Mahi ile muhtarın evleneceğini öğrenen Hurşit çobanın kardeşleriyle düğün evindeki ağabeylerine haber yollar. Hurşit ile çoban düğün evinde oynamaya kalkınca kız pencereden görür.

4. Düğün olup biter. Çobanın kardeşleri damada içkiyi çok içirdiklerinden gerdeğe girince uyuyup kalır. O sırada Hurşit Mahiyi alıp kaçır. Damat ayılınca askerlerle beraber yola düşer. Damat kıza saldırınca Mahi kafasını uçurur. Mutlu mesut yaşarlar.

YIRMİNCİ MASAL

1. Keloğlan ile Hamamcı

2. EB:357, AaTh: 1537

3. Gülenay Yalçınkaya, Afyonkarahisar

4. Kurnazlığın sonu

5. Motif sırası:

1. Keloğlan ve annesi ekinleri kurusun diye sofraya bezine sererler. Kargalarda dört bir kenarından tutup alıp götürürler. Keloğlan eline bir sopa alıp yuvanızı dağıtacağım deyince kargalar eşek vermişler. Ama işe eşeğim işe dememesini söylerler. Keloğlan merak edip söyleyince eşekten altınlar dökülmüş.

2. Keloğlan arkadaşlarıyla hamama gider. Hamamcı altınların döküldüğünü anlayınca eşeği saklar. Keloğlan eline yine sopa alıp kargalara gider. Kargalar bu sefer sofraya verir. Açıl sofram açıl dedikçe yemeklerle dolarmış. Yine hamama gitmiş. Hamamcı yine sofrayı alıp saklamış.

3. Keloğlan yine eline yine sopa alıp kargalara gider. Kargalar bu sefer tokmak vermiş. Vur tokmağım vur dedikçe kafasına vururmuş. Yine hamama gitmiş. Hamamcı vur tokmağım vur deyince adamı bir güzel dövmüş.

4. Keloğlan hamamcıyı kurtarmasına karşılık eşeğini ve sofrasını alır. Eve gelip annesine her şeyi geri aldığını söyler. Annesine vur tokmağım vur dememesini söyler. Kadın dayanamayıp söyler. Kadın çılgınlıkları basar. Keloğlan annesini kurtarır. Mutlu mesut yaşarlar.

YİRMİ BİRİNCİ MASAL

1. Altın Direk

2. EB:225, AaTh: 713

3. Döndü köprücü, Sandıklı

4. Evinden kovulan bir kızın felaketslere uğradıktan sonra saadete ulaşması.

5. Motif sırası:

1. İkinci eşini dinleyip kızını ormana götürüp bırakır. Kız yolda giderken bir tilkiye rastlar. Tilkinin ayağındaki dikenı çıkarıp doya doya tavuk yer. Daha sonra karşısına at çıkar. Atın eğri olan örtüsünü düzeltince çaya kadar götürür.

2. Kız çaydan geçmeye çare ararken çay dile gelir. Taşlarını temizlemesine karşılık karşıya geçirir. Daha sonra karşısına fırıncı çıkar. Fırıncının fırını süpürünce pide yiyerek yoluna devam eder.

3. Elma ağacıyla karşılaşır. Elma ağacı kuruyan dalları kırmasına karşılık elma yedirir. Ve yoluna devam eder. Bu sefer de karşısına yaşlı bir kadın çıkar. Yaşlı kadın evini temizlemesine ve kaplumbağalarını gütmesine karşılık evinde kalır.

4. Yaşlı kadın kızın eline bir iğne verip sarı su gelince iğneyi başına dürtmesini söyler. Kız kadının söylediğini yapınca tutup kızı suya basar. Her yer altınlarla dolar. Eve gider. Horozları kızın geldiğini görünce ablam altın gümüş olmuş geliyor der.

5. Üvey annenin kızı kıskanır. Adam onu da bırakır. Kız tilki, at, çay, elma ağacı ve yaşlı kadınla karşılaşır. Fakat hiçbirinin dediğini yapmaz. Kadın kızı siyah suda geçirir. Kızı suya çalıp kapkara bir kız olup eve gider.

6. Üvey anne bu duruma çok sinirlenir. Kıza baltayı sallayıp öldürecekken kız direğe sarılınca kaybolur. Bu direğide padişahın oğluna sattırır. Padişahın oğlunun lambalarının yeri değişince şüphelenip uyuyor ayağına yatar. Kız direktten çıkınca padişahın oğlu kızı tutar. Olanları anlatır. Evlenirler.

YİRMİ İKİNCİ MASAL

1. Üç Kız Kardeş

2. EB: 70, AaTh: 511 A

3. Osman Göker, Ortakarabağ/Afyonkarahisar

4. Gerçeklerin bir gün ortaya çıkmak gibi bir huyu vardır.

5. Motif sırası:

1. Fakirin büyük kızı padişahın büyük oğlu beni alırsa halılar dokurum demiş, yapamamış. Ortanca kız padişahın oğlu beni alırsa yemekler yaparım demiş, yapamamış. Küçük kız da beni alırsa altın saçlı oğlanla sırma saçlı kız doğururum der ve doğurur.

2. Teyzeleri de çekemeyip köpek yavrularını kadının altına atarlar. Padişahın oğlu da kızı yere gömer. Teyzeleri çocuğu sandığın içine koyup denize atarlar. Acıkan çocuklar çobanın güttüğü inekten süt emerler. İneğin sahibi kadın baksa ki kızla oğlan emiyorlar. Onları alıp evine götürür. Bunları yıkamak isteyince oğlandan altın kızdan gümüşler dökülüyor

3. Çocuklar on sekiz yaşına gelince ava giderler. Oğlan eve gelince kız kardeşi ağlarken bulur. Kendisine çalıyı getirmesini söyler fakat çalıda peri kızın kapısındaymiş. Meğerse teyzeleri çocuğu öldürtmek için kızı doldurmuşlar. Çocuk yola düşer karşısına bir derviş çıkar. Ona yol gösterir. Sapa sağlam eve ulaşır.

4. Kız yine teyzelerinin dolduruşuyla sini ister. Derviş yine karşısına çıkıp akı verir. Siniyi alıp eve gelmiş. Teyzeleri yine kızı doldurup peri kızın elindeki yüzüğü ister. Çocuk yine gidip yüzüğü alıp ve gelir. Daha sonra derviş çocuğa akıl verip babasının evine misafirliğe gider. Derviş olan her şeyi çocuğa anlatır.

5. Eve misafir olduğu zaman kapıları kilitler ki teyzeleri kaçmasın diye. Çocuk saçını açar sırma saçlarını görürler. Teyzelerini kılıçtan geçirir. Mutlu şekilde yaşarlar.

YİRMİ ÜÇÜNCÜ MASAL

1. Mavi Boncuk

2. EB: 72, AaTh: 572 A

3. Şerife Uysal Akdeniz, Kozluca köyü/ Afyonkarahisar

4. Sihirli bir boncuk sayesinde bir fakirin padişaha damat olması

5. Motif sırası:

1. Çoban Ahmet çocukların oynadığı kediyle köpeği kurtarır. Avlanırken güzel yılanı kovalayan karayılanı vurmak isterken yanlışlıkla güzel yılanı yaralar. Yılanlar sultanı kızını yaralayan çoban Ahmet'i öldürmek için iki yılanı görevlendirir. Suçsuz olduğunu anlayınca öldürmekten vazgeçerler.

2. Yılanlar sultanı çoban Ahmet'i mükâfatlandırmak ister. Kızı da babasından mavi boncuğu istemesini söyler. Mavi boncuğu dilinin altına koyunca her işi yapan Arap çıkmaktadır.

3. Çoban Ahmet bir Sultan'ın kızının isteyince, Sultan Sarayının karşısındaki dağın kaldırılmasını ve yerine bir saray yapılmasını ister. Çoban Ahmet Arab'ın yardımı ile sultanın isteklerini yerine getirerek kızı ile evlenir. Kırk gün kırk gece düğün yapar.

4. Karısı mavi boncuğu eskici kılığındaki Yahu diye verince tekrar eski hallerine dönerler. Çoban Ahmet'in kurtardığı kedi ve köpek farenin yardımıyla boncuğu Yahudi'nin elinden alır.

5. Yahudi kırk eşkin atın arkasına bağlanarak cezalandırılır. Mavi boncuğu tekrar kavuşan Çoban Ahmet yeniden Sarayına ve karısına kavuşarak padişaha baş vezir olur.

YİRMİ DÖRDÜNCÜ MASAL

1. Çoban İbrahim
2. EB: - , AaTh: 752
3. Türkan Uysal, Ortakarabağ/ Afyonkarahisar
4. Allah'ın büyüklüğüne inananların mutlaka kazanması.
5. Motif sırası:

1. Padişahın kızıyla çoban birbirlerine âşıklarıdır. Padişah kızını çobana vermek istemez. Çoban kendini dağlara vurur. Kızsa hasretine dayanamayıp yataklara düşmüştür. Padişah yayla çiçeklerinden ilaçlar yaptırmış ama fayda etmemiş.

2. Padişah kızını belki iyileşir diyerek Piri Beyliği tarafından bir Beyin oğluyla evlendirmeye karar verir. Gelin alayı Çoban İbrahim'in evinin oradan geçerken yanık bir kaval sesi duyulur.

3. Çoban kibleye dönüp gelin alayı taş kessin diye dua edince, gelin alayı taş kesilir. Çoban da kuş olup uçup gider. Aradan yıllar geçmesine rağmen padişahın kızı gündün güne erimeye devam eder.

4. Bir kuş padişah kızın camına konup gittikçe padişah kızı iyileşirmiş. Bunu fark eden padişah bir gün bu kuşun hikmeti nedir diyerek askerlerine tutturur.

5. Padişahın elinden kurtulan kuş silkinip Çoban İbrahim olur. Padişah da bu durumu anlayınca onları evlendirir.

YİRMİ BEŞİNCİ MASAL

1. Ali Cengiz Oyunu
2. EB: 360, AaTh: 715
3. Cemile Sağdıç, Afyonkarahisar
4. Kurnaz bir kahramanın edindiği olağanüstü yetenekleri sonucunda saadete ermesi.

5. Motif sırası:

1. Yoksul bir babanın oğlu yuvadan düşüp kanadı kırılan leylek yavrusunu iyileştirir. Leylek de buna karşılık çocuğa bir çekirdek verir. Onlar da bu çekirdeği dikerler. Diktiği çekirdek bolca ürün verdiği için zengin olurlar

2. Çocuk zengin olunca padişahın kızını almak ister fakat kız olağan üstü bir şey yapmadıkça evlenmeyeceğini söyler. Çocuk kayadan çıkan araptan el bitmez marifet öğrenmek için eğitime balar.

3. Çocuk sarayda ağlayan bir kız görür. Kız çocuğa burada bir şey öğrendiyse de öğrenmediğini söylemesini ister.

4. Çocuk Arab'ın öğrettiklerini hep yanlış söylemiş. Arap sonunda dayanamayıp oğlanı bir güzel dövüp evine yollar. Çocuk önce at sonra koç olur. Koç olduğu zaman saraya girerken Arap tanır.

5. Koç kuş olup uçar, Arap atmaca olup peşine düşer. Daha sonra kuş elma olup padişahın yanına düşer. Arap da bir derviş kılığında padişahı elmayı ister. Padişah elmayı uzatınca elma darı olup yerlere saçılır.

6. Derviş de keklik olup darıları toplamaya başlar. Oğlan da sansar olup kekliği boğar. Çocuk padişahın kızıyla evlenir.

YİRMİ ALTINCI MASAL

1. Yedi Kapı

2. EB: 26, AaTh: 717

3. Ismahan Çiçek, Bolvadin

4. Kahramanın olağan üstü olaylar sonucunda mahlûku yok etmesi.

5. Motif sırası:

1. Carullah kırk yiğidi ile ava çıkar. Karşısına ürkek bir ceylan çıkar ama kara gözleri ipek yüreğine dokunur. Ceylan kaçtıkça Carullah peşinden gider. Ceylanın peşinden o kadar gitmiş ki mağaranın ağız ağza verdiği bir yere gelir.

2. Carullah ne yapacağım derken yoktan dedem korkutun sesi işitilip, azmini kudretinle sabrını bile deyip kaybolur. İlk önce laleli kapıya gelir. Daha sonra karanfillerin kapladığı zar kapısına gelirler.

3. Har kapısına gelince manda söğüt dalına yuva yapmış. Carullah mandayı indirip akasyalı har kapısına gelir. Burada da nöbetçi aslanla karşılaşır, aslan şifreyi söylemedikçe geçirmeyeceğini söyler. Carullah da dedem korkutun dediğini hatırlayıp aslanı kılıcı ile yere seriverir.

4. En sonun da sümbül süslü sır kapısına gelince bir sineğin bir kartalı yere çaldığını görür. Carullah dengesiz sineğe haddini bildirir. Daha sonra gül kapıya gelirler. Carullah gül pembe deresiyle konuşur. Daha sonra sarı gül deresiyle konuşur.

5. En sonunda ceylan menekşe kokulu mağaraya gelip menekşe hatunla konuşur. Olanları anlatır. Carullah sultan kızı saran katran karası zakkum ağacının dallarını budayıp sultan kızı kurtarır.

YİRMİ YEDİNCİ MASAL

1. Babadan kalma Mühür

2. EB: 362, AaTh: 600

3. Nuriy Sağdıç, Şuhut/ Çobankaya köyü

4. Padişah her yerde padişahtır.

5. Motif sırası:

1. Padişahın oğlu Mahmut'un yaladığı zaman dilenci kılığında kır atlı insan olurmuş. Kendi memleketini bırakıp başka diyara gider. Bir sarayda bahçıvan olarak çalışır. Bahçede çalıştığı bir gün padişahın en küçük kızını gergef işlediğini görünce yüzüğü yalayıp Bey Efendi olur. Bahçedeki çiçekleri at çiğneyince padişah kızar.

2. Padişah kuş kimin kafasına konarsa üç kızımı da ona vereceğini söyler. İki vezirlerinin oğullarının başına konar. Diğeri de dilenci kılığındaki kır atlı adamın başına konar.

3. Padişah hastalanır hiçbir doktor iyileştiremez. Müneccimler ise geyiğin yüreğini yerse iyileşeceğini söyler. Vezirlerin oğulları ava çıkar. Mahmut yüzüğü yalayıp kır atlı Bey Efendi haliyle geyik vurup yüreğini çıkartır.

4. Bacanakları da geyiği kendilerine satmasını isterler. Mahmut da babadan kalma mührü kaba etlerine vurma karşılığında kabul eder. Mührü vurup yüreği padişaha götürür. Padişah iyileşir.

5. Padişah başka ülkenin padişahıyla harbe girer. Mahmut da Bey Efendi kılığında katılmış. Harbi kazanıyorlar ama Mahmut'un parmağı yaralanır. Padişah ipek mendilini oğlanın yarasına bağlar.

6. harp bitip eve dönünce Mahmut karısına mendili yıkayıp babasına vermesini ister. Kız da babasına bu mendili götürdüğünde mendili başka birine verdiğini söyler. Mahmut da yüzüğü yalayıp Bey Efendi olur ve padişah şaşırır. Padişahla beraber azatlılarını ararlar. Onu da mühründen tanıyacağını söyler. En sonunda da eniştelерinin kaba etlerinde mühürleri görünce padişahlığı Mahmuda bırakır.

YİRMİ SEKİZİNCİ MASAL

1. İyiliğe Karşılık Bir Armağan

2. EB: 229, AaTh: 520 A

3. Ismahan Çiçek, Bolvadin

4. İyilik ve doğruluğun mükâfatı.

5. Motif sırası:

1. Kadının küçük kızı çeşme başına su doldurmaya gidince yanına yaşlı bir kadın gelir. İyiliğine karşılık konuştuğu ağzından inciler dökülen özellik vermiş.

2. Büyük kızı da kıskanıp çeşmeye gider. Çeşmedeki kişi su ister vermez. Büyük kız baksa ki kardeşinin bahsettiği yaşlı kadın yok hemen eve gider.

3. Kız konuştuğu ağızından yılanlar çıkıp boğup öldürür. Anne sorumlu olarak küçük kızını gördüğünden dövüp dışarı atar. Kız ormanda giderken bey oğluna rastlar. Olanları anlatır evlenirler.

4. Aradan yıllar geçmiş kızın çocuğu olmaz. Annesinin kendisine beddua ettiğini düşünerek eve gider. Ama annesi çoktan ölmüştür. Ağlayarak çeşmenin başında dururken yine o yaşlı kadın ortaya çıkar.

5. Yaşlı kadın kıza bir elma verir. Dağın arkasındaki pınarda yıkanıp elmayı yiyip uyumasını söyler. Kadının dediklerini yapan kız en sonunda çocuk sahibi olur mutlu bir şekilde yaşarlar.

YİRMİ DOKUZUNCU MASAL

1. Sarı Lira

2. EB: 28, AaTh: 157

3. Halime Kantar, Çay/Afyonkarahisar

4. Tamahkârsızlığın kötü sonucu.

5. Motif sırası:

1. İhtiyar bir adam eline kazmasını alıp her gün bahçesinin toprağını eşelemiş. Yine bir gün çalışırken susuzluktan ıslık çalan bir yılanı denk gelir. Yılanın susuzluğunu giderir.

2. İkinci gün yılan yine aynı yerde açlıktan hareketsiz bir haldeymiş. Adam yine süt verip gidermiş. Üçüncü gün yine geldiğinde sarı lirayla adamı beklemiş. Süte karşılık yılan sarı lira verip gidermiş. Bu şekilde alış verişleri devam etmiş.

3. Yaşlı adam hastalanınca yerine oğlunu gönderir. Yılan oğluna sarı lirayı verip giderken oğlu yılanın girdiği deliği bulup küreği vurmuş. Yılanın kuyruğu kopunca çocuğu sokup öldürür.

4. Bu olaylar üzerine yaşlı adam alışveriŖe devam etmek ister. Fakat yılan dile gelip yaşlı adama sendeki bu evlat acısı bendeki bu kuyruk acısı oldukça biz senle dost olamayız deyip otların arasından kaybolur.

OTUZUNCU MASAL

1. Tılsımlı Kuş

2. EB: 188, AaTh: 720

3. Halime Kantar, Çay/Afyonkarahisar

4. Gerçek aşk sonucunda tılsımlardan kurtulup saadete ermesi.

5. Motif sırası:

1. Sultan kız bahçede nakış işlerken gergefin üstüne konan kuş kızı çok etkiler. Günlerce beklemiş ama gelmezmiş. Kız kuşu aklından çıkaramayıp sararıp solmuş.

2. Keloğlan da dağ bayır dolandığından bu kuşa denk gelir. Keloğlan kuşun peşine takılıp gittiği yere kadar gider. Girdiği yere periler sarayıdır. Korkudan dolaba girip saklanır.

3. Bir kuş gelip silkinip delikanlı olurmuş. Kuş gidince Keloğlan da çıkıp uzaklaşmış oradan. Yolda giderken herkesin kalabalık bir toplum görür. Gidip baksa padişah olağan üstü olaylar yaşayan kişilerin bu hamama girip anlatmalarını ister.

4. Keloğlan da başından geçen olayı anlatınca padişah hamamı Keloğlan'a başışlar. Keloğlan kız la beraber periler sarayına gider.

5. Kız tek başına saraya girip dolaba saklanır. Sihirli kuş gelip silkinince delikanlı biri olunca kız dolaptan çıkıp delikanlının kollarına atılır. Perilerin tılsımlarından kurtulmuş olur.

OTUZ BİRİNCİ MASAL

1. Ali Nazar Yetmiş İki Canı Birden Ezer

2. EB: 257, AaTh: 1100

3. Ismahan Çiçek, Bolvadin

4. Kurnaz bir korkağın akılsız güçlülere yenmesi.

5. Motif sırası:

1. Bir adam kılıcının üzerine Ali Nazar yetmiş iki canı birden ezer yazdırır. Bir gün karnı acıktığından kafasını pekmez çanağının içine sokar. Kafasını çıkaramayınca da küpü kırmak zorunda kalır. Karısından korktuğu için ormana kaçar.

2. Ormanda gördüğü mağaranın içine girip saklanır. O mağarada da devler varmış. Devler onu görünce hemen bir kazan su kaynatıp Ali Nazar'ın üzerine dökcekken Ali Nazar kenara çekilip kurtulur. Devlerde ne kadar güçlü olduğunu sanırlar.

3. Devler Ali Nazar'ın gücünü ölçmek için her gün kaldırdıkları taşı kaldırmasını söylerler. Ali Nazar kurnazlık yapıp göğe kadar atacağını söyleyince vazgeçerler. Kendisine biraz hazine verip gitmeyi ister.

4. Orta devin sırtına binip ormanın arka tarafına kadar gelir. Karısı zengin bir şekilde eve gelen Ali Nazar'ı af eder.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. AFYONKARAHİSAR MASALLARINDA ORTAK UNSURLAR

5.1. KAHRAMANLAR

5.1.1. İNSANLAR

5.1.1.1. Saray ve idare adamları:

Bu gruba girenler, padişahlar, padişah oğulları, padişah kızları, Cariyeler, Sultanlar, Sultan kızları, Beyler, Beyoğulları ve diğerleri başlığı altında verilmiştir.

a. Hükümdarlar:

Masallardan, sadece 22 numaralı masalda dededen toruna intikal eden bir padişahlık görülür. Hükümdarların iyileri olduğu kadar kötülükleri de masallarda yer almaktadır. 16 numaralı masaldaysa babasının baskısından kaçıp başka yerde ağa olmuştur. 27 numaralı masaldaysa padişah çocuğu gittiği memleket de yiğitlik gösterip padişah olmayı başarır.

4 masalda iyilik yapan, 2 masalda kötülük yapan padişahlar karşımıza çıkmaktadır. Aynı masallarda hem iyi hem iyi hem kötü özellikler gösteren padişahlara rastlanır.

aa. İyi olanlar: 4 masalda geçmektedir.

Köyün suyu, devin altında kalması sebebiyle köy halkı ayda bir kez deve kız verir. Dev bu kızı yemek için ayağa kalkınca köy halkı su kapışmaya başlar. Deve padişahın kızının verileceği gün oğlan okuyla devi vurup öldürür. Padişah da kızını oğlana, kardeşlerine de diğer kızlarını verir. (9)

Yılanlar sultanı, çoban Ahmet'in suçsuz olduğunu öğrenince, kızının da ısrarıyla dilinin altındaki mavi boncuğu verir. Aynı masalda padişahın şartlarını boncuk sayesinde yerine getirince, padişah düğün yaparak kızını çoban Ahmet'e verir. (23)

Padişah, oğlu Huşut'un göçebe hayat yaşayan Mahiye âşık olmasını hor görmeyip memnuniyetle karşılamıştır. Mahi'nin annesine kötü çocuk diye anlatan cadı kadının göçebelerin ortadan kaybolmasına sebep olmuştur. Mahi'yi aramak için yollara düşen Hurşite padişah yardımcı olmuş ve sonun da düğün yaparak oğluyla Mahi'yi evlendirmiştir. (19)

Sultan kız bahçede nakış işlerken gelen kuş kızı derinden etkilemiş. Kuşu bir daha görememesi üzerine sararıp solmuş. Bunun üzerine padişah hamam yaptırıp; kimin başından ilginç bir olay geçmiştse gelsin anlatsın diyerek kızına yardım etmek istemiş. Padişahın, istediği gibi de olmuş. Sultan kız kuş kılığındaki Murat şaha kavuşmuş. Padişah kırk gün kırk gece kızına düğün yapmış. (30)

ab. Kötü olanlar: 2 masalda geçmektedir.

Zalim padişah, oğlunun getirdiği güzeller güzeli Güllizarı kendisinden başka kimseye layık görmemesi üzerine oğlunun gözlerini oyduktmuş.(1)

Padişah çoban yamağı olarak yanına aldığı İbrahim, kızına âşık olmuş. Bu yüzden padişah çobanı kovup kızını başkasıyla evlendirmeye kalkıp kızının hastalanmasına sebep oluyor. (24)

b. Padişah kızları: 5 masalda geçmektedir.

Genelde padişah kızları 3 kardeşirler. Çoğunlukla küçük olan daha akıllıdır ve masalın asıl kahramanı durumundadır. Padişah şartlarını yerine getirenlerle ya da içinde bulunduğu kötü durumdan kurtaran kişiyle kızını evlendirir.

Çoban Ahmet'in, sihirli mavi boncuk sayesinde padişahın isteklerini yerine getirerek kızı ile evlenir. Çoban Ahmet'in, hayatını kurtardığı güzel yılan yılanlar sultanının kızıdır.(23)

Kapılarında çalışan çoban yamağına âşık olup yataklara düşen padişahın kızıdır.(24)

Bir kuşun peşine takılıp gerçek aşkı bulan padişahın kızıdır. (30)

Devlet kuşunu uçurup, kimin başına konarsa ve kızlarının vurduğu elmaları dişlerse evlendiği kızlar padişahın kızlarıdır. (27)

Katran karası zakkum ağacının dallarıyla sardığı sultan kızıdır. (26)

c. Şehzadeler: 11 masalda geçmektedir.

9 ve 22 numaralı masalda üç kardeşirler. Diğerlerinde tektirler. Şehzadeler 14. masalda bir keçi kızıyla, 1, 12, 13, 19, 22, masallarda fakir aile kızları ile 9, 27, 30 numaralı masalarda padişah kızlarıyla, 16 numaralı masaldaysa bir ağanın tek kızıyla 21. Masalda altın direk içinden kızla evleniyorlar.

Padişahın oğlu çeşitli şekillerde getirdiği 3 kızla da evlenmiştir. (1)

Padişahın üç oğlundan, elmaları alan devin peşine cesaret edip düşen en küçük oğludur. (9)

Cadı tarafından kırk gün uyutulan padişahın oğludur. (12)

Sevdiği kızı görünce dirilen padişah oğludur. (13)

Yaşlı bir kadına yapmadığı eziyet kalmayıp zulmeden Şehzade, halk tarafından tahtan indirilmiştir. (18)

Keçi kılığındaki kızla evlenen padişahın oğludur. (14)

Sevdiği kızı kimseye yar etmeyen, bütün tehlikeleri göze alıp aşkının peşinden giden yine bir padişahın oğludur. (19)

Padişahın küçük oğlu, fakir bir ailenin en küçük kızıyla evlenir. Altın saçlı oğlanla sırma saçlı kız sahibi olur. (22)

Perilerin ağına düşüp tılsımlarından kurtulamayan Murat şah padişahın oğludur. (30)

Sihirli yüzük sayesinde dilenci kılığına bürünüp başka diyarlarda padişah kızıyla evlenen padişah oğludur. (27)

Babasının sevdiği kıza göz koymasının sonucu babasının kafasını uçuran şah İsmail padişah oğludur. (1)

Padişahın oğlu satın aldığı direktan çıkan kızla evlenmiştir. (21)

ç. Vezir: 2 masalda geçmektedir. 23, 24 masallardaki kahramanlar sonradan vezir olurlar.

Çoban Ahmet boncuğuna tekrar kavuşunca baş vezir olur. (23)

Padişah kızın, aşkından kuş olup uçmuştur. Ama sonunda hem kıza hem de baş vezirliğe konmuştur. (24)

5. 2. Din adamları: 4 masalda geçmektedir.

Bir karı koca, oğullarının okulda başarılı olmaması sonucunda derin bir hocaya yollayıp dinini, dirayetini öğrenmesini istemişlerdir. (10)

Bir baba eşinin ölmesinden sonra kızına âşık olmuş. Bu durumu danışmak için bir hocaya gitmiş. (14)

Keloğlan okuduğu yapışik duası ile hoca da yapışık kalmış. (16)

Padişah gün begün gül yaprağı gibi sararan kızının göstermediği hekim okutmadığı hoca bırakmaz. Fakat hiçbir hekim ve hoca kızın derdine çare bulamaz. (24)

5.1.3. Halk Tabakasına Mensup Olanlar:

a. Aileler: Masalarda ailede anne, baba, oğul ve kızlar, üvey anne üvey kız kardeşten oluşmaktadır.

aa. Baba: 20 masalda aile diyebileceğimiz guruplara rastlanır. Bunlardan bazıları baba-kız, bazıları ana- oğul bazıları baba- oğul bazılarıysa üvey analarıyla çocukları arasındaki bir takım olaylarla geçer.

1, 19, 30 numaralı masallardaki padişahlar aynı zamanda babadırlar.

14 numaralı masalda kızana âşık ve onun evlenmek isteyen bir babayı, 15 numaralı masalda çocukların midesindeki göğsü almak için kovalayan bir baba, 16 numaralı masalda zengin bir baba ve oğlunu görüyoruz.

Bunların yanında 7-15-17-21 numaralı masalarda ikinci defa evlenen bir baba tiplemesi vardır. İlk evlilikten olan çocuklarını yeni hanımlarının etkisiyle dağ başında ve ormanda bırakır.

ab. Anne: 1, 2, 4, 7, 8, 10, 11, 12, 15, 18, 20, 23, 24, 28 numaralı masalarda anneye rastlanır. Bazı masalarda sadece adı geçmektedir. Bazı masalarda ise önemli işler yapmaktadırlar. 11, 28 numaralı masallardaki annelerin çocukları sonradan ya da dua sonucunda ya da yaşlı kadının verdiği elma ile olur. Dua sonucu olan nohut kılık da doğar. 7, 15, 17, 21 numaralı masalarda anneler üveydir. 15 numaralı masalarda üvey anne iyi 7, 17, 21 numaralı masalarda kötüdür. 20 numaralı masalda keloğlan ve annesini, 30 numaralı masalda keloğlan ve sultan kızı görmekteyiz.

ac. Oğullar: 14 masalda rastlanır. 2, 4, 5, 10, 15, 16, 20, 22, 29, 30 numaralı masalarda oğlanlar tektir. 16, 20, 30 numaralı masallardaki oğul keloğlandır. 3, 8,

numaralı masalarda 2 erkek kardeşe, 9 numaralı masalarda 3 erkek kardeşe, 7 numaralı masadaysa 40 hırsız kardeşe rastlamaktayız.

aç. Kızlar: 15 masalda geçmektedir.

1, 2, 4, 5, 6, 7, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 21,22, 28 numaralı masalarda kızlara rastlamaktayız. Bunlar halk tabakasına ait olup güzellikleri ve şansları sayesinde Beyoğulları veya padişah oğullarıyla evlenenlerde vardır. 6, 15, 17, 21 numaralı masalarda üvey anne tarafından kötülük gören kızlara rastlanır.

b. Ağalar, beyler: 6 masalda rastlanır. Bunlar genellikle zengin kişilerdir.

Kırk hırsızların koyduğu tabutu Beyoğlu alıp evine götürür. Hizmetçiler tarafından tabutun içinde bulunan Nar Danesini iyileştirirler. Bey oğluyla mutlu mesut yaşar. (7)

Şeytan hocasından öğrendiği marifetlerle çocuk at babası ağa oluyor. (10)

Beyoğlu ağaçta gördüğü kıza âşık olur. (15)

Okuduğu Yapışak duasıyla Keloğlan ağa olur. (16)

Türkmen beyi Carullah, Ceylanla birlikte sultan kızı aramaya çıkar. (26)

Büyük kızın ölümünden küçük kızı sorumlu tutar. Daha sonra kızı evden kovmasıyla ormanda bey oğluyla karşılaşır. (28)

c. Hizmet erbabı: Bunlar padişahların, zenginlerin, beylerin, Beyoğulların, ağaların v.b para veren kişilerin işlerini gören şahıslardır.

ca. Hizmetçi: 5 masalda geçmektedir.

Nar Danesinin boğazına takılan yüzüğün çıkmasını sağlayan hizmetçilerdir. (7)

Kara zakkum ağacının pis kokusunu temizleyen hizmetçi kızlardır. (26)

Gülcü babanın yanında zengin olan kız kendine türlü türlü hizmetçiler tutmuştur. (13)

Satın aldığı direğin yanına yemek su koyan hizmetçilerdir. (21)

Kırk gün uyuyan Beyoğlunun başında bekleyen kız satın aldığı cariye tarafından ihanete uğramıştır. (12)

cb. Cadı: 5 masalda rastlanır.

Yollarını kaybeden üç kardeş ıssık yere gittiklerinde cadı kadınla karşılaşmışlar. (5)

Bey oğlunu kırk gün uyutan bir cadı kadındır. (12)

Ağacın tepesinden Fatma'yı kandırıp indiren cadı kadındır. (15)

Hurşit ile Mahi'nin arasının bozulmasına sebep olan cadı kadındır. (19)

Teyzeleri çocukları öldürmek için cadı kadını yolluyorlar. (22)

cc. Yaşlı kadın (koca karı): 6 masalda geçmektedir.

Nar Danesi kendisini bırakıp giden babasından sonra eline bir taş alıp atmış. Taş ne yöne giderse kız da o yana gidecekmış. Taş yaşlı bir kadına çıkmış. (7)

Cimri şehzade yaşlı bir kadına eziyet edip tahtından almıştır. (18)

Küçük kızın konuştuğu ağzından inciler saçılmasına sebep olan yaşlı bir nenedir. (28)

Küçük çocuğa su verip sularının devin altında olduğunu söyleyen yaşlı kadındır. (9)

Kız yaşlı kadının evini süpürüp tavuklarını gütmesi şartıyla yaşlı kadının evinde kalma imkânına kavuşmuş. (21)

Dangaz ile Dingöz annesinin cesedini sürükleyip mezara götürürken yaşlı kadının azarlamalarına karşı yoldan geçen yaşlı kadını da öldürmüşler. (8)

d: Meslek sahipleri: Geçimlerini sağlamak için belirli işe sahip olan kimselerdir. Aynı zamanda masallarda bir tip olma özelliği göstermiş kişilerdir.

da. Avcı: 10, 22 numaralı masallarda rastlamaktayız. Genellikle avcılar, kılık değiştirip tavşan, tazi, keklik kılığına girmiş kişilerle karşılaşılır.

db. Çoban: 19, 22, 23, 24 masallarda geçmektedir. Çobanlar genelde padişah kızlarına âşık olmaktadır.

Yılanlar sultanının kızını vuran Çoban Ahmet'tir. (23)

Çoban İbrahim padişah kızının aşkından dağları aşmış.(24)

Çocuğun teyzeleri ineğin boşalan memelerinin çobanın sağdığı düşüncesindedir. (22)

Kötü şehzadeden kaçmaya çalışan yaşlı kadın çoban kılığına girip bir ailenin koyunlarına bakar. (18)

Mahi göçebe halinde giderlerken Hurşite vermesi için çobana altın tas veriyor. Bu sayede padişah oğlunun onu bulmasına yardım etmiş oluyor.(19)

dc. Kahveci:

Amcaoğlu susuz köye su getirince halk onu zengin etmiş. Oda evin altına kahvehane açmış. (3)

Yaşlı kadın cimri şehzadeden kurtulmak için kahveci kılığına girip ün kazanır. (18)

Çocuk kılık değiştirip kahvehane olur. Kahvehaneyi satıp zengin olurlar. (10)

dç. Tellal: 3 masalda geçmektedir.

Masalda padişah 3 kızının evlilikleri ile ilgili haberleri tellallarla duyurulur.(27)

Padişah kızının devden kurtaran kişiyi bulmak için tellallar çıkarttırır.(9)

Padişah ülkenin padişahı kızının derdine çare bulmak için dört bir yana tellallarla haber salmış. (30)

dd. Fırıncı: 3 masalda geçmektedir. 17, 21 numaralı masalarda üvey anneleri tarafından evden kovulan genç kızlar yolda fırıncı görür. Fırıncılar kızlardan bir işlerini yapmaları karşılığında bir ekmek vereceğini söylerler. 3 numaralı masalda ise iki emmi uşağı topladıkları unu fırıncıya götürüp ekmek yaptırırlar.

de: Hamamcı:

Keloğlanın eşeğini, sofrasını, tokmağını çalarak tip olma özelliğini kazanmıştır.(20)

5.2. GERÇEKÜSTÜ VARLIKLAR

5.2.1. Dev: 2 masalda geçmektedir.

Genellikle insan görünümünde fakat anormal büyüklükte ve çok kuvvetli tasvir edilmiştir. Masalarda yaşadıkları yerler, genellikle mağaralar, ormanlar ve dağlardır. Dev anaları çok iri memeli olarak tasvir edilirler. Memelerinin birini sol omzuna, birini sağ omzuna atarlar. Kahraman gizlice gelip dev anasının arkasına attığı memesinden sütünü emer. Böylece dev anasının “oğlu” (veya “kızı”) olur, dev anası da ona bir daha

dokunmaz. Kahraman genellikle devlerin aptallığından veya akılsızlığından yararlanarak onları yener.

Yaşlı adamın diktiği ağaç yılda üç tane elma verirmiş. Bu elmaları da dev yiyip gidermiş ama sonunda küçük kardeş devı öldürmeyi başarmış. (9)

Pekmez çanağını kıran Ali nazar ormana kaçtığıında sığındığı mağarada üç devle karşılaşır. (31)

5.2.2. Canavar:

Dingöz kertenkelenin çıktığı çalıya öküzünü bağlayıp gelince, öküzünü canavarlar yemiş. (8)

5.2.3. Peri: 2 masalda geçmektedir.

İnsanlar peri kızlarına âşık olurlar. İnsanlara z arar vermezler. 30 numaralı masalda az da olsa olumsuz taraflarını gösterirler.

Teyzeleri tarafından kötülüğe uğrayan çocuk sonunda muradına eriyor. Peri kızıyla evleniyorlar. (22)

Murat şah perilerin ağına düşüp tılsımlarından kurtulamamış. Ta ki gerçek aşkı buluncaya kadar. (30)

5.2.4. Yardımcı Dedeler ve nineler – Derviş: 8 masalda geçmektedir. Masallardaki gezgin dervişler, dedeler, nineler kahramanın karşısına çıkıp ona yardım eden kişilerdir. Bazı masalarda derviş kılığına girip kahramanlara zarar vermektir. Bu kişiler kahramanların karşısına bir anda çıkmaktadır.

Dede, gözlerini kaybeden çocuğun karşısına çıkıp ona yol göstermiştir. Sonunda çocuk gözlerine kavuşmuştur. (3)

Derviş baba genç kıza musallat olmuş. Bunun sonunda kız derviş babayı parçalara ayırmıştır. (6)

Kızın karşılaştığı nine kızın kendisine yardım edip etmemesine göre kıza ödüllendirmiştir. (17)

Galipten duyulan Dede korkutun sesi Carullah'a ne yapması konusunda öğüt vermektedir.(26)

Nine çeşmede karşılaştığı kıza, konuştuğu saçılan inciler özelliği vermiştir. (28)

Teyzeleri çocuğu öldürmek için peri kızının elindeki yüzüğü almaya gönderdikleri zaman karşısına derviş çıkıp çocuğu yol göstermiştir. (22)

Çocuğun peşine takılan Arap hocası derviş kılığında saraya girmiştir. (25)

Nine kızını suya basmış altın gümüş olmuş. (21)

5.2. 5. Arap: 5 masalda geçmektedir. 23 numaralı masalda Arap sihirli bir eşya ile ortaya çıkıp, istenilenleri yerine getirmektedir.

Hurşit Mahi'yi aramaya yanına giderken Arap cariyesini alıp yola çıkıyor. (19)

Çoban Ahmet yılanlar sultanın verdiği mavi boncuğu kullandığı zaman Arap çıkar ve isteklerini yerine getirir.(23)

Şah İsmail, Arabı zenciyle savaşmış yenmiş. Arabı zenciye devirince Arabı zenci soyunup güzeller güzeli kız oluyor. (1)

Çocuğa el bitmez marifet herkes şaşırarak oyunu öğreten Arap'tır. (25)

Kadının büyük kızını yaptığı kötülük sonucu Arap olup eve gitmiştir. (21)

5.2.6. Şeytan ve büyü: 2 masalda geçmektedir.

Eğitim hayatında başarılı olamayan çocuğu babası şeytan hocasına eğitmeye vermiştir. (10)

Şah İsmail'in getirdiği ikinci eşi her yere iremil atarmış. (1)

5. 3. HAYVANLAR

5.3.1.Ehli Hayvanlar:

a. At: Kültürümüzde önemli bir yere sahip olan at, Afyonkarahisar masallarında 12 metinde geçmektedir.

Babası oğlunu derin hocaya götürürken atıyla beraber götürmüştür. (10)

Beyoğlu'nun atı ağaçta saklanan Fatma'dan ürüyor. (15)

Keloğlan ata binip hocayı çağırıp gelmiştir. (16)

Üvey anasının istememesi üzerine babası kızını atına bindirip uzaklara götürür. (17)

Hurşit heybesine altınları doldurup atıyla Mahi'yi aramak için yollara düşüyor. (19)

Kız yolda gide gide bir beygire rastlar. Beygir elbisesini dikmesi karşılığında çaya kadar götürmüş. (21)

Çocuk on sekiz yaşına gelince ata binip ava gidiyor. (22)

Padişah Yahudi'yi kırk eşkin atın kuyruğuna bağlayıp ceza veriyor. (23)

Sevdiğinden ayırıp başkasıyla evlendirilin padişah kız gelin alayı atlarıyla beraber taş kesiliyor. (24)

Araptan öğrendiği özel yeteneklerle at oluyor.(25)

Carullah yağız atıyla ava gitmiştir. (26)

Abdal oğlan vezirlerinin oğlu olan enişteleriyle ata binerek ava gitmişlerdir.(27)

b. Deve: 2 masalda geçmektedir.

Padişah oğlunu kırk gün bekleyen kız canı sıkılıp kendine arkadaş arar. Tam da o sıra develerle kervan geçiyormuş. Kendine cariyeye satın almış. (12)

Altın saçlı oğlanla sırma saçlı kızı çekemeyen teyzeleri deve kesip caminin dört bir göbeğine gömüyorlar. (22)

c. Eşek, Katır: 5 masalda geçmektedir.

Kargalar keloğlanın buğdayını çalmışlardır. Keloğlan onların yuvarlarını dağıtmaya gider. Kargalar keloğlanın yuvasını dağıtmamasına karşılık altın sıçan bir eşek verirler. (20)

Padişahın oğlu sihirli yüzüğü yalayınca kır eşekli dilenci kılığına bürünüyormuş. (27)

Beyoğlu Fatma'ya kötülük yapan eşlerini kırk katırla beraber baba evine yolluyor. (15)

Kız derviş babayı parçalara ayırdıktan sonra heybeye doldurup eşeğe yükleyip köyüne yolluyor. (13)

Kadın nohut çocuklarını eşeğin heybesine atmış. Çocuklarda eşeğin kulağına girmişler. (11)

d. İnek, Öküz, Düve Manda: 6 masalda geçmektedir.

Köyün çoban yabancı ülkeye gittiği için köyde birkaç inek varmış. (4)

Teyzeleri tarafından atılan çocuklar ineği emip karınlarını doyuruyorlar. (22)

Keloğlan ahırdaki ineklere bakmak şartıyla o evde kalıyor. (16)

Dangaz öküzlerle çift sürmeye gitmiştir. (8)

Keloğlan kendisini öldürmek isteyen yaşlı kadını kandırıp kendisine ala düvesini öldürtmüştür. (5)

Carullah har kapısına geldiğinde manda söğüt dalına yuva yapmış. (26)

e. Koç, Keçi: 2 masalda rastlamaktayız.

Beyoğlu keçi kılığındaki kızla evlenmiştir. (14)

Araptan öğrendiği marifetlerle çocuk koç oluyor. (25)

f. Köpek: 4 masalda geçmektedir.

Yolda çocukların eziyet ettiği köpek ve kediyi ceviz karşılığında çocuklardan kurtaran Ahmet, evine götürüp onları besler. (23)

Teyzeleri altın saçlı kızla sırma saçlı oğlanı çekemez. Köpek yavrularını atar. Köpek yavrusu doğurdu diye alay eder. (22)

Kel Mıstık kardeşleriyle beraber kaybolduğunda köpek havlayarak korkutmuş. (5)

Carullah kapının önünde bir at bir köpek, köpeğin önünde ot atın önde ise et olduğunu görmüş. Otu atın önüne eti köpeğin önüne bırakmış. (26)

g. Horoz: 4 masalda geçmektedir.

Kel Mıstık ala düvesiyle ak horozu çuvala koyup cadı kadını kandırmıştır. (5)

Dingöz horozun ötmesini kendisine laf ettiği zannedip horozu da tutmuş vurmuş. (8)

Zindan gibi kapkara kızın geldiğini gören horoz ötmeye başlamış. (21)

Adama oğlunu sabah horozlar öterken alıp hocaya götürmüş. (10)

ğ. Tazı:

Çocuk tazı olup tavşan yakalıyor. Bunu gören avcılarda tazıyı satın almak istiyorlar. (10)

5.3.2. Orman Hayvanları:

a. Yılan: 5 masalda geçmektedir.

Almanya da yılanı elde tespih gibi gezdirirlermiş. Gasalak Arifte yerde bulduğu yılanı cebine koyup, köyün başına bela etmiştir. (4)

Çoban Ahmet avlanırken güzel yılanı karayılandan kurtarmak için ateş eder, fakat yanlışlıkla güzel yılanı vurur. (23)

Kibirli kız genç bir kadına su vermemesi sonucunda ağzından çıkan yılanlarla boğulup ölmüş. (28)

Bahçesinde akşama kadar çalışan ihtiyar adam aç susuz yılanla karşılaşmış. Ve her gün süte karşılık bir sarı lira kazanıyor. (29)

Kız keselerin altınla dolduğuna zanneder fakat eve gittiğinde keseler yılanlarla doludur. (17)

b. Geyik:

Babasının kötülüğünden kaçan Fatma ile Yusuf bir ormana sığınır. Çok susayan Yusuf ablasının sözünü dinlemeyip geyik izindeki sudan içip geyik olmuştur. (15)

Padişahın iyileşmesi için geyik yüreğine ihtiyaç vardır. Abdal oğlanda geyiğin ağzından yüreğini çıkarıp padişaha yedirmiştir. (27)

c. Ceylan:

Kırk yiğidi ile ava giden Carullah karşısına çıkan ceylanı vurmaya kıyamaz. Ceylan onu sultan kıza götürmek için menekşeler başı tarafından gönderilmiştir. (26)

ç. Aslan:

Carullah ceylanla birlikte geldiği nar kapısında aslanla karşılaşır. (26)

d. Tilki:

Şeytan hocası tavuk olup darıları toplarken çocuk tilki olup tavuğu yer. (10)

Babası tarafından ormana bırakılan kızın karşısına tilki çıkar. Tilki ona ayağındaki dikenini çıkarması sonucunda ona tavuk yedirir. (21)

e. Ejderha:

Yer altında kalan küçük oğlan ejderha tarafından yenilecek olan kuş yavrularını kurtarıyor. (9)

f. Kertenkele:

Dingöz öküzünüz satmaya giderken çalının içinde önce kuyruğunu sonra da dilini çıkartan bir kertenkele görmüş. (8)

5.3.3.Kuşlar:**a. Karga:**

Keloğlanın ekinlerini dört tane karga gelip alıp götürmüştür. (20)

b. Kartal:

Carullah sümbül süslü sır kapısına geldiğinde bir sinek kartalı yerden yere çalıyormuş. (26)

c. Güvercin:

Gözlerini kaybeden emmi çocuğu 3 güvercinin düşürdüğü tüyle gözlerine kavuşur. (3)

ç. Keklik:

Adam keklik vurup gelmiş. Karısı pişirmiş. Keklik etine dayanamayan çocuklar keklik etini yiyince üvey anneleri göğsünü kesip akşama pişirmek zorunda kalmış. (15)

d. Bülbül:

Carullah ile Ceylan cam kutunun içinde beklerken ortalık gül bahçesine döner. Bülbüller ötmeye başlar. (26)

e. Leylek:

Ođlan yuvadan dūşüp kırılan leylek yavrusunu alıp iyileřtirmiř. (25)

g. Kuş: 8 masalda geçmektedir.

şah İsmail'in gözlerini bir kuş tarafından sağ gözünü sol tarafa, sol gözünün de sağ tarafa sokuyor. (1)

Karısının ve kız kardeşlerinin tartişmalarına dayanamayan adam kuş olup uçup gidiyor. (2)

Padişah kızlarının aldıktan sonra kuyu içine atılan kk oğlan bir kuş tarafından yeryüzüne çıkartılıyor. (9)

Genç kız halı dokurken bir kuş gelip başına bir hal gelecek gençliğinde mi, ihtiyaşlığında mı? Gelsin. Deyip kayboluyordu. (12)

Beyoğlu Fatma hamile diye üstünden geçen bütün kuşları kırkıyor. (15)

oban İbrahim aşk acısına dayanamayıp kuş olup gidiyor. (24)

Padişah kızlarını evlendirmek için kuş kimin başına konarsa kızlarını o kişilere vermiş. (27)

Murat şah periler tarafından Tılsımlı bir kuş haline getirilmiş. (30)

5.3.4. Diğerleri:**a. Balık:**

Fatma Beyoğlu'nun önceki iki karısı tarafından denize atılıyor. Denizde de balık yutuyor. (15)

Carullah kavaktaki balığı alıp gle atmış. (26)

b. Sinek: 3 masalda geçmektedir.

Muhtar yılanı öldürünce, yılanın üzerine sinekler şşmş. (4)

Sinek kartalı yerden yere çarpıyor. (26)

Ali nazar başından aşağı döktüğü pekmez çanağının üstüne sinekler şşmş. (31)

1.4. MASALLARDA ÇEVRE

Afyon masalarında olaylar birden çok yerde geçmektedir. Kahramanlar iş aramak, kaçmak, evlenmek, yardım etmek, macera aramak, evden kovulmak gibi sebeplerle yer değiştirir. evre geniş veya dar olabilir.

5.4.1. Dar Mekânlar:

a. Dağ: 11 masalda geçmektedir.

Padişah oğlunu dağa götürttürüp gözlerini oyduktmuştur. (1)

Babası kızını dağa odun kesmeye diye kandırıp bırakıp kaçıktır. (7)

Kızın ağabeyleri kardeşleri gece eve erkek alıyor diye dağ başına bırakıp kaçıyorlar. (13)

Babalarından kurtulmak için attıkları sabunla dağ taş her yer sabun olmuş. (15)

Kendi kızının Arap olup gelmesine kızan üvey anne kocası dağdan gelince etmediğini bırakmamış. (21)

Padişah çobana kızını vermemek için sarayının karşısındaki dağ kaldırmasını ister. (23)

Çoban İbrahim köyde dayanamayıp dağlara gitmiştir. (24)

Carullah ceylanın peşinden o dağ senin bu dağ benim koşup duruyormuş. (26)

Yaşlı kadın kıza ülkenin en ucundaki dağın tepesindeki pınara gidip yıkanmasını ister. (28)

Keloğlan dağları aşırp dereleri geçip dururmuş. (30)

Ali nazar pekmez çanağını kırınca karısından korkup dağa kaçıktır. (31)

b. Deniz, dere, çay: 6 masalda geçmektedir.

Beyoğlu'nun önceki iki eşi Fatma'yı denize atıveriyorlar. (15)

Teyzeleri iki çocuğu sandık içinde denize bırakıyorlar. (22)

Carullah ile ceylan onca felaketin ardından şırıl şırıl akan derelere gelmişler. (26)

Abdal oğlan babasının mührünü aramak için çaydan geçen halkı gözetliyorlar. (27)

Keloğlan dereleri tepeleri aşmış. Kuşu takip edip perili köşke varmış. (30)

Çay kıza taşımı atarsan suyumu azaltıp kendisini karşıya geçireceğini söyler. (21)

c. Orman: 7 masalda geçmektedir.

Gasalak arif yılanı cebine koyup fermuarını çekmeyince yılan kıvrılıp ormana kaçırp gidiyor. (4)

Üçkardeş ormana mantar toplamaya gidiyorlar. Oynayıp zıplarken yollarını kaybediyorlar. (5)

Kuş kızın elbisesinden tutup orman içindeki koca bir binanın içinde indirmiş. (12)

Yusuf ormandaki dereден su içince geyik oluyor. (15)

Annesi tarafından evden kovulan kız ormanda bey oğluyla karşılaşıp mutluluğa eriyor. (28)

Ali nazar ormanda gördüğü mağaraya girince devlerle karşılaşıyor. (31)

Carullah av için gittiği ormanda ceylanla maceralara atılmıştır. (26)

. Tarla: 4 masalda geçmektedir.

Gözlerini kaybeden emmioğlu elini sürüye sürüye tarlaya çıkmış ve dedeyle karşılaşmıştır. (3)

Köyün obanı başka ülkeye gittiği için tarlalar karışmış. (4)

Nohut ocuklar babaları tarladayken oluşmuşlar. (11)

Keloğlanın tarladaki mahsulünü kargalar alıp götürmüştür. (20)

d. Bahçe: 6 masalda geçmektedir.

Adamın oğlu o kadar beceriksizmiş ki bağı bahçeyi beceremiyormuş.(10)

Kız bahçede halı dokurken bir kuş gelip taşın üstünde konmuş. (12)

Oğlan iyileştirdiği leylek yavrusu tarafından verilen çekirdeği bahçeye ekmiş.

rn o kadar çok olmuş ki zengin olmuşlar. (25)

Türkmen beyi Emirdağ'ına yerleşmiş. Bağları bahçeleri budaklanmış. (26)

Yaşlı adam bahçesinde iş görürken gördüğü yılana her süt verişinde bir altın alıyor. (29)

Sultan kız bahçede nakış işlerken gelen kuşa aşık olmuş. (30)

e. Mağara:

Ali nazar mağarada devlerin saldırısına uğramış ama akli sayesinde zengin bir Şekilde evine dönmüştür. (31)

Carullah menekşe kokularından sonra gök bir mağaraya giriyorlar. (26)

f. Kuyu:

Küçük oğlan devin hemen ardından kuyuya iniyor.(9)

Ümmügülsüm kuyudan su taşıya taşıya omuzları kmş. (4)

Arap oğlanı yalnız bırakıp gidince oradaki kız ona kuyunun iinin ölülerle dolu olduğunu söylemiş. (25)

g. eşme: 8 masalda geçmektedir.

İki emmi uşağı yolda giderken eşme başında oturup azıklarını yemişler. (3)

Derviş babanın katilini karısı eşme başında konuşan kadınlardan oğreniyor. (6)

Devin altında kalan suyu almak için küçük oğlan çeşmeye gidip devi öldürmüş. (9)

Beyoğlu atını sulamaya geldiği çeşme başında Fatma kızı görüp beğenmiş. (15)

Yaşlı kadın kıza çeşmeden abdest alıp namaz kılmasını istemiş. (17)

Çocuk çeşmede abdest alacağı zaman derviş yanına gelip öğüt vermiş. (22)

Hurşit karşılaştığı çobanla beraber çeşme başındaki kardeşinin yanına gider. (19)

Yaşlı kadın çeşmeden su dolduran kızdan su ister. Kızın iyiliğine karşılık ödüllendirir. (28)

ğ. Çayır- Yayla:

Yusuf geyik olduktan sonra çayırılıkta yayılır Fatma'ysa kavak ağacının tepesinde beklermiş. (15)

Padişah kızına yayla çiçeklerinden yapılan ilaçlar yapılmış ama fayda etmemiş. (24)

Şeytan hocası çocuğun peşindeyken çocuk bir elma olur. Yayladan dönen Bozamatın kızının koltuk altına saklanır. (10)

5.4.2.Dar- Kapalı Mekânlar:

a. İkametgâhlar

aa. Saray: 9 masalda geçmektedir.

Padişahın oğlu saraydakilere hediye alayım diye çarşıya çıkar. (12)

Padişahın oğlu avdayken keçi kılığındaki kızı alıp saraya götürüyor. (14)

Hurşit Mahi'yi aramaya çıktığı zaman gül Mehri'nin sarayına misafir oluyor. (19)

Çoban Ahmet'e kızını vermek istemeyen padişah annesini sarayın içine almaz. (23)

Düğün alayı saraydan çıkıp çoban İbrahim'in evlerinin oradan geçince yanık kaval sesi duyuluyor. (24)

Zengin olan çocuk padişahın kızıyla evlenmek için babasını saraya yolluyor. (25)

Padişahın oğlu baba ocağından ayrılıp başka sarayda bahçe işleriyle uğraşmaya başlamıştır. (27)

Kız tekrar gördüğü yaşlı kadının dediklerini anlatmak için saraya gidip beyoğluna anlatmış. (28)

Keloğlan kuşu kaybedince bir bahçeye varmış karşına bir saray çıkmış ama kimsecikler yokmuş. (30)

b. Köşk: Ağabeyleri tarafından dağ başına bırakılan kız gülcü babanın yanında çalışır. İşleri iyi gidince kendine bir köşk yaptırır. (13)

c. Ev: 18 masalda geçmektedir.

Şah İsmail Güllizarı eve kilitleyip gidiyor. (1)

Emmi uşağı zengin olduktan sonra kendine ev yaptırmış. (3)

Kemçik eşe dışarı atılınca herkesten uzak evine gidiyor. (4)

Kel Mıstık cadı kadını sabaha kadar kandırıp sabah güneş doğarken kaçıp giderler. (5)

Komşunun kızı derviş babadan korkup evine gidiyor. (6)

Babası tarafından dağa bırakılan kızın önüne ilk önce ev çıkıyor. (7)

Dingöz burcuların eve doğru giderken horozun ötmesini yanlış anlayıp onu da öldürüyor. (8)

Devin yerini öğrenen küçük oğlan evine gidip diğerlerini çağırmaya gitmiş. (9)

Satın aldıkları tazı kaybolunca avcılarının evine gelip tazıyı soruyorlar. (10)

Tarlada ölen nohuttan çocuklara üzülen baba ağlayarak evine dönüyor.(11)

Ağabeyleri eve erkek koyuyor diye kız kardeşlerini ormana atıyorlar. (13)

Annesinin dediği yerde kendine eş arayan Beyoğlu eve gelip annesine kızar. (14)

Babasının dediğiyle evlenmek istemeyen keloğlan başını alıp gitmiş. Rastladığı köy evlerinden birinde kalıyor. (16)

Göçebeler güzeller güzeli Mahi'yi gören Hurşit âşık oluyor. Hemen eve gidip hurşite görücü yolluyorlar.(19)

Kargaların verdiği eşeği eve götürürken merak eden keloğlan işe eşeğim işe deyince dökülen altınlara sevinir.(20)

Çoban Ahmet yolda çocukların oynadığı kediyi köpeği alıp evinde besler. (23)

Kız çeşmede başından olayı hemen ailesine anlatmak için eve koşarak gider. (28)

Ali nazar devlerden aldığı altınlarla eve gelince karısı onu affeder. (31)

b. İş yerleri:

ba. Hamam:

Keloğlan kargalardan aldığı eşyaları hamamcıya kaptırır. (20)

Padişah kızının derdine çare aramak için hamam yaptırır. Sonunda hamamı keloğlana bağışlar. (30)

Çocuk devenin içine gömülü kılıcı çekip daha sonra hamamda elbiselerini yıkıyor. (22)

bb. Kahvehane:

Yaşlı kadın şehzadeden kaçıp kahvehanede çalışmaya başlar. Kahveleri ün kazanır. (18)

Emmioğlu köye su getirince halk onu zengin eder. O da kendine kahvehane açar. (3)

Çocuk şeytan hocasından öğrendiği marifetlerle sandıklı da kahvehane olur. Babası da satıp zengin olur. (10)

Gasalak belçikadan gelirken yolda bulduğu yılanı Çaygışladaki kahvehaneye kadar götürüyor.(4)

Çoban Ahmet yılanı vurduktan sonra kahvehanede üzüntülü bir şekilde köşeye çekilir.(23)

bc. Dükkân:

Kız gülcü babanın dükkânı temizleyip her şeyi yerleştirmiş. Kızın düzenliliği sayesinde işler açılmış.

5.5. EŞYA

Afyonkarahisar masallarında eşyaların bazıları olağanüstü işler yapmada kahramana yardımcı olur. Bazıları ise günlük hayatın bir gereği olarak kullanılmıştır.

1. Altın: 13 masalda geçmektedir.

Babasının ettiği kötülükten kurtulan şah İsmail sonunda Gülizar, İremilci kız, Arabı zenciyle düğün ediyorlar. Köyün halkı da altınlar takıyorlar. (1)

Emmi uşağı köyde küllüğün altında bulduğu üç kazan altını alıp zengin olur. (3)

Dangaz bahçeyi kazarken ağzı sarılı bir küp altın buluyor. (8)

Cadı kadın Fatma'yı ağaçtan indirmek için bey oğlundan bir kese altın istiyor. (15)

Genç kız mavi suda geçince her yer kese kese altınla dolmuş. Sevinçten hemen babasına koşup haber verir. (17)

Hurşit Mahi'yi aramaya çıkarken heybenin ağzını altınla doldurup çıkıyor. (19)

Keloğlanın kargalardan aldığı eşeğinden altınlar dökülürmüş. (20)

Küçük kız kardeş altın saçlı oğlanı doğurmuş. (22)

Padişah kızını ağırlığınca altın verenlere kızını vermemiş. (24)

Carullah ile ceylan çölün ortasında susuzluktan ölmek üzereyken iki damla iki altın taş olmuş. (26)

Yılan yaşlı adama süt karşılığında toprağa altın lira bırakıp gidiyor. (29)

Keloğlan kuşu takip altın saraya girip saklanmış. (30)

Ali nazar devlerden aldığı altınlarla evine gitmiştir. (31)

2. Kilit:

Şah İsmail Gülizarı eve kilitleyip gidiyor. Hizmetçilere de kapıyı açmamalarını söyleyip gidiyor. (1)

Çocuk kahveci oluyor. Babasına kahveyi satarken kilitlerini sökmesini söylüyor. (10)

3. Kazan: 5 masalda geçmektedir.

Ecinciler küllüğün altında üç kazan altın olduğunu kendi aralarında konuşurken emmi uşağı bunu duyup zengin olur. (3)

Muhtar belediye başkanlığına niyetli olduğu için yeni aldığı ineği kesmekte sakınca görmemiş. Köy meydanına kazanları kurdurmuş. Halkı yedirmiş, içirmiş. (4)

Kocasının katilini öldürmek isteyen kadın kızını katran kazanına oturtup öldürmeyi planlıyorlar. (6)

Dingöz kaynayan kazanın içindeki suyun içine annesini basıp öldürüyor. (8)

İnsan kokusu alan devler hemen kazanı kaynatmışlar. Suyu Ali nazarın üstüne döküp öldürmüştü. (31)

4. Ekmek:

İki emmi çocuğu topladıkları unu ekmek yaptırıp iş aramaya çıkıyorlar. (3)

Kadın ıslattığı nohutlar çocuk olmuş. Tarla da çalışan babalarına ekmek göndermiş. (11)

5. Kalkan:

Şah İsmail kalkan oynarken Arabı zenciyi dövüyor. (1)

6. Kazma- Kürek:

Emmioğlu yaşlı kadından kazma kürek isteyip kayanın yanına varıyor. Vuruyor kazmayı su çıkartıyor. (2)

Gülsümün annesi soba küreğiyle üzerlik tütürmüştü. (4)

Yaşlı adamın oğlu altınların hepsini alayım derken küreği yılanın kuyruğuna geçirmiş. (29)

7. Sabun:

Kadın küçük leğende Ümmügülsümü yeşil sabunla bir güzel yıkamış. (4)

Üvey anneleri Fatma'yla Yusuf'a sabun verip onları gönderiyor. Babalarını geldiğini görünce sabunu atıyorlar. (15)

Hizmetçi menekşeler kötü kokuyu sabunlu suyla yıkıyorlar. (26)

8. Ayna:

Ümmügülsüm aynaya bakınca güzelliğine hayran kalıyormuş. (4)

9. Dolap:

Ümmügülsüm getirdiği yemeği tel dolaba koyuyor. (4)

Keloğlan periler saraydır diye korkup dolaba saklanıyor. (30)

10. Mendil:

Muhtar yılanı öldürdükten sonra cebinden mendil çıkarıp terini silip bir oh çekiyor. (4)

Abdal oğlanın parmağı yaralanınca padişah ipek mendilini çıkarıp oğlanın yarasını sarıyor. (27)

Murat şah sultanı bir daha görebilecek miyim diye ağlarmış. Gözyaşlarını mendile silermiş. (30)

11. Yatak – yorgan:

Yılan Ümmügülsümü de yuttuktan sonra azıcık uyuyayım diye yatağa kıvrılmış yatmış. (4)

Cadı kadın kel Mıstık ve kardeşlerine uyusunlar diye sedire yatak yorgan seriyor. (5)

Padişahın kızı aşkından yataklara düşüyor. Kimse derdine çare bulamıyor. (24)

Beyoğluyla kız çocukları olmadığı için ihtiyarın dediği yerde yıkanıp yatağa yatıp uyumuşlar. (28)

Satın aldığı kahve kaybolunca adam yatağını yorganını alıp evin yolunu tutuyor. (10)

12. Elek:

Koca karı eleğe bir avuç kadar su sığdırıp eve geliyor. (5)

13. Bıçak:

Kel Mıstık cadı kadın tarafından torbaya koyulu bir vaziyette asılmıştır. Kel Mıstık cebine koyduğu bıçak sayesinde kurtulmuştur. (5)

Satın aldığı cariye tarafından aldatılan kız kendini bıçaklayacağı zaman Beyoğlu yetişiyor. (12)

Fatmayla Yusuf babalarından kurtulmak için yola bıçak atıyorlar. (15)

14. Çuval:

Cadı kadın Kel Mıstığı yemek için çuvala koymuş. (5)

15. İp:

Kel Mıstık Cadı karıdan kurtulup kaçmış. Meğer Cadı kadında ne olur ne olmaz diye Keloğlanın bacağına ip bağlamış. (5)

Derviş baba kızın beline ip bağlayıp yüznumaraya gitmiş. (6)

Dingöz anasını bacaklarının arkasından delip ipe takmış mezara sürükleyip götürmüş. (8)

Cimri şehzade kadın kaçmasın diye beline ip bağlamış. (18)

16. İbrik: derviş baba ipi çektikçe ibrik gelmeye başlamış. (6)

17. Heybe:

Kız derviş babayı parçaladıktan sonra heybeye etlerini koymuş. (6)

Dangaz ile Dingöz hırsızların altınlarını bir heybeye koyup gidiyorlar. (8)

Kadın Nohut çocukları eşeğin heybesine koyup tarlaya gönderiyor. (11)

Hurşit Mahiyi aramaya giderken heybenin içini altınla dolduruyor. (19)

18. Yüzük:

Hizmetçiler kızın ağzına kaşığı sokunca yüzük takılıp gelmiş ve kız kurtulmuş. (7)

Keçi kız katmerin içine yüzük koyarak bey oğlunun kendisini bulmasını sağlamış.(14)

Padişahın oğlu yüzüğü yaladığı zaman dilenci kılığında kır eşekli bir insan oluyormuş. (27)

19. Tabut:

Kızın içtiği şerbetten damağına yüzük takılan genç kızı kırk hırsızlar öldü sanıp ona güzel bir tabut yapmışlar. (7)

Padişahın oğlunu tabuta koyup götürürlerken kız gelip tabutu açınca oğlan dirili veriyor. (13)

20. Yumurta:

Dingöz öldüğü annesinin eline yufkanın içine dürdüğü yumurtayı veriyor. (8)

21. Elma:

Yaşlı adamın ektiği ağaç senede üç elma verirmiş. (9)

Çocuk elma olup kızın koltuk altına giriyor. (10)

Kızın karşına elma ağacı çıkmış ve ona benim kuru dallarımı budarsan sana doya doya elma yediririm demiş. (21)

Yaşlı kadın genç kıza çocuğu olması için bir elma verir. (28)

Padişahın kızlarının vurduğu elmaları oğlanlar dişleyip kızlarla evleniyorlar. (27)

22. Ağaç:

Yaşlı adam çocuğa ağaç dalından iki yaprak düşeceğini söyler ve bu yaprakların gözünü açmasına yardımcı olacakmış. (3)

Kel Mıstık ve kardeşleri Cadı karıdan kurtulmak için ağaç dalına çıkıyorlar. (5)

Dangaz ile Dingöz ağacın tepesine çıkıp hırsızların bölüştüğü altınları görmüşler. (8)

Yaşlı adamın ektiği elma ağacından dev gelip yiyip gidiyormuş. (9)

Fatma ağaç tepesine çıkmış Yusuf'ta otlanırmış. (15)

Kızla konuşan elma ağacı kıza doya doya elma vermiş. (21)

Katran karası zakkum ağacı sultan kızı sarıp sarmalamış. (26)

Yaşlı adam meyve ağacında asılı duran azık torbasındaki sütü her gün yılanı verirmiş. (29)

23. Kapı:

Şah İsmail Gülizarı kilitliyor. Hizmetçilerine de kapıyı kimseye açmayın diyor. (1)

Dingöz kapıyı sırtlayıp hâkimlerin karşısına çıkmış. Aynı zamanda ağaç üzerinde iken hırsızların üzerine atıp korkutmuştur. (8)

Adam kayanın üzerine oturur oturmaz bir kapı açılı vermiş. (10)

Carullah çeşitli kapılarda sultan kızı bulmak için mücadele etmiş. (26)

Derviş baba ipi çekince gelen ibriği görünce kapıyı aralayıp bakmış. (6)

24. Oklava:

Kadın nohut çocuklarına bir oklava vurarak öldürmüştü. (11)

Padişahın oğlu keçi kılığındaki kıza bir oklava vuruyor. (14)

25. Süpürge:

Kadın oklava vurduğu zaman nohut çocukların bazıları süpürgenin içine saklanıyor. (11)

Üvey anne Fatma ile Yusuf'a saçını süpürge etmiş. (15)

26. Katmer:

Kadın katmer yapıyormuş. O sırada keçi kılığındaki kız gelip yardım etmek istenmiş ama oklava yemek zorunda kalmış. (14)

27. Halı

Genç kız halı dokurken kuş gelip gençliğinde mi gelsin ihtiyarlığında mı? Diye sormuş. (12)

Kız padişahın oğlu beni alırsa halılar dokurum demiş ama dokuyamamış. (22)

28. Tarak:

Fatma'yla Yusuf babasının geldiğini görünce tarağı atıp her yer tarak olmu. (15)

29. Pişirgeç:

Kadın katmer yaparken keçi kıza pişirgeçle vurmuş. (14)

30. Şepit (yufka):

Fatma'yla Yusuf kaçarken üvey anneleri onlara şepit yapıp vermiş. (15)

Cadı kadın Kel Mıstık ve kardeşlerine şepit yapıp vermiş. (5)

31. Sandık:

Zenginle fakir ava gitmişler. Avdayken kendilerine bir sandığın geldiğini görmüşler. (16)

Teyzeleri yeğenlerini sandığın içine koyup denize bırakmışlar. (22)

32. Pekmez:

Yahudi boncuğu çalınca kedi ile köpek bir fare yakalarlar. Farenin kuyruğunu pekmeze daha sonra karabibere batırttırırlar. (3)

Ali nazar karnı aç bir halde eve gelir. Bakmış ki yiyecek bir şey yok kafasını pekmez çanağına sokar. (31)

33. Çekirdek:

Çocuk leylek yavrusunu alıp iyileştirmiş, leylek de ona bir çekirdek getirmiş. Çocuk da bu çekirdek sayesinde zengin olmuştur. (25)

34. Sopa:

Keloğlanın ekinlerini kargalar alıp götürüyorlar, keloğlansa eline bir sopa alıp kargaların peşine gidiyor. (20)

Baba oğul kimsenin bilmeyeceği bir marifeti öğrenmek için sopayı alıp yola koyulurlar. (25)

35. Gergef:

Abdal oğlan padişahın kızını bahçede gergef işlerken görmüş. (27)

Sultan kız gergef işlerken bir kuş gelip ona bakmış. (30)

Ali nazar karısında kaçarken devlerin mağarasına düşmüş. Devlerin mağarasında da üç kız gergef işliyormuş. (31)

36. Kaval:

Padişah kızına âşık olan çoban İbrahim aşkını kavalla dile getirmiş. (24)

37. Kılıç:

Arabı zenci padişahın kafasını uçuruyor. (1)

Ali nazar kendine bir kılıç yaptırıp, üzerine de Ali nazar yetmiş iki canı birden ezer yazdırmış. (31)

38. Mühür:

Abdal oğlan bacanaklarına geyiği verme şartı olarak kaba etlerine mührünü basmaktı. (27)

39. Ok:

Dev tam padişahın kızını yiyeceği zaman küçük oğlan gelip bir okla devi yere sermiş. (9)

40. Tüy:

Dede emmioğluna kavak ağacına üç güvercin gelip üç tüy dürdüğünü söyler. (3)

41. Tokmak:

Kargalar keloğlanı üçüncü gidişinde tokmak verir. (20)

42. Satır:

Derviş baba kapı aralığından başını uzatınca kız eline satırı alıp kafasına indirir. (6)

43. Sofra:

Kargalar keloğlana ikinci gelişinde sofraya vermiş. (20)

Muhtar belediye başkanı olacağım diye gelen gidene sofraya kurarmış. (4)

44. Saç:

Cadı kadın Fatma'yı ağaçtan indirmek için saçı eğri koyuyor doğru koyuyor. (15)

45. Urgan: Üçkardeş urgan getirip kuyuya inmişler. (9)**46. Taş:**

Kel Mındığı yaşlı kadın ağaca nasıl çıktığını sorunca, boğazına bir değirmen taşı taktiğını altına da bir kazık çaktığını söylüyor. (5)

Beyoğlu saraydakilere hediye almak istemiş. Herkes elbiseler mücevherler isterken, diğer kız sabır taşı istemiş.

Kız derviş babandan saklanabilmek için taşın arkasına saklanmış. (6)

Babası tarafından dağa bırakılan kız eline bir taş almış, o taş nereye giderse o kızda o yöne gidecekmış. (7)

Devlerin her zaman spor yaptığı bir taş varmış. Ali nazara da bu taşı kaldırmalarını söylemiş. (31)

Gelin alayı taş kesilmiş. (24)

Kendisine iyilik yapan kadın genç kıza ağzından değerli taşlar çıkan marifet veriyor. (28)

Kızın karşısına çıkan çay taşlarını atarsan karşıya geçiririm. Diye vaat vermiş. (21)

47. Erik:

Yaşlı kadın erik toplamak için kızını komşunun yanına bırakır. (6)

48. Dam:

Üvey anne her gece dama çıkıp ay dedeye sen mi güzelsin ben mi çirkinim diye sorarmış. (7)

Dangaz annesi ölünce malları bölüşmek için eski dama giren senin yeni dama giren benim diye söyler. (8)

Küçük oğlan kuyunun içinden direk damın üstüne düşmüş. (9)

49. Şerbet – Hoşaf:

Üvey anne şerbetin içine yüzük atıp kıza içirmiş. (7)

Kel Mıstık koca karıya börek pişirtip hoşaf yaptırıp yemiş içmiş. (5)

Çocuk elma olup kızın kucağına girdiği bozamatın evine gider. Bozamat hoşaf ikram etmek ister. (10)

50. Darı:

Bozamat şeytan hocasına elmayı uzatırken çocuk darı olup saçılmış. (10)

51. Tuluket (kap):

Kuş küçük oğlanı kırk tuluket su getirdiği zaman yedi kat yeryüzüne çıkartmış. (9)

52. Ceviz:

Çoban Ahmet çocuklara ceviz verip kediyle köpeği alır. (23)

ALTINCI BÖLÜM

1. ŞAH ISMAYIL

Bi varımış bi yoğumuş. Bi padişahın oğlu varımış. Adı Şah İsmayılmış. Şah İsmayıl büyümüş, yürümüş deliganlı olmuş. Gitmiş bi kız getirmiş nerden getirdiyse. O da pek güzelmiş. Adı Güllizarımış. Eve guymuş gapamış. Anası gelmiş bahmaya ziyaretine. Eyvah dimiş padişaha;

Sanğa münasip o kız, sen al dimiş. Oğlun pek güzel kız getirmiş. Padişah; olur mu? dimiş. Olur, olur dimiş illa sen al dimiş. O da olur alen dimiş. Padişah oğluna deyyoki; İsmayıl deyyo, o gızı ben alacen deyyo. O da deyyoki; virmem deyyo. Ne diye virmen diyo. Oğlunun garısı alınır mı deyyo. O da alınır alınır deyyo. Ben sanğa etceğimi biliyon deyyo. Eyvah bubam alır diye erzağını düzüyo elinde. Güllizarı kitleyip gidiyo. Kitleyip gittikten sonna iki ay filan gelmiyo. Ondan sonna bi daha gitmiş getirmiş. O da iremil atarmış her yire İremil¹⁰⁶ atarmış. İremille bilirmiş ne gelecek ne gitcek. Onu da getiriyo goyuyo. Bir daha yiyeceklerini işceklerini düzüyo. Ondan sonna gidiyo gine gapıyı açman diyo kitlen kimse gelmesin deyyo. Olur deyola onlarda. Bi daha gidiyo gidiyo. Orda da Arabı zenci varımış. Kim dimiş benlen yarışırsa demiş, kim beni yıkarsa dimiş ben ona varacan dimiş. Kimseler yıkamamış onu. Şah İsmayıl sen gir dimişler. O girmiş. Şah İsmayılın Cenk ederken galkan oynarken Şah İsmayıl Arabı zenciyi deviriyo. Devirince Arabı zenci soyunu veriyo, nur gibi kız oluyo. Ben sanğa varcan deyyo. O da olur deyyo. Onu da alıp geliyo eve üç oluyo. Eve geliyo Anası bahıyo eyvah deyyo. Padişaha deyyo;

“Oğlun üç dene kız getirmiş birbirinden güzel birbirinden güzel” deyyo. İlla sen güllizarı al deyyo. O da olur deyyo, nası alcez deyyo. Gadında nası alcesen al deyyo.

İremilci kız deyyoku;

İsmayıl deyyo ben iremil attım deyyo, buban deyyo seni dağa götürttürüp gözlerini oyducak deyyo, güllizarı alcek deyyo. Çıkma dışarı deyyo. Çıkmasam neden deyyo. O da çıkcam deyyo. Köyün halkı bu İsmayılı yakalayıp alıp gidiyola dağın başına. Gözlerini oyuyolar. Gözlerini oyduktan sonna sağ gözünü sola goyuyolar, sol

¹⁰⁶ Büyü yapmak, zar atmak.

gözünü sağa goyuyolar. Aç susuz, gan içinde galıyo orda. Bi guş geliyo yoktan. Gözlerini soku soku viriyo diziyen içine. Şaşu oluyo. Çıkıp geliyo evine şaşu şaşu. Eyvah deyyolar. İsmayılın gözleri yerinden çıkmış. Ne olcak deyyola. O da neden deyyo.

İremilci gız deyyoki; buban seni öldürtcek deyyo. İkiniz cenge çıkcaksınız deyo. Cellâtları filan hazırlattı deyyo. Şah İsmayıl çıkıyo dışarı, Arabı zencide deyyoki İsmayıl sen dur. Ben sen gibi çıkan deyyo. Sende çık bende çıkan deyyo. İkimiz çikalım deyyo. Şah İsmayıl olur deyyo. Bubası galkan alıyo İsmayılın galkan oynarken gılıçnan İsmayılın gafasını uçurcağımış. Galkan oynarken İsmayıl Arabî zenciye kaktırıveriyo. Ondan sonna Arabî zenci geçiyo padişahın garşısına. Aman bu basıyo şeyi basıyo şeyi kılıcınan. En sonna padişahın gafasını uçurup goyuyo. Gafa uçunca millet el çırpıyo. Uçtu uçtu eyi oldu deyerek.

Sonna varıya gali evine. Gırk gün gırk gece düün ediyo. Şey diyor önden güllizarı alcen diyo, ötekilere gücenmeyin deyyo. Onlarda kimi alırsan al deyyo. Şey deyyo:

Kimisinin ağzında dişi izi

Kimisinin goynunda memesi turuncu

Heç birisi Güllizara benzemez deyyo.

O da deyyo ki, Güllizar da böyle şey gibiymiş. Pek gözelmışte, dilli değilmiş, sığır gibiymiş. Ötekiler biri iremil atıyo, biri harp ediyo öyle catcurlarmış. Gücenmeyin deyyo; önden güveyi gircen deyyo güllizara. Onlarda gir deyyolar. Bigün güllizara giriyo bir gün iremilci gıza giriyo, bir günde Arabî zenciye giriyo. Gayli pek eyi oluyolar. Güliş çığrış. Ayrı ayrı onlara evler yapıyo, evler döşeyyo. Anasıda perişan oluyo gelmeyyo yanlarına. Şah İsmayıl guymeyyo onları. Köyün halkı altunlar takıyo, kuruşlar takıyo üç gelinin üçünede. Şah İsmayıl neler ediyo, ondan sonna üçü de bir arada geçinip çıkıp gidiyolar.

Yemiş içmiş muradına ermiş. Bizde erelim muradımıza.

2. HOPDA YÂRİM

Bir varımış bi yoğumuş. Bi garıyla goca varımış. Üç gızı bi oğlu varımış. Ōlan böyümüş kızlar gelin filan olmamış. Ōlanda böyümüş evermişler Ōlanı. Azcık geçmiş geçmiş. Sonna kızlar yetişmeye başlamış. Söğüşüyorlarmış¹⁰⁷. Ōlan dayanamamış garın şunu etti, garın şöyle etti, garın böle etti. Derken derken Ōlan eyice hırslanıyo guş olup koyup uçunca gidiyo. Gittikten sonra garısı iki ay üç ay sonra doğuruyo. Geliyo pencereye tık tık ediyo:

Hopda yârim deyyo.

Buyur şarım deyyo.

Neşliyo¹⁰⁸ bahtı yârim. Üyuyo.

Uyusunda böyüsün deyyo. Bubaanne sırlasın deyyo. Koyup gidiyo. Bir hafta sonra bi daha geliyo. Tık tık ediyo pencereyi;

Hopda yârim deyyo.

Buyur şarım deyyo.

Neşliyo bahtı yârim. Üyuyo.

Uyusunda böyüsün deyyo. Böyük halası hırlasın deyyo. Böyük halası basıyo hırlamayı basıyo hırlamayı. Bi hafta böyük halası gece gündüz hırlıyo. Ondan sona bir daha geliyo pencereye;

Hopda yârim deyyo.

Arvatta deyyo

Buyur şarım

Neşliyo bahtı yârim. Üyuyo.

¹⁰⁷ Tartışmak, kavga etmek

¹⁰⁸ Ne yapıyor

Uyusunda böyüsün deyyo. Ortancı halası hırlasın deyyo. Gine uçup gidiyo. Allah Allah deyyo. Ne ki bu guşun bize ettiği deyyo. Sonna gali bi hafta sonna bi daha geliyo, gine geliyo. Tıkk tıkk tıkk bi daha geliyo tıkk tıkk:

Kimo deyyo?

Hopda yârim deyyo.

Buyur şarım deyyo

Neşliyo bahtı yârim.

Üyuyo deyyo.

Uyusunda böyüsün güççük halası hırlasın deyyo. Güççük halası hırleyyo da hırleyyo. Bi hafta sona bi daha geliyo. Geliyo pencereyi tıkk tıkk ediyo tıkk tıkk ediyo. Garısı yarığ pencereyi açık goyuyo. Usulcacık guşu bi tutuyo eliyle. İçeri kuyuyo. Ne demek isten sen deyyo. Ne olcaksen ol deyyo. Bu ne böle hopta yârim hopta yârim. Ne olcağsan ol deyyo. Kimse sağa bişey etmeyecek. Anasıda deyyoki;

Vallahi ne kızlarım garışcak sağa ne de kendim garışcam deyyo. Bildiğin gibi yap bildiğin gibi otur deyyo. Silkiniveriyo essahtan deliganlı oluyo. Deliganlı olduktan sonna gucağına çocuğunu alıyo, garısını, anasını seviyo. Bi daha etmeyecek deyyolar. Onlarda söz veriyorlar.

Ondan sonna gali söz verdikten sona gine eski hali gibi oturuyolar gakıyorlar neşeli neşeli. Aman biz bi şey demeyelim garına deyyolar. Tamam, mı deyyola. Oda tamam deyyo. Yemiş içmiş muradına ermiş.

3. İKİ EMMİ UŞAĞI

Bi varımış bi yogumuş, bi iki emmi uşagi varımış. Fakırlermiş. Hadi dimiş emmi oğlu çalışmaya gidelim dimiş, yiyecek bulamamışlar. Un toplamaya çıkmışlar iki emmi uşagi. Bi fırıncıya varmışlar bi ekmek ettirelim deyyola.

Fırıncıya deyyola;

İki hamursuz bi güccük birine çıkmış, iki hamursuz bi gücükte birine çıkmış. Hadi emmi oğlu dimiş çalışmaya gidelim dimiş. Giderken giderken bi çeşmenin başına oturmuşlar. Arkedeş senin ekmeği yiyelim benimkini de sonna yiyelim deyyo. Büyük olanın ekmeğini yemişler ve ondan sona bi çeşmenin başına daha varıyola. Hadi arkedeş şincide seninkini yiyelim deyyo. Yok, arkedeş benimki bi göze deyyo. O da çıkarıp bi gözünü veriyö. Arkedeş birini daha çıkarırsan öyle vercem deyyo. Gözlerini almış insanın üstüne yatırıvermiş. Komuş gitmiş, egmegide elinden almış gitmiş. Ağlaya ağlaya bir tarlanın kıyısına çıkmış. Bir dede peydah olmuş. Ey ogul bu ne hal dimiş. Dedeçim dimiş. Biz iki emmi uşagıyız dimiş. Benim ekmeği yidik onunkune gelince ekmek bir göze dedi. Elimi süre süre tarlanın kıyısına çıktım dimiş. Dede de dimiş ki;

Şorda kaba ageç dalı var. Elini süre süre varcan kaba ağaç dalının yanına yatcan ora üç gövercin gelir dimiş. O üç gövercin üç tüy düşürür. Kaba ağaç dalından da iki yaprak düşer. Evvelinkinden daha iyi olursun dimiş. Ecinniler de kaba ağaç dalının üstünde konuşmuş. Dimişler falan susuz köy de su var bulamıyorlar. Küllüğün altunda da üç kazan altun var. Oğlan bunları duyunca bi köye misafir oleyyo. Susuz köye ben size su bulu veren deze deyyo. O da Oğlum burda su falan bulunmaz. Kimse bulamıyo sen mi bulacaksın dimiş. Yok, deyzeciğim bi kazma, kürek ver size su bulcen dimiş. Aman Oğlum gidive burdan diye oğlanı def etmiş. Başka deyzeye varmış kazma, kürek istemiş. O deyze vermiş. O ecinlilerin söyleştiği yere Kaya'nın yanına varmış. Bi kazma kürek vurmuş. Orayı dinlemiş. Hışıl hışıl su gidermiş. Biz orayı çok dinledik onda bir şey yok dimişler. Olan vurmuş kazmayı akartmış suyu. Susuz köye su çıkarmış. Köylülerle dimiş ki;

Dile dilediğini diye birikmişler başına. Para dilerim dimiş. Şu güllüğü dilerim dimiş. Orayı vermişler oraya bir ev yapmış emmi uşagi. Kör olan sabı orayı açmış bi şapka birinden almış, altunun üstünü örtmüş. O altundan altundan bi apardıman yapmış.

Ondan sona o evin altuna gayve acmış. Gelene gayveye buyurun gidene gayveye buyrun demiş. Gaçıp giden emmi uşığı gozünü kör eden emmi uşığının gayveye gelmiş demiş ki; ben Senin gozünü çıkartıydım nası buraya geldinde zengin oldun demiş. O da annatmış dede teklif etti. Kaba ageç dalının altunda ecinler söyleşti. Ondan zengin oldum. Su buldum ve ondan zenginim demiş. O gozünü çıkaran emmi uşagıda o kaba ageç dalının altuna yatmış. Onu ecinliler orda tosbağa kemiği gibi dalın altına yığı vermiş.

Gökten üç elma düştü ekisi emmi uşaklarının geriye kalan sizin ossun.



4. MUUTARINAN YILAN

Bir vakıtlar Çaygışla'da güccük bi gız varımış. Anası Sayayı herkes gibi atıp da başındaki yazmayı atıp, gür saçlarını yelde savurtturması ananın pek cinine gedyomuş. Aynı zamanda nazar deer deyi de gorkuyomuş. Ana, güççük gızı teknede yeşil sabınınan bi güzel çimdirdikten sona geydirmiş. Zoba küreeninin üsdüne köz goyup, üzerlik tütütmüş. Gücük gızı dumanın üstünden bi o yana bi bu yana zıplatmış. Aynıya bahınca kendi bile güzelliğine hayran galmış. Bigün anası gapının eşiğine dikilip:

Gız, Ümmügülsüm, şelvenin¹⁰⁹ annacında dura dura garardın ganı yere akmyasıca! Gel dutmaç¹¹⁰ yaptım, sitile¹¹¹ goydum! Ebene götür de yesin soomadan! diye çığırmiş. Ümmügülsüm, anasına giderken oynastığı arkıdeşlarına el sallamış. Çabık get, götünü başını sallama. Çığradan¹¹² da dışarı çıkma. Garşına gurt çıkar, guş çıkar, deyi tembihleyen anası eline sitili dutuştırup, götüne de bi şaplak vurmuş.

Çaygışla'nın Kemçik Eşe'si, oruç dutduğununan bayram etmesini bilmedik, geçimsiz bi dul garıymış. Bu sebepten güveysi Ali, gasının yalvarmalarına aldırış etmeyip, çulunu gapıya goymuş. Kemçik Eşe'de köyün epey dışındaki gonudan gomşudan yoksun esgi evine getmiş. Ahali Balçıka'ya gettiğinden Aliden arsınip¹¹³, sıkılacağı da yoomuş. Muutarın ayıptır, günahdır, sözlerine de gulak asmamış. Çifçisi, Sayanı Gavır'a gettiğinden bağlar, tarlalar ormana garışmış. Sayansız geçi, goyun olamayacağına göre de köyde bi kaş inek ve her hanede de yelenti varımış. Bu yüzden de gurt-guş irejime girmiş gibi pek alızımış. Emme Muutarın oolu Gasalak Arif, acar aldığı tomafiliylen Balçıka'dan Türkiye'ye izine gelirken Alamanya'daki saadıcı Guldur Osman'a uuramış. Alamanya'da elde tesbik gibi yılan gezdirmek adettenimiş. Gasalak, bacağına dolanan gücçük bi yılanı, densizin biri gaybetmiş, deyi alıp, cırcırlı cebini açıp içine goymuş, cırcırını da gapatmış. Guldur, dimiş: Şura girek de bu yılana sıçan yavrısı alak. Acından mı öldürücüğün, dimiş, bilmiş bilmiş.

Guş, börtü-böcek, yılan, hatta maymın bile satılan dükgana girip on dene cıscııldak sıçan yavrısı almışlar. Bi kahat gutuya goymuşlar. Günaşırı bi dene yavrı sıçan yılana

¹⁰⁹ Güneş

¹¹⁰ Yoğurt çorbasi

¹¹¹ Süt konan bakraç

¹¹² Keçiyolu, çığır

¹¹³ Çekinmek

verileceymiş. İşte o yılanı gazasız-belasız Gasalak, Çaygışla'ya gadar getirmiş. Köyün gayfesinde elinde yılanın oynaşırkana demişler:

Sok şu mırıği souk hayvanı cebine. Çoluk-sabı her gördüğü yılanı böle ağısız sanar da eller. Ağılı yılan da analarını beller. Başımıza iş açmayak Gasalak.

Gasalak, yılanı cebine goymuş. Goymuş emme cırcırını çekmeyi unutmuş. İlan da bi yolunu bulup, yağ gibi gayfenin damındaki gamışların arasına süülmüş. Türkçe'yi örenesiye toprak yalayarak idare etmiş. Sona da gayıp, ağaçların içine dalmış. Ne bulduysa mideye endirmiş. Davşanları bilem yuduyumuş. Kör Dombili'nin eşşein sıpasını bilem yutmuş da köylü canavarlardan şüpelemiş. İşte o yılan, Ümmügülsüm Anam dutmaçın üstüne yarpız yakıp dökmeyi unutduysa, deyi çığradan¹¹⁴ çıkıp yarpız ararkana, güççük gızı görmüş. Yuttuğu davşan yavrısının derisini gusup, başına geçirmiş. Papatyalardan da bi taç yapıp, oturtmuş başına. Bi çalının arkasından başını uzadıp:

Nere gediyon güzel gız? demiş.

Ümmügülsümün yüreği dirpedek atmış.

Kele bibi sen de kimsin? B.um aazımdan geleyazdı; donuma işetdin! Ebem görürse malamat eder beni. Vaa, heç akıl yok ellehem sende! Donum şu depenin ardındaki ebemin evine gedesiye gurusa barım.

Sende de heç öd yokmuş be gızım. Her duyduğu sestem yörük gızı gorkar mı heç? Ya garşına bi boğa yılanı çıksa nediciğidin? Deel akıtmak, s.çardım bile! Demek depenin ardındaki ebene gediyon. Ne işi var depenin ardında ebeyin?

Bibim heç sorma orasını. Bubam anamın altunlarını satıp gavıra gideceedi, "sattırmam" deyi dutturdu ebem. Soona, Hergün hergün ne çimiyonuz ikiniz de guyudan su daşıya daşıya gızımın yamızları çömdü iki yanına, deyince bubam da mitilini gapıya attı. Şincik yalınızbaşına o esgi evde yaşıyo. Az yarpız¹¹⁵ toplayınca ona gedeceem. Anam dutmaç yaptı da, onu götürüyom.

¹¹⁴ Taşlı yol, patika

¹¹⁵ Nane

Hava pek ısıcak. Gavırcılar böön-yarin gelmeye başlar gızım. Ben de Güveççi'ye gediyoum. Benim sabıların da gelecek. Haydı bene eyvallah! Ebeyin evine gedesiye bu ısıcakta gurur donun.

- Get güle güle bibi, donum gurudu bile.

Ümmügülsüm yarpız toplayadursun, yılan süzülüp getmiş Kemçik Eşe'nin evine. Gafasıyla küt küt vurmuş gapıya. İçerden öleğez bi ses gelmiş:

- Kimoo?

- Kim olcek, benim ebe! Anam dutmaç yolladı bi sitil. Ben de yarpız topladım yolda gelirkene, dimiş yılan.

- Gız lâlki! Ööretemedim sana gapı açmayı. Gaçıncı gelişin bu. Takatım mı var galkıp da gapı açmaya! Teli çekiver! Sesine nooldu ööle?

- Tamam, tamam, höykürme.

- Sus edepsiz! Getir sitili ordan bi gaşık alıp da! Midem gazınıyodu açlıktan! El içine yakışmadık buban olcek dangalak görmedi ya anan eline sitili dutuştırurkan?

İlan, teli çekmiş, gapı ardına gadar açılmış.

- Benim midem de gazınıyo, bubası da batsın, anası da, deyip, gafasından gavramış Kemçik Eşe'yi. İki yutkunup, yutmuş. Çorapları gusduktan sonna gafasına bi yazma alıp örtmüş, yatağın içine girip, Ümmügülsümün gelmesini beklemiş.

- Ben geldim ebee! diye seslenmiş Gız.

- Gapı açık, yittiriver, dimiş yılan.

- Anam dutmaç yolladı bi sitil. Ben de yolda gelirkene yarpız topladım. Isıcak ısıcık içecemişsin, anam ööle dedi.

- Göönüm çekmiyo şinci, tel dolaba goyuver de gel yanıma. Seni pek öösedim, dimiş yılan.

- Ben de seni öösedim garip ebem; sesini gısıp da otursaydın ya biziynen. Bah, sesini şinci gısmışsın. Hasda mısın yoosam?

- Hasdayım emme seni öpünce geçer hasdalığım. Hele sokul böğrüme, dimiş yılan.

Ümmügülsüm:

- Dişlerini niye dakmadın ebem? dimiş.

- Gırıldı guzum. Dişsiz guru ekmeği geveleye geveleye aazım da yara oldu.

- Gederkene götürüyüm de anam Kel Berber'e yapıştırsın.

- Damak mı galdı gızım diş dutacak. Gel, bah hele, dimiş yılan.

Ümmügülsüm başını uzatınca da curpadak¹¹⁶, arabaşı yutar gibi yutmuş güççük gızı. İlanın garnı davıl gibi şişmiş. Bi de aarlık çömmüş ki üsdüne, demen getsin. Çapalanacak bosdanım mı var; hazır garnım doymuşukana şu yatakda acık kesdiriyim, dimiş, gış uykusuna dalar gibi dalmış uykuya. Ve başlamış tıslamaya.

Muutar da gomşu köyden bi inekle dana satın almış da köye dönüyömuş. "Öldü mü galdı mı şu Kemçik, hele bi bahıyım," deyi eve dooru yaklaşmış. Yaklaşmış ki:

Abavvvv, bu kemçik guru fasilye mi yedi de böle heç kesiksiz ossuruyo, deyip, gapıya uzanmış. O ne? Gapı aralık. Uzatmış başını, garşıdaki yatağa bahmış, Kemçik uyuyo. Hasda mı ki deyi yorganı açsa ki gocaman bi yılan yatakda tıraktör tekeri gibi gıvranmış yatıyo. Barnaklarının ucuna basa basa götün götün gapıdan gerisin geri çıkmış. İneenen danayı da atıp, dabanları yaalamış köye dooru. Bi evlek goştuktan sona durmuş. Kendi kendine:

Kimseye söylemeyim, desem, eninde sonunda söölerim. Bilirim aazımda guru eşşek boku ıslanmaz. Adım gorkaa çıkar. Len sen gosgoca bi muutarsın. Uyuyan yılandan mı gorkacaan. Dön geri de bi yitlik yap. Öldürdükten sona da kuyruğundan dut, sürüye sürüye köye götür ki namın vilayete yayılsın. Beklim gazaya belediye başkanı bilem olurum, dimiş, geri dönmüş.

Evin gıyısında eline alacak bi şey aramış sessizce. Bahmış duğara dayalı bi ananat sapı duruyo. İki avucuna da tükürüp, ananadın¹¹⁷ sapını eline almış, varmış

¹¹⁶ Birden

¹¹⁷ Ekin demetlerini aktarmaya yarıyan 3-7 çatalı, uzun saplı aygıt

yılanın başına. İlan bu sırada tam da güzel bi ürya görüyomuş. Bi yılan, ille seninle sevişecem, diyomuş. Muutar ananadın sapını ilk indirdiğinde:

- Yaveş sarıl, garnım dıka-basa tok, dimiş, üryasındaki yılana. Muutar da her vuruşta:

- Çıkaar! diyomuş.

- Yaveş sarıl, garnım tok dedim ya.

- Çıkaar!

- Çıgarıyım barım. Soona geri yudarım, diye, önce Ümmügülsümü gusmuş, sona da Kemçik Eşe'yi. Muutar, cin guvvatıynan yılanın gafasına vurunca yılanın üryası da yarım galmış, almakda olduğu soluğu da. Muutar, göt cöbünden bi yaalık çıkarıp annındaki teri silerkene Kemçik Eşe bi taraftan zorla soluk almaya çalışıyo bi taraftan da gonusuyomuş:

Niye geç galdın Tekdaşşak! Azgalsın havasızlıktan booluyodum. Neymiş bu alamet şey bi bahıyım, dimiş ve yılana bahmış. Bahmasıynan yılbirt gibi fırlayıp, köye dooru topukları götünü döve döve goşmuş. Ümmügülsüm, aalıyomuş. Muutar, cöbünden çıkardı kahatlı şekerı verip, avutmuş. Sona yılanın guyrugundan dutup çekmiş dışarı çıkarmak uçun. Mümkünatı mı var; solumuş galmış.

Ombes dakika soona Kemçik Eşe, götüne köylüyü dakıp gelmiş. İlanı gören doğumu yakın bi gelinin aarısı dutup, bi çam aacının dibinde doormuş. Çok yeniyetme gızın dodakları fossadak gabarıp, uçuklamış. Muutar, güççük barnağıynan gızların dodaklarına Gremper sürmüş. Köy gözlekçisi köye salıp bi gaanı getirtmiş. İlanı yüklemişler, köye götürmüşler. Meraklı köy yelentileri önce sokulmuşlar, soona da gorgup çenileye çenileye ormana doru kaçmışlar. Gonşu köylerden yılanı görmeye gelen geleneymiş. Muutarın evinde tavık, horuz, bulgur, mercimek galmamış gelenlere sufra açacaam deyin. Ünü vilayetten bilem daşmış. Acar gurulan bi partinin ilçe başkanı bilem gelmiş tomafille. Muutar bunu fırsat bilip köy gözlekçisine belediye başkanlığına niyetli olduğunu fısıldatmış il başganının gulağına. O da, düşünük, dimiş köy gözlekçisinin dediine göre. Muutar da bunun üzerine acar aldığı danayı inekten ayırmakda bi sakınca görmemiş, gazanı gurdurmuş köy meydanına. Gara boyalı bi tomafıl gelmiş köye. Şüferinen barabar bi de işliğinin golu bıdık da gırvatı uzun

yepelek birisi inmiş. Bahmış üsdüne sineklerin çörelendii yılanı. Elindeki foturaf makinesiyle iresim üsdüne iresim çekmiş. Soona dönmüş muutara:

Sen kime sordun da öldürdün bu yılanı muutar? Bu foturafları Angara'ya yollayacam. Bu yılan goruma altundaki yılanlara giryosa çıran yandı demektir, dimiş ve bi çay bilem içmeden getmiş. Televizikte habarların tiryakisi olanlar:

He ya muutar. Bazı gurt-guş, hatta ayı bilem goruma altundaymış. Cezası da gamıyonnan adam öldürenen daha çoomuş. Hapis cezasını geç, para cezasını bilem köyü satsan ödeyemezsin, dimiş, her biri bi yandan. Muutar, solu Emirda da almış. Varmış acar gurulan partinin başganına, dimiş, böyle böyle. Başgan da:

Dakma gafanı muutar; seni mebus yaparık, dokunulmazlın olur. Kimse bi şey yapamaz. Bah sana örnek vereyim, deyip, mebusların suçlarını sıralamış da sıralamış. Muutarın akli yatmış bu fikre. Gavırdaki oollarına, damatlarına habarı uçurmuş. Mebus oluyom, gredi-mıredi, borç-harç vıgır para getirin. Şinci muutar dört gözünen erken seçim bekliyomuş. Muutarın hasmı da:

Uyuyan yılanın b.kunu mu yiyececi? Su içen yılanı bile dokunulmaz dimiş atalarımız. Galdı ki uyuyan yılanı dokunmak. Gafa yok ki. İlanın ahı duttu, muutarınız yakında felç geçirir, dimiş. Dimiş emme, kendisi felç geçirmiş. Çünkü Angara ööle yılanın Türkiye'ye girmesinin olaandışı bişey ve de yassak olduunu, yapılacak bi işlemin bulunmadını yazılı olarak muutara bildirmiş. Resmî bildirinin altına da dolaşık harfinen özel bi not ilişdirmiş:

Arsın arsin! Tırakdör pumpasıyla gücüük yılanı şişire şişire boğa yılanına döndürmüş, bi yılki halkı gandırmışsın. Bene galsa dövleti uuraşdırdın uçun ombiş gün ossun seni deliğe dıkar, mamirin de harcırahıynan onu getiren tomafılın benzin parasını alırdım emme, müdürüm dedi ki, dokunma muutara; bizim partidendir kendileri. Muutar, elinde Angara'dan gelen yazıyı, dötcöbünden ayırmayıp, cüzdeninde ölesiye gadar saklamış.

5. KEL MISTIK

Bir varmış heç yokmuş, Devler cücelerden çokmuş. Devmiş, ablakmış¹¹⁸ eme heç yemeden garınları hep tokmuş. Böle bir köyün birinde, düün- dernek evinde, eline tattadan kaşık alıp oynayan bir kel Mıstık varmış. Kel Mıstıkmış adı olanın, körünseyinmiş adı bubasının. Uyanıklıkta bir ustaymış, accık boydan bodıkmış. Evvelce buraları büyük bir ormanlıkmış bu köyde o zaman güççük bir köy. Bu köyde Mıstık, Hatça, İban adında üç gardaş yaşarmış. Bu üç gardaş güle oynaya günlerini geçirir dururlarmış. Bir gün üç gardaş mantar toplamaya ormana gidivemişle. Öngürdenn oraya zıplayıp dızıkırlarken¹¹⁹ yollarını kaybetmişler. Dönmüşler dolaşmışlar bir türlü köyün yolunu bulamamışlar. Garınları da açılmaya başlamış. İyice boylayıp bir daşın üstüne oturmuşlar. En büyükleri olan Hatça seslenmiş,

Hu huu Mıstık gardaş şinci netcez? Dimiş. En güççükleri olan İbram'da ağlamaya başlamış Gayıp olduk diye. Mıstık düşünüp daşınmış düşündükçe kafasını kaşımış. Yola devam edelim buluruz meraklanman dimiş. Başlamışlar yenişten yol aramaya. Derken vakit Aşam olmuş. Çıkılmışlar yüksekcene bir tepeye oturmuşlar. Derken Mıstık yırahta bir ışılık görmüş. Bir dızıku el yordamıyla tepeden inip ışığa doğru yürümüşler. Işığa yaklaştıkça bir taraftan yelenti¹²⁰ sesleri de gelmeye başlamış. Mıstık durup gardaşlarına sormuş; gardaşlar ışılık yanan yere mi gidek, yelenti üren yeri mi gidek diye. Gardaşları;

Yelenti üren yere gidip de netcez. Yelenti bizi dalar. Işılık yanan yere gidek dimişler. Mıstık peh akıllı cin fikirliymiş. Gardaşlarına;

Ben demeden bir şey etmeyin diye tembihlemiş. Işılık yanan yere varıp “tak tak tak” diye çalmışlar gapıyı. HUU kimse yok mu? diye ünneymiş Mıstık. Bir zaman sonra elinde löküzle¹²¹ bi cadı garı açmış gapıyı.

Nene tanrı misafiri kabul etmez misin? dimiş Mıstık. Cadı garı gozünün ucuyla şöne bir bahmış sabıllara;

¹¹⁸ İri, şişman, ablak

¹¹⁹ Koşmak

¹²⁰ Köpek

¹²¹ Gaz lambası

Tanrı Misafiri kabul edilmez mi yavrularım hadi girin içeri siz acıkmış ve üşümüştünüzdür diyerek açmış gapıyı buyur etmiş içeri. Sabılar sekiye oturmuşlar. Gocaları garı;

“Siz otura goyun ben gidip tarna şorası bişireyimde içiniz ısınsın” diyerek odadan ayrılmış. İki gardaş buna peh sevinmişler ama Kel Mıstık domracıymışmış¹²². Dedim ya demin içine bir gurt düşmüş. Sekinin ardında duran perdeyi aralayıp bahmışımış ne görsün bir sürü sabı gafası varmış. Gardaşlarına heç belli etmemiş. Cadı garı da tarna şorasını bişirip goymuş önlerine. Üç gardaş ıscak ıscak şorayı gaşıklayıp içmişler. Cadı garı;

“Sabılar siz epey dingin görünüyorsunuz hadi şuracığa uzanıp yatın. Uyuyun dinlenin sabenen size köyünüzün yolunu gösterem diyerek yatak yorgan sermiş sedire. Sabılar yatağa girip yorgan çekmişler başlarına. Bir süre sonra cadı garı gelip seslenmiş,

“Huu Huu kim uyur kim uyanık” diye. Yorganın altundan kel Mındık seslenmiş,

“Kel Mındık uyanık!” goca garı,

“ A Oğlum sen nediye uyumazsın? Gardaşların bah uyuyakalmışlar. Dimiş.

Kel Mındık da;

“Anam bene yatmadan önce börek bişirir, hoşaf yapar yer içer öyle uyurdum” dimiş. Cadı garı kalkmış, börek açmış bir de erik hoşafı kaynatmış, kel mındığın önüne goymuş yedirmiş, içirmiş hadi uyu gari diyerek gitmiş. Bir zaman sonra yine gelip sormuş,

“ Hu hu kim uyur kim uyanık? Yorganın altundan kel mındık seslenmiş,

“Kel Mındık uyanık!” cadı garı,

“Böreği yedin, hoşafı da içtin a oğlum sen nediye uyumazsın?” dimiş. Kel Mındık da;

¹²² Pimpirikli

“Anam bene yatarken bahlıva yapardı bi güzel yer öyle uyurdum.” Dimiş. Cadı Garı Kalkmış hamur yağurmuş bahlıva açmış, pişirmiş şerbetini dökmüş Kel Mındığa yedirmiş. Goca garı yine gelip seslenmiş;

“Huu Huu kim uyur kim uyanık” yorganın altundan yine kel Mındık seslenmiş,

“Kel Mındık uyanık!” cadı Garı,

Böreği yedin, hoşafı içtin, bahlıvayı yedin a oğlum neredeyse zabah olcek Sen daha neye uyumazsın?” Kel Mındık;

“Bahlava beni kesmez nene. Anam bene Bahlıvanın ardından bi de Höşmerim¹²³ yapardı yer öyle uyurdum” dimiş. Koca garı höşmerimi yapmış kel Mındığa yedirmiş, “hadi uyu garım” diyerek gitmiş. Bir zaman sonra yine gelip sormuş,

- Hu hu kim uyur kim uyanık? Yorganın altundan kel Mındık seslenmiş;
- Kel Mındık uyanık! Cadı garı;
- Böreği yedin, hoşafı da içtin, bahlıva, höşmerimi de yedin a oğlum sen daha nediye uyumazsın?” dimiş kel Mındık da;
- Anam bene höşmerim yedirdikten sonra ahardanden kalburla¹²⁴ Su getirir içer uzunca uyurdum dimiş. Cadı garı duğarda abılı kalbırı kabtığı gibi aharaye seyirtmiş. Cadı garı kalburu suya daldırır üç adım atmadan su gene boşalmış, cadı garı kalbırla su getire dursun biz gelelim kel Mındığa. Kel Mındık gardaşlarını uyandırıp cadı garının bir cadı olduğunu olup bitenleri annatarak perdenin arkasında duran sabı kafalarını göstermiş.
- Hadi aladı tüyelim. Birezden şelve de doğar. Biz de yolumuzu ararız diyerek evden goşup kaçmışlar. Cadı garı ise bir türlü kalbıra suyu doldurmamış. Nası olduysa dibine bi avuç gadak sığdırıp geri eve dönmüş. Bahmışımış kimsecikle yok. Başlamış,
- Emeklerim emeklerim diye dövünüp ağlamaya. Kel Mındık kör amıcam gibi cingenimiş. Bıçağını goca karının evinde düşürmüş. Gardaşlarını bir ağacın tepesine çıkarmış. Siz ağaçtan enmeyin ben bıçağımı alam gelem” dimiş. Geri dönüp almaya gelince goca garının “emeklerim emeklerim” deye ağladığını duymuş.

¹²³ Undan yapılan bir cins yemek

¹²⁴ Elek

- “-Nene ağalama ağalama ben buradayım” demiş. Öyle deyince,
- Ende ge yavrum ende ge!”demiş. Kel mindik enmiş gelmiş. Cadı gariya yakalanmış. Goca garı Kel Mindığı bir çuvala koyup tavana asmış.
- Dişlerimi bileyleyeyim de mi yeyen seni bileylemeden mi? Demiş goca garı. Kel Mindık;

“ Çok iyiliğini gördüm. bileylemeden yesen yad¹²⁵ bir söz söylerim. Bileyle ge de ye”demiş. Cadı garı dişlerini bileylemeye gidince, cebinden bıçağını çıkartıp çuvalı kesmiş Kurtulmuş. Cadın garının damda bir ala dügesi ile bir Ak horazı varmış. Tutup Çuvala koymuş ağzını da bir güzel dikmiş tavana asmış geri. Kendi de bacadan çıkmış gitmiş dişlerini bile bileyleyen goca garı bi ısırılmış, “baa” demiş. Cadı garı;

“ Seni oca sönesice seni. Bemin ala düve gibi bağırtırım seni” demiş. bi daha ısırılmış, “gıygı gıygı” demiş.

“- Seni oca sönesice seni. Benim ak horaz gibi gıgılatırırım seni duydun mu” demiş. Ondan kerı “baa, gıygı” derken ısıra ısıra öldürmüş. Açsa bahsaykının ala düvesiyle ak horozu.

“Ana ciğerinden yanasıca ana beni yine gandırdı gaçtı” deye dövünmeye, ağlamaya başlamış. Meğer goca garı Kel Mindığın bacağına kirmanda¹²⁶ eğirdiği ipi bağlamış. İpi anıtlaya anıtlaya peşlerini düşmüş. Gide gide körlerin anlığa varıyo. Bahsaykan ağaca çıkmışla. A yavrum yanına nası çıktınız temiz hava almaya demiş Kel Mindık;

Nası çikalım a nene ümüğüme bi Değmen daşı daktım altıma da bir gazık çaktım. Dırmana dırmana çıktım demiş. Cadı garı da boynuna ve bir değmen daşı takmış, altuna da bir gazık çakmış dırmana dırmana ağaca çıkmış. Tam elini uzatıp kel mindığın bacağından yakalayı verecekken bi depme goyvermiş cadı garı tengir mengir aşşağı yuvarlanıp gebemiş galmış.

Üç gardaş ağaçtan enmişle gelmişle yükte yeğni bahada ağır malını mülkünü üleşmişle eve de bi adaş değirivemişle goyupta gitmişle. Bene da cadı garının kalbırını vedile. İşte onu da şu duğara asıvedim.

¹²⁵ Kötü

¹²⁶ Elde yün eğirmeye yarayan aygıt

6. DERVİŞ BUBA

Bi varımış bir yoğumuş. Evvel zaman içinde, galbur zaman dışında, develer tellal iken pireler berber iken ben anamın, bubamın beşiğini tıngır mıngır sallarken. Bi anaynen bi gız varımış. Bu gızın anası bi gün erik toplamıya gitmiş. Gızım dimiş gomşunun gızını yanığa goyu veren dimiş. İkiğiz oturun dimiş. Gız suya varımıya gitmiş. Surları doldurmuş gelmiş gomşunun gızınıda çığırılmışlar, aşu bişirmişler önlerine goyup aşu yirlerken gomşunun gızı maketin altundaki Derviş bubayı görmüş, ödü kopmuş. Aman şey deyyo ben evimize gitcen şey dimiş Derviş bubayı görünce; Aman dū ne var dediysede gitcen dimiş. Gomşunun gızı gitmiş. Derviş buba maketin altundan imekliye imekliye gızın yanına gelmiş.

Gız heç bozgunluk vermemiş, ikisi yimişler aşu. Gız derviş bubaya “Sen çal da ben oyniyi veren” deyyo. O çalmış yaylık gızda dört duğara zıplayıp, vurarak gomşular duysun diyerek vurmaya oynar gibi etmeye başlamış. Gaylık gomşulardan kimse gelmemiş, duyan da olmamış. Gız Derviş bubaya yüz numaraya gitcen deyyo. Biricik gidip gelen dediye de oda gaçang dimiş. İyi öyleyse gaçarsam belime ip bağılyver deyyo. Oda ipi beline bağlamış, eline almış gaçmasın diyerek. Gız yüz numaraya girmiş yüz numaradaki ibriği ipe bağlamış gaçmış. Evlerinin orda bi daş varımış oraya saklanıvermiş. Derken Derviş buba gıza ünner ünner¹²⁷ gelmezimiş. İpi abılınca¹²⁸ tıngır tıngır ıbrık gelivermiş. Derviş buba duduğu sese göre gızım pek sevinçli nasıda oynuya oynuya geliyo. Pek yüyrükmüş maşallah deyyo. Bir de bahsaki ıbrık. Gızıyo. Gaylık imekliye imekliye aşşağıya inmiş. Gızı aramış, bulamamış. Evden yıraklaşınca¹²⁹ gız içeriye girmiş gapıyı vurmuş. Herifte gapıya tak tak vurmuş vurmuş gız gapıyı açmamış. Gız Derviş bubaya söyne deyyo.

Gidive derviş buba yoluğa

Yarım ekmek verdim eliğe

Gapınığ arkasında üş sırik var

İki yanığa biri beliğe

¹²⁷ Seslenmek

¹²⁸ Çekmek

¹²⁹ Uzaklaşmak

Derviş buba laf agnamamış gocaman tırnaklarıyla gapınığ altını gazmaya başlamış. Gazmış gazmış başını uzatır uzatır ölçerimiş. Omzuna gadak gelince gız satırını alıp gafasına indiriveriyo. Gapıyı açmış vücudu içeride bölük bölük çintmiş¹³⁰. Ahardeki eşşğini getirmiş heybiye etlerini, kemiklerini yüklemiş. Eşşğin götünede bi tokeş yandırmış. Eşek gide gide sahabınınğ köyüne varmış. Herifin sabıları Derviş bubanın eşşği geliyo gendi yok deyyola. Hemen heybiye bahmışlar. Bubalarının etleri görmüşler. Hemen bi mezer gazıyola oraya gömüyorlar. Ve gası gocasının gatilini bulmaya yemin ediyö. Diyar diyar dolaşıyor. Günlerden bi gün gız gılığ göyüne geliyo. Mahalledeki garılarınan çeşme başında gonusuyolar. Garı başlıyyo gonusmaya. Ordada gızığ anası varımış. Garı şey deyyo; benim bi gocam varıdı onu öldürmüşle. Öldürenin eli cennet çivrur ossun deyyo. Garı bunu duyunca;

“A deli deyyo onu benim gız öldürmüş. Ge bize gidelim deyyo.” Garı orda gızı beyeniyo oğluna istiyyo. Garıda hemen gızı veriyo. Düün ediyolar. Hemen gız iniyo. Gızı bi odaya yalığız gapıyyolar. Kimseyi yanına goymuyyolar. Gelin hasta oldu deyyolar. Güççük bi gız aradan gelinin yanına geliyo. Seni dey o katran gazanına otuklarda öldürcekler. Elbiselerimi sağa verende kaç deyyo. Gız o elbiseleri geyyo evlerine geliyo. Anasına annatıyo olanı biteni. Gelenlere gızımı öldürdügüz bide istiyosuguz diyo. Tokeş çekiyolar. Anaynen gız muratlarına eriyolar.

¹³⁰ Kesmek, ayırmak

7.NAR DANESİ

Bi varımış, bi yoğumuş. Bi ana-buba varımış. Bide bunların kızları varımış. Adı “Nar danesi’imiş. Nar danesinin anası ölmüş, yerine öveyi ana gelmiş. Öveyi ana, nar danesini istememiş. Gocasına bu gızı al götür, demiş. O da gızına, sen kümese saklan da, ben ona götürdüm deyen demiş. Öveyi ana gece olunca aynanın garşısına geçmiş, aynaya;

Ayna, ayna

Sen mi gözelsin, ben mi çikinim, demiş.

Ayna da, sen de güzel değilsin, ben de, kümesteki nar dane hanım güzel demiş. Bunu duyan öveyi ana, gocasına sen gızı götürmemişsin deye gavga etmiş. Ertesi gün herif gızı dağa odun yarmaya götürüyön deye götürmüş. Ve gız zıbarınca kaçmış gelmiş. Gız uyansa bahsaki bubası yanında yok. Eline daş almış ve atmış. Daş nereye giderse gızda o yanna gitmiş. Gide gide gızın garşısına bi ev çıkmış. Evin gapısını çalmış. Ettiyar bi arvat çıkmış. Gız ne var ebe ben burada kalayım demiş. Ebe yaah demiş, benim kırk dene õ(ğ)lum var, seni görürlerse yirler demiş. Gızda, ben senin işlerini gören, õ(ğ)anların gelince beni sakla demiş. Ebeyi razı etmiş. Gız her taragı temizlemiş, yemeği pişirmiş ve õ(ğ)lanlar geleceği zaman saklanmış. Õ(ğ)lanlar gelince, anamız eyi olmuş evi temizlemiş, yemeği bişirmiş deye sevinmişler. Anaları da ay yavrılarım ben neden eden, böyün bize bi gız geldi o her yeri temizledi. Bende benim õ(ğ)lanlar seni yir deye onu atlattım, demiş. Õ(ğ)lanlarda biz oga bişey etmeyiz, nediye öyle ettin deye analarına gızmışlar. Analarıda gızı ortaya çıkarmış. Ve kırk hırsızların gardeşleri olmuş.

Öveyi ana gine aynanın garşısıga geçmiş;

Ayna ayna;

Sen mi gözelsin, ben mi çikinim, demiş.

Ayna da sende çikinsin, de çikinim. Kırk hırsızların evindeki nar dane hanım güzel demiş. Öveyi ana gızın yaşadığını duyunca, doğru kırk hırsızların evine gitmiş, şerbet

etmiş. Şerbetin içinede yüssük¹³¹ atmış. Gız şerbeti içince yüssük ümüğüne dakılmış ve bayılmış. Gırk hırsızlarda öldü sannetmişler. Gözel bir tapıt yapmışlar, nar danesini içine goyup, gapıya asmışlar. Beyoğluda her gün o yanna ava gelirmiş. Tapıtı görmüş evini almış gitmiş. Yüklüğe gomuş. Bi gün hizmetçiler bunu görmüşler. Beyoğlu bize buğa bahın dedi de biz duymadık mıkı diye acımışlar. Şora vermişler, su vermişler gitmemiş. Hizmetçinin biri gaşığı ümüğüne sokunca yüssük dakılmış gelmiş. Ve gız eyi olmuş. Hizmetçiler beyoğlundan saklı ona bahmışlar. Yemeğini, suyunu getirmişler. Beyoğluna yapılan yimekler azar azar eysilmeye başlamış, beyoğlu da buna gızmış. Bi gün dur bi takip eden dimiş. Gece bir yere saklanmış. Nar danesi gelip, yimekleri yirken beyoğlu elinden tutmuş is misin, cis misin dimiş. Nar daneside, is de değilin, cis de değilin, seni beni yaradan Allahın guluyun dimiş. Başından geçenleri annatmış. Ve beyoğluyunan, nar danesi evlenmişler. İki dene sabıları olmuş. Gız öveyi anasını buldurmuş ve kırk gatırın guyruğuna bağlamışlar ve depeden aşşağıya atmışlar. Mesut yaşamışlar.

Yimiş, işmiş muradına ermiş. Gökten üç elma düşmüş, biri anladana, biri dinneyene, biri okuyana!

¹³¹ Yüzük

8. DANGAZ İLE DİNGÖZ

Bir varmış bir yoğumuş... Evvel zaman içinde kalbır zaman içinde çok eskilerden bizim köye benzeyen bir köyde Dangaz ile Dingöz adında iki gardaş varmış. Bu iki gardaş yaşlı anaları ile yaşayıp gidiyomuş. Bir gün Dingöz kardeşine;

“A gardaşım Dangaz” diye ünnemiş. Oda;

Ne var? Dingöz demiş. Bu gün sen anamla kal da ben öküzlerinden çift sürmeye gidiyon sen anama bah. Dimiş. Oda;

Böyün ben anamı yuyacağım¹³² bu günde çifte sen gidive... Dangaz, “ hayır ben anamı yarin yuyarım olmaz sen gidive.” Dimiş. Dingöz,” ben senden daha iyi yuyarım böyünlük de sen gidive bende yarin çifte giderim demiş. Gardası Dangazı çifte yolladıktan sonra bi kazan suyu fokur fokur kaynatmış, ondan geri anasını da kazanın içine bi basmış. Meğer Dangaz akıllıymış Dingöz ise deliymiş. Dangaz aşamınan çiftten gelince bir bahsaykanan anasının kazanın içinde dişleri sırtmış kalmış. Dingöz yımırtaı da şipite dürmüş ölünün eline vermiş.

“- Yüdün mü anamı?” Dingöz.

“-Yüdüm Dangaz. Anam keyfinden hakır hakır gülüyo. Eline yımırtaıyla şipit¹³³ dürümü verdim onu bile yemeyo güle güle yarlıyo anam” demiş. Dangaz gitmiş bahmış, “Allah belanı versin anan ölmüş. Ben meze¹³⁴ gazanda anamı gömelim”demiş. Dangaz gitmiş meze gazmaya. Dingöz da anasının bacaklarının arkasından muzmarlarından delmiş bi ipe dakmış tangır mangır mezera sürüyüp gidiyomuş. Sürüyüp gidekene bi goca garı demişki; “ A yavrum heç mi onun beleğsinden süt emmedin? Yazık de mi ona? Ha gözelce götüreydiniz” demiş. Sende mi bene laf ediyon deyerek bi vurmuş onu da öldürmüş. Sonura gardası Dangaza seslenmiş; “Dangaz” demiş.

-Ne var Dingöz? Dimiş. Dingöz ünnemiş; “Ölü biridi iki oldu mezerı gen gaz” demiş. Ora doğru varırken kabirlere yakın Burculan eve doğru varalak bi horoz ötmüş, “gıygıdı gıy” diye.

¹³² Yıkamak

¹³³ Gözleme

¹³⁴ Mezar

“- Len küllüğün horazı sende mi bene laf ediyon” demiş. Horoza da tutmuş bi vurmuş.
“- Dangaz” demiş Dingöz. “ne var Dingöz” demiş.

“- Mezerı gen kaz ölü ikiydi üç oldu demiş. üçünüde mezere gömmüşle gelmişle. Gelince, “ hadi demiş malları üleşelim.” “üleşelim Dangaz emme eski dama giren senin acar dama giren benim demiş. Dingözün acar dama kendiliğinden bir goca öküz diktirmiş girmiş. Geri mallar hep eski dama girmiş. Deli bir gün bahmış iki gün bahımış öküze üç gün bahmış olası değil. Bi dipili gün öküzü şeere satmaya götürmüş. Giderken körlen tarlanın başına varınca bi Keler¹³⁵ çalının içinden önce kuyruğunu sonna da dilini çıkamışta girivermiş.

“- Keler ağa öküzün basını mı biçiyon? Demiş. Öküzü Kelerin çıktığı çalıya bağlayıp koyup gelmiş. Öküzü de canıvala yemiş. Öküzün kemiği sırtmış galmış. Daha sonna bi daha varmış gine Keler girmiş çıkmış oraya.

“ Len ciğeriden yanasıca öküzü yedin parasını vermeyimiyon?” demiş. Milletin geçit yolu bazar yoluymuş bi yanaşmış çalıya Kelerin parasını bulcan diye koca çağılı kazakana kazakana bi küp ağzı sarılı altını bulmuş. Beranarı¹³⁶ örtüp köye dönmüş.“ Dangaz” demiş. “ ne var Dingöz? Demiş.

“Kelerin parasını buldum hadi alalım gelelim” demiş. Almışla gelmişle. Varmış gonşuya;

“- Gonşu bize bi yarım lağı¹³⁷ ver altun bölüşcez Dangazınan” demiş. gonşu; “bu delide altun ne arasın” demiş içinden eme yinede yarılmağının götüne katranı bulaştırmış vermiş. Üleştirmişler almış varmışlar;

“- Men yarılmağınızı” demişler. Yarım lağıya üç denede altun bulaşmış. Hemen oda hükümete haba vermiş. hükümet adamları kalkmış gelmiş. Dangaz, Dingözün ettiklerini annatmış.”- bu anama şöle şöle etti” demiş. Biz bilmeyiz gapıları ört ge demişler. Dangaz;

“-Dingöz ben dama gidiyon oca sönesice gapıdan ayrılma” demiş. Akıllı dama gitmiş delide evde kalmış. Gapıları örte ge deyince vurmuş gapıları sırtına gapıyanan doğru

¹³⁵ Kertenkele

¹³⁶ Üstün körü

¹³⁷ Yarım kilelik tahıl ölçü birimi

hökümete varmış dinelmiş. Ondan geri, “ eyy yarabbi ben neyinen takıcan bu gapıyı ev yaptım dam yaptım daha beresini alıştıramadım aman yarabbim” demiş Dangaz. Hâkimler arasında bi laf etmiş:

“ Doğruya bizim yanımızda dedi gapıyı ört ge diye bu da gapıyı vurmuş sırtına gelmiş. Oğlum madem bu deli, şu gapınızı takdir deye beş on guruş para topleyip vermişler Dangaza. Gapıyı almış sırtına geliyomuş gali. Bizim harım¹³⁸ gibi yere gelince koca bi bunar varmış. Hırsızlarda bi heybe altun bulmuş şakır şakır enip geliyorlarmış.

“Hih demiş bu hırsızlar bizi öldürür” diyerek ağaca hoplamışla çıkmışla. Hırsızlar da yayılmışlar ağacın altunda sana az bene çok deye altun bölüşüyorlarmış. Dangaz gene ünnemiş. “ ne var Dingöz?” demiş. Dingöz;

“- Akıdıyon akıdıyon demiş. Dangazda;

“- Akıt Dingöz akıt” demiş. Şar şar şar salmış aşşağı. Hırsızlar;

“Hih guşla akıdıyo” demiş. Dangaz’a gene ünnemiş. “ ne var Dingöz? demiş Dangaz.

“- Sıçıyon sıçıyon” demiş.

“- Sıç Dingöz sıç” demiş Dangaz. Hırsızlar bu sefer

“ Guşla sıçıyo” demişle.

“ Dangaz” demiş.

“- Ne var Dingöz? Dimiş.

“- Kolum debenneşti¹³⁹ gapıyı goyveriyon.” Dimiş.

“- Koyve Dingöz koyve” demiş. Gapıyı koyvermiş. Hırsızlar; “ göğ göçüyo göğ göçüyo! Diye koyan gaçıyo. Bi heybe altunı ordan da yükleniyorlar doğru evlerine geliyola. Bene da bi avuç vedilerdi gelirken düşürmüşüm.

¹³⁸ Avlu

¹³⁹ Yorulmak

9. ÜÇ GARDEŞ VE ALMALARI

Bi varımış bi yoğumuş, Allah'ın kulu pek çoğumuş. Bi adam bi alma dalı dikmiş. Bu alma dalı senede üç alma veriymiş. Devde almaları yir gidermiş. Alma diken herifin üç oğlu varımış. Olanlar almayı beklemeye garar vermişler. Önce büyük oğlu beklemiş, beklemiş. Zıbarıp galmış dev almanın birini almış gitmiş.

Ertesi gün ortanca Oğlu ben bekleyen dimiş. O da beklerken zıbarmış galmış. Dev almanın biriçini de almış. Güççük olana sıra gelmiş. O gün de güççük olan beklemeye başlamış. Güççük olan zıbarmeyen diye sırca barnağını kesmiş. Acısından zıbarmeyen diye der. Galan birisini de almış dev giderken oğlan görmüş. Hemen devin ardından olan seyirtmiş. Dev hemen bi guyuya inmiş. O guyunun ağzından bi adam boyu alaf¹⁴⁰ çıkarmış. Oğlan evlerine gardeşlerini çığırmaya varmış. Gardeşlerini guyunun yanına ebermişmiş bir de urgan ebermişler. İlk önce büyük olan guyuya sallanmışlar. Yandım deyince çıkartmışlar. Sonna ortanca olanı sallamışlar o da yandım deyince çıkarmışlar. Sıra güççük olana gelmiş. Güççük olan yandım dedikçe sallan söndüm dedikçe sallan dimiş. Yandım dedikçe sallamışlar söndüm dedikçe sallamışlar. O guyunun içi bi köymüş. Bi damın üstüne düşmüş. Damdan inmiş ve o goca garının evine müsafir olmuş. Üç gün filan durduktan sonna olan susamış. Su istemiş goca garı dışarı çıkmış bi tasla su ebermişmiş¹⁴¹ olana vermiş. Oğlan içtikten aman deyze bu su nediye duzlu hem de ılık dimiş. Goca garı, devin dibinde kalmış oğlum dimiş. Suyumuz bu devin elinde o deve ayda bir gız veriz. Dev o gızı yiyesiye biz su gapışırız dimiş. Böyün de padişahın gızını yiyecek dimiş. Oğlan aman deyze o Çeşmeyi bene göster dimiş. Tam gızı yiyeceği sırada oğlan varmış deve bi ok atmış. Devi gafasından vurmuş. Dev homurdanmış. Yiyidisen bir daha vur dimiş. Olan, goçaklık¹⁴² bi defa olurmuş dimiş. Köylüler hayret etmişler. Gız hemen devin ganına elini batırmış. Ganlı elini oğlanın yanılısına vurmuş. Gız geri evine varınca padişah şaşırılmış:

“ No gızım ne geldin bah herkesin gızını yiyo nedelim dimiş.”

“ Buba bi goçak geldi beni kurtardı.”

¹⁴⁰ Alev

¹⁴¹ Getirmek

¹⁴² Kahramanlık

“Aman gızım ne olur sen o yiyidi bilirmin dimiş.” Padişah dellallarını bağirttırmış. Herkesin padişahın gapısının önünden geçmesini emretmiş. O goçakde eve varıp zıbarmış. Dellaların bağırıldığını duyan goca garı hemen eve gelip oğlum kak dellallar bağırıyo sen de gidive dimiş. Oğlan ordan geçerken gız hemen tanımış olanın bileğinden yapışmış. Oğlanı padişahın huzuruna çıkartmışlar.

Padişah, oğlum dile dileceğini dimiş. Olan da padişahım ne dileyim senin can sağlığı dilerim dimiş. Padişah gine dile dileceğini dimiş. Padişahın oğlan gine sağlığını dilemiş. Padişah bu gızı sana vercen goçak dimiş. Oğlan vereceksen üç gızını ver benim iki gardeşim daha var dimiş. Padişah kabul etmiş. Üç gızını da vermiş. Oğlan gyunun yanına gızları ebermişmiş. Urgannan ilk gızı çekmiş. Sonna ortanca gızı çıkartmış. Sonna sıra ufak gıza gelmiş. Oğlan dimiş sen çık gız dimiş sen çık. İlk önce gız çıkmış. Ufak gızın güzel olduğunu gören gardeşleri urganı kesmişler.

Oğlan çaresiz kalmış bir gaba ağacın altuna yatmış. Ağacın tepesinde bi guş yuvası varmış. O guş senede üç yavru çıkartmış. Üçüncü de bi ejderha gelir yirmiş. O gün gine ejderha gelmiş yiyeceğini. Oğlan okunu çıkartıp ejderhayı vurmuş. Guş sevinmiş oğlanın yanına gelmiş. Goçak dile dilebileceğini dimiş. Oğlan da sen bir guşsun. Ben senden ne dileyen dimiş. Guş gine dile dileğini dimiş. Oğlan da beni yokarı çıkart dimiş. Guş kırk tuluket¹⁴³ kırk su eber ben seni yokarı çıkardan dimiş. Oğlan gitmiş padişahıtan ebermişmiş. Guşta olanı yedi kat yeryüzüne çıkartmış. Oğlan evlerine varmış, daha düün olmamışmış. Olan varınca düünler olmuş yimiş, içmiş muradına ermiş. Onlar ermiş muradına biz çikalım kerevetine...

¹⁴³ Yiyeceklerin konduğu hayvan derisinden yapılma kap.

10. OH DEDE

Bi varımış bi yoğumuş. Bi garı goca varımış bi de oğlanları. Oğlan belli yaşa gelince okutmayı vermişler. Oğlanda zılla avaraymış¹⁴⁴. Kafası bi türlü Okulu almamış. Oğlumuzun akli okula sarmeyo barim eberelimde andaç-baççe işlerine bahsın deyerek alıp getimişle okuldan. Getimişle getimesine de andaç baççeyi de beceremeyomuş. Ne etsek ne yapsak ta Oğlumuzu Acar¹⁴⁵ etsek diye düşünüp dururken Garısı gocasına;

“- A herif oğlumuz bi derin hocaya yollasak ta barim dinini dirayetini öğrense” demiş. Kocası “olur ya” demiş ve derin bir hoca araştırmaya başlamış. Bir iki gün sonura gasına;

“- Sen bilmiyorsun ben bilmeyen abdest almayı, Kur'an okumayı, Bismillah demeyi öte yüzde bir derin hoca varımış varıp da ona götürüyim barim” demiş. Garısı da; o zaman bunu öte yüze derin hocaya götür okudalım. Bi ölüye diriye ilazım olur, demiş. Zabah erkenden horoz öterken bindirmiş bubası ata oğlunu alıp gidiyomuş öte yüze doğru. Şamların goca kayaya varıyola “öngürde bi ekmek yeyelim soluklanalım” diye kayanın dibine oturuyola. Hava da ısıcakmıymış ne. Oğlanın bubası oh deyerek oturuveriyo. Meğer Orda bir şeytan hocası varımış. Adı da oh dedeymiş... Adam oh derdemez tark bi gapı açılıyo kayadan.

-Selamünaleyküm

-Aleykümselâm

-Nere gidiyonuz?

- Nere giden bu olan benim, kafası bi şeye saymayo ben bunu öte yüze okutmaya gidiyon. Beygir debenneşti¹⁴⁶ yayılıyo biz de öngürde Allah ne verdiyse bi ekmek yeycez yolumuza devam etcez. demiş. Şeytan hocası,

“Eee ben hocayın ben bunu okudan” deyo.

“- Madem sen derin hocasın okut sen bunu. Ne zıman gelen ben” deyo bubası. Şeytan hocası; Benim adım oh. Nası siz oh deyince bu gapı açıldı. İşte üç ay sonura ge, iste altı

¹⁴⁴ İşe yaramaz, aylak

¹⁴⁵ Yiğit

¹⁴⁶ Yorulmak

ay sonura ge. Ne zıman gelirsen ge. Oh dersen bu gapı sana gene açılı” deyo. Adam oğlanı derin hocaya “eti senin kemiği benim” deyerek teslim ederek köyüne dönüyo. Oh dedenin bide gızı varımış dünya gözeli. Oğlana yanıyo. Oğlanı annacına¹⁴⁷ alıp;

“- Bah bildim öğrendim dersen bubam seni boğar. Cinlilerin hocası bubam seni boğduru öldürtürü. Sordukça bilemeyon hocam de deyo. Hoca da oğlana örgendin mi diye sordukça, - Aman hocam bilemeyon, aman hocam bilemeyon derimiş. Aradan üç ay geçiyo. Adam garısına;

- Oğlanı derin hocaya vereli üç ay oldu varam baham bi şeyler öğrenmiş mi? Deyerek aynı gayanın yanına varıp yine oh deyo. Tark gayadan gapı açılıyo. Bubası oğluna örgendin mi olum? Deyo. Örgenemedim buba deyo oğlanda. Adam duruyo üç ay sonura bi daha geliyo olan gene örgenemedim buba deyo. Altı ay sonna geliyor yine bilemeyon buba deyo. Böle böle üç sene orda okuyo. Üç sene bubası varıyo geliyo. Bu sırada olanda eyice örgeniyo her şeyi. Adam gide gele usanıyo. Gene varıyo oh deyo tark gapı açılıyo. Oğlanın bubası,

- Hocam izin ver de ben bunu alan giden. Bah üç sene geçti bişey bilmeyon deyo eyisimi bir mal maşat alan, dana dorpu gibi bağlayan bahısın bu deyo. Şeytan hocası da olu deyo. Şeytan hocasının gızı oğlana bi daha tembih ediyo.

- Sakın ha örgendim deme bubana filan. Hem kendine hem bubana yazık edesin. Bubam tavık teli olur ya takana ya beygirin kuyruğuna sokulur. Sizi de dinle bi evir eder talaz ede kayıp ede. Katiyen deme. Sınırı biliyorsun demi deyo. Oğlanda bilyon deyo. Biniyo beygire şamladan bubasıyan köye doğru geliyola. Bubası,

- Oğlum bi şey örgendin mi?

- Örgenemedim.

- Oğlum bi şey örgendin mi?

- Örgenemedim.

Oğlan bahsay ki tavık teleği beygirinin kuyruğunun altunda durup duru. Şeytan hoca tavık yeleşti olup sınıra gadak dinlemiş. Derken kerim gızın alata doğru geliyola.

¹⁴⁷ Yanına

Yaklaştıkça seldaş döktü, ekmeklik aharaye sınırı geçmişle. Tavık yeleğide kaybolmuş. Bahsaykı avcılar takıduk- tukuduk avlanıyola. Olan;

-Buba ben bi moçoğu olan Sende bi avcı ol, ben bi tavşan yakalayan aşamınan pişirelim yeyelim. Bah deyo. Avcıla bize bu tarzıyı sat derlerse sat. Yalınız bu hıltarımı¹⁴⁸ sıyır verme tılsım hıltar da deyo. Gidiveyo canlıca bi tavşan tutup gelip bubasının önüne koyveyo. Siz davşanı bişire goyun ben arkadan yetişirim deyo. Bunu gören avcıla takuduk tukuduk ederek;

-Ey buba engi moçoğu¹⁴⁹ bize sat be. Bizim moçokla a...kodumun bokçu. Heç bi şey yakalamoyala. Olur, satayın deyo. Satıyo yalınız hıltarını sıyırıyo. Ey buba sende emme gökgörmediğin biriymişsin. Heç tarzının hıltarı sıyırılırmı deyolar. Adam, ben moçok mazı satacak değildim deyerek işi zora sokunca Avcılar'dan birisi, adam sende moçoğa para verdin de hıltara mı para veremecen deyo. Adam hıltarı ve davşanı alıp gidiyo. Moçok bi dızıkıyo ağzında davşanla geliyo avcılara veriyo. Bi daha gidiyo gene eberiyoy. Bi daha gidiyo fakat geriye dönmeyoy. Moçok öte varıyo bi silkiniyo gene oğlan oluyo. Avcıla, len paranın yarısını vedik iki davşan tuttu geldi. Kayıboldu. Deye adamın evne varıyola. Adam;

- Arkıdeş ben moçoğu size sattım geldim. İhi, bahın evimde biz üç kişiyiz moçok da yok bişekte yok deyo. Hem davşanı yeyola, hem parayı kazanıyola. Oğlan buba ben bi at olan sende bi ağa ol. Yarin Sandıklı'nın bazarı beni götürüp sat. Yalınız yularımı sıyır verme tılsım yularda deyo. Oğlum bi at oluyo yımırta gibi. Adam ata biniyo tingidi tingidi doğru Sandıklı bazarına varıyo. Bazardaki alaverecilerin gozleri faldır faldır açılıyo. Atın güzelliğinden gozlerini alamayola. Bizim çatal gibinin biri de öyle metediyo Öyle metediyo herkes atın etrafında toplanıyo. Adamın birinin de yenice atı ölmüş bazara at bahmaya gelmiş.

-Buba kaç para bu atın değeri?

- Beş yüz lira. Olurdu olmazdı adam atı alıyo. Adam, “ emme yularımı vermen” deyo. Verirdin vermezdin deriken öngürden birisi adam Sende atı altundan bi yular alamadın mı emmede Gök göremedik adama çatmışsın. Alsın yularını” deyo. Adam atı alıyo

¹⁴⁸ Tazı, buzağı, çoban köpeği gibi hayvanların boynuna takılan ip ya da kayış.

¹⁴⁹Tazı

evine götürüyo. Dama bağlayo. Damın bi de deliği varımış. Dışadan mandallayıp önüne yeğgi¹⁵⁰ döküyo gidiyo. Adam gittikten sonura olan silkiniyo yine o olan varıyo evine. Atı alan adam ertesi gün geliyo. Hey buba senin at kayboldu geri buraya mı geldi deyo. Adam,

“ A Oğlum ben alaverici adamım senden aldım şona satarım. Şundan aldım buna satarım. Gel bah biz burada üç kişiyiz at felan yok. Bi yarenin düşmanın çıkamıştır. Heç yeğgisini yemeden at mı çıka gide deyo. Adam koyup gidiyo. İki üç gün geçiyo, “buba”deyo. “ey”deyo. Ben bi kahve olan Sende bi Kaveci ol. Sandıklı'ya konalım. Değerini biç sat. Yalnız koralarımı¹⁵¹ sök. Tılsımım koralarda deyo. Aşamın bi kave oluyo olan. Sabanan kakan “sığır bazarında va” diye oraya doluşuyola. Adam götürünü yer komayo. Üç gün kaveyi çalıştırıyo. Dördüncü gün biri;

“- Len abi şu kaveyi bene sat deyo.

“- Yavı yalnız olduğum uçun satıyon. Ben satcak adam değilimde geliverenim gidiverenim yok.”

“- Gaça gavenin değeri?”

“-Beşbin lira” deyo. Eyi len verelim beşbin lirayı deyola. Veriyola alıyola kaveyi. Parayı cebine guyup geliyo başlayo koraları şakkıduk – şukkuduk sökmeye. Gaveyi alan;

-“ Ey yavı satın aldım ben bu gaveyi niye koralarını söküyon?

Ya de yo. Al paramı ben satcak niyetim yok. Ben koralarımı sökerim deyo.

Öngürde bulunanlar “ey ilen koca gahveyi aldında bi kora alıp dakamadın mı? Deyola. Koraları söküyo gelip evine yatıyo. Adam da seet onikiye gadak çalıştırıyo gaveyi. Müşteri daşıyo dökülüyo çalıştırıyo çalıştırıyo gaveyi. Evinde de yatan gaveye deye bi kat örtü eberipip yatıyo. O da bozuluyo. Sabanan millet sığır sürmeye varınca, “amanın bu adam delirmiş mi yavı sığırlan bo... Altında yatıyo. Nediyo yavı bu? Deyola. Adam sabanan sorutmuş galmış sığırlarınan.” Allah Allah len ben gavede yatıyodum. Nolmuş bura yıkılmış yumulmuş bende bilemedim deyerek döşeği yorgan sırtlayıp doğru evine

¹⁵⁰ Yem

¹⁵¹ Kilit

varıyo. İki üç gün sonura olan, “buba burla örgendi. Yarın Afıyanun bazırı. Ben bir at oğlan sende bi ağa ol bin üstüme doğru Afıyanun bazarına gidelim. Orda da beni sat yularımı sıyrır koyge deyo. Oğlan bi at oluyo bubası binip Afıyana doğru giderlerken şeytan hocasının habarı oluyo. Gelip atın Kuyruğunu altuna tavık yeleş olup sokuluyo. Oğlan bubasına deyverecek ama at olmuş bi kere nası deyversin. Afıyon bazarına varyola. Atı bazara çekiyo. Şeytan hocası silkinip insan oluyo.

“- Buba bu atın değeri kaç para? Değeri şu deyo. Şeytan hocası parayı adamın eline sayıyo. Adam çilbirimi¹⁵² sıyıran deye uzanırken şeytan hocası ,” sıyırmacan” deyerek sıyırttırmadan bi zenciyo yuları bubasının elinden ata bindiği gibi dağdan tepeden uçtura gaçtıra doğru Şamların goca gayaya varyo. Gayadan tark Gapı açılıyo.

“- Aman gızım debenneştım tüfenk alda ge bunu vuralım bu bene çok etti” deyo gızına. Gızı da arayomuş gibi ediyo bulduğunda başka yere saklıyo. “Aman bubam bulamadım” deyo.

“- Eme gızım bi tabanca alge”

Dabancayı da bulamadım aman bubam” deyo.

“- Tarayı, keseri alge keselim” deyo.

Aman buba ben bulamadım, aman bubam bulamadım. Ve ben dutanda sen kendin nere goyduysan bulda ge” deyo. O ünnekçe gız saklarımış. Şeytan hocası yuları gızına verip tara, keser aramaya gidiyo. O zıman gız tutup yuları goyveriyo. Oğlan da gaçıp gidiyo. “Eyvah Bubam yetiş gaçırdım” deyo. Bozamadın gızı da yayladan geliyomuş. Hoop bi alma oluyo. Bozamadın gızın goynuna giriyo, koltuk altuna sokuluyo. Oh dede de bi hasta oluyo geliyo orta odaya oturuyo. Oğlanın bubasıyan bozamatta Orta odada oturuyormuş. Eline bi asa alıyo ıh ıh ıh odaya oturuyo. Eee noldu buba. Hasta felen mısın hoşaf eberenen de içemin deyo bozamat. “Ya” deyo. Şeytan hocası, “Senin gızında bi alma var. O almayı eberirsen de yesem eyi olcan” deyo. Oğlanın bubası ne bilsin onu. Ordan kerı olanında bubası goyup gidiyo. Oh dede “o almayı eberirsenisen yersen eyi olcan” deyo. Yavı ben gızıma alma malma almadım. Bozamat eve gidip gızına sakladığı almayı vemesini söyleyo. Gızı, “ buba

¹⁵² Hayvan başlığının ipi

alma malma yok bende. Adam sapık mapık mı bilmeyon” deyo. Bozomat orta odaya tekrarlayın varıyo. Alma yok buba deyo. Şeytan hocası eberdiği aşı maşı yemeyo. Gene “gidive göynekcek gızının soy ellerini başına bağlat o zaman alma yere düşer al da bene ge” deyo. Bozomat ihtiyarin lafiyla evine gene gidiyo. Gızım ellerini başının üstüne goy deyo. Ellerini galdırırince alma tıp yere düşüveyo. Hemen almayı alıyo. Gızım deyo, “ bu almayı yerse adam eyi olcamış, şifayımış.” Deyo. Gızı da “Allah Allah bu alma nerden girdi”deyo. Alıp varıp odaya “me hoca almayı buldum geldim deyo hocanın elini uzadıveyo. Hocanın eline uzadıveriken alma darı oluyor da saçıla galiyo yere. Hemen hocada bi civcili tavık oluyo dıp dıp dıp dıp darıyı toplamaya başlayola. Bozamat da baha galiyo. Oğlan da hemen bi dikli oluyo evele bi tavığı yeyo sonurada civcileri yeyo soyunuyo silkiniyo oğlan olup dinele galiyo. Gidiyo hocanın gızını da alıp geliyo. Hocanın gızıynan kırk gün kırk gece bi düün ediyola. Bene da bi tas havla vedile yeye yeye geldim.

11. NOHOT SABİ

Bi varımış bi yoğumuş. Bir ülkede garı koca varımış. Bunların heç sabıları yoğumuş. Bunlar Allah'tan sabı istemişler. Bir gün herif tarlaya gitmiş garıda nohot ıslatmış. Kendisi ekmek etmeye durumuş. Islattığı nohotların hepiciği sabı oluvermiş. Garı buna çok sevinivermiş. Garı sabılara bubanıza ekmek götürün demiş. Sabılar analarının ettiği ekmeği bitirmişler. Garı buna gızmış, sabılara bir oklağı vurmuş. Sabıların hepiciği ölmüş. Birisi süpürgenin arkasına saklanmış, birisi teknenin içine girmiş. Garı ağlamaya başlamış. Garı sabılarımın hepsi öldü bubalarına ekmeği kim götürcek deye ağleyyomuş. Saklanan sabılar ana biz ölmedik biz götürelim deyyolar. Anaları bunların ölmediğine çok sevinmiş. Sabılar çıkmışlar. Garı bir daha sabılarıma bi şe etmeycen isterse ekmeğin hepiciğini bitirsinler deyyo. Sonna garı ekmeği etmiş yağlığa çıkılamış heybeye koymuş. Bir de eşeğin varmış. Eşşeğe heybeyi atmış sabıları eşşeğe bindirmiş. Sabılar acık gittikten sonna eşeğin kulaklarına girmişler. Türkü çığırarak bubasının yanına varmışlar. Yolda tarla sürenler bu türkü nereden geliyo diye etraflarına bahmişlar. Sonna sabılar kendi tarlalarına gelince eşşeğin kulağından çıkıp bubalarına şey demişler:

Buba tarlanın ortasında mı varalım kıyısından mı varalım deyyolar. Bubaları kıyısından gel demiş. Ekmeğin kıyısını yimiş. Buba tarlanın ortasında mı varalım kıyısında mı varalım deyyolar. Ortasından gel deyyo. Ekmeğin ortasına yimişler. Sonna bubası ekmek yimeye oturmuş. Sabılar bubasına biz tarlayı sürelim mi deyyolar. Bubası sürmen kızım deyyolar. Öküz batıklar da altında kalırsınız deyyo. Sabılar bubasının sözüne bahmayıp tarlayı sürmeye gidiyola. Azcık sürdükten sonna öküz batıklayıp sabılar batıklığının altında kalıyolar. Bubaları ağlamış ve evine dönmüş. Eve gelince gasıynan kavga yapmışlar. Gezmişler tezmişler ağlamışlar. Bir vakit sonna yine Nohottan sabıları olmuş yine sevinmişler. Yimişler, içmişler muradına ermişler.

12. DÖĞÜMLÜK DAŞI

Bi varımış bi yoğumuş. Evvel zaman içinde fakır bir ana-gız varımış. Bu aile geçimini yuygu¹⁵³ dokumakla sağlarıymış. Bi gün gız baççede yuygu dokurken guş gelmiş daşın üstüne gonmuş. Ve deyyo:

Gözel gız senin başına bir hal gelecek, gençliğinde mi ihtiyarlığında mı gelsin? Gız bunun üzerine şaşırılmış, düş gördü sanmış, aldırış etmemiş. Ertesi gün tekrar guş gelmiş, aynı sözleri söylemiş. Gız bu sefer anasına annatmış. Anam güzel anam ben yuygu dokurken bir guş gelir, bene başına bir hal gelecek der. Gençliğimde mi ihtiyarlığında mı gelsin der. Anası telaşlanır.

Aman gızım ağzını hayra aç ne biçim laf öyle sen benim ocağım, aşım, ekmeğimsin. Sen benim birdenemsin gıyamam sanğa, sana bi şe olursa ölürüm gahrımdan. Ne gelirse gençliğinde gelsin. Bir daha gelirse böyle söyle deyyo. Gız üçüncü gün yuygu dokurken guş tekrar gelmiş ve aynı sözleri tekrarlamış. Gızda ne gelirse gençliğimde gelsin demiş. Guş gızın elbisesinen tutarak almış gitmiş. Çok yırahlarda ormanın içinde goca bir binanın içinde indirmiş. Odanın içinde boylu boyunca uzanmış bir ölü yatıyormuş. Gız bunu görünce ağlamaya başlamış. Gorguyom ben diye bağırılmış. Guş;

Korkma güzel gız sanğa bir zararı dokunmaz. Sen bunu kırk gün başında bekliyeceksin. Heç yanından ayrılma tamamı deyyo. Gaybolmuş. Gız bütün günlerini o ölünün başında beklemiş durmuş. Canı çok sıkılıyomuş. Ah arkıdeş olsada dertleşsem diye düşünürken çan sesleri duymuş. Pencereye dızıkmışmış. Develerinen kervan geçiyormuş. O kervanlarda köleler varımış. Gız da bi dene köle almak istemiş ve almış. Gız o cariyeye ile dertleşirmiş. Bir gün gız cariyeye:

Sen bu ölünün yanında bekle ben aşşağı ineyim dolanayım deyyo. Gız aşşağı inince cariyeye ölünün yanına gelmiş ve oturmuş. Ölü kımıldamaya başlamış. Cariye yad¹⁵⁴ gapliymiş.

¹⁵³ Halı

¹⁵⁴ Kötü

Ben senin başını kırk gün bekledim deyyo. Aşşağıda cariyem var deyyo. Gız yugarı çıkınca ölünün uyandığını görünce şaşırmış. Deli kanlıya derdini annatmış. Delikanlı hayat hikâyesini annatmış.

Ben padişahın oğluyum. Bir cadı beni kırk gün uyuttu. Benim başımı kırk gün bekleyen gızla evlencem dimiş. Cariyeye türlü türlü andaçlar¹⁵⁵, mücevherler vermiş. Cariye ile düün hazırlıklarına girişmiş. Öteki gız ağlamış. Padişahın oğlu bi gün çarşıya çıkmak istemiş. Saraydakilere ne andaç alen diye sormuş. Herkes elbiseler, mücevherler istemiş. Öteki gız da bene Döğümlük¹⁵⁶ Daşı eber deyyo. Padişahın oğlu şüphelenmiş. Döğümlük daşını ne yapacak ki bu gız gözünden kaçırmayan deyyo. O gün Döğümlük daşını gıza vermiş. Gız baççeye Döğümlük daşını alarak çıkmış. Döğümlük daşına bütün dertlerini annatıyormuş.

Çare bul derdime, döğümlük daşım. Gali dayanamam anamı çok özledim, gitmek istiyorum buradan. Gali gidemezsem kendimi öldürürün diyerek bıçağı çıkarmış. Tam kalbine saplayacakken her şeyi duymuş olan Padişah oğlu, gızın elinden bıçağı almış. O zaman her şeyi anlamış. Padişahın oğluyla evlenen gız anasını da yanlarına alarak mutlu bir yuva gürmuşlar.

Gökten üç elma düşmüş. Biri yazana, biri yazdırana, biri bu ödevi verene...

¹⁵⁵ Hediye

¹⁵⁶ Sabır

13. GÜLCÜ BUBA

Bi varımış, bi yoğumuş. Bi ana bi buba varımış. Bunların bi de gızı varımış. Bi gün gızın anası ölmüş. Gız abelerin yanında duruyomuş. Gız pek güzel olduğu uçun gonşuları gece eve erkek goyuyo diye iftira etmişler. Abeleri gızı, gece dağa gomuş gelmişler. Zabah olunca gız dağın eteklerine doğru yürümeye başlamış. Dağın eteğinde gozü kör bi adam gül topleyyormuş. Gız gülcüye yalvarmış. “Abelerim beni dağa godu gittiler”. Ne var ben senin yanında duren dimiş. Gülcü bubayı zorunan gabul ettirmiş. Hemen gız güllerin eyi eyilerini toplamış. Sonna gülcü bubanın evine dönmüşler. Gız dükkânı temizlemiş, gülleri camın önüne güzelce yerleştirmiş. Her gün gül toplamaya bi öyün giderlerken, gız gelince iki üç kere gitmeğe başlamışlar. Gızın düzenliliği sayesinde güller çok satılmış.

Orda da bir Padişahın o(ğ)lu varımış. Bi gün gızı görmüş ona yanmış. O(ğ)lan gülcü bubadan gülü alır alır. Gül kokular “Göyün bacadan bahtırır” derimiş. Padişahın o(ğ)lu bu derten uçuru gün gün erimiş.

Gız zengin olmuş. Kendine gocaman bi köşk yaptırmış. Türlü türlü hizmetçiler, uşaklar dutmuş. O(ğ)lan gıza anasını isteyici yolladıkça gız “ya ah” deyyo istemeyo. O(ğ)lan bunları duymuş bi gün ölmüş. Padişahın o(ğ)lu öldü deye habar geleyo gıza. Tabıtı camaat gızın köşkü'nün önünden götürüreyyola. Gız pencereden baheyomuş. Tabıtın gittiğini görünce “Tabıtı koyun gidin” diye bağırılmış. Tabıtı yere goyan camaat goymuş kaçmış. Gız hemen aşşaya ineyo. Tabıtın gapağını açeyyo, hemen o(ğ)lan tabıtın içinden kakiveriyo. Gız olanın elinden tutmuş kendi evine guymuş ikisi evleneyyolar.

Yimiş içmiş muratlarına ermişler. Gökten üç elma düşmüş biri anladana, biri yazana, biri de okuyana...

14. GEÇİ GIZI

Bi garı goca varımış. Bunarında biricik gızı varımış. Anası ölmüş. Anası ölünce herif gızına âşık olmuş. Gız da buba heç olur mu böyle şey, olmaz dediyse de, bubasına farakat eberememişememiş. Gız öyneyse dimiş, Sen bir hocaya danış. Herif hocaya varmış, dimişkinem;

“Evimin önünde meyva ağacı var. Bu ağışdan güzel meyvalar biter. Bunu ben mi yirin elmi yir.” Hoca dimişkinem:

Sen yin. Gız bunu duyuyo, hemen döymesinin birini gırıyo. Bi geçi tuluğu¹⁵⁷ alıyo goyyo. Ertesi gün tuğluğu geyip kaçıp gidiyo. Az gidiyo uz gidiyo bi de bahsa ki her yer garanlık, zindan. Ey Allah'ım deyyo yer yarılısın ben içinde hıfsolen¹⁵⁸ deyyo. Yer yarılıyo. Oraya büzülüyo.

Ertesi gün Padişahın oğlu ava çıkmışımış. Te ilerden bunu görüyo. Saraya götürren ben bu geçiyi orda besliyen deyyo. Saraya götürüyo. O gün de olanın anası gatmer ediyorumuş. Geçı yanına sokulunca gılını döken diye arvat oklağıyı bi vuruyo. Orda birinin düyünü varımış. Oğlan deyyokinem ana düyüne gidive. Bene gız beyen. Arvat düyüne gidiyo. Bunu duyan geçi gızı soyunuveriyo. Düüne varıyo. Tam gayınna olcağın anacine¹⁵⁹ oturuyo. Arvat baya o gözele deli oluyo. Gızım deyyo;

Sen nerelisin?

Gızda deyyoki;

Ben oklağı vuran köyündenim deyyo.

Arvat eve gelip oğluna deyyo. Oğlan da aramaya çıkıyo. Ona soruyo buna soruyo herkeçde böyle bir köy yok sen aklını mı yitirdin, deyyolar. Oğlan eve geliyo anasına deyyo. Bi daha düyün oluyo. Oğlan anasını gine yolluyyo. Geçı gızı da bi çeşit uruba¹⁶⁰ geyip düyüne gidiyo. Avradın gine anacına oturuyo. Arvat deyyokinem; “Ay gızım okla vuran köyündenimiş diye oğluma dedim eyleni vermişler” deyyo. Gız da

¹⁵⁷ Keçi derisi

¹⁵⁸ Kaybolmak

¹⁵⁹ Yanına

¹⁶⁰ Elbise

deyyokinem yannış annamışsen bişirgeç vuran köyündenim deyyo. Garı yine oğluna deyyo.

Oğlu da deyyoki; ana gatmer et ben yine arıyan o köyü deyyo. Garı gatmer ederken gız yüzüğünü hamuruna gömüyo. Neyise oğlan aramaya çıkıyo. Arıyyolar arıyyolar boyluyolar. Eskerlerine deyyokinem gelin bi garnımızı doyuralım. Oturuyolar. Oğlan bide bahsa ki gatmerin içinde yüssük. Hah deyyo benim nasibim evdeymişte benim habarım yoğumuş. Hemen eve geliyo. Geçiyi yokarı alıp gidiyo. Bi göke gapadıyo.

“ İs misin cis misin deyyo.” Gızda iste değilin cis de değilin deyyo. Tuluğunu suyunu veriyo. Evleneyolar. Yimiş, işmiş muradına ermiş.



15. FATMAYNAN YUSUF

Köyün birisinde mutlu bir aile yaşarmış. Kadın hamileymiş. Günler günleri govalamış bir gün gadının sancısı tutmuş. Ebe gıza ünlemişle Ayşe gadın doğurcak herhalde yetiş diye. Ebe kız gelmiş kadını doğurtturmuş, Kadının biri olan biri kız iki çocuğu olmuş. Müjdeyi bubalarına vemişle. Müjde ossun bir değil iki sabı bubası oldun diye. Adam çok sevinmiş kavede çaylar benden dimiş herkese çay ısmalamış. Deriken ebe kız gine gelmiş. Sabıların anasını kaybettik, başın sağossun dimiş. Adam sevinirken sonna üzölmüş. Garısını gidip mezere gömmüşle. Adam ikiz çocuğunun kalakalmış ortada. Aradan bi kaç hafta geçmiş, ay geçmiş böyle olmayacak deyerek bi üvey ana ebermişmiş eve. Adam garısının ölümüne sebep sabıları görüyomuş. Üvey ana dedikya. Hepiciği yad olcek değil ya yavrularım. Üvey ana sabıları çok sevmiş. Saşını süpürge yapmış, yememiş yedirmiş, giymemiş giydirmiş. Sabılar yedi yaşına gelmiş. Kızın adını Fatma Ölanın adını da Yusuf koymuşlar. Adam bir gün keklik vurmuş gelmiş. Garısına, kekliği aşama pişir de yeyelim dimiş. Kadın keklik etini pişirmiş. Kekliğin kokusuna dayanamayan Fatmaynan Yusuf keklik etini yeyip bitirmişler. Üvey ana fırına varıp bahsaykın keklik eti yok. Sabılara;

A yavrum nediye yediniz. Aşamınan bubanız gelince sizi döver dimiş. Ne yapacağını şaşırmış doluya koymuş almamış boşa koymuş dolmamış. Sonunda göğsünü keserek pişirmiş aşam olunca sıfraya koymuş. Çoluk sabı hep beraber keklik eti diye yemişler. Daha sonna adam gasının göğsünün olmadığını fark etmiş. Gasına; Noldu senin göğüslerine? diye sormuş. Kadın çaresiz olanları bir bir annatmış Adam gasına; Madem öyle oldu sabıların midelerini açalım erimeden çıkartıp senin göğsünü yapıştırılam dimiş. Üvey anaları sabılara varıp;

“A yavrularım bubanız size şöyne şöyne edecek. Hemen buradan kaçın.” Diyerek sabıları bir güzel yuyup yıkamış. Aşamdan hazırladığı hamırsızı¹⁶¹ da ellerini vermiş. Tam vedalaşıp ayrılacaklarken üvey anaları sabılara;

“- Olur ya bubanız peşinize düşerse alın şu bıçağı yola atın. Bıçağı da geçerse şu sabunu yola atın. Yok, onu da geçerse şu tarağı yola atıvirin” diye tembih etmiş. Fatma’yınan Yusuf üvey analarıyla vedalaşıp yola koyulmuşlar. Az gitmişler uz gitmişler yedi tepe

¹⁶¹ Hamura soda karıştırılarak yapılan bir cins ekmek

dağ geçmişler. Giderkene Fatma Yusuf'a seslenmiş; Yusuf gardaş Yusuf gardaş bubam peşimize düşmüş geliyo netcez? Dimiş. Yusuf anamızın verdiği bıçağı atalım kurtulalım diyerek bıçağı yola atıvermiş. O anda dağ-daş ahar-tepe yolak her yer bıçak olmuş. Bubaları bıçaklardan kurtulmaya çalışırken onlar da yollarına devam etmişler. Birez gittikten sonra Fatma dönüp bahmış geriye. Yusuf'a ünnemiş yine,

Yusuf gardaş Yusuf gardaş, bubamın bıçağı aralamış peşimizden geliyo netcez? Dimiş. Yusuf gardaşı Fatma'ya;

Üvey anamızın verdiği sabunu atalım da kurtulalım diyerek sabunu yola atıvermiş. O anda dağ-daş ahar tepe her yer sabun oluvermiş. Bubaları kaya düşe kaya düşe sabunlardan geçmeye çalışıyormuş. Fatma'yınan Yusuf yollarına devam etmişler. Bir hayli yol almışlar ben diyeyim kırk adım siz deyin kırk garış. Fatma dönüp tekrar arkasına bahsayki bubaları sabunu da aralamış arkalarından gelipbatı. Fatma gardaşı Yusuf'a tekrar ünnemiş;

“- Yusuf gardaş Yusuf gardaş, bubamız sabundan kurtulmuş peşimize düşmüş geliyo netcez? O zaman Yusuf üvey anasının verdiği tarağı almış yola atmış. Her yer tarak olmuş. Bubaları ne gadak uğraştıysa da tarağı aralayamamış. Çaresizce dönüp geri gitmiş. İki gardaş yollarına devam etmişler. Yorulmuşlar dinlenmişler, açılmışlar analarının kuyduğu hamırsız yemişler. Susamışlar su yok. Ormanda bir aharaye¹⁶² düşmüş yolları. Ahar yaban hayvanlarının ayak izleriyle doluymuş. Ayak izlerinde de su varmış. Yusuf Eğilip içmek istemiş. Fatma Yusuf'a ünneymiş,

“- Yusuf gardaş Yusuf gardaş, sakına içme. Her mahlûkatın izi var burda. Kurt izinden içersen kurt, ayı izinden içersen ayı, Sansar izinden içersen Sansar olursun” diye tembih etmiş. Bir zaman sonra susuzluğa dayanamayan Yusuf keyik izinden eğilip kana kana içmiş. Fatma “-Yusuf gardaş “ diye dönse bahsayki Yusuf keyik olmuş ardın sıra gelip batı. Fatma;

“ A gardaş içme dedim içtin geyik oldun” diye ağlamış sızlamış emme nafile. Varmışlar bir ahar başında çeşmenin yanına. Böyün burada dinlenelim dimiş Fatma. Fatma çeşmenin yanındaki kavak ağacının üstüne çıkmış oturmuş. Keyikte etrafında yayılır dururmuş. Aşama gadak çayırılıkta yayılır Aşam gelir Fatma'nın çıktığı Kavak ağacının

¹⁶² Akarsu, dere, çay

altında yatarmış. Aradan ne zaman geçti bilinmez. O civarda bir beyoğlu varmış. Beyoğlu atını hep buradan sularmış. Gine böyle bir gün Beyoğlu çeşme başına gelmiş. At, ağaçta saklanan Fatma'nın şavkından ürkmüş. Beyoğlu yerdeki gölete dikkatlice bahmış. Fatma'nın şavkından gözleri kamaşmış. Beyoğlu Kavak ağacına bahmış ve Fatmayı görmüş. Beyoğlu Fatmaya;

- En ge en ge diye ne gadak yalvarıp yakardıysa da Fatma ağaçtan inmemiş. Beyoğlu “ben seni ağaçtan indirmesini bilirim” diyerek koyup gidiyor. Daha sonra eline palta, nacak ne bulduysa alıp geliyor. Başlıyor Kavağı kesmeye. Kavağı epey bi kesiyor. Aşam oluyo. Beyoğlu;

“- Hadi enme de göreyim. Ya kendiliğinden enersin ya da rüzgâr devirir öyle enersin” diyerek koyup gidiyor. Keyik de geliyo, yalaya yalaya kavağın kesilen yerini birleştiriyö. Beyoğlu kesiyor, keyik yalaya yalaya birleştiriyö. O kesiyö, o birleştiriyö... Beyoğlu olanlara bahan bir cazı garıya varıp;

“ Var bunda bir hekmet ya ben bunu kesemedim” deyo cazı garı da;

“Beyoğlu bene bir takka altun verirsen ben onu endiriveren” deyo. Beyoğlu; veren Hadi endirive deyerek cazı garıya bir taka altunı veriyo. Cazı garı bir tekne, bir saç, un, duz alıp çeşmenin yanına varıyo. Tekneyi ters çevirerek teknenig götünde hamır yağurmaya başlayo. Olanları Kavak ağacında seyreden Fatma;

Gız deyzem öyle olmaz deye tarif ediyor gene cazı garı eviriyor çeviriyö teknenin götünde hamır yağurmaya devam ediyo. Sonura cazı garı saçı tersine kuruyo. Şipit pişirecek ya. Ağaçtan Fatma gene;

“Gız deyzem sacı ters vuruyon öyle olmaz böyle olur” diye tarif ediyor. Cazı garı;

“ A yavrum ben bilemeyon, yaşlılık zor enge de bi gösterive” deyerek Fatma'yı gandırıp aşşağı endiriyö. Fatma ağaçtan eniyo. Hamur yağuruveriyo. Sacı gösteriveriyö. İki üç şipit pişiriveriyö bi şipitte eline alıyo da ağaca dırmanıvereceği zaman Beyoğlu saklandığı çalınan ardından çıkararak bileğinden yapışıyo. Fatma'ya;

İnsmin cismin? deye soruyo. Fatma da;

“ İns de değilim cins de değilim ben de senin gibi bi âdemim” Beyoğlu;

Noldu neye çıktın sen buraya? Deyo. Fatma;

“- Noldu da neye çıkan. Başıma bu iş geldi böyle böyle oldu. Şoo annaça yayılan keyikte benim gardaşım. O keyik değil Yusuf. Onu da kabıl edersen ben sennen öyle gelirim” diyerek başından geçenleri tek tek annatmış. Beyoğlu;

“Eyi kabul eden” deyerek baraba gidiyola. Geyiğide damın hatılına¹⁶³ bağlıyola. Ne pişirirse alıp gidiyola geyiğede veriyola. Beyoğlunun iki dene garısı varımış. Onla gebe olmoyala Fatma gebe oluyo. Fatmayı gebe gebe diye üstünden uçan guşları kırkıyola. Beyoğlu'nun öteki iki gası Fatmaya;

“-Hadi gezmeye gidelim” deyola emme keyik biliyo yadlık edeceklerini. Fatma'yı da alıyola, denize alıp varıpta kaktırveriyola. Denizde balıkla yuduyo Fatma'yı. Geliyola gerisin geri. Beyoğlu;

“- Eee nerde Fatma? Deyyo.

“-Nerde olcak. Sürütmeyi buldun geldin başımızda horoz ettin Fatma Fatma dedinde. Fatma godu gitti yok” deyola. Öngürdenkerim biri deyoki;

“ Ben sabı doğurcan. Keyiği çocuğuma beşik, suframa kaşık edersen ölee doğurcan. Keyiği kes ille” deyo. Beyoğlu;

“ Yavı keyik insan, kesilmez. Hec insan kesilir mi günah” dese de;

“ Heç insandan keyik mi olu, seni eyi gandırılmış”deyola. Keyiği goyveriyola kesmeye.

Gazanla galaylanıyo, bıçakla bileyleniyo. Geyiğe dönen Yusuf dile gelip;

“ Goyvirin ben ezelden bıçaktan kaçtım. Demek bu benim alnıma yazılmış. Goyvirin bir yere gitcen. Oraya varan gelende ondankeri beni kesin” deyo. Biliyo gali ya gazanların kalayladığını. Geyik gardaşı Fatmanın denize atıldığı yere varıyo. Beyoğlu da keyiği ardından takip ediyomuş. Geyik denize doğru üç defa bağıriyo;

“ Gazanlar galaylandı

Bıçaklarım bileylendi

¹⁶³ Ağırılığı yatay olarak dağıtmak ve duvarların düşey doğrultudaki çatlamlarını önlemek için duvarın içine yatay olarak boydan boya uzatılan ahşap, tuğla ya da beton bağlama ögesi.

Çık da ge Fatma gardaş

Ben kesilyon gör gozününen” deyo. Denizden fatma cevap veriyo geyiğe;

“Gazanların galaylansın

Bıçağın bileylensin.

Ak Memet’im elimde

Gök peştimalım belimde.

Beni de sorarsan bi goca balığın garnındayım. Görüşmemiz maşere kaldı. Git kesil Yusuf gardaş diyerek” balığın kendini yuttuğunu söyleyo. Olup bitenleri dinleyen Beyoğlu her şeyi anlayo. Keyik geliyo;

“ Beni kesin gali” deyo Tam keyiği kesecekleriken Beyoğlu yetişiyo;

“ Durun kesmen o keyiği gidin hatılına bağlan başına bir zarar da gelmesin” deye de tembihleyo. Daha sonna köy köy gezerek;

“ Yağcıla yağ virin, yağcıla yağ virin” diye ne kada yağ varısa toployo. Denize yağı döktün mü aydınlaşırımış. Topladığı yağları denize döküyo Deniz ıldır ıldır aydınlanıyo. O balığı çekiyorla yarıyola yok, bu balığı çekiyola yarıyola yok. Çekiyola yarıyola. Sonunda, “Şu goca balığı da çekelim yaralım bahalım onda va mı ?” deye goca balığı da tutup yarıyola. Çeksele ki Fatma koca balığın garnında oturmuş, almış gucağına çocuğunu emzirip duru. Beyoğlu Fatmayınan çocuğunu alıp konağına varıyo. Öteki iki garısına;

“ Kırk satır mı istesiniz, kırk katır mı? deye soruyo. Garıları;

Kırk satırınan etin çendilsin yelenti. Kırk katıra bine de anamız bubamız köyüne gideriz tıngır mıngır “ deyola. Beyoğlu kırk katır bulduruyo, kırk katırada bi çalı kısdırı veriyo;

“ Hadin anamız bubanız köyüne gidin” deyerek onları govalayo. Ondan kerî Fatmayı’nan gardaşı geyiğinen kırk gün kırk gece düün ediyola.

16. YAPIŞAK

Bi varımış, bir yoğumuş. Allah'ın gulu pek çoğumuş. Bi zenginnen bir fakır varımış. İkişi samimi arkideşlerimiş. Fakırın çocuğu çoğumuş. Zengin de çocuğu yoğumuş. Bi gün ava gitmeye garar veriyola. Ve gideyola. Degizin gıyısında av avlanırken degizin üstünde bi sandık geleyomuş. Bu arkideşler sandığın geldiğini görmüşler. Fakır deyyo;

“Malısa benim”

Zengin deyyo;

“Canısa benim”

Sandığı suyun yüzünden zorlarınan almışlar. Sandığa bahsalar ki altıntop gibi bi olan çocuğu. Zengin dediği olmuş. Bu çocuğu zengin almış. Böyütmüş. Evvelden evde kız çocuğu beslenti olarak yetiştiriyomuş. Zengin bunun ikisini evermek isteyomuş. Ölan bunu gabıl etmemiş. Zengin ağa çok zor etmişse de olan;

“Zorla beni everemezsiniz” demiş.

Ve bu evden başını alıp gitmiş. Gidivermiş, gidivermiş. Bi köye rastlamış. O köyün evlerinden birinin gapısını çalmış. Ev sayibi çıkmış. Deyyo ki;

“Ne deyyon, ne isteyyon” deyyo. Ölan;

“Bi şey istemeyyon yalnız bi gün aharnızda yaten, ineklerinize bahen, diye yalvarmış. Ölanın dediğini gabıl etmişler. İçeriye almışlar, ahara goymuşlar. O günde o eve gelin inmiş. Aşşam olmuş olan aharda hayvanların yanında dururken güveyi girdiğini anlamış. Güveyi girdikten sonnan aharda duran olan yapışak doğası okuyarak genle güveyiyi birbirine yapıştırmış. Güveyinin anası oğluna bağırılmış. Ölan da;

“Bağırma ana biz birbirimize yapışa galdık, açda gapıyı gel” deyyo. Anası varmış oda yapışagalmış. Bubası varmış oda yapışmış. Gelinin anasını çığırılmışlar o da yapışmış. Bubasını çığırılmışlar o da yapışmış. Aharda ki konak olan olan bu sefer gıymata binmiş. İsmine “Keloğlan” demişler. Keloğlana;

“Aman keloğlan, canım Keloğlan falan yerde bi hoca var onu bize bi ünneyve” dimişler.

Konuk Keloğlan ünnemiş, gelmiş. Onların üstüne Hoca'da yapışa galmış. Bu sefer keloğlana tekrar bi daha yalvarmışlar. “Aman Keloğlan, canım Keloğlan feşfekan yerde bir hoca var onu da bize çığırıver,” deyyolar. Bu sefer Keloğlan;

Ben yayan gidemem dimiş.

“Yayan gidemezsen aharda at var. Gilerde eğer var. Eğerli ata vur. Atın üstüne bin çabık alıp gel” deyyolar. Ata binmiş o hocayı bulmuş. Eğerli ata hocayı bindirmiş. Eberirkenirken bi doğa da hocanın üstüne okumuş. Bu sefer eğer hocanın gıçına yapışmış. Bölelikçe eve gelmişler. Hocanın eğer gıçında sallana sallana evin ortasında ki topaklaşanların yanlarına varmış. Onları ayıren derken o da yapışa galmış. Keloğlan geriden kıs kıs gülermiş. Bu sefer Keloğlan'a yalvarmışlar.

“Aman Keloğlan, canım Keloğlan Keramet sende ayırısan sen ayırın bizi” diye bağırılmışlar. Keloğlan dimiş;

“ Ben sizi bi şartınan ayırırım. Gelin benim olursa öyle” dimiş. Öngürdeki topaklananlar çırım çırım çığırılmışlar”

“Sen bizi ayırda gelin sanğa feda ossun” dimişler. Öylelikle Keloğlan yapışak doğasını okuyarak hepiciğini ayırmış. Gelini almış. Evde konuk olan Keloğlan hazır evin has ağası olmuş. Yemiş, içmiş muradına ermiş.

17. DÖRT RENK SU

Bi varımış, bi yoğumuş, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, deve dellal iken horoz berber iken ben anamın beşiğini tıggır mıggır sallarken, anam düştü beşikten, bubam düştü eşikten biri aldı çaldı. Biri aldı kaşığı dolandım döndüm dört bir büçeğe¹⁶⁴.

Köyün birinde bi aile yaşıyomuş. Bu ailenin bi gızı varımış. Bu gız da pek gözelimiş. Bu gızığ anası ölmüş. Bubasıyla ikisi yalız kalmışlar. Aradan birez zaman geçtikten soğna bubası başka bir gadınla evlenmiş. Bu gadın pekte yadmış. Bide bunug pekte çikin bir gızı varmış. Bu gız yazık gözel gızı pek kıskanırımış. Gızda dayanamazmış. Sonna gız bubasına gider ve buba ben bu gızın kıskanmalarına dayanameyyon gali, yarin zabahleyin beni atıga bindir yırahlara götür. Soğna zabah olur. Bubası gızını atına bindirir ve yola koyulular. Eyice yırahlara giddikten sogna yolda gor. Bubası etme gızım gitme gızım dedikçe gız bubasınıg sözünü diglememiş.

Az gitmiş, uz gitmiş soğna yolda bir ebeye rastlamış. Ebe gıza söyle bahalım gızım başımda bit var mı? diye sormuş. Eme doğruyu söyle dimiş. Gız da yok deyzeciğim başın apapak¹⁶⁵ bit denen bi şe yok dimiş. Gızım ben sağa bir iyilik yapen dimiş. Birez gittikten sogna yoluğa bir çeşme çıkcaak dimiş. Bu Çeşme'den bir abdest al, namaz gıl ondan soğna çeşmenin yanında dört renk su var. Bu sulardan sarı da geçme, acığaradata¹⁶⁶ geçme, beyazda geçme, mavi de geç dimiş.

Soğna gız yoluna devam ededurmuş. Yine garşısına bir fırıncı çıkmış. Fırıncı gıza dimiş; alık benim şu ekmek gırıklarını toplarsağ sağa bir bütün ekmek vercen dimiş. Peki dimiş ve ekmek gırıklarını toplamış. Bir bütün ekmeğini aldıktan soğna yoluna devam etmiş. Anacına yaşlı bir ebeniğde söylediği gibi bir çeşme çıkar. Bu gız çeşmeden abdest alır, namaz kılar ve Allah'a dua eder. Allah'ım beni bubamın yanına Sağ Salim ilet der. Sogna dört renk suyu görür. Bunlardan ak da geçmez, karada geçmez, sarı da geçmez, mavi de geçer. Bi de bahsa her yer kese kese altunla dolmuş. Gız hemen bunları bubasına götürür. Buba bah ben saga kese kese altun eberdimdim der. Bubası pek sevinir. Öbür gız da bu gözel gızı pek kıskanır. Anasına ana ben de

¹⁶⁴ Köşeye

¹⁶⁵ Tertemiz

¹⁶⁶ Siyah

gitcen der. Anası peki gızım sen de git der. Sogna bubası bu gızı da atına bindirip yolda bir yerde gor. Gız az gider uz gider. Anacına bir ebe çıkar. Gıza söyle bahalım gızım saşımnda bit var mı? der. Gız olmaz olur mu Saşığda bir sürü bit var. Ne gadak batık¹⁶⁷ bir kadınsıng sen der. Yaşlı ebe ossung ben yine de saga bir iyilik eden dimiş. Birez gittikten soğna annacına bir çeşme çıkcaak bu çeşmeden abdest al namaz gıl dimiş. Bu sulardan acığaradata geçme, mavi de geçme sarı da geç.

Gız yoluna devam etmiş. Garşına bi fırıncı çıkmış. Gızım dimiş alık şu ekmek gırıklarını toplarsag saga bir bütün ekmek vercen dimiş. Gız hemen garşı gelmiş. Bağanesi ben sening köleğ miyin dimiş. Soğrada eh neyse acıdım yarısını toplayen der ve yarısını topleyip bütün bir ekmek alıp gider. Yoluna devam eder. Yolda ebening söylediği Çeşmeye rastlar. Burada abdest alır, namaz gılar. Dört renk suyu görür. Bunlardan ak da geçmez, karada geçmez, mavi geçmez, sarı da geçer. Bi de bahsa her yer kese kese altunlan dolmuş. Hemen sevinçle eve gider. Evde bah buba gızıg eberdiysediye bende eberdimdim der. Keseleri açar. Bide bahsığlarki keselerig içine ilanlar, böcekler dolmuş. Soğna yadlar cezalarını bulur ve hak ettikleri cezaları çekerler. Bölece buba gız mutlulukla yaşar.

Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine...

¹⁶⁷ Kirli

18. KOSKOS ŞEHZADE

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde devele dellal iken horoz berber iken ben anamın beşiğini tıggır mıggır sallar iken. Var, varanın, sür sürenin destursuz bağa girenin dayak yemesi çok olurmuş hey; kasap olsam sağlayamam satırı, nalbant olsam nallayamam katırı, eyleyeyimki yaren ve abbap hatırı...

Çölüg birinde bir kervan yaşeyyomuş. Bu kervanığda pek koskos¹⁶⁸ ve cimri bir şehzadesi varımış. Öğüne geçene sadaşır, gızar duruymuş. Soğna bu kervanla bir de garip dul bir kadın yaşeyyomuş. Bu kadımıg üç çocuğu varımış. Bu sabılarıning bubası savaştta şehit düşmüş. Bu gadın abeysiynen, bubasınıg yanında yaşeyyomuş. Daha soğra bubasıynan, abeysi hacıya gitmiş. Ayrıca bu gadın kervanıg bütün işlerini görüymüş. Bu kadın hastalanmış işlerini yapamıyacak duruma gelmiş. Her gün bi şeler kırıp döküyümüş. Tabiki bu duruma Şehzade çok gızıyormuş. Soğra bir gün kervanda işler iyi gitmeye başlamış kadında gün geçtikçe yaşlanıyomuş ve hali galmıyomuş. Diğer kızlarıgda heç yardımını dokunmuyomuş. Soğra bir gün zabahleyin Şehzade yaşlı kadını çığırmiş.

Aladı şu hayvanlarını oturduğu yeri temizle der. Bu sırada kadın hastalanır ve galkamayacak duruma gelir. Şehzade aladı galk der; fakat kadın galkamaz. Şehzade alık¹⁶⁹ galkmasağ gozlerininğ öğünde çocuğunun birine işkence yaparak öldürürüm. Soğra kadın galkamaz ve çocuğunun birinin gozleriniğ önünde işkence yaparak öldürür. Kervan ticaret yapmak için yola çıkar. Yaşlı kadın Şehzade efendimiz öngürde bir ahar var. Ben bunda çimeyim de ölen çocuğumuğ ölüsüne bi namaz kılayım der. Hadi geçarsan der Şehzade. Hayır, geçmam siz benim belime bir ip bağlayın alık ipi çektikçe ağır gelirse bilinki ben geçmamışım. Alık yenni gelirse bilinki ben geçmişim. Soğna gadın abdest alıp namaz gıldıktan soğna ipi bir ağacın boynuna takar ve ordan hemen yıraklaşır. Şehzade de ipi çektikçe ağır gelir bu nedenle geçtiğini bilemez. Soğna geciktiği uçun eskerlerini gönderir. Eskerler ararlar eme gadını bi türlü bulamazlar. Gadın ise Saya kılığına girip bir ailenin goyunlarına bahar. Buna annaçlık yiyecek ve yatma yeri bulur. Fakat daha soğna burada da ona eziyet çektirmektedirler. Yaşlı gadın

¹⁶⁸ Kibirli

¹⁶⁹ Eğer

her zaman Allah'a zabah aşam dua etmektedir. Allah'ım ben ne zaman huzur bulacağım der. Soğna bu kadın Kahveci kılığına girerek kahvede çalışır. Bu kadın Kahvesiyle ün kazanır. Soğna bir gün Şehzadenig kahveye yolu düşer. Arkıdeşlarıyla birbirlerine masal annatırken yaşlı gadını da çağırırılar. Ona sen de bize bir masal annat bahalım ebe derler. Yaşlı kadın evlatlarım ben size kendi başımdan geçen yaşadığım masalı annatacağım der ve annatır. Bunu duyunca Şehzade gadını hatırlar. Artık ben gideyim diyerek gaçmaya çalışır. Yaşlı ebe de otur der. Gızarak bu ettiklerini bütün insanlara çektirdiğın eziyetleri mutlaka çekceğsin Allah gayıl olmaz der. Daha soğna halkı şehzadeyi tahtan indirir.

Yaşlı kadını da son günlerinde huzur içinde yaşatırlar.



19. HURŞUT'UNAN MAHİ

Bi varımış, bi yoğumuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman dışında. Bi padişahın oğlu varımış. Harman yerine gezmeye çıkmış. Orıya da göçebeler gelmiş. Göçebelerin içinde Mahi adında bi gız varımış. Padişahın oğlunun adı da Hurşut umuş. Hurşut, mahiye yanmış. Hemen eve gelip, Mahigile anasını dünürücü yollamış. Gızın anası da gızını memnuniyetle olanı layık bulmuş. Gızın nişanı olmuş. Bi müddet sonra oraya cazı garı girmiş, olanı gızın anasına yad deye yermiş. Bir gün Padişahın oğlu harman yerine gine gezmeye çıkmış. Varsa bahsa harman yerindeki göçebeler olanın yadlığını duyunca goyup kaçmışlar. Olan deliye dönüyo. Muzmardan¹⁷⁰ gezinirken alacıkların¹⁷¹ yanında bi mektup bulmuş. Bu mektubu da gız goyup gitmiş. Mektup da şöyne dimiş;

Geldi cazı geldi bize duyurdu

Adaş düşdü ciğerciği gavırdı

Zalım cazı canı candan ayırdı

Ne dinesin deli göyün ne dine

Elim bağı bindim atın üstüne

Ölan mektubu okuyunca hemen eve dönüyo. İki yuygu heybenin gozlerine altun dolduruyo. İki atın üstüne atıyo. Evlerindeki arap cariyesini yanına alıp gızı aramak uçun yola çıkıyorlar. Yolda giderken çiçeklere soruyo:

Yol üstünde elvan elvan çiçekler

Eğmiş gine boyun İnce pürçekler

Benim Mahim buralardan geçtimi hey hey!

Ölan acık daha gitmiş, üç yola varmış. Orda gine Türkü söylemiş

Gögyüzünde uçan Samı solaklar

İbliz İbliz olmuş tozlu yolaklar

Benim mahim hangımızdan geçti hey hey!

¹⁷⁰ Sınır, asabi

¹⁷¹ Keçeden yapılan çadır, kulübe, çardak

Ortadaki yol seslenmiş: Benden geçti sür atını deyyo. Ordan gittikten sonra bir Araplara dek geliyola. Araplar bunları görünce hapis ediyolar. Sonunda Hurşut'un yanındaki arabı alıp vermeyyolar. Hurşit iki atını yanına alıp kendi başına yola çıkıyo. Az daha yol yürüyünce Gül mehri'nin Sarayına varıyo. O saraya aşama misafir galıyo. Gül Mehri olanı misafir galıyo. Gül mehri olanı misafir olduğu uçun ağırleyyo. Ağırladıktan sona yatma zamanı gelince, gül mehri:

Sovan yiyip acı deme

Ölan bene bacı deme

Sarılalım yatalım

Sen bene bacı deme deyo. Ölanda; Bunu duyunca yatarken gızınan kendi arasına gılcını goyyo. Zabah olup kakınca gıza şöyne deyyo;

Sovan yerin acı derin

Gız ben sana bacı derin

Vallahi dönmem ben yolundan

Giderim bulurun onu diyor. Zabah olunca olan yola çıkıyo. Yolda da bi Sayana¹⁷² dek geliyo. Mahi de göçebe halinde giderlerken Sayana şöyne dimiş ve bi dene de altun tas vermiş. “Allah aşkına bu tası Hurşut ismindeki bir olanı ver” deyyo. Saya da yedi sene gız bene Allah'ın adını anı diye bekleyyo. Ölanda yedi sene sonra Sayana rasleyınca Saya altun tası olana teslim ediyö. Saya de olanın hatırını sorup nereye gittiğini öğrenince Hurşutun yanındaki ata binip Hurşutu kendi köyüne götürüyo. Köydeki çeşmenin başına varıyolar. Çeşmede de Sayanın gızgardeşi su dolduruyomuş. Gıza Saya deyyo ki; Gızım bizi bu aşam evinize misafir alırmısınız deyyo. Gız da anasına deyyo. Anası kabul ediyö. Anasıyan gız Sayanı tanımeyyolar. Sayanın anası şora¹⁷³ bişiriyö. Yiyip içiyolar. Sonna Saya anasına, ben senin oğlunun deyyo. Hemen gucakleşiyolar. Saya gardeşlerinin nerde olduğunu soruyo. Anası da şöyne deyyo:

¹⁷² Çoban

¹⁷³ Çorba

Bureya bi göçebeler geldi. Göçebelerin başganının gızıynan köyün mıhtarının oğlu evleniyo. Onun düününe gittiler, deyyo. Hurşit bunu anneyyo. Sayanın gardeşinan düün evindeki abelerine habar yollayyolar. Gız gidib abeylerine “bize misafirler geldi çabık eve gitceksiniz deyyo. Sayaanın gardeşleri geliyo. Misafirleri düüne götürüyolar. Hurşut düünü epeyce seyrettikten sonna düündekiler onlara bide siz oyneyın deyyolar. Onnarda “biz kendimiz çalar, kendimiz oynarız, deyyolar. Sayaan Hurşut oynameya kakıyo. Düün olan yerin annecındaki pençiredende gelin gizlice oyneyanlara bahıyo. Olan gızı, gızda olanı görünce, olan çalgıyı değiştirip şöyne türkü söyleyyo:

Orta pençireden boyun uzadır

Yârim gelecek diye yolun gözedir

Almayınca gitmen seni anam hey

Almayınca gitmen seni anam hey deyince gızda şöyne deyyo;

Behey derviş behey derviş

Gıyamete galdı bu iş

Var git olan ayrıl benden

Var git aslan ayrıl benden deyince düün halkı bunarın aralarında bi ilişki olduğunu anneyyo. Herkes ayağa kakıyo. Hemen Sayannan Hurşut kaçıp Sayagilin evine saklanıyolar. Düün olup bitince gelin iniyo. Sayaanın gadeşleri damat beye gündüzden epeyce bi işki içriyolar. Güveyi epeyi seroş oluyo. Gece gerdeğe girince güveyi seroşluğundan yatıp bayılıyo. Gız beklerken arka pençirenin kapağı açıldığını görüyo. Bahsaki Hurşid. Hemen pençireden atleyyo, hurşutunan ayrı ayrı atlara binip Sayangilinen vedalaşıp ayrılıyola. Atınan dörtnala gidiyola. Hurşit Mahiye çok debenneştimm accık dinnenen deyyo. Hemen oturduğu yere zıbarıp galyo. Mahi’de başını bekleyyo. Ondan sonna Ölan evinde güveyi ayılıyo. Başında gız olmadığını görünce yanında esker alıp hemen yola düşüyola. Gız bunnarı görünce Hurşudu uyarıyo. Hurşut Mahinin eline gılıç veriyo. Önüne gelene vur deyyo. Güveyi gıza saldırınca gız gılıcı güveyin boynuna vurup goparıyor. Güveyinin boynu gopunca eskerler geri dönüyolar. Hurşut’unan Mahi yola goyulıyola. Memleketlerine varınca bir çiftçiye nerden geldiklerini söyleyyolar. Git ben padişahın oğluyun yedi senedir

gayıbın. Bubama söyle beni garşılasm sende muşdulugunu al deyyo. Çiftçi sevincinden Saraya gidip padişaha oğlunun geldiğini annadıyo. Padişah çiftçiye bi kese altun veriyo. Davıl dümbek dutup oğlunu garşıleyyo. Gırk gün, gırk gece düün edip oğlunu evlendiriyo. Hurşutunan Mahi mutlu oluyolar. Darısı bizlerin başına. Ermiş bitmiş muradına ermiş.



20. KELOĞLANINAN HAMAMCI

Bi varmış bi yoğumuş. Evvel zaman içinde, galbır saman içinde, Keloğlanınan anası varmış. Tarlaları süree, ekip biçee, kendi hallerinde yaşaa gidelerimiş.

Bi gün ekinneri topleyip, gurutmiya sufra bezine sermişle. Keloğlanın anası da guşla gelip yemesin diye sergiyi bekleemiş. Ansızın dört dene garga gelip sufra bezinin dört kenarından dutup pırrr diye hevalanmış gitmiş. Kadıncaaz bağırarak oğluna goşmuş; “Keloğlan gargala buydeyleri arakladı!” demiş. Keloğlan çok gızmış. Hemen eline goca bi zopa alıp gargalaan yanına vamiş.” Aladı buydeylemizi geri virin(g), yon(g)usam bu zopeyinen yuvanızı dağıdırın” demiş. Gargala yalvarmış: “Aman Keloğlan yuvamızı dağıtma, biz sana bi dene eşşek verem. Emme sakın işe eşşegim işe deme” diye tembih etmişler. Keloğlan eşşegi almış. Eve döneken merak etmiş. Bu gargala niye öyne deyo ki diye. “İşe eşşegim işe” demiş. Amanıının eşşekten çil çil altunna dökülmüş. Keloğlan pek sevinmiş. Anasına eşşegi teslim etmiş. Anacım sakın işe eşşegim işe deme diye tembihlemiş. Kadın meraklanıp “İşe eşşegim işe” der demez gine eşşekten altunna dökülmüş. Bundan soona bi yandan Keloğlan, bi yandan anası eşşekten altun çıkarıp çıkarıp çok zengin olmuşla.

Günneden bi gün Keloğlanın arkideşleri gelmiş, “Leaaa bizim olan hadi hamama gidem” demişle. Keloğlan eşşegine binip gitmek istemiş. Anası “Aman oğlum o hamamcı pek sahtikardır. Eşşegini elin(g)den aliveri, götüme” demiş. Keleğolan onu dinnememiş, “Bi şey olmaz anacım meraklanma demiş. Hamama eşşeyinen gitmiş. Hamama gireken eşşegi hamamcıya emanet etmiş. “Hamamcı emmi, sakın işe eşşegim işe deme” diye tembihleyip arkideşleriynen yunmaya¹⁷⁴ girmiş. Hamamcı merak etmiş, bu keloğlan niye böne dedi ki diye. “İşe eşşegim işe” deyince patır patır altunna dökülmüş. Hamamcı hemen eşşegi evinin çatısına saklamış. Yerine başka eşşek bağlamış. Hamamdan çıkan Keloğlan eşşegi almış gitmiş. Eve dönünce “işe eşşegim işe” demiş. Altun maltun yok! Hamamcının eşşegi değıştirdiğini anlamış. Anası da peğ üzülmüş. “Ben dediydim bu herif sahtikardır” diye dövünmüş. Keloğlan gine zopayı alıp gargalaan yuvasına goşmuş. ”Gargala gargala buydeylemizi aladı geri virin(g), yon(g)usam yuvanızı bu zopeyinen dağıdırın!” demiş. Gargala yalvarmış “Aman

¹⁷⁴ Yıkanmak

keloğlan yuvamızı bozma, biz sana bi dene sufra verem. Eme sakın açıl sufram açıl deme” diye tembih etmişle. Keloğlan da yuvayı bozmaktan vazgeçip sufrayı almış. Yolda meraklanıp “Açıl sufram açıl” demiş, sufranın üstü çeşit çeşit yemeklerinden dolmuş. Keloğlan bi güzel garnını doyurmuş. “Gapan sufram gapan” deyince sufra gapanmış. Sevinçnen eve goşmuş” Ana bah gargala sufra vedi, sakın açıl sufram açıl deme demiş. Kadıncaaz meraklanıp “Açıl sufram açıl” demiş. Sufranın üstü çeşit çeşit yemeklerinden dolmuş. “Gapan sufram gapan “demiş sufra gapanmış. Acıktıkça sufraya “açıl sufram açıl” deyip garınnanı doyurmuşla. Gali heç yimek dertleri galmamış,

Bi gün Keloğlan arkideşlerinden gine hamama gitcemiş Sufrasını da götürmek istemiş. Anası “Aman oğlum götüme, bu sahtikar hamamcı sufren(g)i de çala” dediği halde, merak etme ana deyip sufrasını da yanında götürmüş. Hamamda arkideşlerinden bi odaya girmişle. Keloğlan sufrasına “Açıl sufram açıl” demiş. Sufra çeşit çeşit yemeklerinden dolmuş. Hep bile gülüş çığıış yemekleri yemişle. Meşe hamamcı da gizlice bunnarı gözetleemiş. Onna yunmaya girince sufrayı değiştirmiş. Keloğlan eve dönmüş. Yimek zamanı “Açıl sufram açıl” demiş, sufra öynecene duruyo! Sufranın araklandığını annamış.. Goşarek hamamcıya gitmiş ”Hamamcı emmi hamamcı emmi! Suframı geri ve” diye ünnemiş. Adam gapıyı açmamış. O da üzülerək kös kös eve geri dönmüş.

Keloğlan zopasını alıp yine gargalara gitmiş. “Gargala gargala buydeylemizi geri virin(g), yon(g)usam bu zopeyinen yuvanızı dağıtırın” demiş. Gargala yine yalvarmış, “Aman keloğlan sakın yuvamızı bozma, biz sana bi dene tokmak verem emme ona heç vur tokmaam vur deme” demişle. Keloğlan tokmağı almış, yolda meraklanıp “Vur tokmaam vur!” demiş. Tokmak da havalanmış, Keloğlana donk donk vurmeye başlamış. “Dur tokmaam dur” demiş, tokmak durmuş.

Keloğlan elinde tokmağınan goşarek hamama gitmiş. “Hamamcı emmi benim birez işim va, ben gelesiye dek tokmağım şuracıkta dursun. Sakın vur tokmaam vur deme!” diye tembihleyip ordan ayrılmış. Keloğlan gidince hamamcı bu tokmağın marifetini merak edip: “Vur tokmaam vur” demiş. Tokmak havalanıp hamamcıyı eşşek sudan gelesiye gadaa bi güzel dövmüş. Hamamcı sokaklada gaçıyo, tokmak da ona habire donk donk diye vuruyomuş. Halk da bu işe pek sevinmiş. Sahtikar hamamcının haline bahıp katıla katıla gülüyolarımış. Hamamcı çığlıkla atarek yardım istemiş. ”Aladı bu tokmağın saaabı Keloğlanı bulun gelin” diye ünnemiş. Keloğlanı bulup gelmişle.

Hamamcı, “Aman Keloğlan gurta beni” diye yalvermiş. Keloğlan da:”Benim eşşegimi ve suframı verisen(g), seni kurtarırım” demiş. Adam yanındakilene: “Çatıdan eşşeginen sufrayı getirin(g)” demiş. Çatıdan eşşeknen sufra getirilmiş. Keloğlan:”İşe eşşegim işe” demiş, eşşekten altunna dökülmüş. “Açıl sufram açıl” demiş, sıfra yimeklerinden dolmuş. O vakde gada hamamcı iyi bi dayak yemiş. Eşşegiynen sufrasına kavuşan Keloğlan “Dur tokmaam dur” deyince tokmak durmuş.. Keloğlan da eşşegini, sufrasını ve tokmaanı alıp evine gitmiş.

Anasına, gargaların bi dene tokmak vediğini, eşşegini ve sufrasını da hamamcıdan geri aldığıını söylemiş. “Anacığım bu tokmağa sakın vur tokmaam vur deme” demiş. Keloğlan gidince anası meraklanıp “Vur tokmaaam vur” demiş. Tokmak da havalanıp gadına vurmeye başlamış. Gadıncaazın çığlıklana gomşula gelmiş. Hemen Keloğlanı bulmuşla. O da “Dur tokmaam dur” deyince tokmak durmuş. Gali bundan sona mutlu mutlu yaşamışla.

Onna ermiş muradına biz çıkam kerevetine. Gökten üç elma düştü. Biri Keloğlanın başına, biri bu masalı annatanın başına, biri de dinniyenneen başınaaaaa...

21. ALTUN DİREK

Bir varımış bir yoğumuş. Bir garı koca varımış. Bide kızları varımış. Adamın garısı hastalanıp ölmüş. Adam sonuradan bi garı daha almış. Bir gızı da onun varımış. Olmuş iki kız. Ondan kerim üvey ana kendi gızının her dediğini eder, önceki garıdan olan gıza heç bahmazmış. Adam ise nede olsa kendi gızı deye ilk garıdan olan gızını çok severmiş. Üvey ana kocasına gızını eberirir, gızını götür diye eziyet eder dururmuş. Herifi ayı düzerimiş. Herif oduna gidecek olsa, gızını da götür dermiş. At ge bu gızını nere götüceysen. Benim gızınan kavga ediyola. Kayıp et şunğu ya ben ya o dimiş. Herif bahmış olcağı yok. Eyi madem dimiş. Bi gün hadi gızım odun kesmeye gidelim deyerek gızını da alıp düşmüş yola. Odunu kesmeye başlamışlar. Aşam üstü herif gızına; benim güzel gızım sen eyice debenneştim. Şu ağacın altında yat da zıbar ben gideriken sana ünnerim. Bah ağaca da bi kabah asiyom. Kabah tangırdadıkça benim buralarda olduğunu bil. Gızın heç bişeyden habarı yok. Olur, buba deyip ağacın altına uzanmış ve zıbarıp galmış. Zabah yakın bir yel esmiş kabah tangır tangır tangırdamış. “Tangır tangır eden Kabacığım, beni aldadıp giden bubacığım” dimiş. Bahmış gece. Bi daha yatmış. Yine yel esmiş. Yini uyanmış, “tan tan eden kapacığım, beni aldatıp da giden bubacığım” dimiş. Yine yatmış. Üç kere dört kere derken zabah açılmış. Kalkmış, yolu eline almış. Yolda giderikene bir dilkiye ıraslamış. Dilkiye nediyon dimiş. Dilki de; ayağıma bi diken battı yedi senedir yalıyorum çıkmayo. Alık sen benim ayağımdaki dikenini çıkarıverirsen sana doya doya tavık kızartması yediririm dimiş. Gız da uzanmış tilkinin ayağındaki dikenini çıkarıvemiş. Dilki de doya doya gıza tavık kızartması yedirmiş. Gız sonura yoluna devam etmiş. Gide gide bir beygire ıraslamış. Beygire nediyon? Dimiş. Beygir de çulum¹⁷⁵ yılıktı¹⁷⁶ da düzeltmeye çalışıyon. Alık çulumu düzeltiverirsen seni sırtıma bindirir Çaya Gadak götürürüm dimiş. Gız da atın çulumu düzeltivermiş. Ata binip ahar tepe aşmış Çaya ulaşmış. At Benim yolum buraya gadak hadi sana hayırlı yolculukla deyip gızı indirmiş. Gız azgın mı azgın bir Çaya ıraslamış. Gız Çaydan geçmeye çare ararkene Çay seslenmiş;

“ Alık benim daşımı atlayıverisen suyumu azaltır seni annaca geçiriveririm” dimiş. Gız da olur deyerek Çayın daşını atlamış. Çay suyunu çekmiş gıza, hadi geç git yolun açık olsun, dimiş. Gız Çaydan öteye geçmiş gidekene bi fırıncıya ıraslamış. Fırıncı dimiş ki;

¹⁷⁵ Kıldan ya da yünden kabaca dokunmuş hayvan örtüsü

¹⁷⁶ Eğri, çarpık

fırını Süpürürerir, sülünümü yüyverirsen sana bide veren ye dimiş. Olur dimiş gız. Fırincının fırını süpürvemiş, sülüngüsünü yüyvemiş. Ondan da bi bişi almış yeyerek giderikene bi alma ağacına ıraslamış. Alma ağacı gıza;

“ Alık benim kurularımı kırırerir, atlayverisen sana doya doya alma yediren” dimiş. Gız yine olu diyerek alma ağacının kuru dallarını kırıp temizlemiş. Alma ağacı da gıza doya doya alma vemiş. Gız yeyerek giderikene bi goca garıya ıraslanmış. Koca garıya nediyon nene? Dimiş. Koca garı,

Yaşlılık a gızım. Benim evimi süpürürerir, tavıklarımı güldüverirsen benimle durur ne varsa pişirir yeriz dimiş. Gız da olur nene dimiş. Goca garının evini süpürvemiş. Goca garı hadi tavıklarımı da güdüve diye tosbağları da salıvermiş. Goca garının tavıkları da tosbağymış. Tosbağları çıkarıverir aharlarda tokurdaştırıverip gelirmiş. Goca garının yanında bi hafta durmuş. Bi gün goca garı, hadi gızım ahara gidelim de başıma bahıve, dimiş. Goca garıyan gız aharaye enmişle. Bah gızım dimiş, Ak su gelsin geçsin seslenme, gara su geçsin seslenme dimiş. Eline de bi goca inne vemiş. Sarı su gelince tutta benim başıma dürtüve dimiş. Gız da Ak su gelmiş seslenmemiş, gara su gelmiş geçmiş seslenmemiş. Sarı su gelince tutmuş garının başına dürtüvemiş. Goca garı da kalkmış canevliğiyle tutmuş ta gızı suya bi o yanını basmış bi bu yanını basmış. He yanı gızın altun- gümüş olmuş. Hadi gızım git yolun açık olsun dimiş. Gız gidekene gidekene evlerine doğru yaklaşmış. Birde horozları varımış. Horaz gızın yırahtan geldiğini görünce;

“ Gıygı gıy! Gıygı gıy! Abam altun-gümüş olmuştta geliyo dimiş. Horozun sesini duyan üvey ana;

“ Get elerle galası. Bubası onu attı geldi. Ne altun gümüş olcek deye horozu govalamış. Deriken evin köpeği ürmeye başlamış,

“ Hav hav hav! Abam altun gümüş olmuş da geliyo, dimiş. Bi daş alıp köpeğe atmış; “Get döküle galasıca. Ne altun gümüş olacak. Bubası onu atıpta geldi, dimiş. Bahsay ki üvey gızı altun gümüş olmuş her yanı yaldır yaldır parıldayıp geliyo. Gocasına dızıkmış.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Kızmak

“ A galak sevdiğini altun gümüş ettin de benim gızımı etmedin. Diye herifi ayı oynatmış. Adam çaresiz galmış.

“ İyi, senin gızı da götürən altun gümüş ettiren eberenen, demiş. Aynı onu yatırdığı meşenin dibine onu da yatırmış. Başına da kabah asmış komuş gelmiş. Gız bahmış gece. Zabah olunca yolu Eline almış. Dilki gene ayağını yalayıp duru. Tilki ona da, “şu ayağımın dikenini çıkarıvede sana garın doyasıya tavık kızartması yediren” demiş. O da ben gele gele senin dikenini mi çıkarmaya geldim? Ben altun gümüş Olmaya Geldim deyerek yoluna devam etmiş. Beygire ıraslamış. Beygirde “çulumu düzeltiverirsen seni sırtında Çayıra gadak daşırım demiş. Beygire de şeyleri demiş. Ben senin çulunu düzeltmeye mi geldim. Altun gümüş olmaya geldim deyip günlerce yol yürümüş. Deriken azgın bir çaya ıraslamış. Çayda gıza “benim daşımı atlayverisen suyumu azaltır seni öte yakaya geçirim” demiş. Ona da, gele gele senin daşını mı atmaya mı geldim. Ben altun gümüş Olmaya geldim demiş. Çaydan zar zor geçmiş Öteye. Alma ağacına ıras gelmiş. Almada kuru dallarını atlayverise alma vereceğini söylemiş. Alma ağacına da aynı şeyleri deyip yürümüş gitmiş. Giderkene fırıncıya denk gelmiş. Fırıncı da, benim fırınımı süpürürerir, sülüngümü yüyverirsen sana bişi, otlu veririm demiş. Fırıncı ya da, gele gele ben senin fırınımı süpürmeye, sülüngünü yümeye mi geldim? Ben altun gümüş Olmaya Geldim, demiş. Fırıncıda ona bir yanık bişi vermiş ye deye. Deriken goca gaya ıraslamış. Koca garı, tavuğumu güde, evimi süpürürerimin? demiş. “Gele gele demiş ben senin evini süpürmeye mi geldim. Altun gümüş Olmaya geldim demiş. İyi madem altun gümüş olmaya geldinse demiş. Gız goca garıya hadi tavıklarını gösterde güdüven barım” demiş. Goca garı da tostbağları çıkarıvemiş hadi güt deye. Bahmış tavık yerine tosbağı; - A gıreşsek tavık mı bula tosbağı demiş burun kıvırmış. Eme göyünsüzce önüne katetmiş gütmeye gitmiş gitmesine de üçgünde zaptetmemiş. Goca garı. “ A gızım bi başıma bahıve demiş. Gız goca garının başına bahmış tiksiniş. A gıreşsek başındakinle bit mi? Ben senin tosbağları gütmeye mi geldim, başındaki bitleri öldürmeye mi geldim? Ben altun gümüş olmaya geldim, demiş. Goca garı da “eyi ben seni altun gümüş eden” demiş. Beraberce ahara inmişler. Goca garı gıza; Ak su gelsin geçsin seslenme, Sarı su gelsin geçsin seslenme, gara su gelince al şu inmeyi başıma dürtüve demiş. Gız beklemeye başlamış. Ak su gelmiş seslenmemiş, sarı su gelmiş seslenmemiş, gara su gelince goca inmeyi alıpta goca garının başına

dürtüvermiş. Goca garı da can havliyle gızı tuttuğu gibi gara suya bitarafını batırmış bi öte tarafını. Olmuş zindan gibi gapkara bi gız. Duğara tüneyen horaz başlamış ötmeye,

“ Gıygi gıy... Abam arap olmuş geliyo” diye. Bunu duyan gızın anası seyirtmiş avlıya, “ Get ciğerinden yanasıca. Benim gızım ne arabı olcek, o altun gümüş olmaya gitti” deye bağırmiş horazı kovlamış. Yelentide¹⁷⁸ ürmeye başlamış onu da daşlamış. Bahmışmış kendi gızı Arap olmuş geliyo. Aşam olmuş adam dağdan gelmiş eve. Başlamış bağırmaya, “ A galak, kendi sevdiğini altun gümüş etinde benim gızı mı arap ettin” diye adamın kafasını şişirmiş. Deriken altun gümüş olan gıza, eniyisi ben bunu baltayınan keseyim de gurtultayım deyerek gıza baltayı bi sallamış. Gız da direğe bi sarılmış direğin içinde gayıp olmuş. Direk de yaldır yaldır parlamaya başlamış. Aradan bi iki gün geçmiş garı başlamış gocasına yine söylenmeye, Bu direğe bahıp durcaz mı? Bu direği kes git bazarda sat dimiş. Adam çaresiz galmış direği kesmiş, sırtına yüklendiği gibi doğru bazarın yolunu tutmuş. Başlamış bağırıp çığırmaya, “Altun direk satarım, altun direk satarım.” Öngürdenn geçen Padişahın oğlu altun direği görmüş adamdan satın almış. Padişahın oğlu gece zıbarır zabah kalkar gidermiş. Padişahın oğlunun başucunda bir lamba, ayakucunda da bi lamba yanarımış. Gece zabah olduğunda Lambaların yeri hep değışirmiş. Kendine eberilenilen yimekler de kaybolurmuş. Padişahın oğlu bundan şüphelenmiş. Adamlarına,“her gün direğin yana bir kab yimek goyun” deye de tembih etmiş. Her gün bir kab yimek gonur aşama bi şey gamlazmış. Bi gün padişahın adamları beylerine; Efendimiz direkten dünya gözeli biri gız çıkıyo, odada geziniyo sonnada direğin içinde gayboluyo dimişle. Padişahın oğlu durumu anlamış. Bi gece uyuyo sımısına vuruyo. Gızda direkten çıkıp lambalarının yerini değıştiriyo tam direğe gireceken Padişahın oğlu kakıpta bileğinden tutuveyo.

“ İns misin cins misin? deye soruyo. Gız da,

“ Ne insim nede cinsim bende senin gibi bi âdemoğluyum.” Padişahın oğlu gızı anacına oturttuyo, Annat bahalım noldu sen böyle oldun deye soruyo. Gız da başından gelip geçenleri bir bir annatıyo. Padişahın oğluyla gız evleniyola. Kırk gün kırk gece bi düün yapıyola. Onlar ermiş muradına bizde yatalım yatağımıza.

¹⁷⁸ Köpek

22. ÜÇ GİZ GARDEŞ

Esgiden bi padişahın üç oğlu varımış. Bi fakırın de uç gızı varımış. Fakırın büyük gızı dimiş ki padişahın büyük olı beni alısa yuygular zililer tohurum ki elden ele virilmez dimiş. Ortanca gız fakırın padişahın ortancıl olı beni alısa yimekler çıkadırım ki elden ele verilmez dimiş. Fakırın güççük gızı da padişahın güççük olı beni alısa altun saşlı olanla sırma saşlı gız doracam dimiş. Tabi vurmuş sünmüş bunarı üçü de evlenmiş. Büyük gız yuygular zililer tohuyamamış. Ortancıl gız yimek bişirememiş. Güççük gız da o da evleniye hakikaten altun saşlı olanla sırma saşlı gız doirıya. Bunu çocuun dayazaları¹⁷⁹ çekemiye. O gün de kopek guzlıya. Kopein eniyini dayazalarının altuna atıyalar. Bunu çarıyalar işde hanı böle böle dediyidin. Vat ittiydi senin garın kopek dourdu diyi. Bunu tabi şeyine yediremiyeler, izzet-i nefesine yediremeyip deve kesip caminin yanına dört yol çarşanbasına gobeyine gadar gönü etrafını bürüyüp bunu oreya gomyeler. Gelen geden eline yüzüne tüküriye acıyan dürüm veriye o garının. Ha bu dayazaları bi sandıh yapıdırıp denize bırakıyalar gızıla olanı. Gayli anası yanında dura dursun. Dalga vura vura bi kenara götüriye.

Köyün birinde de bi nahıtmaç¹⁸⁰ orda sır güderimiş denizin kenarında. Sırın biri gök boşadarak varıya oreya kohılıya. Allah tarafından işde çocuklarda acıılmış beleğine sarılıyalar emiyeler, inein beleğini. Tabii aşam olıya heve getiriye sırları. Bahsa ki inek sayibi natıtmaç bizim enei samış diye. Allah Allah yonsa samaz o adam. Samış yau “ seslenme bahlım garı be”. Seslenmiye inein sahabı nahatmaca.

Ertesi gun gene inek vakdı gelinci bi gök boşadarak doru denize varıya su içmiye. O yavrılar da hucum ediye inei emiyeler karnını doyırıyeler. Orda hanıya sandık yaptı pambın içine goydu birahtı denize ya dayazaları. Ertesi gün gene aynı bahsa ki inek de yoh yoh yau inei nahıtmaç Saya, ıhı gel bah. Varıyalar gali garılı gocalı; “Len amıca ayıp de mi yau iki gündür beri bizim inei neye Sayan sen.” Amıca:

“ Ben samadım a neye sayım ben niniyim yau.” Len ihi yau tabi şeyine gidiye kahrına gidiye takıp ediye. Uyurumuş o sırları sürer uyurumuş. Bu bahsa ki inek gök boşadarak gidiye. Variya gayli arkasından iki yavru emiye bunu inei. Eh alıp geliye

¹⁷⁹ Teyzeleri

¹⁸⁰ Çoban

bunarı gucaklıye. A bi dana emerimiş olan afarak söylye gayli bi danıyı emerimiş o dana işde dödüm bırahdım geldim oraya diye. E gası galiye hindi olu yihıyalım diye kirlenmiş sırtı. Ölanı yihıyikan o depesinde dökdüü su altun olıya, oo. Bu adam ki kerem su dökıye çocuun başına altun oluye. Gızın başına su döküye sırma oluya. İ bi ay bittikten sona len dimiş öldüm sizin dınazınızın elinden be, her gün biriniz basgına geliye her gün biriniz basgına geliye öldüm gedın sırınızın diye...

Evin birini dolduruye altunla. Çocua eyle su döküyeler o da şangır şangır altun oluye. E sabılar ıhı özlem gadar oluncu daha böyük oluncu anaları öliye, o nahıtmacın gası ölüye. On beş on sekiz yaşlarına varıncı da bubaları öliye. Emme bunı dayazaları duya, olan ava gidiya gayli on sekiz yirmi yaşlarına varıncı bi at alıya tüfek doru gidiye orda üş dene avcı görüye olan. Ha tabi bilmiye ordaki avcı dirimiş ki len Allah bize böle bi deliganlı virse biz dünya malını niyniyelim dellermiş. O üç gardaş onarda bubalarıymış emmisi bubası olan bilmiye o da bilmiye. Ha eve geliye bi gün gelse ki bacısı ile alıye. Bacı niye alıyan ıhı filen yerde bi çalı¹⁸¹ varımış hem çalar hem oynarımış şenniklie yiter artarımış hem onu bana eber diye. Hay hay olur bacı alama yarin eberirimirim ben diye. O da peri gızının gapısındaymış yanı çarpdırıp öldürdüreceğ uşahları dayazaları gönderiye goca garıyı cazı garıyı.

Zabahına kahıya abdzını alıp namazını gılıya düşüye yola. Koyün kenarına ileriye oreya da variye abdzını alıp namazını gılıp düşüye rahvan oluya yola. O çeşmenin yanarına doru filan varıncı bi dervişe; amıca kimselerden ne olum nereye gidiyen diye. Bey amıca diye ıhı şöyne şöyne gidiyem diye. Len olum gettiin yol yol deel Allah hayır ebersinsin diye yalnız beni dinle diye:

“ Şindi dışarıdaki atını bala diye. Bismillah de hücum it çalı eline gelisede geç gelme de geç arhana dönme sakın diye. Benim dediyimi iyi dikkat et diye.”

- Tamam, amıca diye dışarıya barmahlı atı balıya bismillah diyip bi hücum ediye çalı eline boyulup geliye. Yani o peri yızının çelısıymış. Getiriye eve dikiye. Çalı çağlar oynar mı? Yok, bi şiy. Ertesi gün olan eve gidiye gene dayazaları cazı garıyı indiriyeye. Filan peri gızında bi sini varımış hem çalar hem oynarımış şennikle yeter

¹⁸¹ Böğürtlen, ahududu gibi küçük, dalları dibinden çatallanan ve sapları odunsu bitki

artarmış die. Geliye gene bacısı alıye. Bacı ne alıyan bele bele a diye olur gaygısız ol ben eberiririnin bacı diye.

Zabahınan kalhıya abdazını alıya namazını gılıya çılıyo koyden dışarı o derviş amıca rastlıya. Gene nireye diye olum. “böle böle” len olum gettin yol yol deel ya Allah hayır ebersinsin diye. Gene aynu diye dışarıya pencereye bala atını hucum it sini eline gelise de kaç gelmese de kaç diye arhana bahma diye peki amıca diye. Bismillah diyip bi hucum ediye sini eline dönerek geliye alıya getiriye. Hemen ata biniyo ordan süzüp getiriye bacısına veriye al bacı. Bahsa ki mesela ne çıbık ne oynıyacak demir bu. Şindi ertesı gun gene gidiye olan ava. Gene o dayazaları cazı gariyi gönderiye. İşte filan peri yızıyın barmaında bi yüssük varımış nemi arakar hemi oynarımış şenlikle yeter artarmış diye. Tamam derim ben alama diye getittiririm diye. Bunu ası geliye avdan bacısı alıya. Bacı ne alıyan diye bile bile imiş a. Gaygısız ol bacı getirin ben yau diye.

Yatıyala, zabahınan kahıya abdazını alıp namazını gılıya olan düşüyo yola. Köyün öte tarafında gene derviş amıcaya raslıya, nereye diye olum diye. Bey amıca diye böle böle diye filan peri gızının barmaında bi yüssük varımış onu alıp gelcem diye. Filenin barmaında diye. Len olum gittin yol yol deel ya Allah hayır getirsin diye. Bah gene aynı bala orayadış pencereye atını. Hücum et eline gelise de kaç gelmesede kaç diye. Tamam, amıca diye varıya. Barmakcalıa atı balıya bi hücum ediye, barmaında yüssük fırlayıp olanın eline geliye. O peri yızı gali acıya çemberini yiit sen benimsin ben seninim, yiit sen benimsin, ben seninim üç sefer böle söliye. Yükte yenni pahada aar ne gadar ağırları varısa ata yüklüyüp alıp geliyeler. Şinci hacı bu sap geliye geliye yatıyalar tabi sabalı diye ki senin diye avcı arkadaşların var mı diye. Evet, var üç dene diye üç davşan üç keklik vuracaksın ben şora pişiriyem onu da götürereksin atlarına şu sergileri yazceksın yetişmese ceketini de yazacam onarın altuna diye ha peki diye. Zabahına kahıya olan abdazını alıp namazını gılıya. Tabii o gadın gız onara ağırlara goyya doru gidiya. Varıya onarın yanarına. Varmadan önce üç davşan üç keklik dört dene hatta. Bi de gendine birer de gendine. O buyurun selamaleyküm aleyküm selâm bi fakır şora içelim amıcalar. Olur, hay hay. Seriyे böle sergiyi üstüne oturtduriye. Onar oturuyakan davşanın birini büyük emmisine birini ortancıl emmisine. Olan bilmiye emme birini bubasına balıyo birer keklik. Fisildiyeler gendilerine ah Allah böle olan verse biz dünya malını niniyelim diyeler. Gözellikden yanı yalnız olan gafasını

bekediye o saşlarını göstermiye kel gibi. Yarın sen de bize buyur deliganlı diye. Çorbeyi iştikten sona hay hay olur diye. Esenleşiyeler hadi alla ısmarladık hadi Allah yol açıklı versin onar o yana bunar bu yana geliye yarın bekleriz arkıdeş tamam. Varıyo ikindine evlerine o nettin böle böle. Onar öyledidi eyi eyleyle ata biniyeler direkman mesela İstanbul veyahutta o günün bahrında bi büyük şehere gediyele. Bi gadına ne lazımısa hepiciğini de alıyalar bi de sabın alıya, geliyeler zabanın erkenden ikisi doru. Direkman oreya misafir varıyalar. Zati ilkin örgeniye burada bah diye söliye şindi onar biri büyük emmin biri ortancıl emmin gücük buban.

Şinci zamanın birinde dayazaların anan vaditmişler padişahın büyük olı beni alısa yuygular zilliler tohurum elden ele virilmez dimiş diye. Yapamamış onu diye ortancıl dayazan padişahın ortancıl olı beni alısa yimekler çıkadırın ki elden ele verilmez. Ta öle tatlı, onu da yapmaya dayazan diye. Anan da padişahın gücük olı beni alısa altın saşlı olanla sırma saşlı gız douracain dimiş diye. Bah bacın sırma seninki altın diye acıya. Şindi caminin yanında dört yol çarşanbasında deve gönünde gobeine gadar gömülü duruyo diye. On sekiz yirmi senedir diye. Ha ilkin onu gılıcıla kesip hamamda yıheycen elbiseni geydirip ondan sona bubangile misafir oleceih diye. Tamam... zabanın kahyalar direkman doru varıyalar. Ha unuddum bah onu ben yimekler zehirli seni öldürmek ucun dayazaların hep zehirledi diye. Orda kedi medi filen olsa hemen kedinin önüne at hemen kedi ölür diye tamam. Doru direkman caminin yanına anasının yanına varıyalar. Gılıcına kesip ordan çıkarıp direkman şeye iletiye çihartıye. Hamama iletiye ordan yıkıyıp acar elbiselerine doru getiriye sa sedire oturiye. Tabii kini bahiyeler hemi bizim arkıdeş ossun hemi bizim düşmanı getirsin gapıya gosun deyi bildirmeyeler yalnız amıcalar diye gapılarımızı kilitliyeceksiniz diye. Heç bi yanna gitmek yok diye. Tamam deliganlı diye olur a.

Zamanın birinde diye bi padişahın üç olı varımış bi fakırinde üç gızı varımış. Fakırın büyük gızı dimiş ki padişahın büyük olı beni alısa yuygular zililer tohurum elden ele verilmez dimiş, fakırın büyük gızı yapamıya bunu diye. Dayazası büyük dayazası garnım arıya sancılanıyam filan dese de gapılar kapalı gönderme. Çabalıya fakırın ortancıl gızı padişahın ortancıl olı beni alısa yimekler çıkadırın ki elden ele virilmez dimiş diye. Fakırın gücük gızı dimiş ki diye padişahın ortancıl olı şey gücük olı beni alısa altın saşlı olanla sırma saşlı gız douracain dimiş diye. İşte acıye başının altunını

ıhı başında sırma. Bunu dayazalarını gılıştan kekiye gocaları gılıştan geğiriye şinci gırk gn geceli gndzli dn ediyeler.

Bubasının yanına geliyeler ıhı şu bubam, şu emmim, ortancıl emmim bubam diye. Ha o bubasına gırk gn geceli gndzli dn ediyeler everiyeler. Onu lanı da gırk gn geceli gndzli peri gızına dn edip everiyeler. Dedesinin yerine padişa oluya. Emmilerini de everiyeler hindi glnę şakrak ben onarın yanından geldim.



23. MAVİ BONCUK

Bi varımış bi yoğumuş. Evvel zaman içinde galbır saman içinde... Yaşlı anasıylan birlikte yaşayan bi çoban Āmet varımış.

Bir gün çoban Āmet yolda gidekene çocuklarıg eziyet ettiği bi kedi yavrusu görüvemiş. Çocuklarıg yanına variveri: Size bire dene ceviz veesem kediyi бага verimisiyiz? Çocuklaa kediyi neccekle. Alıp kediyi çoban Aamede veriverile. Çoban Āmet kediyi alarak evine getiri. Ertesi gün tekra gidekene, çocuklag bu defa köpek yavrusuyla oydadıklaanı görüvemiş. Çocuklara gene biree dene ceviz vererek köpek yavrusunu kurtarıvemiş. Kediyle köpek yavrusunu evinde besleyveri. Dağda avlanıvedığı başka bi gün gara yılanıg, güzel bi yılanı govaladığıg görü. Gözel yılanı acıyan çoban Āmet, doğrulterek gara yılanı doğru ateş edee. Fakat her zaman attığıgı vuran çoban Āmet yanlışlığınan güzel yılanı vuruveri. Yılan yaralı olarak ordan gaçaa. Çoban Āmet yaptığından pişman olu. Üzüntü içinde evine dönee. Gözel yılanı sultanın gızıymış. Çoban Āmetin kendisiğini yaraladığıgı bubasına anlatıveri. Çok öfkelenen yılanı sultanı iki yılan çoban Āmet öldürü vermek uçu görevlendirir. Yılanı çoban Āmeti öldürmek uçun yola çıkala çoban Āmet de gāvede bir köşeye çekilip, bungun bir şekilde oturuken onung bu durumunu gören arkedeşleri yanına gelile:

“ Hayır ola Çoban Āmet noldu saga, niye böne bungunsung¹⁸²? “ Sormayıg arkedeşle böyün çok kötü bi şe yapıvedim. Gözel bi yılanı gara yılanın elinden kurtacen derken yanlışlığınan güzel yılanı vuruvedim, üzüntüm bundandır.

“Nasıl olu çoban Āmet sen attığıgı vuran bi kişisig.” “Bende bilemeyon oldu bi kere” yılanı da bu gonuşmaları dinniyolamış. Çoban Āmetin sultanın gızını yanlışlığınan vuruvedığıgı, öğrenince gerisin geri dönerek durumu yılanlar sultanına bildiriverile. Yılanı sultanı adamlarına emreder:

“En yakın iki arkedeşinin gılığına girceyiz, çoban Āmeti бага getirceyiz. “ Yılanı arkedeşleri gılığında çoban āmetin evine gelile. “Hadi böyün ava gidem! Çoban Āmet gusura bakmayıg canım bir yere gitmek istemeyo dediysede arkedeşleri ısrar edince onlanan ava diye yola çıka. Arkedeşleri onu yılanı huzuruna çıkarıla olanları bide çoban Āmetten dinleyen yılanı sultanı onu sareyında bi kaç gün misafir ediveri.

¹⁸² Üzgün

Bu arada sultanın gızıda iyileşiveri. Çoban Āmedinen arkedeş oluverile. Bi gece çoban Āmete “Bubam seni mükafatlandıracak, dile benden ne dilersen deecek sende, diligig altındaki mavi boncuğu istiyon” de diye tembih edee. Ertesi gün yılanla sultanı çoban Āmeti huzuruna çağırı:

“Çoban Āmet seg gızımı kurtarıvedin. Bende bu iyiliğin altında galmek istemiyon, dile benden dünyalıgımı veren de.

“Sağlıgımızı dilerin efendim.

“Benim sağlıgımın saga ne faydası va? Dilediğini söle...

“Diligig altında mavi boncuğu istiyip durun der. Yılanla sultanı bu istek üzerine şaşiveri. Bunu gızının tembihlediğini anlayerek gızına baka. Gızıda mavi boncuk benden de mi gıymetli bubacım” deyverince yılanla sultanı boncuğunu çoban Āmete mecbur viri. Boncuğu verikende: bu sihirli bi boncuk. Boncuğu yaladığın an garşıga bi Arap çıka ve her istediğini yapıveri. İnşallah onu hayırlı işler uçun kullanırsın der. Çoban Āmet boncuğu alıp eve gelir.

Anasına derki; anacım falan sultanın gızını bene isteyive de.

“ Nası olu olum, biz fakiriz. Gosgoca sultan gızını bize virii mi? Soona biz ona nasıl bakarız? “Ana seg merak etme gızı iste gerisine garışma”. Gadın oğlundan kurtulameyeceğini anlayınca sultanın gızını istemek uçuru sareya gide... İki gün boyunca sultanın adamları gadını içeri almazla. Dilenci sanarak üç beş parça eşya verip gönderiverile. Üçüncü gün gadın “Ben dilenci değilin, padişahımızı görmek istiyon” deyince, adamlar gadını padişahın huzuruna çıkarıla. Padişah gadını görünce sora:

“Sen benim huzuruma çıkmaya nası cesaret edesig, ne isteceg?

“Efendim Allah size hayırlı ömürle vesig. Benim bi olum va. Ne gada söylediysemde dinletemedim. Çaresiz huzuruguza gelivedim. Allahın emri peygamberin kavliynen gızıgızı oğluma isteyiveriyon. Padişah duydukları garşısingda şaşırveriyo.

“ Ben gızımı vecem emme bazı şartaam va. Oluguz bu şartlamı yerige getiriverise gızım onugdur.

“Nedir şartlagız?”

“Şu garşısındaki dağı görüyog mu?”

“Evet efendim.”

O benim sareyımıg güneşini eggeliyo. O dağı yok etcek. Bide benim sareyım gibi bi sarey istecen. Gadın eve dönerek olanları oluna anlatıveri:

“Ay olum ben saga dimedim mi? Gocaman padişah gızını heç bize veri mi?”

Ana ne isteyip duru, seg onu söyle, sareyın garşısındaki dağın galdırmasını isteeyo, bide kendi sareyı gibi bi sarey yapıvememizi isteyo. Ana seg üzölme onlarıg isteyecekleri bunla olsung. Anası yatınca olan boncuğu çıkarterek diline sürünce garşısında bi arap beliriveri.

“Emret ağam” der.

Ölan Araptan padişahın sareyınıg garşısındaki dağı galdırmasını ve padişahın sareyından daha güzel bi sarey yapıvemesini isteyveri, yataa uyür. Uyanıvediklende bide ne gösünlee, dağ yerinden gidivemiş. Gendileride güzel bi sarayın içinde olan hemen anasını padişaha gönderiveri.

“Ben onlarıg dedikleeni yapıvedim. Git gızı isteyivee!” Gadın güzel gıyafetlee içinde, daha padişah gakmadan saraya varı. Padişahı uyandırırverilee, gadının dedikleenide söyleyverilee. Padişahda balkona çıka, göödükleri garşısında hayrete düşee. Gosgoca dağ gidivemiş yerine gendisininkinden daha güzel bi sarey gelivemiş. Hemen gadını huzuruna çağırıvemiş:

“Bu işi nası başaadıgız.”

Bu işi olum başaadı. İndi gızıgızı isteyon de.

Bende bu gada böyük bi işi bi gecede başaran deli ganlıya gızımı verivedim. Gadın hemen sarayına gide. Oluna haberi veri. Gırk gün gırk gece düğün yapalaa. Padişahın gızıyla çoban Āmet evleniverilee. Bunla mutlu bi şekilde yaşayıp gidekene, çoban Āmet abdest alıvemek uçun boncuğu azından çıkarı ırafa koyuveri. Soonada boncuğu orda unutuveri. Boncuğun marifetini bilen bi Yahudi de ona sahip olmak isteyip

duruymuş. Bi gün satıcı gılığında saraya gelivemiş. Çoban Āmet'in garısına bişeele satakene ıraftaki boncuğu görü. Satıvediği eşya garşılığında boncuğu isteyveri gadında ne bilsin, eski bi boncuk diye satıcıya veriveri. Ertesi saba gaktıklaanda ne göösünlee, sarayıg yerinde yelle esiyo. Eski evleende uyanıvemişlee. Herseyleeni gaybetmişle, olan hemen boncuğunu belle, yerinde yok. Garısına sora... O da boncuğu satıcıya verivediğini söyleyverince olan her şeyi anlaa. Yahudi o gece Arap'a dağı eski yerine getirtiveri. Çoban Āmet'in sareynını da yok ettiriveri. Çoban Āmet üzüntü içinde sokaklaada dolaşıvedikten sona eve gelip besleyiveediği kediylen köpeğide göremeyince bi gat da üzülüveri. Düşening dostu olmazımış. Kediylen köpek bile terkedivemiş diye düşünüveri. Gendilerini çocuklarıg eligden gurtarıverip besleyiveren çoban Āmetin durumuna üzülen kediylen, köpek ne yapıp yapıp boncuğu yahudiden almaya gara verile. Evden ayrılerek yahudinin sareynına gidiverilee. Kilerde yakalayı vedikleri bi fareyi tembih edeele. Guyruğunu bekmez ve garabibere batırceg, yahudinig burnuna sürceg. Fare kediden gurtulmak uçun dedikleeni hemen yapıveri, Yahudi garabiberg etkisiyle hapsırıverince boncuk düşüveri. Kedi boncuğu gapıveddiği gibi ordan uzaklaşiveri. Köpekle birlikte çoban Āmet'in yanına gelilee. Çoban Āmet eski dostları görünce seviniveri. Kediylen köpek boncuğu ona veriverile. Boncuğa tekrar gavuşan çoban Āmet hemen boncuğu yalayarak arabı çağırıveri. Tekrar padişahın sareyıg garşısındaki dağı galdırtıveri. Yerine eski sareynını yaptırtıveri. Yahudiyi yakalattırarak padişahın huzuruna çıkarıveri. Yahudi yapıvedikleeni anlatıverince padişahta gendi cezasınıda gendisinig verivemesini istee.

Gırk eşgin atmı istesig, gırk keskin gılış mı?

Yahudi cevap veri; gırk kesgin gılıcı neccen. Gırk eşgin at verig ki buradan gidiveren. Padişahın adamları yahudiyi gırk atıg guyruğuna bağlayıverip atları dağa sürüverilee. Yahudide parçalanarak cezasını çekiveri, her şeyine tekrar gavuşan çoban Āmet padişaha da başvezir oluveri. Yirle içelee, muratlaana geçiverilee.

24. ÇOBAN İBRÂİM

Bi varımış bi yoğumuş. Evvel zaman içinde, galbur zaman dışında, develer tellal iken pireler berber iken ben anamın, bubamın beşiğini tıngır mıngır sallarken.

Esgiden bi pâdişâîñ dillere destan pek güzel bi gızı varımış. Simsiyah saçlı, ela gözlü, servi boylu, ince belli bu dünya gözeline bi kere bahan âşık oluya. Güzelliği her yanna yayılmış, istemeye gelen geden gapılarının eşiğini aşındırıyorlar. Gayli nice beyler istemişle; ağırlığınca altınla, gümüşle veriyele. Adına sürü sürü koyunla, yaylala, evlê, köylê veriyele. Emme ne gız, ne de bubasını ikna edemiyele.

Pâdişâîñ, ibrâim adında bi çobanı varımış. İbrâimi Çontu¹⁸³ olarak gapılarına alıyala, böyütüyola. İşte deliğanlı oluncuya gadar bahıyala. Bu güzel gız, gapılarında böyüme bu çobana daha güççük yaşta gönnünü gaptırıyo, çobanda gıza âşıkmuş emme kimselere bi şey diyemiyomuş. Sevgisini hep kavalına söyleyip oğunurmuş. O mübarek kaval ötmeye başladı mı yedi köyden işitilmiş. Yürekleri parça parça ederimiş.

Gayli İbrâim köyü terk ediye, mecnun olmuş dağlarda, çöllerde dolaşmış; kimi gün dağda, kimi gün çölde, görmüşle. Ve deyyolar ki, çoban sır oldu erenlere garıştı diyi. Yalınız her salât-ı vusta vakti¹⁸⁴, yanık kaval sesleri gelirimış...

Gözel, gız olan gidinci hasretine dayanamayıp hasta olup yataklara düşmüş. Gün be gün erimiş, solmuş, gül yaprağı gibi sararmış... Durdine bi çare bulunmamış. Acaba nasi itsek ki diye durdine çare aramışlar, yayla çiçeklerinden yapılan ilaçlar fayda etmemiş, hekimler; hocalar çare bulamamış.

Günlerden bigün çoban köye çihageliya. Köylü sevincinden düün ediyi. Biricik anacığı oluna gavuşmanın sevinciynen dünyanın en güzel mutluluğunu yaşıyo, emme çoban, beyin evine gitmemiş, aradan biraz zaman geçmiş, içinde dayanılmaz acıla, aşkla tekrar uyanmış dayanamamış, durumu anasına annadır. Beyin gızını istemesini söyler.

Emme anası işittiklerine bi türlü inanamamış. "Oğul sen aklını mı yitirdin? Heç bey sanğa gızını verir mi? Nice beyler istedi, yoluna akçalar dökdüüle gene vermedi. Zavallı gız hastalandı. Durdinden, bilinmez hastalıklara düştü. Durdine heç kimse çare

¹⁸³ Çoban yamağı

¹⁸⁴ Seher vakti

olamadı. Bütün hocalar, nazar oldu diyi.” Çoban yalvararak, inleyerek dileğini tekrarleyyo. Oğlunun acılarına dayanamayan ana, yüreğine daş basarak Pâdişâiñ gapısına varıya. Gızını isteyyo. Bey, zavallı gadını önce dinleyyo, sona govuyo. "Bah şuna gapımdaki şu çulsuz çobana, gız vereceğim öyne mi? Ben gızımı nice beylere virmedim, çobanı niyniyeyim¹⁸⁵", diyi. Anacığı süklüm püklüm büklüm eve gelinci durumu anlayan çoban heçbi şē dimedden köyden çihıya. Vatani olan dağlara gidiyo.

Günden güne eriyip yoh olan gızı; belki everirsek eyi olur, düünde keramet vadır, diyerek Piribeyli tarafından gelen bi beyin oluna virmişler. Ğırk gün geceli gündüzlü düün ediyeler. Gızın yüzü heç gülmemiş. Bal mumu gibi sapsarı yüzü, başındaki altın paralarla süslü başlığın altında eziliyomuş. Sırtındaki kaftanın içinde kayboluyomuş.

Gün geliye çatıyo. Galabalık gelin alayı düzüleyyo, oyunlar oynanarak yola çihıleyyo. Saray çıkışında dualar edilip yola goyuleyyolar. O zamanda yol çobanın evinin yanından geçermiş. Saraydan ayrılan alay çobanın evinin köşesinden geçtiğinde çobanın yanık kavalının sesleri eşitmeye başlamış. Alavı¹⁸⁶ sanki gizli bir sır sarmış. Herkes durmuş Hûşu¹⁸⁷ içinde dinlemiş. Adeta büyülenmiş. O sırada çoban kibleye dönmüş ellerini açmış. "Ey kimsesizle kimsesi viran ettile, viran ossunla, daş ossunla, kıyamete dek elaleme seyran ossunlar" demiş. Ve düün alayı daş oluye. Alay atlarıyla, köpeğiyle, dümbürdekleriyle¹⁸⁸ daş oluye. O sırada da çoban guş olup uçup gitmiş. Padişah bu yaşananlara anlam veremiyo. Aradan zaman geçiyo. Padişahın gızı günden güne erimeye devam ediyomuş.

Guş padişahın gızının odasının camına gonup, bahıp giderimiş. Gız bu guşu görünce mutlu olurumuş. Her gün guş pencereye gelir giderimiş. Bu durum padişahın gözünden kaçmamış. Guşun gelmediği gün gız yatak döşek yatar, yimez, içmezimiş. Pâdişâh bu guşu yakalayıp getirmelerini emretmiş. Yine bi gün pencereye gunduğu vakit guşu tutup padişaha götürmüşle. Padişah; Bu guşda ne var ki acep diye bakarkene guş padişahın elinden gurtulup padişahın etrafında kanat çırpıyaya başleyyo. O vakit padişah da guşu izleyyomuş. Guş sonunda padişahın önüne konup Silkinivemiş.

¹⁸⁵ Ne yapayım

¹⁸⁶ Etraf

¹⁸⁷ Sessizlik

¹⁸⁸ Davul

Deliganlı biri olmuş. Padişah garşısında çoban İbrâimi görünce şaşıp galmış. Padişah o vakıt annamış gızının derdini. Çoban İbrâimla gızına ğırk gün ğırk gece düün etmiş. Çoban İbrâimi de kendine başvezir yapıvemiş. Mutlu mesut yaşamışla. Yemiş içmiş muradına ermiş bizde erelim muradımıza.



25. ALİ CENGİZ OYUNU

Bi varımış bi yoğumuş. Allahın deli deli gulları pek çoğumuş. Emme bizden delisi hêç yoğumuş. Evvel zaman içinde yoksul bi bubaynan bi oğlu varımış. Oğlan, yuvadan düşüp ganadı gırılan leylek yavrusunu alıp iyleştirmiş.

Ertesi yıl leylek çocuğa bi çekirdek getirmiş. Çekirdeği baççeye ekmişlee. Bal gabağı olmuş. Vuyy amanın! Gali o gada çoğ olmuş ki gabağını ayrı çekirdeğini ayrı satıp zengin olmuşla. Oğlan padişahın gızını almak isteyyo. Bubasını saraya gönderiyo. Padişahın gızı oğlun olağanüstü bi iş etmedikçe onuğla evlenmem dimiş. Buba oğul bir demir çarıknan demir zopa alıp yola goyulmuşla. Az gitmişle uz gitmişle. Buba ihtiyarımış kösülmüş¹⁸⁹. Bir gayanın üstüne oturmuş. Gaya yarlıveriyo. İçinden bi dudağı gökte bi dudağı yerde bi Arap çıkeyyo ve deyokinem;

Dileyin benden ne dilerseniz dimiş?

Oğlan da;

El bitmez marifet, herkes şaşırcek oyun öğrenmek istiyon dimiş?

Arap;

Benimnen gelivesen öğrenirsin. Bi hafta sonna da seni bubana getiririm dimiş. Bubası izin virmiş. Arap, çocuktan gözünü yummasını istiyö. Çocuk gözlerini yumuyo. Çocuk gözlerini arabın aç demesiynen kendini yeraltında bi sarayda buluveriyo. Bi ara Arap oğlanı yalnız goyup gidiyo. Oğlan sarayda dolaşırkene bi ağlama eşiteyyo. Sesin gelivediği yanna gideyyo. Bahmış ki ay parçası gibi bi gız gözyaşları dökerek gergevişliyor. Oğlan gıza dèyō ku;

Burda nişleyong?

Gız da oğlana söyne dèyō;

Mektebe gitceğdim. Bu arap benim elimden tutup bura getirdi. Ali Cengiz oyunu öğretti. Öğrendiğimi anlayınca da bırahmadı. Dedikten sonna oğlanı bi guyu başına götürüyo. Bu guyunun içi hep ölüynen dolu, Arap bura getirdiği gençlere Ali Cengiz

¹⁸⁹ Yorulmak

oyunu öğretir. Öğrenenleri öldürür. Bu guyuya ataa. Öğrenemeyenleri de iyice zopladıktan sonra aldığı yere götürür. Sanğa öğreteceklerini hep yanlış dē, öğrendiğini belli etme dimiş.

Arap gelivemiş. Onu okutmaya başleyyo. O da Arabın söylediklerini hep yanlış söylerimiş. Arap gızmış. Eline bi kitap virmiş. Bunun içindekileri bi hafta içinde öğrenmezseng gününü gösterceng dimiş ve gidivemiş. Arap bi hafta bitince gelivemiş. Oğlana sorular sormaya başleyyo. Oğlan hep yanlış karşıtlar virmiş. Arap gızmış iyice bi zopalamış. Sonna götürüp bubasına teslim etmiş.

Oğlan bubasına dèyō ku;

Buba ben bi at olcen götür beni saraya sat; emme sakın dizginimi kimseniğ eline virme dimiş. Bubası söylenenleri yapıyo. Oğlan gece evine dönüyo. Bubasına dimiş:

Buba ben yarın bi kaç goç olcen götür beni saraya sat; emme sakın ipimi kimseye virme dimiş. Adam goçları saraya götürürkene Arap görüyo, tanıyyo. Oyunu öğrendiğini anlayınca yolunu kesiyö. Goç, guş olup uçeyyo. Arap bi atmaca olup peşine düşüyo. Guş saraya girip bi alma olup padişahın gucağına düşeyyo. Arap bi derviş gılığında saraya giriyo. Padişaha deyyoku;

Bu alma benim, virinde yiyeyim gali dimiş. Padişah bu işe şaşireyyo emme almayı dervişe uzatıyo. Derviş elini uzatınca alma, bi avuç darı olup yerlere saçıleyyo. Derviş bi keklik olup darıları toplamaya başlayınca oğlan bi sansar olup kekliğı boğeyyo. Sonna çocuk asıl kılığına girerek padişaha kendini tamteyyo. Sonna Arabın sarayındaki gızı gurtareyyo. Gırk gün gırk gece düün ediyola. Oğlan padişahın gızıyla evleneyyo.

Onla ermiş muradına bizde erelim muradımıza.

26. YEDİ GAPI

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde. Devele tellal iken pire bakkal iken ben bubamın beşiğini tıngır mıngır salları iken. O yalan bu yalan, biri üstü bi yılan. Garıncanın önüne vurdum talan. Garıncaya bindim. Deveyi gucağıma aldım. Bu da mı yalan. Bi varımış bi yoğumuş. Allahın gulu darıdan çoğumuş. Masal annatan yoğ dinneyen çoğ.

Bi Türkmen beyi, Emirdağı'na otağ gürmuş oturuvemiş, dallanmış, budaklanmış. Sultandağı'na da bi diğer Türkmen beyi, otağ gürmuş oturuvemiş, dallanmış, budaklanmış. Bağla, bağçele, bostanla, tarlala... Katır tırnağı (akasya) gokulu, ide gokulu, gül gokulu yolla... Sayısız meyva ağaçla; zerdalile, almala, armıtla, fişnele, kirezle... Sürü sürü bozala, inekle, goyunla, guzuynan ve tabikiyde etleri, sütleri, yoğurtları, gaymakları... Gözelim meşe, ardıç ormanları... Ve de o gözelim arı govanları... Ekinle adam boyu... Bereket derisen bereket, huzur derisen huzur...

Emirdağı beyi'nin bahmalara doymadığı o(ğ)lu olunca, atası, "Hakk'a yahın ossun, ona gonşu ossun! deye adını Carullah goyuyo.

Sultandağı beyinin de bahmalara gıyamadığı gızı olunca, " bu dağların Sultanı ossun!" deye adını Sultan goyuyo.

Carullah, gırk yiğidiyinen bi gün ava çıkeyyo. Yağız atıynan sanki uçeyyomuş. Cupbadak¹⁹⁰ garşısına ürkek bi ceylan çıkıvemiş. Okunu doğrulteyyo, attı atcek. Emme Ceylanın gara gözleri, ipek yöreğine dohunuvmemiş. Eli ayağı saz, akli fikri toz, oku yayı tuz- buz oluveriyyo.

Goca goçak yağız atdan düşüvereyyo. Kendini topleyip, söruveriyo küheylanı özerine. O kaçmış o govalamış; o govalamış o kaçmış. Az gitmişle, uz gitmişle dere tepe düz gitmişle. Farkına vamadın gırk yiğidinden gopup uzaklaşıvemiş. Gali Ceylan'ın peşinde, O dağ senin, bu dağ benim goşup dureyyo.

¹⁹⁰ Birdenbire

Soğunda, mağranın ağız ağıza gelivediği bi yere geliyola. Gök masmavı, her yannı yemyeşil, gır çiçeklerinen bezeli yamaçla, şırıl şırıl akan derelerinen, cıvıl cıvıl öten guşlarınan, güzel güzel uçan gongalaklarınan¹⁹¹ gaplıyımış.

Amanınnn! Cennet gibi bi yerimiş.

Goçak, gan tere batmış, göğsü demirci körüğü gibi ènip galkarımış. Buz gibi gaynak suyunda nefesleneyim deye bi ağaca sırtını yasleyyo. Dönüp bahsa ceylan da yorgunluğun damlası yoğumuş. Şaşıp galeyyo. Gendi gendine diyo ku;

“Bu nası iş, büyük Allahım! Böle bi ava, bugüne gadak hêç rastlamadım. Ceylan, ganat taktı uçtu, dağı daşı aştı. Beni, gırk yiğidimden ayrı düşürdü, buralara getirdi deyyo. Şindi netcen deriken; Yoktan Dedem Gorkut'un sesi duyulmuş. Ve demiş kine;

“Oğul Ceylan seni “Yedi gapı'ya getirdi. Kader, sağa hangi gapıla araleycek bilinmez. Azmini; gudretinlen sabırını bile... Allah yā ve yadımcın osun deyyo.

Dedem Gorkut'un sesi, yiğidin yöreğine ımık ımık işleyyo. Netcen şindi deriken, Ceylan beni takip et deyyo.

“Ya Allah diye doğrulup, ceylanın arkasından yola düşeyyo. Lalelerin gapladığı bi gapıya geliyola. Gapının önünde bi it, bi at... İtin önünde ot, atın önünde et varımış. Carullah, otu atın önüne, eti de itin önüne goymuş. O zaman “ Laleli Ar¹⁹² gapısı” açılıvemiş.

Açılmasına açileyyo emme yiğidin içinde yapıp ettiği günahla dalgalanırımış. Pişmanlıkla yüzüne yüzüne vururumuş. Rabbine hakiki gul olamadığı uçun ayıpsınmış- arlanmış, goca yiğidin gözünden iki damla yaş düşüvemiş.

Ceylan: “ Ağla ağla için yüğünsün¹⁹³! Dimiş.

Yere düşen iki damla yaş, sedef olup yollanı aydınlatıvemiş. Az gitmişle, uz gitmişle, dere tepe düz gitmişle, garanfillerin gapladığı “Zar Gapısı'na vāmışla. Gapının

¹⁹¹ Kelebek

¹⁹² Utanma duygusu

¹⁹³ Yıkanmak

önünde bi gavak. Tepesinde balık varımış. Carullah, gavaktaki balığı alıp az ötedeki göle atıvemiş.

O vakıt “Garanfilli Zar gapısı” açılıvemiş. Açılmasına açılmış emme beyimizin gözünden bu sefer dört damla yaş düşüvemiş.

“ Ağla ağla ki için dışın bi ossun. Yavuklunun yanına, tertemiz varasın dimiş ceylan.

Yere düşen dört damla yaş, inci oleyyo, sanki etraf nurlan doluvemiş. Az gitmişle, uz gitmişle... Akasyalar arasında “Har Gapısı”na varmışla. Dikenlere dikkat et dimiş ceylan. Emme iki damla sedef, dikenleri yakıp gâvurmuş. Bahmışla ki, bozak¹⁹⁴ yuva yapmış sövüt dalına. Güçlü guvvetli Carullah, sövüt dalına çıhmış ve bozağıyı vurmuş sırtına, endirmiş aşşaya. Aha o zaman “Akasyalı Har gapısı” açılıvemiş, girmişle gapıdan içeri.

Sonna narçiçekleri içinde “Nar gapısına” vareyyola Gapıda goca bi aslan nöbetçiymiş. Boynundaysa gapının anattarı varımış. Şifreyi söyne deyyo Ceylan. Beyoğlu, belindeki gılcı çekmek isteyyo emme bi türlü çekemeyyo. “Şifre” dimiş Ceylan, “ ille de şifre deyyo”

Aslanısa saldırdı saldırcek. Carullah, Dedem Gorkut'un sözünü hatırlayıvemiş. “Ya Allah! Bismillah!” deyip gılcını çekmesiynen aslana vurması bi olmuş. Aslan cansız yere seriliverince anattarı alıvemiş. Narçiçekli “Nar gapısını” açıp girmişle. Önlerinde gocaman nehir çıhmış. İki damla Sedef, hemen bi çifte gayık olmuş; birine ceylan binmiş, birine Beyoğlu. Dört damla inci de dört kürek olmuş, gitmişle beşinci gapıya doru.

Soğunda nehrin üzerinde ayna gibi parlak, şèlvè gibi tengerlek “Zünbül süslü Sır gapısına” geliyola. Görmüşle ki bi sinek bi gartalı suya galdırıp çaleyomuş. Gartal debelenirimiş, sinek gartalı suya savurup atarımış. Carullah, bu dengesiz sineğe, gücünü gullanamayan gartala haddini bildireyyo. Sonna deyo ku;

“Gartal gartallığını, sinek sinekliğini bilcek! Bilcek ki hayatın düzeni bozulmaya, dimiş. İşte o vakıt gayıklanan “Zünbül süslü Sır Gapısından” geçivemişle.

¹⁹⁴ Manda

Geçmişle emme ısağın gavurduğı bi çöle düşüvemişle. Az gitmişle uz gitmişle, nice yolu şaşmışla, gızgın gum depelerini aşmışla. Iscaktan ayakları gan revan içinde olan Carullah'ın adım atcek hali galmeyyo gali. Susuzluktan dudakları çatlayıvemiş. Şêlvê, ortalığı gasıp gavuruyomuş.

Ahaa nolduysa o sırada oleyyo. İki damlası yetmiş iki Altın daş olmuş. Biri Ceylanın üstüne gonmuş. Dört damla İnciyse dört aylık guzu olmuş. Birinden Abu Kevser birinden Abı hayat su akarımış. Gaplarını doldurup gana gana işmişle. Yüzlerine can gelivemiş. Ganatlanın ceylan yavruları bindirmiş sırtına. Uçurmuş gökyüzüne az uçmuşla uçmuşla... Yıldız bulut düz uçmuşla. Semada ganat açmışla. Yamır suyu işmişle ve bir guru toprağa düşmüşle.

Aman Allah'ım bi rüzgâr bi burutgan¹⁹⁵ ortalık toz tuban göz gözü görmüyomuş. Bi şeyle yapın derken dört damla İnci camdan dört duğar oluvemiş. İki damla tavannan taban oluvemişle. Carullahnan Ceylan rüzgârın etkisinden bölece gurtulmuşla. İki Cam gavanozun içinde bekleriken yer gök güllerinen doluvemiş. Renk renk gül baççesine dönmüş ortalığı. Gül kokusu sarmış her bi yanı. Bülbüller öter olmuş. Yanık Yanık güller açar olmuş türüm türüm.

Rüzgâr dinmiş, toz-tuban galmamış. Rengârenk güllerin boy attığı cennet köşesine dönüvemiş herbi yer.

“Bülbüller anlı şanlı

Gül, Bülbüle nişanlı”

Dimiş Ceylan, İşte o vakıt al güllerin bezediğı “ Gül gapı” peyda oluvemiş. Bunla mı gapıdan içeri girivemiş, yoğsa gapı mı onları kendisine çekmiş, bilemeyyom gali.

Bir üryadaymış gibi gülle arasında yürümeye başleyyola. Sağ yanda bir dere aharmış, suda pembe gül yaprakları dalgalanırımış. Sol yanda bir dere aharmış, suda sarı gül yaprakları dalgalanırımış.

“ Sen gülünce Gülle açar gül pembe

Bülbülle Seni Söyler”

¹⁹⁵ Kasırğa

Dimiş Carullah, sağ tarafındaki dereye. Bunun üzerine dere:

Hoş gelding, safalar getirdin! Benim adım Gül pembe deresi. Gözlemiz yollada galdı Beyoğlu. Pembe gülle, üzüntüsünden yaprakları döküverdi, ben de Sultan gıza götürüyom bu yaprakla, belki deva olur derdine deye.

“ Sarı gülüm vā benim

Garip Göynüm vā benim”

Dimiş Carullah, sol tarafındaki akan dereye. Bunun üzerine dere;

Hoş gelding, safa geldin Beyoğlu! Benim adım Sarı gül deresi. Yollarını gözler olduk. Sarı güller daha da sarardı, kederinden yaprakları döküvedi, ben de Sultan gız’a götürüyom bu yaprakla, belki şifa olur derdine deye.

Sultan Gız da kim ola ki? Ona nolmuş ki diye düşünürümüş. Sultan gıza doru beraberce yürümüşle. Gül gokusundan mest olan carullah, bi gül dalında acı acı öten Bülbül'ün bağına guymuş başını, üyüyagalmış. Feryad eden bülbül mü yoğsa Carullah'ın yöreği mi bilinmeyyo gali. Ceylan, bülbül kesilen Carullah'ı, Gül pembe Deresi'ndeki bi saltanat gayığına bindireyyo. Akıp çıkıp gidivemişle. Carullah, uyanırken ağır ağır bi türkü tuttureyyo:

“Menekşe gokulu yârim

Kime arz edelim halim”

Aman Allah'ım, ortalığı baygın bi menekşe gokusu sarıvemiş, mest olmuşla gali. Gokuya doru uçmuşla, uçmuşla. Tutam tutam “menekşeli yar gapısına” vamişla. Sedef damlasınıg birisi bi şarkı söylemeye başlamış:

“ Menekşe buldum derede

Sordum evleri nerede”

Gapı yeğni aralanmış emme geçmek mümkün deil. Bu sefer diğer sedef damlası, şarkı mırıldanmaya başleyyo:

“Menekşe gözleriniğ hêç günahı yoğ

Eğer günah varısa, bende günah çoğ!”

Gapı birez daha araleniyyo emme geçmek İmkânsızımış. Bu sefer ceylan mırıldanmaya başleyyo:

“Yine o menekşe gözle aralı

Oya kirpiklede yaşla sıralı”

Gapı birez daha açılmış, belki zar-zor geçilebilirimiş. Carullah başleyyo yöreğiyen söylemeye:

“Açıl gök meneksem bahar erişti

Bunca Menekşeye gülle garıştı”

Gapı, aheste aheste ardına gada açılıvemiş. Menekşe gokuları arasında, gök bi mağraya girmişle. Her yer ııl ııl... Yerle, duğarla petekle, gök menekşelerinen doluyumuş.

“Hoş geldiniz, Sefa geldiniz, bahtiyar olasınız! Nerelede galdınız!” sesleriyle gök menekşele, misafirlerini garşılamiş. Gar deneleri gibi, menekşe yaprakları başlarından aşşaa düşmeye başlamış.

Bi büyük gök menekşe, Carullah’ın yanına gelivemiş, deyo kine;

“ Benim adım Menekşe Hatun! Bunca Menekşelerin başıyım. Gözümüz yollada galdı. Sultan Gız, günlerce susgun; ne yer, ne işer, ne gonuşur. Büyücü Zakkum ağacı, onu dalları arasına aldı, gurtarameyyoz. Onu ancak sen gurtarabilirsing. Seni buraya getirmesi uçun gızım Menekşe ten’i Ceylan olarak gönderdim, şükür seni buraya sağ salim getirdi, dimiş.

Menekşe Hatun önde, diğeri arkada yürümeye başlamışla. Büyük meydanlıkta, Gatran karası zakkum ağacını görmüşle.

Adı batasıca gatran karası zakkum ağacı, Sultan gızı dallarıynan sarmış, beşik gibi salleyyomuş. Gelenle görünce, gorkudan kömür garası gözleri fal daşı gibi açmış, gapkara dudaklanı gıpırdatmış, mağra ağzıynan homurdanmaya başleyyo. Carullah

gelme! Carullah yaklaşma! Sultan gızı yakarım dimiş. Emme Carullah çoktan gılcını çekmiş, havada bi daire çizdikten sonra gatran garası zakkum ağacının üst dalları budayımış. Ortalığı dayanılmaz bi ırya¹⁹⁶ sarmış. Sonna Carullah, gaşla göz arasında ağacın gövdesini biçivemiş. Gül pembe deresiynen sarı gül deresiniğ gettiği yaprakla, Sultan gıza ganat germiş:

Aman ona bir zarar gelmesin deye “Menekşeli yar odasına taşımışla.

Carullah, gürzünü galdırmış “Ya Allaah! deyip gatran garası zakkum ağacının başına endirmiş. Ortalığı gaplayan kötü gokuya dayanamayan, burnunu tıkayıp öngürden uzaklaşmış. Gatran garası zakkum ağacı, inleye inleye ölüvemiş. Carullah oraya bi voççuk¹⁹⁷ gazeyyo, gatran garası zakkum ağacınığ ölüsünü oraya gömüveriyo.

Hizmetçi Menekşele, ellendeki Menekşe gokulu sabunlu suyunan etrafı yağmuşla. Gali kötü gokudan eser galmamış. Yedi gapının her bi yanına, gökten renk renk çiçekle inmiş. Menekşele Carullah’a gülle Sultan gızın başına düşmüş. Nice çiçek yaprakları da gadim kent Bolavadının genç kızlarının gınalı ellerine düşmüş. O gün bu gündür, Bolavadın kızları çeyizleni çiçek motifleriynen çekilerini¹⁹⁸ rengârenk oyalanan işle olmuş.

Onla ermiş muradına biz çıhalım kerevetine...

¹⁹⁶ Pis koku

¹⁹⁷ Çukur

¹⁹⁸ Yemeni, yazma

27. BUBADAN GALMA MÜHÜR

Evvel zaman içinde, galbur saman içinde, develer tellal iken, pireler berber iken ben anamın beşiğini tıngır mıngır salları iken, bi varımış, bi yoğumuş.

Bi pādişā varımış. Bu pādişāın Māmıt adında bi oğlu varımış. Māmıtın siirli bi yüzüğü varımış. Yüzüğü yalayivediği zaman beğefendi oluyomuş. Bi daha yaladığı zaman dilenci gılığında gır atlı bi isan oluyomuş. Hal bôyleken bubasının diyārını terk edip başğa bi diyāra varmış. Māmıt yüzüğünü yalayıp gır atlı dilenci gılığına giriyo. Bu diyārın pādişā onnā bi iş vermiş. İşi de sarayın çiçeğlerine bağmağımış. Pādişāın da üş dāne gızı varımış. En güccüg gız sarayda en üs katta gergef işleyomuş. Māmıt gızın kendisine baktığını görünce yüzüğü yalayiverip bi beğefendi oluvermiş. Bāçedeki çiçeğleri atın depeletmesiynen bāçeyi birbirine gatmış. Yüzüğü teğrar yalayıp abdal gılıklı adam oluvermiş. Pādişāın gızı bunarın hēpsini görmüş. “Acep ben rüya mı görüyon?” diye tereddütte galıyo. Bu gördüğlerini bubasına aḡnatıyo. Pādişā Māmıtı yanına ünneyerek neden bôyle yaptığını sormuş. Bi dāha yaptığı takdirde govacağın söyleyo. Bi deva yapmasıynan Māmıtı govmuşla.

Pādişā dā gızlarını āvlendirmek istiyomuş. Ülkeniñ hēr bi yanına duyuruyo, gızlarını vēmek için dellalla okutuyo. “Dāvlet guşunu uçuruyon, guş kimin tepesine gonarsa gızlarımı onnara vercen.” Dēyomuş. Bütün halk toplanıyo. Pādişā da dāvlet guşunu uçurtuyo. Böyük gıznan ortanca gız uçun uçurtulan guşla vezirlerin oğlanlarının başlarına gonuyo. Gızların vurduğu almāları oğlanla dişleyip gızları alıyola. Güccüg gız uçun uçurulan guş hēç kimseniñ başına gonmuyomuş. Orāya dilenci gılığındaki gır atlı ādam geliyo. Guş onun başına gonuyo. Pādişā buna itiraz edince guş teğrā uçurtuluyo. Guş gine bu gişiniñ başına gonuyo. Güccüg gızın vurduğu almāyı dilenci gılığındaki bu adam dişleyiverince pādişā gızını bunā veriyo. Yılla geşmiş pādişā hastalanıyo. Ülkede ne ğada dokdur vaḡsa heçbirisi pādişāı eyileştiremeyola. Münecimle pādişāa:

“Pādişāım sen geyiğ etiynen geyiğ yüreği yiceğsin, bunna yimediğın vakıt eyi olmeyeğsin.” dēmislē. Vezirlerin oğlanları olan enişteleri ata binerek ava çıkmışla. Maallenin çocukları bunun atının guyrugundan gulağından çekerlermiş emme o da bunna hēç gızmazımış. Şerden çıktı mınan yüzüğünü yalayivermesiynen gratlı beğefendi oluvermiş. Bu haliynen dağa gidip bi geyik vuruyo. Soḡa yüreğini

boğazından çekip çıkarmasıyanan bi yere saklıyo. Bacanakla onu görünce yanına gelmişle. Geyiği kendilerine satmasını istemişle. O da:

“Bubamdan vasiyetim vā arkadâsla avımı satmam.”deyi

Onnar da yalvarmışla. Geyiği kendilerine satmasını istemişle. Bunun üzerine gıratlı beğefendi:

“Bi şartla size satarım deyi. Bubamdan galma bi mührüm vā . O mührü gaba etinize vurmamı kabul ederseniz size geyiği veririm, deyi. Bacanakla da bunu kabul ediyola. Ponturlarını sıyrarak mührü vurduruyola. Bacanakla mühürden sōña geyiği alıp hasta yatağında yatan pādişā götürüp yidiriyo. Eti yidikten sōña pādişā gözlerini biráz açıyo. Daha sōña dilenci gılıklı abdal oğlan gelmiş ğarşısına: “Hemán bu yüreği gavurarak bubana yidir.” deyi. Yüreği gavurup pādişā yidirmişle. Pādişā yüreği yimesiyen gözlerini açıp konuşmaya başlıyo.

Günle geçmiş pādişā başga bi ülkeniñ pādişāhıyanan harbe giriyo. Dilenci gılığındaki abdal oğlan da harbe gatılıyo emme gıratlı bi beğefendi olarak katılmış. Harpte ğarşı tarafı yeniyola. Abdal oğlanın barnağı yaralanıverince Pādişā ipeğ yağlığını oğlanın yarasına bağlayıvermiş. Pādişā abdal oğlana dert yanmış:

“Āh ölüm āh, bi kızım varıdı. En güccük kızım dünyanın en gözeliydi. Gitti bi abdal oğlana. Keşke senin gibi bi damadım olaydı.” demiş. Harp bitince şere dönüyola. Gır atlı beğefendi maalleyle girince yüzüğünü yalayıp dilenci gılığında abdal isan olmuş. Maallenin çocukları gine atın guyuğundan gulağından çekmişle. Eve gelince hanımına demiş ki:

“Şu bubanın yağlığını¹⁹⁹ yıka gine bubana ver” demiş. Hanımı yağlığı yıkamış, gurutmuş bubasına vermiş. Bubası yağlığı görünce çoğ şaşırıyo. Gızına yağlığı nèrden bulduğunu sormuş. Gızı da: “Harpte eniştinin barmağı yaralanmış, siz bu yağlığa sarmışsınız.” demiş. Bubası: “O başga bi adamdı.” Demiş. Abdal oğlanı yanına ünneyo. Abdal oğlan pādişāın yanına gelirken yüzüğünü yalayıp beğefendi gılığına giriyo. Pādişā abdal oğlanı bu halde görünce çoğ şaşırıyo. Gerçekten harpte gördüğü adammış. Pādişā: Ya sen abdal oğlan dèyil misin? demiş. O da “Sen abdal oğlusun ben abdal

¹⁹⁹ Mendil

dèyilim.” demiş. “Ođlum demiş, benden ne dilersen dile” demiş. Abdal oğlan “Benim bi dileğim yođ sağlığını dilerim.” dediyse de pādişā ısrar etmiş. “Bubamın İki dāne azatlıları varıdı. Bu azatlıları arıyon. Bunu bana buluverirsen senden başđa bi isteğim de yok.” demiş. Pādişā. Bu azatlıları nasıl bulacağız.” demiş. “Valla bubamın mührü olcak. Bütün halk çaydan geçcek biz de onnarı gözetleyip bulcez. Ben bubamın mührünü gördüğümde bilirim.” demiş. isanla çaydan geçmeye başlamışla. Emme bu mührü taşıyan kimseye rastlamamışla. Ondan kè Gır atlı beğefendi pādişā: “Eniştelerin de geçsin.” demiş. Eništele geçince bunnardaki mühür görülüyo. Pādişā mührü okumuş. Mühürde gır atlı beyefendinin pādişā ođlu oldü yazarımış. O zaman pādişā: “Ođlum bu pādişālık bana layık dèyil, sana layık.” dèyeleg pādişālıđı o oğlana vermiş.

Yemişle içmişle, hoş muradlarına geçmişler. Gökten üç elma düşmüş. Biri dinleyenlere, biri anlatana, birisi de yine anlatana olsun gali.

28. EYİLİĞE GARŞILIK Bİ ARMAĞAN

Evvel zaman uçunde, kalbur saman uçunde, cinle cirit oynarken, esgi harman içinde... Ben deyim bu ağaçtan, siz deyin şu yamaçtan, uçtu uçtu bi guş uçtu, guş uçmadı gümüş uçtu, gümüş uçmadı memiş uçtu. Uçar mı uçmaz mı demeye galmadan; anam düştü eşikten, bubam düştü beşikten...

Bi varımış bi yoğumuş. Gendini peğ beğenen dul bi garı varımış. Bu garının iki gızı varımış. Güççük gızı peğ eyiymiş. Böyük gızıysa anası gibi yılan dilliyimiş. Anası böyük gızını çoğ severimiş. Güççük gıza etmediği eziyet galmazımış. Bütün işi güççük gıza ettirip böyüğü gızıynan oturup dururmuş. Bi zabah güççük gız su doldurmaya gitmiş. Çeşme başında ihtiyar bi gadınla garşılaşıyo. Gadın diyo ku:

Ahhh gözel gızım dilim damağım gup guru oluvedi, Bana biraz su verir misin, dimiş? Genç gız;

Elbette nineciğim deye yaşlı gadına su vermiş. İhtiyar gadın eyi gıza;

“Yaptığın eyiliğe garşılık sana bi armağan vercen. Her söz söyleyişinde ağzından değerli bi taş çıkcek, dimiş. Gızcağız eve dönünce başından geçenleri anasına annatmış. Gız konuştukça ağzından incile dökülürümüş. Dul gadın çoğ şaşırılmış. Hemencik böyük gızını çeşmeye göndermiş. Kibirli gız bahmış, gardaşının annattığı yaşlı gadın yoğ. Sadece genç bi gadın gelip ondan su istemiş. Gızı eve dönünce dul gadın telaşnan:

Noldu bakem? deye sorunca. Gız:

Nolcek; genç bi gadın benden su istedi. Ben de virmedim, dimiş. Ağzından yılanla çılmış. Gızı yılanla boğup öldürüvemiş. Bütün gabahat senin diyerek güççük gızı dövmüş. Dul gadın öfkeynen; Benim gızımı sen öldürdün dilerim ki;

Memem dolu, beşiğin boş galsın

El içinde bahtı gara galasın, dimiş.

Sonna da evden govmuş. Gız ağlaya ağlaya ormanda dolaşırken bi beyoğluna rastlamış. Gız beyoğluna başından geçenleri annatmış. Gadının verdiği olağanüstü

armağanla beyoğlunun gözünü gamaştırmış. Gızla evlenmişle. Gırk gün gırk gece düün etmişle.

Mutlu mesut yaşamışla. Yaşamışla emme bunnarın bi türlü çocuğu olmeyyomuş. Ne yapmışlasa da bi türlü çocuk sabı olamamışla. Çocuk olmayıncada anasının dedikleni bi türlü unutamıyomuş. Günlece düşünüp durumuş. Bi gün gız beyoğluna;

Benim çocuğum olmaycek, beni bırak. Sen beyoğlusun soyunu sopunu devam ettirmen gerek dimiş, ağlamış. Beyoğluda bişey dimeden çıhip gitmiş. Gız ne yapsam ne etsem deriken Beyoğlunun ava gittiğini görünce çıhip anasının evine gidiyo. Meğer anası da üzüntüden ölmüş. Ağlaya ağlaya çeşmenin yanına varıp oturmuş. Çeşmedeyiken ihtiyar bi kadın gelmiş. Bana biraz su verir misin, dimiş? Gız da o haliyinen galgıp su vermiş. Kadın;

Yaptığın eyiliğe garşı sana bi armağan vercen demesiynen gız bağırmiş çığırmiş. Bütün her şey senin yüzünden oldu. Bana armağan falan virme, her şey armağan yüzünden oldu diyerek ağlamaya başlamış. Yaşlı kadın bunun üzerine;

Aa güzel gızım heç öyne şey olur mu. Annanla gız gardaşın kötülüklerinden ölüp gitti. Senin heç bi suçun yoğ dimiş. Şimdi eyiliğine garşılık saga bi çocuk vercen dimiş. Bunun üzerine Yaşlı kadın; Gıza bi elma uzatmış ve dimiş:

Gözel gızım ülkenin en ucundaki dağın tepesinde bi pınar vaaa. Baharın yaza bağlandığı gece, tam zabah olurken, mehtap batmadan, güneş de çıharken çırılçıplak o pınara girip yıkandıktan sonra bu elmayı yirseniz bi oğlan çocuğunuz olcek dimiş. İhtiyar kadın bunna söyledikten sonra gaybolmuş. Gız saraya gidip olanları beyoğluna annatmış. Beyoğluynan garısı, büyük bi galabalıkla yola çıkmışla. Dağın başındaki pınara girip yıkanmışla, sonra da çadırlarına çekilip yataklarına girmişle. O gece beyoğlunun garısı hamile galmış. Aradan dokuz ay geçmiş. Beyoğlunun garısı nur topu gibi bi oğlan çocuğu doğurmuş. O kadını her yanda aramışla emme bulamamışla. Gızda o kadına minnettarlığını göstermek uçun eyilik yapmaya devam etmiş. Çocuklarıynan beraber mutlu mesut yaşamışla. Onlar ermiş muradına bizde erelim kerevetine. Gökten üç elma düşmüş biri bana biri annatana biride çocuğu olmayana...

29. SARI LİRA

Bi varımış bi yoğumuş. Evvel zıman içinde galbur saman içinde. Fakır èhtiyar bi adam varımış. Bu èhtiyar adam eliñe gazmasını alıp her gün baççesiniñ yolunu dudarıymış. Aşama gada gazma sallayarak, toprāğï eşelerimiş. Gine bi gün çalışırkene susuzluktan tilini çıkarıp ıslık çalan bi yılanı denk geliyo. Zavallı hayvan can çekişirimiş. Adam haline acıyıp, kendi iştiği gaptan yılanın önüne ecik su döküp susuzluğunu gideriyo.

Bi gün sonna, aynı yerde çalışırken, gine yılan çıkıyo. Bu kez de aşıktan hareketsiz haldeymiş. Toprāğların arasından yalvarırcasına èhtiyar adamın yüzüne bahıyomuş. Azığındaki süttten birezcık ossuñ kendisine virmesini istiyomuş. Adam merhamete gelip, meyva avāçının dalında asılı duran azık torbasının içindeki süt şişesinden bi miktar süt döküğü çanağı yılanın önüne doru sürüyo. Yılan bi hamlede başını çanağa uzatıp, süttün hepiciğini işip cana geliyo. Soñura otların arasına doru gayıp gidiyo. Adam da bi hayvana èyilig etmenin iç huzuruynan işine devam ediyo. İşini yaparkene kendi kendine deyoki;

“İyilig yap denize at, balık bilmezise hâlık bilir.” deyip duruyomuş. Bi gün soñura bahmış ki, yılan aynı yerde āzında pırıl pırıl parlayan bi altın liraynan èhtiyar adamı bekliyomuş. Èhtiyar adam bunu görünce azığındaki şişeden bi miktar çanağa döküp gine yılanın yahınına bırakıyo. Yılan da āzındaki altını bırakıp, süte uzanıp garnını doyurup ordan ayrılıyo. Èhtiyar adam, bu alışverişi her gün devam ettiriyo. Adam, gün be gün yılanı bi şişe süt getiriyo. Hayvan da toprağa bi altın bırakıp karşılık veriyomuş. Bu süreçte yılan epey semirivemiş, èhtiyar adam da oldukça zenginleşmiş.

Èhtiyar adam bi gün ırâtsizlanıyo. Èhtiyar adam hayvanın kendileri işin önemini annatarak, oğlunu baççeye gönderiyo. Çocuk elinde süttünen baççeye varıyo. Tıpkı bubasının ettiği gibi süttü yılanı veriyo, parayı da cebine indiriveriyo. Emme velâkin merakını bi türlü dindiremiyo. Acep yılan bu sarı liraları nirden getirdi. Yerini örgenebilirsem bunca zahmete gatlanmadan tüm hazineyi bi günde evime götürebiliring düşüncesindeymiş. Yılanın girdiği deliğe doru bi gazma sallıyo. Gazma, toprağa değmezden evvel yılanın guyuğunu parçalayo. Yılan can havliynen gerisin geriye dönüp bi hamlede zehirli dişleni çocuğa geşirip öldürüyo. Olup bitenden hasta èhtiyar

adamın habarı oluyō. Evlat acısı adamın yūređini yaktığı iřin bi sūre o yere heç uğramıyo. Eme oğlunun acısıyanan birlikte yılandan alamadığı sarı liralara da canını yakıyomuş. Bi gūn gine oruğa gidiyo, yılan sūt veriyo, altın almak istiyo. Adamın gediğini gōren hayvan, gine deliğinden çıhıp adamın gıyısına geliyo. Yılan gine ař, gine mecalsizimiş. Adam alışverişe devam etmek istiyomuş. Aha o vakid yılan dile geliyo;

“Sendeki bu evlat acısı, bendeki bu guyruk acısı olduđu mūddetçe biz asla yeniřten dost olamayık.” Dimiř. Soñūra otların arasına doru gayıp gitmiř.

Gōkten ũç elma dūřūyo; biri bađa, biri dinneyenlere, diđeride bũtũn ēyi insanlara ossuđ.



30. TILSIMLI GUŞ

Zaman zaman içinde kalbur saman içinde develer tellaliken, esgi hamām içinde. Esgî paşa hamāmının ortası yok. Anamın hatun bohçası yoğ, Babamın ağa akçası yoğ, bazarda bi moçoğu gezi, Moçoğunun haltası yoğ.

Bi varımış bi yoğumuş. Bi padişahın bi gızı varımış. Sultan gız baççede nakış işleyyomuş. Nakış işlerken görülmemiş gözellikte gerdanı gınalı, gözleri zümrüt, gagası mercan bi guş gēmiş. Gergefinin üsdüne gonup gözlerini gızın gözlerine dikmiş. Başlıyō içli içli ötmeye... Sultan gız büyülenmiş gibi ayırameyyo gözlerini. Galdırıp atıyo incili nakış gasnağı. Gušta gaptığı gibi ganat çırpıp uçup gideyyo. Gız da arkasından bahakalmış. O günden soora sultan gız bāçeye inip guşu bekler dururumuş. Eme bu guşu bi dā gören olmamış. Sultan gız, guşu bi türlü aklından çıgaramayıp sararıp solmuş. Ülkenin tüm hekimleri padişah gızının derdine çare bulmaya çalışıyomuş.

Keloğlan da yine yayan yapıldak dağ bayır dolaşır dururumuş. Dağları aşmış dereleri geçmiş. Çıkınındaki azığı tükettiği bi gün garipçe bi guş geliyo. Yorgun ganatlarla çalı dibine atıyo kendini. Keloğlan sevinmiş gısmetim ayağıma gadak geldi tutar gızartırım yirin deyyo içinden. Usulca sokulup külahını atıyo guşun üsdüne. Duduyo. Bi de ne görsün āzından sırma işlemeli incili bi gasnak. Keloğlan şaşıp galıyo. Göz alıcı renklerin bezeli guşu kesip yimeye gıyamıyo. Āzına su akıtıyo. Bu guş yuvası her zıman inci mercan götürüyorsa yaşadık dimiş. İzleyip yuvasını bulmak işin guşu salıvemiş. Guş uçmuş Keloğlan goşmuş, guş uçmuş Keloğlan goşmuş. Derelerden selnen tepelerden yelnen gitmiş.

Guşun ardından vara vara bin renkli bi bāçeye varmışla. Guşu gaybetmiş baççede eme kendini gaybetmemiş. Keloğlan baççeyi geçince bi saray çıkmış garşısına. Saraya girmiş emme kimsecikle yoğumuş. Elbet biri vādır diye bi gapıyı aşmış. Bi yimek odası görmüş. Sufrada ğaymakla, ğatmērle, bükmele, bazlamala, bastıla, āzı açıkla, āminlik arābaşıla, sepitile... Ne isterseniz varımış. Elini uzatıp bi lokma alcek olmuş yirse öndeğ Murat şah yir diye eline bi çomçō²⁰⁰ vuruyola. Birden Keloğlan'ın eli şişiyō. Ne vuranı ne de söyleyeni görüyō. Gorkup perile sarayı olmasın

²⁰⁰ Şaplak

burası diye çıkıp kaçacağı sırada bi ses geliyo. Hemen bi dolaba girip saklanıyo. Biraz soora o gerdanı gınalı ganadı nakışlı guş geliyo. Odanın ortasında su dolu altın leğenin içine dalıyo. Guş bi silkinip deliğanlı olmuş. Keloğlan gördüklerine akıl erdirmeye çalışırkene deliğanlı goynundan o incili mendili çıkarmış. Goklayıp ah sultanım nirelerdesin senin gözlerinde yaşlı mı şinci? diye gözyaşlarını silerimiş. Ağlayıp söylendikten soora yine guş olup uçup gidiyo. Keloğlan da saklandığı yirden çıkıp sihirli bağeden çıkıp gidiyo.

Az gitmiş uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş. Bi yerlere gelince bi galabalık bi gıyamet. Ne oluyyō diye gidip bakmış. Orası bi hamāmı. Ülkenin padişahı gızının derdine çare bulamayınca bu hamāmı yaptırmış. Dört bi yanna da habar salmış. Her kimin başından ilginç bi olay geçmişse gelip annatsın hamāmda bedava yıkansın demiş. Keloğlan başından geçen olayı padişaha annatınca padişah hamāmı ona bağışlamış. Ne olur baā oranın yerini göster diye keloğlana yalvarırmış. Böylece sihirli guşun yoluna gitmişle. Az gitmişle uz gitmişle. Sonunda Keloğlan bin bi renkli o sihirli bāçeyi bulup göstermiş. Sultan'a görünce şaşıp galıyo. Galınca da keloğlan;

Sultan bacı hadi eyleşmeden girelim saraya demiş. Sultan gız keloğlanı tehlikeye atmak istemeyip helalleşip ayrılmış. Altın saraya girip dolaba saklanmış. Biraz soora sihirli guş gēmiş. Silkinip civan yapılı bi genc olmuş. Sultanın gasnağını çıkararak bunu işleyen elle sağ mı? Bi dā sultanımın yüzünü görebilcek miyin diye ağlayıp mendile gözyaşlarını silerimiş. Gız hemen goşup deliğanlının gollarına atılmış. Meğer deliğanlı da insan soyundanıymış. O da Padişahın oğlu Murat şahımış. Perilerin ağına düşüp tılsımlarından gurtulamamış. Tılsım onu seven bi insan eli eline değince dek bozulmazımış. Sultan ona sevgiyen sarılınca tılsım bozuluvemiş. Periler ülkesinden barabar kaçmışlar. Gırk gün Gırk gecelik düyünleri olmuş.

Onlar ermiş muradına bizde erelim muradımıza...

31. ALİ NAZAR YETMİŞ İKİ CANI BİRDEN EZER

Evvel zaman içinde, kalbur zaman içinde, pireler berber iken, develer tellal iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır salları iken adamın biri bi gılıç yaptırmış. Gılıcın üzerine de “Ali Nazar, yetmiş iki canı birden ezer” yazdırmış. Yalnız bu adam peğ gorkağımış. Günlerden bi gün yine garnı acıkmış eve gelmiş. Etrafa bahınmış, yiyecek bi şe bulameyyo. Gafasını arka yanna çevirince pekmez güpünü görmüş.

“Pekmezi çanağa gatıp işsem garı bulaşığı görüp bağa çoğ gızar. Eyisimi bunu ben güpün içine gafamı soken, anasına yanen, garnımı eyice doyuren.” demiş. Gafasını güpün içine sokup doyasıya pekmezi işmiş. Daha sonna gafasını güpün içinden çiharamamış. Nası gurtulen derken, aklına gılıcıynan güpü gırmak gelmiş ve gılıcıynan güpü gırmış. Gafayı güpün içinden gurtarmış. Fakat pekmez gafadan aşşağı dökülövmüş. Sineklerde gafasına hemen üşüşmüşle. Ali Nazar, elini gafasına bi vuruyo, bi sayıyomuş. Tam yetmiş iki dene sinek öldürövmüş. Kendinin ne gadak guvvatlı olduğunu hissetmiş.

Ali nazar garısından çoğ gorktuğu uçü dağa, ormana kaçmış. Ormanda gezerken bi mağra görüp mağranıñ içine girmiş. Buraya saklanan diye düşünmüş. Mağaranın içine bi bakıyo, meğerse mağra devlerin mağrasıyımış. Devleri görüp çoğ gorkmuş. Ali Nazar mağrada bi oda görüyo. Odanın içine bahıyo. Gızları görüyo. Gızla gergef dokuyolamış. İçeride üç dene dev varımış. Böyük dev, orta devnen güççük dev.

Böyük dev arazideyimiş, dışarıdayımış. Ali Nazar, gızların yanna varmış. Ali nazarı gören gızla şöne demişle:

“Sen nası geldin buraya, hemen gaybol! Birazdan böyük dev gelir, seni öldürür”.

Ali Nazar: “Eyi öyneyse, bağa bi yer gösteriverin de ben oraya gizlenen.” demiş. Boş bi odaya gizlemişle. Ali Nazar gorkudan netcenı şaşırılmış. İster istemez üyümak istemiş. Fagat üyüyamamış. Pürdikgat beklemeye başlamış. Bir iki derken böyük dev gelmiş:

“Burada adam gokusı va.” demiş. Gızla:

“Buraya bi tanrı misafiri geldi, Onu da şu odaya yatırdık”. Demişle. Böyük dev hemen diğeri devlere ünneyyo: “Hemen bi gazan gaynatın” demişle. Gazanı gaynatmışla. Ali nazar da bu olanları duyuyo. Devle gapıdan gızgın suyu döküp, Ali nazarı kebab olarak

yiyeceklemiştir. Ali nazar da yatağın içine adam yatıyo gibi şekil verip, kendisi bi genara gizleneniyo, eline de gılcını alıyo. Devle Ali nazarın yattığı odaya geliyola. Gaynar suyu yatağa devirip hemen gaşmışla. Daha sonna dönüp kebab olarak yiyeceklemiştir Az sonna tekrar gelmişle, bi bakmışla ki Ali Nazar çakı gibi turup turuyo. Devle bu işe çoğ şaşırıyola. “Bu adam niye yanmadı diye düşünüyola.

Böyük dev bu adamın guvvatını ölçmek uçu “Seninnen yarışalım” demiştir. Ali Nazar da kabul ediyö. Devlerin mağraların önüne zıravut²⁰¹ bi daş varımış. Devle her gün bu daşla spor yaparlarımış. Böyük dev bu daşı en yükseğe galdırırımış. Ortanca dev biraz az, güççük dev de en az daşı galdırırımış.

Bu daşı güççük dev diz kapağına gadak, ortanca dev göbeğine gadak, böyük dev de böne eliyenen göstererek galdırırımış. Sonna Ali nazar’a “Hadi sen de bu daşı biz gibi kaldır” demiştir.

Ali Nazar O...o bu mesele deil, bu ufak, emme galdırdığım zaman bana gönül goymayın, deyyo. Bu daşı gökyüzündeki hangı buluta aten? Demiştir. Yalınız daha sonna ordan gafanıza düşerse garışmam! deyyo. Devle Ali nazar’ın atceği daşın gafalarına düşeceğinden gorktukları uçu “Aman tamam vazgeçtik atma!” Demiştir. Ali nazar da onnarı gorkutmak uçu “illa atcen” deyyo. Onnarda gorktukları uçu “Aman atma, filan” demiştir. Daha sonna Ali Nazar “o zaman bi şartınan bu daşı havaya atmam” demiştir. Devle de hemen sormuşla şartın ne? Deye. Ali nazar:

“Baga biraz hazine verirsenez bu daşı havaya atmen.” demiştir. Devle “Aman verelim” demiştir.

Böyük dev, orta deve emretmiş, hemen altını bulun, demiştir. Altını bulmuşla, Ali nazara vermişle. Ali Nazar “Ben bunun hepiciğini götüremem. Baga biriniz yardım etsin”. Demiştir. Orta devin sırtına altınları yüklemişle, Ali nazardan devin sırtına binmiş, ormanın içinden köyün arka tarafına gadak gelmişle. Ali Nazar deve: “Tamam bundan sonna ben giderim” demiştir. Köye gelmiş, eve varmış. Ali nazar eve zengin bi şekilde gelmiş gali. Bu garısının çoğ hoşuna gitmiş. Garısıynan bundan sonna araları düzelmiş. Mutlu bir şekilde hayat sürmeye başlamışla. Onlar ermiş muradına biz çikalım kerevetine.

²⁰¹ İri yarı, hantal, kocaman

SONUÇ

Masallarımız hepimizin çocukluğunda ayrı bir yeri ve önemi vardır. Anlatılan masallar bize çoğu zaman yol gösterici olurken çoğu zaman öğüt verir. Bu bir anlamda toplumun kuralların yansımasıdır. Halk bu ürünü dilden dile, kulaktan kulağa yüzlerce yıl aktarmış, aslına sadık kalarak atasından anasından dinlediği gibi kendi çocuklarına bu mirası devretmiştir. Masallar hem eski zamanların dinini ve bu dinlerin nasıl olduklarını hem de geçmiş zamanlarda yaşayanların edebiyatlarını anlatmaktadır. Masallardaki Şamanik öğeler açık seçik olmasa da çeşitli araçlarla kamufle edilmiştir.

Şamanizm masallara adeta bir nakış gibi işlemiştir. Afyonkarahisar masallarında olduğu üzere, Şamanizmin hâlâ yaşadığı coğrafyaya ait masalarda Şamanizm bir motif olarak değil gerçek bir görüngü, günlük hayatın değişmez bir parçası olarak masala yansıdığı görmekteyiz. Şamana ait unsurların masala ve masal kahramanlarına aktarılmış olması masal ile Şamanizm arasında ne derece güçlü ve kopartılması zor bir bağ olduğunu işaret etmektedir.

Masal diyarının hemen hemen bütün alanlarında Şamanizm'in izlerinin varlığı gözlenmiştir. Masal kahramanının yolculuğuyla şamanın yolculuğu arasındaki benzerlik bulunmaktadır. Aynı zamanda yola çıkan kahramanlara yol gösteren ihtiyar yardımcıların bir yandan olağanüstü güçlere sahip olması şamana yakınlık göstermektedir.

İhtiyar yardımcıların dışına doğaüstü özelliklere sahip olan kuşlar ve hayvanlar yer almaktadır. Ancak, göze çarpan en belirgin eylem insanların kuş, geyik, tavşan kılığına girebilmesidir. Bunların işlevleri, masal kahramanına yolculuk boyunca yardım ve rehberlik etmektir. İnsanların birden fazla hayvanın görünüşe girebilmesi şamanların "ruh ve bedenden sıyrılmışlık" durumuyla kısmen benzeşmektedir. Ölümden diriliş ya da tılsımlı karakterler Şamanizmden masallara yansımıştır. Şamanizmin evren anlayışı, büyü, fal, ayna, tarak, tokmak, davul gibi unsurlar Şamanizmin inanç sistemindeki fonksiyonlarıyla masallara yansımıştır.

Sonuç olarak; Eski inançlar, tamamen yok olmamış, izleri insanların kültürlerinde yaşamıştır; hâlâ da yaşamaya devam etmektedir. Bütün bu eski inanç izleri, çeşitli gelenek, görenek ve törenlerde korunmuştur. Anadolu'nun kültür ve sanat ürünleri

derlenip araştırılmalıdır ki, 2000' li yıllarda Anadolu gibi önemli kültürlerin oluştuğu bir yerde binlerce yıllık kültür mirasının hızlı yok oluşu Türk kültür tarihi için büyük bir kayıp olacaktır. Gerek kaynak, gerek sınıflandırma gerekse analiz yöntemlerine dair yapılan çalışmalar arttıkça Türk masalları dünya çapında layık olduğu ilgiyi görecektir.



KAYNAK ŞAHISLAR HAKKINDA BİLGİLER

İncelememize esas olan 31 masal, Afyonkarahisar ve yöresinde saha derleme metotları dikkate alınarak kaynak şahıslardan derlenmiştir. Derleme sonucunda masalların, yerleşim merkezlerine, kaynak kişilerin okuma yazma oranları ve meslek gruplarına göre nasıl bir dağılım gösterdiği tespit edilmiştir.

Derleme sahasından alınan masalların anlatıcılarının yerleşim merkezlerine, yani ilçelere göre dağılımı şöyledir:

- a) Merkez ilçe: 5 anlatıcı
- b) Bolvadin: 13 anlatıcı
- c) Şuhut: 1 anlatıcı
- ç) Sandıklı: 5 anlatıcı
- d) Emirdağ: 1 anlatıcı
- e) Çay: 1 anlatıcı

Yukarıda adı geçen yerleşim birimlerinde derleme metotlarına riayet edilerek kaynak şahısların tespiti yapılmış; 26 anlatıcıdan masal derlenmiştir. Çalışmamızda yer alan 31 masalın anlatıcılarının okuma-yazma oranı dikkate alındığında ise şöyle bir sonuç ortaya çıkmıştır:

- a) Okur-yazar olmayanlar: 4 kişi
- b) İlkokul mezunu olanlar: 16 kişi
- c) Lise mezunu olanlar: 4 kişi
- ç) Yüksek öğrenim mezunu olanlar: 2 kişi

Yukarıda da görüldüğü gibi kaynak şahısların yarısından fazlası (22 kişi) okuma yazma bilmektedir. Okuryazar olmayan ve ilkokul mezunu olanların hepsi kadın anlatıcıdır. Lise mezunu olan anlatıcılardan 1 erkek 3 kadın, üniversite mezunu olan anlatıcılar ise 1 kadın 1 erkek anlatıcıdır.

Anlatıcıların meslek gruplarına göre dağılımı ise aşağıdaki gibidir:

- a) Ev kadını: 20 kişi
- b) Emekli Öğretmen: 1 kişi
- c) Halk bilim araştırmacısı: 1kişi
- ç) Emekli memur: 2 kişi
- d) İşçi: 2 kişi

Meslek grupları arasında ev kadınlarının oranı daha yüksek çıkmaktadır. Bunların dışında kalan meslekler ise tahsil görmüş kişilerin sahip olabildiği memurluk ve öğretmenliktir.

Masalların anlatıcıları hakkında bilgi verilirken şu sıralamaya bağlı kalınmıştır:

1. Masalı anlatanın adı ve soyadı
2. Derlenilen yer ve tarih
3. Öğrenim Durumu
4. Masalı kimden dinlediği
5. Mesleği
6. Kaynak şahısların anlattığı masalların çalışmamızdaki sıra numarası

KAYNAK ŞAHISLAR, SOYADLARINA GÖRE ALFABETİK OLARAK ŞU SEKİLDE SIRALANMIŞTIR:

- 1.Şerife Uysal AKDENİZ
2. Kozluca köyü/ Afyonkarahisar, 22.11.2016
3. Lise mezunu
4. Ninesinden
5. Ev hanımı
6. 23

- 1.Habibe AKŞAHİN
- 2.Bolvadin,16.07.2016
3. İlkokul mezunu
4. Ninesinden
5. Ev hanımı
6. 7

- 1.Sevim AKŞAHİN
- 2.Bolvadin, 17.08.2016
3. Okur-yazar değil
4. Ev hanımı
5. Ninesinden
- 6.13

1. Fatma AYDOĞMUŞ
2. Bolvadin, 11.09.2016
3. İlkokul mezunu
4. Ebesinden
5. Ev hanımı
6. 19

- 1.Behiye ÇELİKDAŞ
- 2.Bolvadin, 05.08.2016
- 3.okuryazar değil
4. Büyüklerinden
5. Ev hanımı
6. 11

- 1.Mihriban ÇELİK
- 2.Sandıklı, 22.08.2016
- 3.İlkokul mezunu
4. Ninesinde
5. Ev hanımı
6. 15

- 1.Nazile ÇENGELCİ
2. Sandıklı,14.07.2016
- 3.İlkokul mezunu
- 4.Annesinden
- 5.Ev hanımı
6. 5

- 1.Ismahan ÇİÇEK
- 2.Bolvadin, 28. 11. 2016
- 3.Lise mezunu
- 4.İşçi
5. Emindudu teyzesinden
6. 26.28.31

- 1.Şerife DEMİRBAŞ
- 2.Bolvadin, 15.08.2016
3. İlkokul mezunu
4. Hacı Erşandan (babası)
5. Ev hanımı
6. 12

- 1.Osman GÖKER
- 2.Ortakarabağ/Afyonkarahisar, 16.09.2016
- 3.Üniversite mezunu
4. Abdil Hasırcıdan
5. Emekli öğretmen
- 6.22

- 1.Güllizar GÖKMAN
- 2.Bolvadin, 09.06.2016
3. Okuryazar değil
4. Nezaket Göceciden
5. Ev hanımı
- 6.3

- 1.Yeter İNCEBACAK
2. Sandıklı, 03.08. 2016
3. ilkokul mezunu
4. Ninesinden
5. Ev hanımı
6. 10

- 1.Halime KANTAR
2. Çay/Afyonkarahisar, 30.12.2016
- 3.Lise mezunu
- 4.Ev hanımı
- 5.Büyüklerinden
6. 29, 30

- 1.Ümmuhan KARADANA
2. Bolvadin, 15.07.2016
3. ilkokul mezunu,
- 4.Hacer karadanadan (kaynanası)
- 5.emekli memur
6. 6

- 1.Emine KARAKULAK
- 2.Bolvadin, 21.08.2016
- 3.İlkokul mezunu
4. Hayri Kalkan (dedesi)
5. Ev hanımı
6. 14

- 1.Ummahan KELEŞ
- 2.Bolvadin, 30.08.2016
- 3.Okuryazar değil
4. Musa çayırđan
- 5.Ev hanımı
6. 16

- 1.Döndü KÖPRÜCÜ
2. Sandıklı, 16. 09. 2016
3. İlkokul mezunu
4. Annesinden
5. Ev hanımı
6. 21

- 1.Müzeyyen KUMRU
2. Emirdağ, 27.06.2016
3. İlkokul mezunu
4. Ninesinden
5. Ev hanımı
6. 4

- 1.Nütfiye ÖZKARAN
- 2.Bolvadin, 18.07.2016
3. ilkokul mezunu
4. Zekiye Uyandan
5. Ev hanımı
6. 9

- 1.Cemile SAĞDIÇ
2. Afyonkarahisar, 27.11.2016
- 3.İlkokul mezunu
4. İşçi
5. Büyüklerinden
6. 25

- 1.Nuriy SAĞDIÇ
- 2.Şuhut/ Çobankaya köyü, 11.01.2017
3. Lise mezunu
4. Memur emeklisi
5. Büyüklerinden
6. 27

- 1.Kadriye SEVEN
- 2.Sandıklı, 16.07.2016
3. İlkokul mezunu
4. Ebesinden
5. Ev hanımı
6. 8

- 1.Makbule UŞAKLI
- 2.Bolvadin, 01.06.2016
3. İlkokul mezunu
4. Büyüklerinden
5. Ev hanımı
6. 1,2

- 1.Sibel UYSAL
- 2.Bolvadin, 01.09.2016
- 3.İlkokul mezunu
4. Hacı annesinden
5. Ev hanımı
6. 17,18

- 1.Türkan UYSAL
- 2.Ortakarabağ/ Afyonkarahisar, 25.11.2016
3. İlkokul mezunu
4. Ninesinden
5. Ev hanımı
6. 24

1. Gülenay YALÇINKAYA
2. Afyonkarahisar, 11.09. 2016
3. Üniversite mezunu
4. Halk bilim araştırmacısı
5. Anneannesinden (Huriye Ayalp)
6. 20



BİBLİYOGRAFYA

Afyon, Türkiye 1923-1973 Ansiklopedisi, C:1, Kaynak Kitaplar Basım.

Afyonkarahisar İl Yıllığı 2001, Neşriyat yayını, Ankara (2001).

VI. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (10-11 Ekim 2002),
Hızl: Mehmet Sarlık, Afyon Belediyesi Yayınları:10, Afyon.

IV. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu bildirileri, Afyon belediyesi yayınları,
7. Baskı, Afyon (1995).

FAİK Ali, AKGÜN, Demir- Nebahat, Şaman ve Türk Dünyası, Bağlam yayınevi,
İstanbul (2010).

ANNA COMNEUS, Alexia.

ANOHİN, A. V. “Altay Şamanlığına Ait Maddeler”. Çev. Abdülkadir İnan, Makaleler
ve İncelemeler

AARNE, Antti, Verzeichnisd der Marchen Typen Mit Hilfe Von Fachgenossen
Ausgearbeitet, Helsinki 1910.

ASLAN, Ahmet Ali, Türk Şamanizmin Kaynağına Doğru.

ARSLAN, Ahmet Ali (1998), Kuzey Doğu Anadolu (Kars) Türk ve Kuzey Britanya
Halk Edebiyatında Masallar, Ankara. (Eserin birinci cildi 1998, ikinci cildi ise 2001
yılında Atatürk Kültür Merkezi yayınları arasında yayımlanmıştır.)

ASLAN, Ahmet Ali, (2006) Amerikan Kızılderili Şamanizmi İle Orta Asya-Sibirya
Türk Şamanizm'inin Benzerlikleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma, Sosyal Bilimler
dergisi, S.15.

ASLAN, Ahmet Ali, (2004), Ataların izi ile Orta Asya'dan Amerika'ya Türk
kültürünün Göçü, Ankara: Berikan yayınları.

ASLAN, Ahmet Ali (2011), Kızılderili ve Türk Şamanizmi, Ankara: Berikan yayınları.

ASLAN, Ahmet Ali, Orta Asya Türk ve Amerika Kızılderili Şamanların Giysileri, Yaşayan Eski Türk İnançları Bilgi Şöleni: Bildiriler, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara (2007).

AYGEN, Mehmet Sadettin, TUNCA, Ahmet, SARLIK, Ahmet, Büyük Zafere Doğru, Türkeli Yayınları:13, Türkeli Matbaası, Afyon (1984).

BAYAT, Fuzuli,(2006), Ana hatlarıyla Türk Şamanlığı, İstanbul: Ötüken Yayınları.

BAYAT Fuzuli, Türk Mitolojik Sistemi, C. 2. İstanbul, Ötüken Yayınları, 2007.

BORATAV Pertev Naili, Folklor ve Edebiyat, C. 2, İstanbul: Adam Yayınları, 1991.

BORATAV, Pertev Naili, (1969), Az Gittik Uz Gittik, İstanbul.

——. (1992), Zaman Zaman İçinde, İstanbul,

——. (1991), Folklor ve Edebiyat, C. 2, İstanbul: Adam Yayınları,

BOZ, Erdoğan, (2006), Afyonkarahisar Merkez ağzı, Ankara: Gazi kitabevi.

BOZKURT Fuat, (1995) Türklerin Dini, Cem Yayın Evi, 1. Baskı.

BULUÇ, Sadettin (1970), “Şaman”, İslam Ansiklopedisi C. 11, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

BULUÇ, Saadettin, Şamanizm, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırma Merkezi, turkoloji.cu.edu.tr.

ÇELEBİ, Evliya, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C:9, (Çev: Zuhuri Danışman), Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul (1971).

ÇORBACI, Çiğdem, (2000), Türk Masalarında Yardımcı İhtiyar Motifi, Elazığ. (Tez, Ali Berat ALPTEKİN’İN danışmanlığında hazırlanmıştır.)

DARKOT, Besim, “Karahisar”, İslam Ansiklopedisi, C:1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul (1988).

DAŞDEMİR, Latif,“Tahrir Defterlerine Göre XVI. Asırda Karahisar-ı Sâhib Kazası”, Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (Yayına Hzl: Mehmet Sarlık), Afyon Belediyesi Yayınları:9, Afyonkarahisar, (2000).

Dinler Tarihi Ansiklopedisi; Sabah Dış Ticaret ve Pazarlama A.Ş, İstanbul. (1999)

ELİADE Mircea, İmgeler ve Simgeler, Çev: M. Ali Kılıçbay Ankara, Gece Yayınları, 1992

ELİADE, Mircea, Şamanizm. Çev: İsmet Birkan, İmge yayınevi, 3. Baskı, 1999

ELİADE, Mircea. Mitlerin Özellikleri. Çev. Sema Rıfat. İstanbul: Om Yayınevi, 2001

ELIADE, Mircea, Le Chamanisme Et Les Techniques Archaiques De L’extase, Paris, Payot, 1951.

ELİADE Mircea, Dinler tarihine giriş, Çev: Lale Arslan, İstanbul, kabalıcı yayın evi, 2003

ERGUN, Metin- Gaynislam İBRAHİMOV (2004),(Akıyattar/ Masallar), Başlangıçtan Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatı Antolojisi (Nazım-Nesir) 29, Baskurt Halk Edebiyatı.

ESER, Ruhiye Eda, (2000), Türk Masallarında Çocuk Motifi, Elazığ. (Tez, Esmâ ŞİMŞEK’in danışmanlığında hazırlanmıştır.)

GÖKALP Ziya, Türk Töresi, İstanbul, 1963

GÖKALP, Z. Türk Medeniyeti Tarihi, (Hzl. İsmail Aka-Kazım Yaşar Koprıman,) Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

GÖKYAY, Orhan Şaik (1973), Dedem Korkudun Kitabı, İstanbul.

GÖMEÇ, Saadettin, Şamanizm ve Eski Türk Dini

GÜNAY, Umay, (1983), “Türk Masallarında Geleneksel ve Efsanevi Yaratıklar”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 1

GÖNÇER, Süleyman, (1971), Afyon İli Tarihi, İzmir: Karınca Matbaacılık.

GÜNGÖR, H. – GÜNAY, Ü. (2003). Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi, İstanbul,

GÜNGÖR, Harun, Şamanizm, İslâm Ansiklopedisi, C.38.

GÜNEY, Eflatun Cem, (1956), Bir Varmış Bir Yokmuş, İstanbul.

GÜNEY, Eflatun Cem, (1961), Az Gittik Uz Gittik, İstanbul.

HOPPAL, Mihaly, (2012), Şamanlar ve Semboller, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

HOPPAL, Mihaly, (2012), Avrasya'da Şamanlar, (Çev. Bülent Bayram-H.Ş. Çağatay Çapraz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

HÜSEYİNOĞLU, Yusuf, “Afyon’da Biyolojik Zenginlik”, T.C.Afyon Valiliği Yayın No:21, Afyon (2004).

İlimiz Afyon, Özgül Yayınları, Isparta.

İNAN, Abdülkadir, (1995), Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar), Ankara: Türk Tarih Kurumu yayınları, VII. Seri No:24.

İNAN, Abdülkadir, Eski Türk Dini Tarihi, Milli Eğitim Basım evi, İstanbul, 1976

İNGERMAN, Sandra & WESSELMAN, Hank, (2015), Doğrudan bilgiye giden şamanik yol, İstanbul: ruh ve madde yayınları.

KURTOĞLU, M. Altaylardan Anadolu’ya Şamanizm Tefekkürü, (2006)

LEO, Rutherford, Şamanik Yolun Çalışma Kitabı, Ruh ve Madde Yayıncılık ve Sağlık Hizmetleri A. Ş, İstanbul, Mart 2014.

MANDALOĞLU, Mehmet, Türk kültür çevresinde Şamanizm ve şamanlık meselesi.

NASRATTINOĞLU, Ünver İrfan, (1985), Afyon Ağzı Ses Bilgisi, Ankara.

ÖZÇELİK, Mehmet (2004), Afyonkarahisar Masalları Üzerine Bir Araştırma, Konya.

ÖZTÜRK, Ali (1986). Türk Anonim Edebiyatı, Bayrak Yayıncılık, İstanbul.

RADLOOFF, Wilhelm, (2008), Türklük ve Şamanlık, İstanbul: Örgün Yayınevi.

PAMİR, Aybars, Türker'in Geleneksel Dini Şamanizm'in Orta Asya Eski Türk Kamu Hukuku'na Etkisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

PERRİN, Michel, Şamanizm, İletişim yayınları, Çev. Bülent Arıbaş, 1. Baskı, İstanbul, (2001)

ROUX, Jean-Paul, Türklerin ve Moğolların Eski Dini, Çev. Aykut Kazancıgil. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002.

ROUX, Jean Paul, Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar (Çev: Aykut Kazancıgil-Lale Arslan), İstanbul: Kabalcı Yayınları. 2005,

RUTHERFORD, Leo, (2014), Şamanik Yolun Çalışma Kitabı (Şamanik Yaşam için Pratik Şaman Seramanileri Ve Ruh Doktorluğu Alıştırmaları), İstanbul: Ruh Ve Madde Yayıncılık.

SAKAOĞLU, Saim, (1999), Masal Araştırmaları, Ankara: Akçağ Yayınları.

SARI, İsa, Şaman Türkleri, Net Medya Yayıncılık, I. Baskı, Antalya, (2016).

SENER, Cemal, (1997), "Şamanizm" Türklerin Müslümanlıktan Önceki Dini, İstanbul: AD Yayıncılık.

SÜMER, Faruk, (1999), Oğuzlar (Türkmenler), İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

STİTH Thompson, The Types of The Folktale, Helsinki (1964).

ŞAHİN, Naci, Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılın Sonlarında (1875-1900) Karahisâr-ı Sâhib Sancağı.

ŞENER, Cemal, (1996), Şamanizm İzmler dizisi 4, İstanbul, Bds yayınları.

T.C.Tarım Ve Köy işleri Bakanlığı Afyon İl Müdürlüğü, Proje Ve İstatistik Şube Müdürlüğü, 2003 Yılı Brifing Raporu, Afyon (2004)

TANYU, Hikmet, (1978), Dinler Tarihi Araştırmaları, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

TEDLOCK, Barbara, (2005), Şamanın Bedenindeki Kadın, İstanbul: Ajans Plaza yayınları.

TURAN, Osman Türkiye Tarihi.

Türk Ansiklopedisi, Şamanizm, Cilt 30, s.203

YILMAZ, Mehmet, Bazı Türk Boylarında ve Manas Destanında Umay Ana Kültü, Erciyes Dergisi, 1996.

YILMAZ, Özer, Afyon ve Çevresinin İklim Özellikleri, Afyon (1999).

YÜCE, Kemal (1993), "Türk Masallarında Sekil Değişirme Üzerine", Ege Üniversitesi

Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, S. 7, 1993

YÜCEL, Ayşe, (1998) "Masallarda Dev ve Yaratılış Destanındaki Benzerleri".

YÜKSEL, İbrahim, "Şehrimizin Adı Nereden Geliyor?", Beldemiz, Sayı:1, Ocak-Şubat-Mart (1985).

<http://www.golgelerkitabi.com/forum/index>. (16.09.2016)

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Melek CEYLAN

Doğum Yeri ve Tarihi: Afyonkarahisar / 1992

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi: Ardahan Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrenimi: Ardahan Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller: Karaçay-Balkarca, İngilizce

İLETİŞİM

E-Posta Adresi: Toprak-ay@outlook.com

Tarih: 29.09.2017